ion druţă

povara bunătăţii noastre

Roman

*

PREFAŢĂ ŞI TABEL CRONOLOGIC DE MIHAI CIMPOI

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI ● 1992
EDITURA MINERVA ● BUCUREŞTI

ISBN — 973—21—0292—6
ISBN — 973—21—0293—4

Notele pentru ediția B.P.T. au fost alcătuite de
Pavel Balmuș.

SPAȚIUL SACRU

Ca și țăranul lui Sadoveanu, țăranul lui Druță este apăsat de civilizație, simte o tulburare sufletească în fața invaziei ei. Mijlocul securizant, la care recurge, este cel universal : retragerea în sine, ajutată de credința imuabilă în valorile etice, în ceea ce este *frumos și sfînt*.

Deși se alimentează, faptologic, din universul rural, creația lui Ion Druță (n. 3 septembrie 1928 în satul Horodiște, județul Soroca) se pătrunde de toate neliniștile omului secolului XX, fiind, astfel, puternic marcată existențial. Trăind într-o lume în care temeiurile etice s-au clătinat, eroii săi caută în mod fervent salvarea prin *sacru*. Nu există, de fapt, eroi, la scriitorul basarabean, ci un singur erou aflat mereu în căutarea absolutului.

Revelația sacrului este, după Mircea Eliade, singura în măsură să stimuleze convingerea noastră că „ceva ireductibil real există în lume", că acest real are o bogăție de sensuri și o ordine ce se opune curgerii haotice și periculoase a lucrurilor. La nivelurile cele mai arhaice ale culturii, a fi sau mai cu seamă a deveni om înseamnă a fi „religios" (*Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II., Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. IX).

În prima piesă a lui Ion Druță, eroina respecta tocmai o rînduială a pămîntului, visînd la *o casă mare* în care se vedea „mai tînără și mai voinică". (Casa cea mare este, la moldoveni,

odaia împodobită cu grijă şi predestinată evenimentelor cruciale ale vieţii, întîlnirii oaspeţilor, rugăciunilor şi spovedaniei.)

Casa mare nu e decît un spaţiu sacru în care sufletul păstrează o ordine etică şi se raportează intim la lumea dinafară. Vasiluţa este o văduvă, care face parte la Druţă din şirul oamenilor simpli ai pămîntului şi visează la o împlinire prin dragoste, dar ştie că sentimentul datoriei este superior acesteia : ea *trebuie* să păstreze amintirea soţului său căzut pe front şi *trebuie* să fie în continuare mama feciorului său Andrei. În virtutea supremei Legi etice, nu poate să accepte dragostea flăcăului Păvălache, de altfel cu mult mai tînăr decît ea. Eroina luptă cu ea însăşi şi în cîmpul conştiinţei nu acceptă nici un argument dinafară, chiar dacă el ar justifica o pornire firească a sufletului.

E legea supremă a spaţiului sacru : chiar dacă îţi este îngăduit să asculţi de chemările omenescului din tine, trebuie să urmezi imperativul categoric a ceea ce e mai *frumos* şi mai *sfînt*, Legii şi totodată Ţie, supunerea faţă de spiritul Ei (nu faţă de literă) apărînd ca cea mai mare libertate. Apoi, această solidarizare întru Lege ne dă adevărata conştiinţă de neam şi omenire (deci nu numai de sine). Aşa e în spaţiul sacru : ai deplinul sentiment că eşti tu însuţi, dar şi că ai în preajmă mereu umbra altcuiva, că, aşa cum susţine Vasiluţa, „ţi se năzar oaspeţi". Aci eşti, fără prejudecăţi şi fără ambiţii, om ca toţi oamenii : „Nu atît latinul în faţa unui slav, nu atît tinereţea în faţa bătrîneţii, cît un creştin îşi pleacă smerit fruntea în faţa altui creştin". De la „casa mare" a Vasiluţei pînă la „casa sufletului tău", de care vorbeşte stareţul Paisie Velicicovski în romanul *Biserica Albă*, se întinde arcul voltaic al creaţiei druţiene.

Desolidarizarea de sacru sau chiar refuzul lui conştient exprimă, după Druţă, drama lumii contemporane, dezaxarea ei morală. „Cele douăsprezece porunci, spune patetic Potiomkin în *Biserica Albă*, sînt hotarele lumii în care trăim, secole la rînd, popoare, limbi, datini. A încălca aceste hotare, înseamnă a te situa în afara lumii civilizate, înseamnă a fi un om sălbatic, un om straşnic, că nu în zadar celor ce nu recunosc poruncile li se zice : «nu au nici un Dumnezeu»." Expresia cneazului se cade

a fi luată în sens etic mai larg: omul „fără Dumnezeu", fără credință în ceea ce este frumos și sfînt, fără conștiință (de sine ca și de neam, de părticică a omenirii), fără memorie (citește: fără conștiința propriei sale istorii), „fără cuvînt" (=fără personalitate) este un om fără umanitate. În el s-a stins flacăra esenței divine, adică a demnității.

Ieșirea în spațiul sacru se soldează cu un eșec pe planul realizării existențiale a omului. Sacrul permite perspectiva cea mai înaltă asupra lucrurilor și faptelor umane, de unde se văd clar binele și răul, frumosul și urîtul, esența și aparența, adevărul și minciuna, sublimul și mediocritatea, absolutul și relativul, deci lumea în categoriile ei distincte.

După cum ne încredințează unii filosofi, omul de azi nu mai are candoarea naivă a luptătorului; sofisticat și complexat la culme, el nu mai poate percepe (cu fermitatea unei Vasiluțe, a mătușii Ruța, a unui Călin sau a unui Onache Cărăbuș) hotarul categoric dintre principii, nu mai poate vedea răspicat cine și contra cui luptă, ce se opune la ce. E, neîndoielnic, un exces de dialectizare, dacă vreți, de raționalism mecanic, care duce la explicații monstruoase. În val-vîrtejul lor pierdem siguranța valorilor, simțul pentru absolut. Sufletul, desacralizat, dezaxat (sub aspect etic), orbecăie printre lucruri, fenomene, etichetări improvizate, variante ale aprecierii.

Druță, care stă ferm cu picioarele pe solul tare al eticii populare (bunul simț, rînduiala dată, sacrul), are această candoare și această siguranță a valorilor vieții în genere și ale vieții sufletești a omului în particular. Existența umană, luată în ansamblul ei, ține de o înțelegere clară a menirii sale („Ară și seamănă și vei avea dreptate"); sufletul omului e asemenea unui pămînt oarecare și nimic bun nu crește pe el dacă n-ai să ari, să semeni și n-ai să grijești semănătura ceea cu brațele tale... Iată naivitatea înțeleaptă, profund țărănească, temeinic verificată de experiența milenară, a eroilor lui Druță, a creatorului lor însuși. Valorile constante, afirmate de-a lungul secolelor, sînt giroscopul după care se orientează ei. Orice încercare de

desconsiderare, falsificare, minimalizare și substituire prin variante vulgarizatoare este dezaprobată și socotită drept sacrilegiu. Masca nu are ce căuta în spațiul sacru. Teama de a nu putea da celor care vin un cod etic, în care să fie definit limpede binele și frumosul, este o dimensiune esențială a lumii lui Druță: „Să trăim o viață atît de lungă — se întreabă Ghiță care descifrează o mustrare în ochii confidentei sale Odochia — atît de grea, fără să fi dovedit a spune copiilor noștri ce-a fost frumos, ce-a fost urît în viața noastră?" (comedia tragică *Cervus divinus*). Știința adevărului e răsplata cea mai înaltă, pe care se cuvine s-o primească omul ce-și trăiește viața. Astfel e pus în fața eșecului total, astfel se încețoșează, devine nesigur însuși sensul existenței.

Eroii lui Druță au ca dat organic *vocația adevărului*.

Nu le lipsește, însă, nici darul de a privi în interior, de a-și da seama de gradul în care e rînduită casa sufletelor lor. A locui demn în lume înseamnă tocmai a putea face și aci, în deplina ta intimitate, o bună rînduială.

Omul din spațiul sacru e chemat nu doar să fie un exponent al valorilor adevărate, ci și să le apere, să le impună. Semnificative sînt în această privință cuvintele lui Paisie Velicicovski din *Biserica Albă*: „Purtați pe Domnul în inimile voastre, a zis apostolul, dar fiți demni de ceea ce purtați cu voi." Or, demnitatea presupune și acțiune, capacitatea de a le proteja și de ale impune în planul concret al comportării etice. În romanele, piesele și nuvelele lui Druță, mai cu seamă în cele din ultimul timp, pledoaria pentru ele capătă și forma unei patetice opțiuni autoricești. Deși iau deciziile în desăvîrșită singurătate și au imperativul categoric ca puncte de reper ideale, eroii lui Druță nu se izolează de restul lumii: casele sufletului lor nu au ferestrele oblonite. Ei se deschid ușor înafară și, cu același entuziasm cu care coboară în sfera arhetipală a conștiinței și veghează viața tradiției, se cufundă în contextul viu al vieții. Tocmai din acțiune, din participare sufletească și din implicare socială, din verificări continue cu cei din jur vin deciziile lor etice. Mai

mult : ei sînt puri chiar în situații-limită, care le cer opțiunea și îi pun la încercări. Chiar dacă au întotdeauna la îndemînă preceptele și recomandările deja confirmate de practica milenară, ei găsesc rezolvarea și elaborează „norma“ pe parcurs“, în confruntare cu o situație dată sau chiar prin chinuri istovitoare.

O condiție esențială a spațiului sacru este capacitatea de a te spovedi. Spovedania nu e totuna cu autoanaliza ; e ceva mai mult : implică o deslușire a motivelor, mobilurilor interioare ale faptelor deja săvîrșite. Prin intermediul confesiunii îți deschizi cu desăvîrșire sufletul pînă în sfera subconștientului, unde germinează și răsar, nerăbdătoare, actele noastre într-o formă potențială. Să coborîm, pe moment, în odiseea Eului și anume la ora stabilirii de hotar între căința „exterioară“ și „interioară“. Secolul al XII-lea creștin cerea delimitarea spovedaniei individuale de cea colectivă și făcea ca psalmii și rugăciunile să fie rostite la persoana întîi. Recunoașterea formală a păcatului nu-i mai satisfăcea pe cei care respectau dogmele creștine : faptele săvîrșite cereau o apreciere din interior, o sondare a îndemnurilor și impulsurilor inițiale. Sînt delimitate net treptele, gradele emoțiilor și stărilor sufletești. Demonul categorisirii, sistematizării și etichetării se instalează autoritar în teologie, ca și în poezia trubadurilor.

În opera lui Druță, spovedania, stimulată de deschiderea sufletească, ia formă de dialog, fiindcă e îndreptată spre alții. Eroii săi, solitari romantici incurabili, au, în mod paradoxal, intimi, confidenți, sfetnici chiar. Ei caută, de fapt, mereu o oglindă, se încredințează cu franchețe celor din jur, ascultă atent dovezile celorlalți, dar în rețeaua de păreri atît de diverse care formează cîmpul dezbaterii etice, promovează o consecvență prin nimic strămutată a propriei convingeri. „Ceea ce hotărăște odată Tudor Mocanu, citim într-o replică a dramei *Doina*, hotărît rămîne.“ *Neînduplecarea* este trăsătura de caracter generală a eroilor lui Druță, ei rămînînd a fi flexibili doar în argumente, nu și în felul de a decide, de a se raporta la criteriile morale.

Vorbind de nevoia de a discerne bine categoriile etice, Druţă pune, astfel, şi o altă problemă spinoasă a lumii contemporane: cea a comunicării, a reflectării într-o oglindă care să te arate întocmai pe tine, adevăratul. (În spaţiul a ceea ce este frumos şi sfînt, formula biblică „iubeşte-l pe aproapele tău ca pe tine însuţi" este reactualizată; de altfel, ea a fost reluată mereu în toate etapele istoriei omenirii şi, după ce s-au referit la ea Feuerbach sau Tolstoi, iat-o renăscută în plină contemporaneitate.)

Omul de azi nu poate, în mod dilematic, să nu trăiască pentru sine, dar, pe de altă parte, nu poate să trăiască şi pentru alţii. Or, pentru a cunoaşte cît mai temeinic, el are la îndemînă un instrument ideal: dedublarea, dialogul între cele două „emisfere" ale conştiinţei sale. Printr-o astfel de interacţiune activă acei „Eu" şi „Tu" dezmembraţi, adică realul „Noi" se transformă într-un mai bogat psihologic „Noi" iluzoriu. În psihicul nostru conlocuiesc, aşadar, mai multe subiecte. Ei bine, proza şi dramaturgia lui Ion Druţă sînt pline de astfel de parteneri imaginari şi iluzorii, cărora psihologii moderni le zic *cvasisubiecte*. Onache Cărăbuş din *Povara bunătăţii noastre* comunică decisiv cu Molda, căţeluşa cu nume legendar, şi cu o echipă de lăutari; Vasiluţa din *Casa mare* se raportează la imaginea soţului său dispărut, Ecaterina din *Biserica Albă* vorbeşte cu un vişin, Potiomkin din acelaşi roman aude permanent sunetele Clopotului din Cernigov. Călin din *Frumos şi sfînt* şi Păstorul din *Toiagul păstoriei* „vorbesc" cu mioarele, ca şi ciobanul din balada populară. Adevărul e că, atunci cînd luăm o hotărîre în cîmpul dezbaterii etice, auzim glasul tradiţiei seculare, al subconştientului.

Mircea Eliade, în *Mitul eternei reîntoarceri*, ne spulberă speranţa în victoria raţionalului, care nu este în măsură să explice chiar totul. Laicizarea (secularizarea), după părerea sa, este eficientă doar la nivelul conştiinţei: îşi pierd semnificaţia ideile teologice vechi, credinţele, dogmele, ritualurile, instituţiile. Omul, însă, nu se poate mulţumi doar cu o viaţă pur raţională. Ca şi omul primitiv, antic, ca şi cel din Evul Mediu şi Renaştere, omul de azi e predispus să viseze, să se îndrăgostească, să audieze piese

muzicale, să citească sau să privească un film, deci să trăiască nu numai într-o lume istorică și naturală, ci și într-o lume existențială patriarhală.

Îndrăgostitul din zilele noastre seamănă întru totul omului patriarhal, oriental, ante-socratic sau antic și nu apare deloc mai civilizat, mai evoluat, mai rafinat decît acela : el își îmbrățișează iubita, plînge cu lacrimi, face declarații patetice de dragoste și în felul acesta nu mai ține la imperativele raționalului. In acțiunile lui se repetă (a cîta oară ?) un arhetip, un model, ceva ce nu este în natură sau în lucrurile făcute de el, nici chiar în însuși interiorul lui. El retrăiește o „experiență sacră". Eroii lui Druță sînt prin excelență oameni care refac, pe solul dur al contemporaneității, asemenea ritualuri tradiționale.

*

Ion Druță debutează în contextul literaturii basarabene din anii '50, cînd, după moartea lui Stalin, „cîrmaciul popoarelor", se instaurează o epocă a „dezghețului" social. Chiar prin primele sale scrieri nuvelistice prozatorul moldovean redimensionează energic gîndirea artistică, dominată de sociologism vulgar și de tendința generală de a da o cronică sau, cum se spunea în critica literară românească de odinioară, o frescă a evenimentelor : este preocupat de ceea ce se întîmplă în sufletul omului, nu în afara lui ; prioritatea o are, astfel, nu descrierea evenimențială, ci „povestea" vieții eroului.

Druță impune, autoritar, formula narativă lirico-simbolică, afirmîndu-se pe linia tradiție crengiene și sadoveniene a literaturii românești. În primele nuvele și în lucrarea de mai mari proporții *Frunze de dor* cultivă aproape fără excepție *un principiu baladesc*, narațiunea fiind intens colorată de atitudinea emoțională, de atașamentul simpatetic față de eroii săi. Autorul și personajele pe care le crează constituie o unitate plasmatică, actul identificării absolute, dîndu-ne dovada apartenenței la un univers autarhic. Chiar atunci cînd eroii fac parte din categoria intelectualilor (Tolstoi, Potiomkin) ei sînt priviți printr-o prismă țărănească și prezentați *ca țărani* sui-generis. (Unul dintre filosofii ruși care au

analizat nuvela *Întoarcerea țărînii în pămînt* observa cu pătrundere similitudinile dintre Onache Cărăbuș, eroul *Poverii bunătății noastre*, și Tolstoi, eroul celeilalte scrieri.)

Raportat la epocă, lirismul druțian își vădește rosturi polemice: este expresia personalității omului, conceput de Stalin ca un „șurubaș" supus mașinii statale. Printr-o astfel de redimensionare a mentalității artistice Druță se ralia valului prozei lirice și confesionale ce se impunea în literatura rusă, ucraineană sau kirghiză. Firește, formula sa lirică nu era una de împrumut și — cu atît mai mult — una conjuncturală: e de întrevăzut în ea spiritul tradiției. Cultul povestirii și povestitorului vorbesc despre un prozator *moldovean*. Narațiunea urmează un curs domol al întîmplărilor, sub semnul oralității tradiționale, și numai prezența din cînd în cînd a *racourci*-ului, a „ochiului" cinematografic, trădează semne ale poeticii românești a secolului XX.

Tipologic, Druță aparține categoriei creatorilor *rurali* în literatură, a acelora care cred că „veșnicia s-a născut la sat" (Lucian Blaga). Or, universul rural există sub semnul naturalului, al organicului. *Organicismul* se comunică și concepției despre artă. Ion Druță, în speță, cultivă o frază articulată după legile naturalului, simplității, tăcerii semnificative. Ea trebuie *auzită*, stîngăcia expresivă poartă pecetea ingenuității și rostirii disimulate, ocolite, țărănești.

Narațiunea este pătrunsă întotdeauna de un fior emotiv, confundat cu cel sentimental și producînd senzația identității narator—eroi. Chiar și în prozele cu un mai pronunțat caracter epic Druță rămîne, astfel, un *povestitor* ce își asumă funcția de a imprima faptelor aerul adevărului datorită calității sale de martor și de coträitor al universului. El accentuează, cu mîndrie, că este al lumii pe care ne-o înfățișează. Întregul e o formă de existență a lumii rurale, un mod de a fi. Anume conștiința lui naște, dincolo de formula lirică, suflul epic. Horodiștea, Çiutura, Ocolina sînt niște organisme vii, cu o singură respirație, care înfruntă destoinic vicisitudinile soartei, vînturile istoriei.

George Călinescu observa că, la Sadoveanu, indivizii au o autenticitate fenomenală, nu una structurală : „Mişcările, vorbele lor potolite ori repezite sînt verosimile în sine, ființa lor organică e cețoasă prin definiție şi nu s-ar putea face nici o deducție psihologică pe temeiul ei. Într-asta stă şi poezia acestei literaturi în care nici nu sînt eroi, ci un singur specimen uman în sute de ipostaze" (*Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, ed. a II-a, p. 619). Eroii sadovenieni sînt doar scoşi din marea civilizație în sfera vieții iraționale, suferința simțind-o cu deosebire atunci cînd cad în bătaia civilizației ; ei sînt exponenți ai speței, analiza caracterologică bazîndu-se pe dicotomia elementară bine-rău.

Ion Druță nu se deosebeşte esențial de acest tip de creatori rurali care concep nu atît eroi, cît un specimen uman ce nu configurează structuri psihologice, ci o ontologie vagă a spiritului. Numai că, la el, este resimțită mai dramatic invazia civilizației, a tot ce periclitează şi anihilează *frumusețea şi sfințenia* naturii.

În evoluția sa de scriitor, de la primele proze scurte pînă la romanul de mare întindere epică *Biserica Albă*, se conturează o linie ascendentă ce transformă formula lirică discretă într-una patetic-publicistică ascunzînd un strigăt existențial, o atitudine polemică intransigentă. Calitatea de martor, contopit simpatetic cu universul rural, este substituită prin calitatea de acuzator pătimaş al tuturor factorilor ce-l surpă şi-l scot din regimul lui natural. *Artistismului* dulce şi cultivat i se preferă, în consecință, arta pledoariei publicistice, cu accente tari şi amare. Este, esențialmente, arta contrapunerii sacrului unui fenomen îngrozitor : cel al nesocotirii valorilor etice.

De aceea, satul, după cum am văzut, apare ca spațiu sacru.

Povara bunătății noastre, care în ediția definitivă a *Scrierilor* apare cu specificarea : 1961—1964 ; 1984, Chişinău—Moscova (romanul suferă cîteva modificări şi în varianta cu caractere latine, din 1990), cristalizează întreaga poetică a lui Druță, ce pecetluieşte

viziunea organicist-țărănească asupra lumii : naturalul este opus artificialului adus de civilizație ; sufletul se retrage în fața vînturilor aprige ale istoriei ; coborîrea adîncă în istorie (prin prezența simbolică a cățelușei Molda și sublinierea continuității în ciuda oricăror vicisitudini ale destinului) ; înfățișarea procesului sufletesc ca alternare miraculoasă a vîrstelor („Copilăria se duce rușinoasă, iar tinerețea se zbuciumă de la bun început, căci tinerețea e sfînta vîrstă a nedumeririlor") și a vieții ca *taină ;* proiectarea subtextuală a sentimentului melancolic al trecerii („Era o poveste veche de cînd lumea : toate vin și toate trec..."). Peste toate întîmplările de esență epică ale vieții lui Onache Cărăbuș se așterne parcă zicerea ecleziastică privind deșertăciunea vieții omenești cu amărăciunea ei de cenușă : „...te aprinzi dintr-o nimica toată, topești o lume cu flacăra sufletului tău, dar vine un fluture negru și te stinge, și te îngroapă, și te duci și nu mai ești".

Onache Cărăbuș face ultima încercare de a pătrunde miezul minunii care este viața, de a-și înțelege sufletul blînd, creștinește împovărat de propria sa bunătate, și ne dăm seama că a avut *o poveste* a lui, că devenirea i-a fost, cum ar spune Noica, *întru* ființă. Este ceea ce contează în universul creștin al țăranului, care se impune prin excelență ca un univers axiologic.

Viața eroului nu este una liniară și monotonă, cufundată într-o impasibilitate stoică țărănească ; confruntată cu istoria, cu teroarea la care supune ea în mod tradițional Basarabia, această viață scapă de vagul ontologic și se umple de real, modelîndu-se prin *rezistență*, prin recursul la argumentul etic.

Sentimentul că toate pe lume pot fi puse sub semnul rînduielii pămîntului, al naturalului ca principiu suprem al existenței, că pînă și Ciutura arsă definitiv poate reînvia de sub cenușă, il au toți eroii lui Druță care reprezintă ethosul milenar. In numele Permanenței — marea temă a *Poverii bunătății noastre* și a creației sale în ansamblu — aduni și împarți avuția sufletului aflat în conflict sau în armonie cu Lumea, devii întru cele *sfinte* și *frumoase*.

Timpul lui Onache Cărăbuș este, în lumina acestui ethos al tradiției, timpul lui individual, și nu-i pasă de timpul etern. Acest

mod de a converti realul, de a-l remodela astfel ca să trăiască prin Eul tău într-un chip mitico-magic este datul ontologic esenţial al sufletului ţărănesc. Despre această unitate panteistă, proiecţie a unui idealism ţărănesc atît de firesc, vorbesc „reflecţiile“ finale ale lui Onache Cărăbuş: „Pace, tihnă, pustiu pe deal, pustiu pe vale, pustiu în sus, pustiu în jos, şi de atîta tihnă şi pustietate a început să i se pară bietului Onache că nici nu mai este cel care a fost, ce să te mire că nici cîmpia din jurul lui nu mai este cîmpia de altădată. Fără cîmpie, însă, nu se poate — cîmpia e vatra sufletului, şi Onache prinde a mai cerceta o dată. O cerceta palmă cu palmă şi-l durea amarnic, căci era aceeaşi cîmpie. Atîta doar că începuse a se potoli. Îmbătrînise şi ea cu şaptezeci de ani şi nu era lucru de mirare că se potoleşte. O fi avînd ea, în străfunduri, o vîrstă de mii de ani, dar oamenilor nu le pasă de veacuri multe. Ei o primeau atît cît o puteau vedea, cît o puteau folosi, cît o puteau înţelege, şi în felul ista cîmpia trăia şi ea o vîrstă de plugar.“ Cîmpia prinde viaţă odată cu naşterea fiecărui om,* iată în expunerea ţăranului Onache mitul veşnicei reîntoarceri: „Se năştea de fiecare dată cînd se năştea omul, alerga desculţă împreună cu el, se înălţa istovită de primul fior al dragostei. Apoi intra în muncă, în grijі, după care, mai spre bătrîneţe, începea a se potoli, a se aduna grămadă, a se stinge.“

Voinţa de a avea un timp *al său* şi de a-l proiecta într-un mod cvasi-idealist în natura înconjurătoare şi în ceilalţi oameni naşte îndărătnicia demonică ţărănească, proprie atît tatălui naratorului (din nuvela autobiografică *Horodişte)* cît şi lui Onache Cărăbuş.

Spiritul de independenţă, manifestat fie prin mobilizarea întregii morale, fie în mod iluzoriu (cu ajutorul vóii bune, ca în cazul lui Onache), generează un timp psihologic calitativ opus celui real. E, de fapt, un contratimp specific, cauzat de o întîrziere specială a reacţiei, de o elaborare mai îndelungată a adevărului. Este comportamentul etic pur ţărănesc, caracterizat prin neîncredere iniţială, întîrziere, disimulare, verificare pe toate faţetele a celor receptate, muţenie, închidere în sine, acumularea de durată a

nemulțumirii. Asemenea acțiuni nasc cunoscutele stratageme ale comunicării și „închiderii țărănești", pe care a modelat-o însăși istoria. Mecanismele de apărare lucrează în ființa rurală cu știutele stereotipii ale comportamentului. Țăranul își cunoaște „măsura și sorocurile sale" care generează o tensiune, neslăbită nici măcar o clipă, între el și ceilalți, între ființa sa și timp. De aceea apare, la Druță, ca o personificare a însuși contratimpului.

Aplicînd categorisirile lui Bahtin, am putea spune că Ion Druță alege cronotopul folcloric („rablaisian") : timpul romanesc *laborios*, în care recunoaștem toate fazele muncii agricole, timpul *creșterii productive*, caracterizat prin sporirea și înmulțirea (cantitativă și calitativă) a valorilor (încolțire, înflorire, coacere, în genere reproducere) ; timpul profund *spațial* și *concret*, nedespărțit, adică, de pămînt și natură, timpul *unitar*, unul și pe de-a întregul „istoric".

Totuși, țăranul druțian, fiind asumat acestui cronotop, recreează, umplîndu-l iluzoriu cu plinul său sufletesc.

Mișcarea epicului configurează o vălurire specifică, secondată de o alternare a registrelor dispoziționale și a unghiurilor temporale. În preludiul *Poverii bunătății noastre* ninsoarea vine ca o mare binefacere cerească, încît sufletul se întreabă, îngrijorat, „de unde atîta seninătate și voie bună", apoi intervin furtunile de zăpadă, ca, în cele din urmă, să se instaureze o iarnă lungă și grea, ce produce groază și de care cîmpenii scapă numai prin intervenția năzdrăvană a Moldei. Ceasul rău, amenințător, vine repede în schimbul timpului senin, binefăcător sufletului.

Proza lui Druță are un adevărat caracter „meteorologic" ; cursul narativ e flotant, capricios, contrapunctic. Ceasul bun și ceasul rău polarizează temeinic mișcarea epică, o fac sinuoasă, colorată în „alb" și „negru". Sufletul, oscilînd și zbuciumîndu-se între poli, nu mai poate cuprinde farmecul timpului favorabil, dar nici nu poate suporta agresivitatea timpului ostil. Așa cum în plan mitico-real venirea și plecarea Moldei înseninează, întristează, înalță sau coboară autoritatea Ciuturei în fața celorlalte sate, tot

astfel viața lăuntrică a ciutureanului se supune unor frămîntări continue — de la înseninare la înnegurare și închidere în tăcere. Ciclicității naturii (și istoriei) i se răspunde printr-o reluare ciclică a momentelor sufletești. Întîmplarea (Măria sa Întîmplarea, zice Druță), mereu aducătoare de neprevăzut, tulbură situațiile ce păreau limpezi, produce o încurcătură, înșeală așteptarea, deconcertează spiritul. Onache, intră, bunăoară, în zona imprevizibilă a îndoielilor și incertitudinilor. Starea lui permanentă este de om „abătut, întristat, chiar prostit". Pentru a trăi pe lume, trebuie să știi *a te descurca*, iată principiul său. Dar capcanele sînt multe, unele dintre ele fiind chiar osanalele satului (cele mai viclene modalități de a încurca omul) și atunci aude glasul destinului : „Geaba sînt toate".

Sinusoida destinului cunoaște un crescendo al ostilității și marea problemă — filosofică, morală, psihologică — e *cum* rămîne el însuși (e reluarea pe plan artistic, vast și nuanțat a problemei lui Pentelei Druță din *Horodiște)*.

Proza lui Ion Druță este, fără excepție, una a încercărilor neîncheiate. Valurile vin fără preget într-un crug dialectic, tradus prin motivul eminescian „Vreme trece, vreme vine", la care recurge adesea prozatorul.

Cărăbuș nu se închină, în virtutea demnității sale, în fața întîmplării, fie că găsește el expedientul, fie că îl ajută o altă întîmplare. Oricum, are mijloace eficiente : semințele de voie-bună inepuizabilă, șiretenia sa naturală (căci față de Haralambie Moraru-practicul, el este totuși un ingenuu, un copil al firii), tăcerea, răbdarea, cîntecele lăutarilor imaginari, care îi spun atîtea lucruri despre viața și sufletul lui („Cum, cînd, de unde putuse ei să le afle ?"). Cînd îi sună ceasul, el își dă seama că nu a putut ajunge cu mintea la *toate*. E sublinierea filosofică a relativității cunoașterii și cunoașterii de sine, conștiința acestui fapt avînd-o în cel mai înalt grad Tolstoi, eroul nuvelei *Întoarcerea țărînei în pămînt*. Dar în amurgul vieții el nu este cuprins de sentimentul descurajant că nu știe nimic. Știe multe, știe că a rămas demn și nu s-a lăsat

înfrînt „cînd i se ura totul pe lume şi-i venea să lepede coarnele plugului, ştie că pînă la Alţii veniţi să are şi să samene, a fost El şi că timpul a fost *al lui*. A cunoscut adevărul lui, deşi incert, chinuit, zbuciumat, fiindcă, dacă a arat şi a semănat, *a avut dreptate.*"

Ethosul ţărănesc triumfă aci, sub chipul seninei agonii a superbului ciuturean, cu forţa irezistibilă a adevărului trăit şi verificat.

Jocul elevat al spiritului său sfîrşeşte în jocul flăcării („ba se lasă pe spate şi se uită în întunericul cahlei, ba miroase a vînt venit din afară (...), ba, înfricoşat de cele văzute, se întoarce înapoi") şi Onache ştie bine şi jocul acesta : toate vin şi toate trec. Gluma pune capăt jocului : dacă mai găsea vreo două-trei scînduri, şi focul şi jocul mai continuau... Nici nu e moarte de fapt : e o încercare, ultima, de a pătrunde în sensul existenţei.

Plecările eroilor lui Druţă (a lui Onache, Pavel Rusu, a lui Călin, Tolstoi) au o aureolă baladescă, semnificînd o eliberare de contextul dramatic sau tragic al vieţii. E o moarte esenţialmente *filosofică* nu prin asigurarea unei sinteze a Vieţii, ci prin conştiinţa calmă a revenirii în natură. În acest sens, ei repetă sfîrşitul Ciobanului *Mioriţei* (Călin din piesă *Frumos şi sfînt* moare în munţi, înconjurat de oi ; mormîntul eroului nuvelei *Toiagul păstoriei* este năpădit de fire de grîu des şi verde, simbolizînd marea forţă a vieţii şi continuităţii neamului).

Povestea omului ca fiinţă ce-şi descoperă destoinicia în existenţa pămîntească favorizează crearea unei a doua lumi, carnavaleşti prin esenţa ei. Onache Cărăbuş, badea Cireş, moş Mihail — sînt adevăraţi oameni de Renaştere, în sensul că recurg la rîsul popular (crengian), la fantezie, bunul simţ şi voie bună.

Oricare ar fi povara destinului şi oricît te-ar îngenunchea, spiritul se înalţă tot mai sus, aceasta-i concluzia senină, de moralist, pe care o desprindem din finalul *Poverii bunătăţii noastre*, ca şi din finalul *Bisericii Albe*, ce evocă perioada înfruntării unor mari puteri pe pămîntul Moldovei.

Asemenea Ciuturei, Ocolina reînvie de sub cenuşă, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, ca mitica pasăre Phoenix. Chiar şi pe un

pămînt pustiit de un război necruțător oamenii și copacii se recunosc de la distanță și comunică intim, voia bună renaște lîngă portițe și fîntîni și, odată cu apa scoasă, iese la iveală și rostul reînnoit al vieții. La început a fost cuvîntul, care rămîne și acum în stare a înălța spiritul.

Semnificațiile scrisului lui Druță se luminează intens cînd conturăm crezul estetic și cetățenesc îmbrățișat de el.

„Dreptate are cel care-i *sincer*", spune Cehov și prozatorul basarabean vede în această spusă formularea deopotrivă a condiției scrisului și a comportamentului social al scriitorului. „Și totuși, o dependență organică există între ceea ce se cheamă viața scriitorului și opera lui." Nu adevărul răsfrînt într-un chip oarecare, ci adevărul smuls vieții și naturii, duc la sinceritatea totală a artei. *Aurul autenticității* este condiția ei *sine qua non.*

De aceea, lui Druță îi repugnă experimentul facil, podoaba zornăitoare, imaginea absconsă.

Marele model al simplității și profunzimii rămîne, pentru Druță, folclorul. „Și Alecsandri, și Eminescu, pornind amîndoi de la poezia populară, au găsit, fiecare în felul lui, cum să transplanteze acea floare mîndră și rară de pe ogoarele poporului pe o foaie albă de hîrtie, în așa fel ca să nu se ofilească, ci, dimpotrivă, să prindă o viață nu din primăvară pînă în toamnă, ci din secol în secol. Floarea răsădită de Alecsandri se numește *Miorița*, floarea răsădită de Eminescu se numește *Luceafărul*, și aceste două cetăți, aceste două catedrale sînt singurele noastre bogății spirituale ce rezistă în timp ca și piramidele egiptene."

Poetica lui Druță, în aspirația ei spre durabil și concentrare („Crearea unei lumi pe un spațiu suprascurt — acesta este prinosul cehovian în literatura universală", spune el în eseul despre Cehov), se alimentează subteran din reprezentările mitice populare, din substratul creștin autohton al culturii noastre spirituale.

Ion Druță este un cavaler al adevărului și în domeniul vieții sociale. Atît prin intermediul eroilor săi : Onache Cărăbuș, mă-

tușa Ruța, Călin, Ghiță, cît și în luări energice de atitudine în presă și în Parlament a vorbit despre marile probleme basarabene : ciudata babilonie care a subminat limba română, rolul nefast al experimentelor și structurilor social-economice străine obiceiului pămîntului, periclitarea echilibrului ecologic. „Apele nu pot să dispară, va spune eroul său, Gruia. Apele ba se revarsă, ba își schimbă albia, ba cobor în adîncuri, dar să dispară nu pot, pentru că apa și aerul și cerul e tot ce-avem mai frumos, tot ce avem mai sfînt...".

Prin pregnantul filon național Ion Druță a influențat adînc conștiința basarabeană.

MIHAI CIMPOI

TABEL CRONOLOGIC

1928 *3 septembrie* Se naşte, la Horodişte — Soroca (azi în raionul Donduşeni) Ion Druţă. Tatăl său, Pentelei, era fecior de răzeşi din Slobozia şi profesa meseria de zugrav bisericesc. „Era plin de demnitate, arţăgos şi încăpăţînat" (nuvela autobiografică *Horodişte*). Mama, Sofica „era dintr-o familie de ucraineni nimeriţi într-un sat moldovenesc şi moldovenizaţi aproape cu totul". Avea „ochii negri, faţa bălaie, încununată de un zîmbet plin de bunătate — sfinte Dumnezeule, atîta bunătate creştinească, bunătate omenească, încît orice cerşetor, orice pui rătăcit de cloşcă, orice fir de iarbă călcat de roţi pe-o margine de drum, găseau înţelegere şi compătimire în inima ei". Pentelei Druţă a participat la primul război mondial şi, auzind că a început revoluţia, „a pornit de unul singur, de la graniţa Rusiei cu Persia, a pornit avînd un butoiaş cu scrumbie...". Acest detaliu îl întîlnim în *Povara bunătăţii noastre*. „Mulţi dintre eroii cărţilor mele au împrumutat anumite trăsături de la tata", face o mărturisire în acest sens însuşi scriitorul.

1939 Începutul celei de-a doua conflagraţii mondiale este evocat în capitolul *Maci roşii, maci fierbinţi* al *Po-*

verii bunătății noastre : „Europa care în ajunul războiului, din an în an creștea prețul la soia, la maci...." Familia Druță se mută în satul Ghica Vodă din preajma Bălților.

Încheierea pactului Ribbentropp—Molotov.

1940 *28 iunie* Trupele Armatei roșii intră în Basarabia. „Autoritățile române erau obligate să elibereze toți basarabenii din armată, și iată-l pe Onache Cărăbuș pe podul dintre Iași și Ungheni. Are în spate un grănicer român, în față — un grănicer sovietic." Încep deportările intelectualilor basarabeni în Siberia.

1941—1944 Ani grei de război. „O vreme, cît mai ținea războiul și se tot întorceau oamenii, Onache, nădăjduind că poate se întorc și băieții lui, smulgea macii, îi tăia cu hîrlețul, îi fărîma cu călcîiele, dar în vara următoare ei răsăreau din nou."

1944 Al doilea val de deportări.
8 decembrie Apare hotărîrea *Despre activitatea Uniunii scriitorilor sovietici din Moldova*, prima dintr-o serie de hotărîri care impun literaturii politica partidului comunist.

1945 Ion Druță urmează cursurile de tractoriști.

1946 Studiază la o școală de silvicultură.

1947 Este secretar la Sovietul sătesc (Sfatul popular) din Ghica Vodă. Fiind chemat în armată, se dedică unor lecturi pasionante și începe să scrie primele poezii și nuvele. „Serviciul militar e una din cele mai grele încercări din viața unui băiat... Mai ales atunci, în primii ani de după război, mai ales după foamea ceea,

cînd eram cu toţii istoviţi, şi nici ruseşte nu prea ştiam, nici lume nu prea văzusem..." (eseul *La umbra cuvîntului*).

1946—1947 Secetă cumplită în Basarabia. „Secetele s-au ţinut de noi ca o umbră pe tot parcursul istoriei, dintre care ultima, cea din 1946—1947, a fost poate cea mai grea şi mai necruţătoare" (eseul *Pămîntul, apa şi virgulele*). „A fost, însă, mare secetă, s-au uscat păpuşoii de-abia daţi în floare, iar puţinul ce-a rodit a fost dus la gară pînă la un grăunte... S-a uscat pelinul pe haturi şi asta era culmea" (*Povara bunătăţii noastre*). Pe Stalin numai reacţia unor ţări străine îl determină să trimită ajutoare în 1947.

1948 *noiembrie* Hotărîrile CC al PCUS şi ale Biroului Comitetului Central al Partidului Comunist (bolşevic) din Moldova „cu privire la istoria literaturii sovietice moldoveneşti şi măsurile pentru îmbunătăţirea ei".

1949 Începutul colectivizării. La îndemnul lui Stalin de a nimici „clasa chiaburilor" are loc o largă campanie de deportări ale tuturor ţăranilor înstăriţi. Începe şirul unor monstruoase experimente în domeniul agriculturii, care au continuat pînă în anii şaizeci-şaptezeci şi care a fost numit de Druţă „un tămbălău demonic, ce se voia declarat drept un început de înflorire totală": instituirea cotelor (*postavka*), înfiinţarea gospodăriilor agricole de producţie (colhozuri), a staţiilor de maşini şi tractoare, „împărţirea şi răsîmpărţirea" raioanelor, crearea unor mari complexe agro-industriale, întocmirea unor planuri grandioase de felul Dunăre—Nistru—Nipru etc. „Tradiţiile, normele etice, bunul simţ — toate date peste cap ca fiind necorespunzătoare momentului. A doua lovitură avea s-o suporte bruma de intelectuali, mai ales oamenii de cultură, ei fiind cei mai sensibili la surparea tradiţiilor şi moralei."

1951 *aprilie* Debutul literar al scriitorului cu povestirea

Problema vieții în revista „Octombrie".
Începutul colaborării la gazetele „Țăranul sovietic", „Moldova socialistă", „Femeia Moldovei", în care publică mai multe schițe.

1952 Debutul editorial cu plachèta de nuvele *La noi în sat*. „Sincer vorbind, mă prinde și acum jalea, cînd mă gîndesc la anii ceia. Aveam ce scrie, dar n-aveam unde. La redacție (e vorba de redacția gazetei „Țăranul sovietic" — n.n.) veneau zilnic sumedenie de versuri. Începea marea revoluție agrară, colectivizarea și las' că mai erau deștepți în Moldova, nu eram singurul. Trebuia să stau și să le scriu de ce versurile lor nu sînt bune. Acasă, în odăiță, era zgomot — zi și noapte vuiau mașinile, urcînd la deal, scrîșneau din frîne coborînd la vale — și toate acestea la un pas de ferestrele mele."
Încep să apară în republică, după cîțiva ani de dezbateri, ediții postbelice ale clasicilor literaturii române.
15 noiembrie Hotărîrea *Despre activitatea Uniunii scriitorilor sovietici din Moldova.*

1953 *5 martie* Moartea lui I.V. Stalin.

1954 Apare cea de-a doua carte de nuvele, *Poveste de dragoste*. Critica relevă în cele două volume laconismul, arta detaliului, lirismul și umorul. „Comicul din povestirile lui Druță nu-i voit, dar îi parte organică a povestirii" (V. Coroban, „Octombrie", nr. 3/1953).

1955 Scrie romanul *Frunze de dor*, al cărui ax narativ este dragostea dintre un simplu plugar, Gheorghe, și învățătoarea Rusanda. Faptul că pe sufletul eroului pune stăpînire *glasul pămîntului*, iar pe acela al eroinei *glasul cugetului* îi înstrăinează. Relevînd anumite „merite incontestabile", critica literară ba-

sarabeană a obiectat cărţii „slaba rezonanţă a vieţii sociale". „Într-un moment istoric de frîntură, cînd şi cei mai obişnuiţi ţărani ai Moldovei aveau preocupări politice extrem de ascuţite, eroii *Frunzelor de dor* au fost în mod nefiresc uşuraţi de acest potenţial al conştiinţei active" (Andrei Lupan, *Scrieri*, 3, 1973, p.192). Revista „Nistru" o publică după o discuţie îndelungată şi deosebit de polarizată în numărul din martie 1957.

1956 Congresul XX al PCUS, care condamnă cultul personalităţii lui Stalin, stimulează începutul unui proces de democratizare a vieţii sociale în U.R.S.S., reluat în forme radicale, după o perioadă ***de stagnare***, după 1985, cînd la cîrma ţării vine M.S. Gorbaciov.
30 iunie Comitetul Central al P.C.U.S. adoptă Hotărîrea *Despre lichidarea cultului personalităţii şi a urmărilor lui.*

1957 La Editura de Stat a Moldovei apare *Frunze de dor*. Ion Druţă absolvă Cursurile superioare de literatură din Moscova, începute din 1956. Se stabileşte la Moscova : „Nu ştiam nici eu că cei doi ani se vor transforma în douăzeci, iar ceea ce vine după douăzeci nu se mai socoate, numindu-se destin, iar destinul, după cum bine se ştie, rămîne destin..." (eseul *La umbra cuvîntului*).

1958 Apare la editura *Sovietski pisateli* din Moscova traducerea în ruseşte a *Frunzelor de dor*, întîmpinată elogios de cronicarii literari moscoviţi.

1959 Volumul de nuvele *Dor de oameni*.
Scrie eseul *Lumea lui Cehov*, care consfinţeşte ataşamentul intim faţă de modelul estetic cehovian : cultul laconismului, al simplităţii narative, prezenţa subtextului, împletirea planului relatării neutre, „cenuşii" cu filonul liric, umoristic sau cu semnificaţiile

simbolice, caracterul degajat, „suprimat“ al narării. Cehov e, în viziunea lui Ion Druţă, mai mult decît un scriitor ; e Scriitorul, e mitul-realitate care face taina vieţii palpabilă : „Ca nuvelist, Cehov e unic în literatura universală. El a scos certificatul de naştere al povestirii scurte şi i-a făcut drum, înscăunînd-o în literatura cea mare. El a format gustul cititorului pentru bucăţile mici şi a dat o nouă sclipire limbii ruse. Arta scrisului literar, apărută cu mii de ani în urmă, a mai fost o dată descoperită pe masa lui de scris. Astăzi nu-i în lume dramaturg ori nuvelist care să nu fi făcut ucenicie literară la Cehov. Unii s-au folosit de metoda cehoviană numai pentru început, alţii au căutat să-i rămînă pururea credincioşi ; dar şi pentru unii şi pentru ceilalţi, chipul medicului cu ochelari rămîne să-i urmărească, şi de pe poliţele unde stau volumele cu povestiri cehoviene se cer scoase multe volume, considerate pînă la el drept literatură mare."
Scrie drama *Casa mare*.

1960 *27 mai* Inaugurarea Decadei artei literaturii moldoveneşti la Moscova, ce pune unele puncte pe i în controversele critice declanşate de *Frunze de dor*, în care se considera că Druţă „nu urmăreşte dezvăluirea fondului social al evenimentelor“, „ocoleşte intenţionat vremea, epoca în care se petrece acţiunea, scrie cu încîntare despre vechile împrejurări sociale, le zugrăveşte cu măiestrie adevărată, însă trece în surdină perioada nouă, fenomenele noi de viaţă“, iar în roman lipsesc „momentele socialiste“, „caracterul pozitiv al noului“ (din referatul lui George Meniuc la Consfătuirea din ianuarie 1956 a scriitorilor din Moldova) ; Controverse sînt declanşate şi de *Casa mare*, dramă psihologică respinsă de revista

„Nistru“ pentru că aducea, chipurile, elogiul lumii patriarhale a satului. Deşi au preluat unele teze ale criticii oficiale basarabene (lipsa temelor contemporane, preferinţa pentru Moldova veche), scriitorii ruşi care au participat la dezbateri în cadrul Decadei au evidenţiat lirismul, adîncimea analizei „lumii interioare a omului“, viziunea originală asupra lumii : „Povestirile lui Druţă constituie un mare succes al literaturii moldoveneşti şi, aş zice, un mare succes al literaturii sovietice“ *(D. Naghişkin)*. Prozatorul şi dramaturgul moldovean este considerat de critica unională ca un exponent al prozei lirice care s-a impus în anii şaizeci prin explorarea individualităţii eroului, prin caracterul confesiv şi mutarea accentului de pe latura evenimenţială a naraţiunii pe desenul caracterologic şi psihologic.
Este decorat cu ordinul Drapelul Roşu de Muncă.

1961 Se montează la Teatrul central al Armatei sovietice spectacolul cu piesa *Casa mare*, Teatrul naţional din Chişinău fiind abia al şaisprezecelea colectiv teatral care a montat, în 1962, această operă dramatică ce a înregistrat un succes răsunător în U.R.S.S. şi în unele ţări din Europa.
Frunze de dor apare în limba ucraineană.

1962 La editura Cartea Moldovenească apare povestirea pentru copii *Cenuşica*.

1963 De sub teascurile aceleiaşi edituri ies *Balade din cîmpie*, prima parte a dilogiei *Povara bunătăţii noastre* şi placheta pentru copii *Povestea furnicii*. Scrie nuvela *Ultima lună de toamnă*. *Balade din cîmpie* sînt traduse în limba letonă, iar o culegere de nuvele în estonă.

1964 Volumul de nuvele *Piept la piept.*

1965 După scenariul lui Druță se turnează, la studioul Moldova-film, pelicula *Ultima lună de toamnă*, distinsă cu Crucea de Sud în cadrul Festivalului internațional de film de la Mar-del-Plata (Argentina).

În urma unor grave critici aduse de oficialitățile de partid filmul *Ultima lună de toamnă* este interzis : „*Ultima lună de toamnă* e despre altceva. L-am apreciat pozitiv, îmi place și acum acest film. Dar... în Moldova pe atunci erau colectate 350 mii tone de grîu. Consumam 850 mii iar pe ecran s-a perindat un episod care, printre altele fie spus, lipsește și la Druță. Un șir enorm de mașini încărcate cu grîu se îndreaptă spre Vest, spre Moscova adică. Iar în întîmpinarea lor veneau : o căruță cu lemne, o capră pipernicită. Eu am spus : filmul e bun, dar detaliul acesta nu-l accept. Nu trebuie să scuipăm în fîntîna din care bem apă. Și am citat cifrele de mai sus. Dar filmul n-a fost interzis. Am putut eu să-mi spun punctul meu de vedere ?" (din interviul acordat de fostul prim-secretar al C.C. al Partidului comunist al Moldovei, Ivan Baodiul, revistei „Nistru", nr. 10/1988).

1966 *Ultima lună de toamnă* apare în maghiară și în germană (R.D.G.).

1967 I se decernează Premiul de Stat al R.S.S. Moldova pentru *Balade din cîmpie*, *Ultima lună de toamnă* și cîteva nuvele.

1968 Apare partea a doua a dilogiei *Povara bunătății noastre*, care atrage asupra scriitorului o acerbă

și îndelung susținută campanie de presă, secondată de luări drastice de atitudine din partea oficialităților republicane. Reacții dure au produs episodul cu porumbul care putrezea în grămezi în gara Pămînteni în timpul foametei, fondul „religios“ al romanului, scena întîlnirii lui Mircea Moraru cu ofițerul român Nică. „Au rămas în afara romanului frămîntările care au avut loc în satul moldovenesc în primii ani de după război — lupta partidului pentru instaurarea noii orînduiri sociale, rezistența păturii chiaburești, șovăielile mijlocașilor, într-un cuvînt lupta de clasă, ce se ducea permanent, cînd pe ascuns, cînd fățiș în satul moldovenesc în această perioadă“. (D. Tăbăcaru — *O ciutură de băutură amară*, „Moldova socialistă“, 12 martie 1970).

Scrie drama *Doina*.

Volumul de versuri *Numele tău*, al lui Grigore Vieru, apare cu o prefață semnată de Ion Druță : „Versurile lui vin fierbinți, palpitînd pînă la ultima virgulă, vin să strecoare în sufletul cititorului un fior de dragoste și sfințenie pentru pămîntul natal.“

1969 Apare în limba rusă, la Moscova, volumul de nuvele *Pădureanca*.

1970 *Povara bunătății noastre* și *Frunze de dor* apar în limba lituaniană. O culegere de nuvele apare, la Moscova, în limba engleză.

Scrie eseul *Eminescu, poet național*.

Scrie nuvelele documentare despre republicile baltice *Mozart la sfîrșitul verii*.

1971 Colectivul redacțional al revistei „Drujba narodov“ (*Prietenia popoarelor*) propune romanul *Povara bunătății noastre* pentru Premiul de Stat al URSS. Fos-

tul prim-secretar al CC al PCM, I. Baodiul, expediază o scrisoare lui N.S. Tihonov, președintele Comitetului pentru premiile Lenin și premiile de stat ale URSS în domeniul literaturii și artei, în care se menționează că romanul „denaturează tabloul transformărilor socialiste din satul moldovenesc" și „politica interioară postbelică a statului sovietic, că lupta de clasă e substituită prin ideea pseudo-umanistă a unității oamenilor indiferent de originea socială". „În roman se exprimă compătimirea autorului față de un ofițer român, nu se face o distincție între armata sovietică și armata fascistă a lui Antonescu" („Nistru", nr. 9/1988). *Povara bunătății noastre* apare în limba bulgară și cazahă. O culegere de nuvele este tradusă în gruzină.

Teatrul V. Maiakovski din Moscova montează un spectacol cu piesa *Doina*.

Scrie drama *Păsările tinereții noastre*.

1972 Placheta pentru copii *Bobocel cu ale lui* la editura Cartea Moldovenească din Chișinău.

Povara bunătății noastre și *Casa mare* apar în limba ucraineană.

Scrie romanul *Clopotnița*, apărut și în România.

Piesa *Păsările tinereții noastre* obține premiul I în cadrul concursului unional consacrat celei de-a 50-a aniversări a formării URSS, fiind montată în același an la teatrul chișinăuean „Luceafărul", iar ulterior în zeci de teatre din URSS, România, Bulgaria.

1973 Campanie de presă în Moldova contra părții a doua a dilogiei *Povara bunătății noastre*, la care Ion Druță răspunde printr-o *Scrisoare deschisă către colegiul de redacție al revistei „Codri"*, publicată în revista „Nistru", numărul 9 din 1988 : „...Celor care dau to-

nul în republică îi s-a părut însă prea puțin, și ca urmare cea mai mică referire la roman a fost pusă sub interdicție. Premiul de stat al Moldovei, decernat autorului, n-a schimbat întru nimic situația, deoarece n-a apucat să se usuce bine fotografia mea, expusă la Expoziția agricolă printre alți laureați ai republicii, că s-a și dispus înlăturarea ei de pe panoul respectiv. Din programele școlare s-a eliminat tot ce se referea la numele lui Onache Cărăbuș și, în plus, printre cărțile ce nu trebuiau recomandate cititorilor în bibliotecile sătești s-a înscris și *Povara bunătății noastre*." Cît privește cele două episoade care stîrneau obiecțiile critice ale „polemiștilor" — descrierea foametei și a scenei întîlnirii dintre Mircea și Nică — Druță contraobiectează că „la șaisprezece ani, în calitate de secretar al Sovietului sătesc, am eliberat certificate de deces pentru aproape un sfert din consătenii mei și preceptele morale ale strămoșilor nu-mi permit să trec pe lîngă mormintele acestea" și că „în loc să depisteze pretutindeni urme ale diferențierii de clasă, mai cu rost ar fi să studieze în profunzime istoria specifică a acestui pămînt"

Scrie drama *Horia* și romanul cu același subiect, *Clopotnița*. Este tradusă în japoneză nuvela pentru copii, *Balada celor cinci motănași*.

1974 Apare în volum, la Chișinău, *Păsările tinereții noastre*.

Casa mare apare în limba georgiană.

Publică în volum, în limba rusă, nuvela despre Tolstoi, *Întoarcerea țărînii în pămînt*, după care Teatrul Mic din Moscova va monta un spectacol de răsunet. Nuvela este scrisă în 1969—1970 și evocă ultimul an de viață al scriitorului rus. Sufletul măcinat de contradicții al lui Tolstoi cunoaște o oră a calmului în-

țelepciunii. Moartea marelui scriitor este o moarte „filosofică", prefigurînd-o pe cea a lui Călin din *Frumos și sfînt* și aduce aminte, bineînțeles, de moartea „cosmică" a păstorului Mioriței.
Scrie drama *Frumos și sfînt (Tot ce-avem mai sfînt)*, jucată la Teatrul central al armatei sovietice din Moscova în 1977, iar ulterior la Teatrul „Luceafărul" din Chișinău, la Teatrul național „Vasile Alecsandri" din Iași, Teatrul Național din Craiova, Teatrul Quartier d'Ivry din Paris și în alte teatre.

1975 Scrie nuvela autobiografică *Horodiște*.
Începe romanul *Biserica Albă*.

1976 Apare în limba polonă *Frunze de dor*, în limba ucraineană o culegere de nuvele, *Povara bunătății noastre* în slovacă.
17 septembrie Piesa *Tot ce-avem mai sfînt* este jucată în premieră la Teatrul de dramă din Vilnius (Lituania). Aceeași piesă este reprezentată de teatrele naționale din Iași, Craiova și Tîrgu-Mureș. *Casa mare* pe scena Teatrului „Maria Filotti" din Brăila, iar *Păsările tinereții noastre la* Teatrul din Brașov și la Teatrul Național „Vasile Alecsandri" din Iași.

1977 Începe comedia tragică *Cervus divinus*.
Apare în limba bielorusă *Povara bunătății noastre*.
Apar la editurile din Moscova un volum antologic de proză, *Cîmpul sufletului uman* și un volum de piese, *În numele pămîntului și soarelui*.

1978 *17 martie* Drama *Horia (Clopotnița)* este montată la Teatrul dramatic „V. Komisarievskaia" din Novocerkask.
3 mai Drama *Întoarcerea țărînii în pămînt* este re-

prezentată, în premieră, la Teatrul Academic Mic din Moscova.

27 decembrie Se joacă, în premieră, piesa *Doina* la Teatrul Academic V. Maiakovski din Moscova.

Ultima lună de toamnă apare în slovacă, iar *Frumos şi sfînt* în armeană.

Scriitorul împlineşte 50 de ani, eveniment care prilejuieşte apariţia, în presa basarabeană, a unor articole scrise de criticii „oficiali", care alături de „meritele incontestabile" menţionează „neajunsurile" creaţiei lui.

1979 *Ultima lună de toamnă* apare în limba ucraineană.

1980 *Ultima lună de toamnă* apare în limbile uzbekă şi azerbaidjeană, iar *Povara bunătăţii noastre* în cehă.

1981 *Tot ce-avem mai sfînt (Cel mai sfînt lucru)* este reprezentată pe scena Teatrului din Quartier Ivry. Încheie prima variantă a comediei tragice *Cervus divinus*.

Povara bunătăţii noastre apare în limba estonă, iar *Întoarcerea ţărînii în pămînt* în letonă.

Termină prima variantă a romanului *Biserica Albă*.

1982 Apare, la Chişinău, volumul antologic *De la verde pînă la verde*.

1983 Apare, la Chişinău, volumul pentru copii *Daruri*. Romanul *Biserica Albă* apare la Moscova, într-un volum care include şi *Povara bunătăţii noastre*.

1984 *11 februarie* Piesa *Biserica Albă* este jucată în premieră la Teatrul Academic Central al Armatei Sovietice.

La Chişinău apare *Clopotniţa*, iar la Moscova două volume de scrieri *(Izbrannoie)* şi un volum de piese, *Frumos şi sfînt (Sviataia siatîh)*.

1985 Romanul *Biserica Albă* apare la Berlin şi la Paris.

1986 Acelaşi roman e tradus în limbile cehă şi bulgară. *14 octombrie* Comedia tragică *Cervus divinus* este reprezentată în premieră pe scena Teatrului de satiră din Moscova.
Nuvela *Samariteanca* apare în Republica Federală Germania.
Apar, la editura Literatura Artistică (actualmente Hyperion), primele două volume ale *Scrierilor* lui Ion Druţă, ediţie care reproduce pentru prima oară variantele definitive şi necenzurate ale operelor sale.

1987 Termină varianta a doua a *Bisericii Albe* şi a comediei tragice *Cervus divinus*.
Lansează ideea de a înălţa prin donaţiile tuturor cetăţenilor republicii un monument al Poetului Anonim.
Iulie-august Se referă, în articolul *Pămîntul, apa şi virgulele*, publicat pentru întîia dată în săptămînalul „Literaturnaia gazeta", ca şi în numeroase luări de cuvînt în faţa cititorilor, la „marea dramă" a Moldovei dintre Prut şi Nistru, în care „noua" structură social-politică şi economică „a mutat în altă albie însuşi caracterul neamului". Ţăranul şi pămîntul „au ajuns în situaţia celor două vase care aproape că nu comunică". „Agrochimia a pus pămînturile întregii republici la dispoziţia unor experimentatori nesăbuiţi, declanşind o adevărată catastrofă : concentraţie, supraconcentraţie, agro-industrializare, supra-agro-industrializare..." Procesele

de înnoire (*perestroika* şi *glasnosti*) nu sînt nicăieri atît de neputincioase ca în Moldova. Tragică e şi soarta limbii române, menţionează autorul, în satele basarabene : „Ciudata babilonie care-a cuprins mai toate satele, nu numai că subminează principiile estetice ale limbii, dar ea pur şi simplu îi pune în mare încurcătură pe vorbitori, dat fiind că nu se pot dumeri ce-a vrut să zică unul, ce i-a răspuns celălalt..."
Este ales preşedinte de onoare al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

1988 An de bilanţuri şi de „întoarcere acasă".
Apare, la editura Literatura Artistică, *Biserica Albă*.
Octombrie La Chişinău are loc o adevărată sărbătoare naţională consacrată scriitorului, care culminează cu un festival teatral „Ion Druţă şi teatrul contemporan", la care participă teatre şi critici teatrali din Moldova, Federaţia Rusă, Franţa, Estonia, Lituania, Letonia, România.
I se decernează premiul „Mihai Eminescu" al Societăţii bibliofililor din Republica Moldova.
Premiul „Vasile Alecsandri" al Uniunii oamenilor de teatru din Moldova.
Premiile şi unele onorarii sînt vărsate în fondul monumentului Poetului Anonim şi pentru restaurarea bisericii din satul natal.
I se conferă titlul de Scriitor al poporului din R.S.S.M.
Este decorat cu Ordinul Lenin.
Scrisoare de felicitare din partea Biroului C.C. al P.C.M.
Apare, la editura Cartea românească, Bucureşti, volumul *Clopotniţa*, care include romanul titular, nuvelele *Horodişte*, *Ultima lună de toamnă* şi povestiri.

1989 *25 februarie* Este ales deputat al poporului di U.R.S.S. La Congresul I al deputaţilor poporului di U.R.S.S. este ales membru al Parlamentului ţări
31 august Activ angajat în procesele de înnoire di Republica Moldova în perioada *perestroikăi,* part cipă la sesiunea Sovietului Suprem al Moldove care decretează oficializarea limbii române şi reve nirea la grafia latină. Conduce „Glasul“, prim revistă cu grafie latină.
Decembrie Cu cîteva săptămîni înainte de începere revoluţiei populare din România prezintă la „Europ liberă“ textul *Cine a stins lumina ?*
Scrierile se reiau cu grafie latină.

1990 *26 septembrie* Rosteşte o cuvîntare-program î cadrul Congresului VIII al scriitorilor din Moldova „Grea şi încurcată este viaţa verbului mioritic p pămîntul basarabean. Pornind de la nişte poezioar scrise pe teme ocazionale, literatura contemporar moldovenească a ajuns pînă la celebra lozinc scandată pe tot întinsul republicii — scriitorul şi po porul. Acest drapel sonor, răsărit din inima neamu lui, este confirmarea supremă a meritelor literatur noastre în procesul de deşteptare a Moldovei la viaţă nouă.“
13 octombrie Publică un proiect alternativ de re formă agrară, care urmează să fie discutat în Par lamentul Republicii Moldova.
Noiembrie Este ales membru de onoare al Acade miei Române, alături de poetul Grigore Vieru.

27 august. Republica Moldova îşi proclamă independenţ

M.

Capitolul I

MIRUIREA

Ningea. Peste Cimpia Sorocii ningea încet, domol, agale, și venea potopul cela alb de sus nu ca o ninsoare oarecare, ci ca o mare binefacere cerească. Fulgi mășcați și blînzi cădeau nu atît pe pămînt, cît pe sireacul suflet omenesc, pentru a-l mai mîngîia, pentru a-l mai îmbărbăta oarecum... „Elei, Doamne, d-apoi cine și-o mai fi adus aminte și de noi ?!" — se mirau țăranii, iar în vreme ce stăteau ei de se mirau, de sus cernea cu fulgi pletoși, frumoși și albi. De vînt — nici pomeneală. Iese lumea de se miră și sus în deal, și jos în vale, iar din cer tot coboară, legănîndu-se a jale, legănîndu-se a dor, fulgi aleși numai unul și unul. O zi întreagă s-a mirat lumea, o zi întreagă a tot nins, ș-a fost o zi cum alta nu mai poate fi.

— Așa ninsoare mai rar, ziceau bătrînii, așa ninsoare îți vine o dată în viață, atunci cînd îți vine...

Sufletul tresaltă, sufletul caută în fel și chip să se dumerească — de unde atîta seninătate și voie bună ? Crăciunurile au trecut demult — și cel după stilul nou, și cel după stilul vechi, dar, pentru că unica și marea minune a iernii rămînea tot ea, sărbătoarea aceea, oamenii și-au zis : „Măi, s-o întors Crăciunul", și întreaga Cîmpie a Sorocii, cu văile și dealurile sale, cu satele și cătunele sale, îngîna în sinea ei o colindă pe care cerul i-o tot picura de sus fulg cu fulg, vers cu vers.

Frig — deloc. Era cald, era moloşag[1], aşa încît oamenii şi-au lăsat vetrele, cuptoarele, mai ieşind pe afară, şi vraja acelei ninsori a început a trezi doruri cine ştie de pe unde, vise cine ştie de pe cînd.

Şi tot ninge, ninge, ninge. Fulgi cuminţi, îngînduraţi se lasă peste case, peste garduri, peste cîmpuri, peste tot ceea ce putea fi, dar nu a fost şi, împreună cu această dumnezeiască ninsoare, oamenii încep a se simţi aşa, deodată, tam-nisam, fericiţi. O mie de ani să fi tot nins, o mie de ani ar fi tot stat ei înmărmuriţi acolo unde i-a prins ninsoarea, acolo unde i-a luminat Dumnezeu, dar, de, ce să-i faci ?...

A ţinut numai o singură zi. Mai spre sară cerul s-a limpezit, dar pentru că ninsoarea a fost mult prea mare, în lungul văilor ce şerpuiau domol dinspre Nistru spre Prut, prin văgăunile pe unde pînă mai nu demult satele se ţineau mînă de mînă, acum zăcea omăt peste omăt. Nici tu vale, nici tu deal, nici tu cîmp, nici tu pădure, iar de prin locurile dosnice pe unde de cînd lumea se cuibăreau satele, acum se înălţau cuşme albe, spînzurate de cer cu cîte-o aţişoară de fum, prinse de pămînt cu cîte-o creangă de vişinar, încălzite cu cîte-un bob de lumină abia clipocind sub streaşină.

— Stai că s-o întors nu numai Crăciunul ; s-o întors şi iarna...

S-o fi zis într-un ceas rău, pentru că chiar în noaptea ceea s-a repezit de peste Nistru un pui de frig. Nu era el chiar cine ştie ce frigul cela şi ba se încruntă, ba se domoleşte, şi iar vine, şi iar se trece. A tot ţinut-o aşa cu amăgeli pînă a prins omătul pojghiţă subţire de gheaţă, hei şi apoi să vezi viscole, să vezi iarnă grea ! Furtuni de zăpadă, îmbrobodite în şaluri albe, veneau peste cîmpie schelălăind şi dănţuind care mai de care. Ş-au tot suflat pojghiţa ceea subţire de gheaţă, ce acoperea în-

---

[1] Moină.

treaga cîmpie, ş-au tot şlefuit-o pînă au făcut-o ca sticla, aşa încît, dacă vîntul smulgea din gireada cuiva o pănuşă, o gonea de la munte pînă la mare cît ai fuma o ţigară, doar-doar s-a anina pănuşa ceea de-o tufă de pelin undeva pe-o muchie de hat...

— Sfîrşitul lumii, ziceau bătrînii, făcîndu-şi semnul crucii, pentru că, dacă o nevinovată pănuşă trece printr-atîtea, ce i-o fi aşteptînd pe cei mulţi şi plini de păcate ?!

Şi iară s-o fi zis într-un ceas rău, pentru că nu trece multă vreme la mijloc şi, într-o noapte, pe cînd crivăţul gemea şi-şi făcea de cap, urechea ţăranului se pomeneşte culegînd din faşa acelor friguri urlet de fiară. Se strecurau urletele celea prin sticla ferestrelor, pe sub căptuşeala uşilor, prin muţenia pereţilor de lut. Au început a bate cînii, vitele se frămîntă în grajduri înnebunite de groază, s-au trezit sugacii şi prind a scînci prin leagănele lor. Haitele însă, cum au luat-o prin cîmpuri de la o margine, au călcat sat după sat, aşa că nu mai era chip de scăpare. Goniţi de foame şi frig, lupii clănţăneau pe acoperişurile grajdurilor, se încăierau ei înde ei, se hîrjoneau prin ogrăzi, pe după case, apoi, parcă împăcîndu-se, se fac a se duce în drumul lor şi, cum inima bietului ţăran începe a se întoarce la loc, dihania se apropie pe nesimţite de pragul casei şi zgreapţănă cu gheara scîndura uşii aşijderea unei pisici degerate ce se cere la cald.

— Ia măi nevoie !

Fireşte, se întîmpla şi mai înainte să scoată iarna lupii de prin munţi, şi ei porneau val-vîrtej peste sate, dar oamenii, mai cu o furcă, mai cu o ghioagă, maï cu o sudalmă, de bine, de rău, îşi apărau avutul. Ştiau de undeva cam pe cînd aveau să năvălească haitele, şi ba uitau o furcă în tindă, ba o ghioagă în ungher, ba lăsau un început de ciudă să treacă de azi pe mîine. Acum însă au fost luaţi pe neaşteptate şi nici tu furcă, nici tu ghioagă, nici tu sudalmă aşa ca să te prindă şi să te scoată din casă. De vină era ninsoarea ceea nemaipomenită, care a ţinut

o zi de dimineață pînă sara și a răscolit, bat-o pustia, sufletul oamenilor, făcîndu-i pe toți poeți, iar poetul, chiar de-ar porni să caute prin gospodărie furca, ghioaga ori bărdița, nu le va da de urmă cît veacul, pentru că, la o adică, ce-i trebuie unui poet furcă, ghioagă ori bărdiță?

Ajunși stăpîni pe-o lume pașnică, visătoare, lupii nu se mai puteau ogoi. Săreau peste gard dintr-o ogradă în alta, se cățărau pe suluri de zăpadă, smulgeau cu colții paie din streașină, se ițeau prin case să vadă ce mai fac oamenii, iar cînd începea a se lumina de zi, ei nici gînd s-o ia fuguța spre pădure, pentru a aștepta să se lase iară noaptea. Abia după ce începea a se face ziuă de-a binelea și oamenii ieșeau prin ogrăzi să adape vitele, să aducă în casă de foc, porneau și ei cîne-cînește a ieși din sat, dar nu se duceau departe. Își alegeau o înălțătură de loc, de unde se vedea satul bine, își făceau culcuș în omăt și din culcușul cela cercetau casă cu casă, ogradă cu ogradă, fluturînd din urechi la fiece behăit, muget, covițăit.

Arme de vînătoare satele nu prea aveau, iar cele ce mai erau fuseseră confiscate de ureadnici [1], cînd începuseră marile frămîntări țărănești. Rămași față în față cu soarta, bieții oameni căutau și ei să se descurce care cum putea. Unii își luau dobitocul în casă, alții — dimpotrivă, mîneau cu vitele în grajd, iar un biet nuielușean, căruia îi fătase tocmai scroafa în ajunul iernii, s-a văzut nevoit să facă de strajă nopți la rînd în bordeiașul unde își ținea porcii. Covițăitul neprihănit al purcelușilor aduna noapte de noapte ograda plină cu musafiri. Săracul om picura acolo într-un ungher, ascultînd noaptea întreagă cum turbă dihăniile, căutînd să muște din ușa bordeiului.

Nuielușeanul rîdea de prostia lupilor, pentru că făcuse singur, cu mîna lui, o ușă trainică, de stejar, dar

[1] Subofițeri, funcționari inferiori în Rusia țaristă.

iată că într-o noapte dihăniile au izbutit să smulgă ușa cu țîțîni cu tot. S-a făcut deodată liniște și omul, nedormit cum era, s-a pomenit furat de-o toropeală dulce pe mănunchiul de paie pe care ședea. Spre marele său noroc, adormind, a zărit ca prin ceață o coadă și două labe coborînd în bordei. (După cum se știe, lupul intră la pradă cu coada înainte.)

Buimăcit de somn, omul s-a prins cu amîndouă mîinile de coada hoțului și a început a trage lupul în bordei. Văzînd așa treabă, lupul s-a răzgîndit să mai intre. O vreme a tras fiecare cît a putut — unul la vale, altul la deal. În cele din urmă, lupul s-a rupt din mîinile omului și a fugit, lăsînd în bordei coada cu rădăcină cu tot. A fost plătită coada ceea cum nu se mai poate de scump, căci peste cîteva rînduri de case lupul a pierit, ș-a tot zăcut acolo, pe-o margine de drum, pînă l-au cărat cînii pe la case. Asta lupii n-au mai putut-o îndura și au pornit-o urlînd peste sate, că se stingea focul în vatră !

Rămase față în față cu destinul, satele se pierd pe rînd în furtunile iernii, și casele se lasă la fundul omăturilor, și oamenii sărăcesc cu duhul, picurînd gîrboviți, neputincioși pe lingă vetre. Frica îl macină, îl stinge, îl prostește pe om, și cel care pînă mai nu demult le înfrunta ușor pe toate, acum, deodată, începe a se lăsa pe tînjală. Că, ziceau cei deștepți : dacă scris îți este s-o tragi, ai s-o tragi pînă la urmă, n-ai încotro ! Și tot așa, casă cu casă, sat cu sat, fie ce-o fi, și-a zis Cîmpia Sorocii. De ne este scris să pierim, vom pieri, dacă, firește, între timp nu se va isca vreo minune ca să ne scape.

Deci, la o mică minune rîvneau țăranii și aveau dreptate în felul lor, pentru că, dacă am sta așa, mai pe îndelete, să frunzărim istoria neamului, filă cu filă, veac după veac, am putea ușor observa că în vremurile grele, în vremurile de răscruce, cînd părea că —

gata, ni se stinge făclia şi nimic nu se mai poate salva, deodată, nici că mai ştii cum şi de unde, se iscă o minune şi după minunea ceea, încetişor, zi cu zi, fărîmă cu fărîmă...

Nu-i vorbă, se abăteau minunile prin părţile noastre rar de tot, şi veneau, de obicei, primăvara, vara sau toamna, cît era cald şi drumurile se ţineau bine, iar acum, pe frigurile iestea, cînd peste tot e numai viscol, ger şi urlet de fiară, şi-or porni minunile la drum, or putea ele găsi Moldova în potopurile iestea de omăt ? ! Domnul însă a vrut să se mai abată o minune peste Cîmpia Sorocii, şi iată că într-o dimineaţă o bătrînică din Satul Mare se pomeneşte că nu mai are cu ce face focul în vatră. Şi s-a supărat atunci mătuşa. De altminteri, s-a observat mai de mult că frica se ţine de om atîta vreme cît omul e sătul şi soba e caldă, iar cum toate prind a se răci, omului nu-i mai pasă de nimic. Drept care mătuşa şi-a plesnit palmele deasupra capului, zicînd :

— Aracan de mine şi de mine, să tremur eu în casa me din pricina javrelor celea pîclişite ? Da ce, m-o făcut mama pe furiş ca să mă tem şi de umbra me ? !

Hotărîte cum sînt ele, femeile, la bătrîneţe, iese mătuşica din casă, leagă belciugele la uşă cu o sfoară, ca să ştie vecinele că, iaca, nu mai este acasă şi, ocărînd, ruşinînd lupii în fel şi chip, o ia prin Valea Căinarului spre pădure. Împreună cu pădurea, mătuşa şi-a revenit. A adunat o legătură de vreascuri — nici prea mare, nici chiar mică, aşa ca s-o poată ridica de jos cînd se va opri să se odihnească. Gîrbovită de ani, încovoiată de sarcină, mătuşa, ca să nu fie nevoită a tot ridica ea capul şi să caute pe unde s-o ia, se întorcea pe pîrtia pe care o făcuse dimnecioară ducîndu-se la pădure. Şi tot bodogănind de una-alta, ca să-şi scurteze din drum, se pomeneşte deodată cu o dihanie spintecată, zăcînd de-a curmezişul pîrtiei.

— Aracan de mine și de mine...

Nu departe de locul cela se ițeau de sub omăt rămășițele unei colibe. Grăbiți de lumina zilei, lupii, în goana lor spre pădure, o fi dat de urmele babei și, fără a sta mult pe gînduri, s-au pus la pîndă în rămășița ceea de colibă. Dar, cum stăteau ei acolo, lingîndu-se pe bot, un blestem a venit peste dînșii și i-a lovit așa că le-a fost de-a scăpării. Bătălia de lîngă rămășița ceea de colibă a fost una dintre cele mai crîncene. Jur-împrejur — omăt rupt cu labele și mestecat de parcă ar fi trecut o herghelie de cai. Sînge în colibă, sînge pe după colibă, sînge picurat, depărtîndu-se în lungul văii, spre pădure, iar una din dihănii, după cum s-a mai spus, a rămas pe veci să zacă la picioarele prăzii la care rîvnise.

— Apoi, Dumnezeu s-o ierte, că eu mai mult așa, cu gura, iar încolo, n-am avut nimica cu dînșii...

Milostive și bune la inimă cum sînt femeile noastre, mătușa a iertat pe loc tot neamul lupilor, dar întîmplarea ca atare trebuia cît mai curînd răspîndită, căci, dacă vom sta să tăinuim și lucrurile nemaipomenite care ni se întîmplă, ce rost ar mai avea toate celelalte ?! Poetă fiind și ea, mătușa a aruncat legătura cu vreascuri în tindă, dar n-a mai avut cînd face focul. Degerată bocnă cum era, a cutreierat satul casă cu casă, înștiințînd lumea că, iată, dat-a Domnul și li s-a venit de hac lupilor. A fost vai și amar de dînșii, și nu că așa, pe ici, pe dincolo, da i-au jupuit, zău, de vii ! S-or fi bătut ei cît s-or fi bătut, dacă unul n-a mai putut ține piept și amu zace spintecat, cu ochii sticliți de groază, cu botul plin de floace roșcate.

— Cum, adică, floace roșcate ?!

— Iaca așa cum vă spun. Că lupoaica ceea spintecată, care zace acolo după sat, are botul plin cu păr roșcovan, chiar cărămiziu...

Mițele celea roșcate au pus în mare încurcătură întreaga cîmpie. Mă rog, lumea visase la o minune — cerul minune le-a trimis, dar de cînd, mă rog, minunile poartă cojocel și încă unul cu mițe roșcate ? ! Iar dacă nu a fost minune cerească la mijloc, atunci cine este el, apărătorul bătrînelor ce se întorc de la pădure cu sarcini de vreascuri în spate ? !

Peste alte cîteva zile, nu departe de Satul Mare, a mai fost răpită o lupoaică, iar nu mult după aceea, pe iazul cel mare de lîngă Boianca, alte trei fiare zăceau potolite pentru totdeauna.

Venea lume de pe lume să vadă cum zac lupii mestecați în omăt, cu blana zburlită, cu botul plin de mițe roșcate.

— I-o fi ajuns blestemele noastre, ziceau oamenii cu jumătate de gură, pentru că mițele celea roșcate îi puneau în mare încurcătură. Blestemul, mă rog, ca blestemul, dar totuși se băteau lupii ceia cu cineva, mușcau din cineva mițele celea roșcate atunci cînd le suna ceasul ? !

Orișicum, iară începuse a se însenina peste Cîmpia Sorocii și, împreună cu acel albăstrel de primăvară, au început a se însenina și frunțile oamenilor ; las' că nu se mai prăpădește chiar lumea. Printr-atîtea am trecut și ne-am descurcat, da-va Domnul — ne vom descurca și de astă dată. Că lupul cela îi fioros mai mult noaptea, cînd i se aprind ochii ca două lumînări și el urlă cît ce poate, da cînd îl vezi ziua-n amiaza mare și te uiți bine la dînsul — ia o javră ca toate javrele. Ridici de jos o vargă, un bulgăraș și să vezi cum prinde a da din coadă.

— Ce bulgăraș, bre, care coadă, cînd îmblau dihăniile pe la case și rodeau din lemnul ușilor ? !

— Hei, au ros ei cît au ros, dacă mai pe urmă, cînd li s-a cerut să pună blana la bătaie...

Aici însă marii noștri atotștiutori, marii noștri viteji căutau să schimbe vorba, pentru că, oricum, nu atît ei,

cît tainicul cela de apărător al cîmpiei le-a venit lupilor de hac, şi, deci, să fim atenţi, să nu ajungem chiar pînă la amănunte. Pe de altă parte, a trece peste o asemenea întîmplare nemaipomenită tot nu se putea, pentru că, dacă nu ne vom mai lăuda unii pe alţii, de unde alta or afla copiii din ce neam viteaz şi destoinic ne tragem cu toţii ! Şi iară marii noştri făloşi pornesc a vîsli printre pilde şi tîlcuri, povestind cum s-au tîmplat toate, pe cînd cei mai tăcuţi şi mai plini de minte îşi scarpină cefele şi caută să ghicească cam ce-ar putea aduce ziua de mîne.

Datina din bătrîni îi cere omului, atunci cînd i se face un bine, să-l mulţumească pe binefăcător, dar cum să-l mulţumeşti tu cînd el, ia-l de unde nu-i ?! A fi cuiva dator cu ceva fără să ştii bine cui anume şi cu ce îi eşti dator, asta e o încercare grea. Ţăranii din Cîmpia Sorocii ştiau că orice bine care ţi se face trebuie răsplătit cît nu-i tîrziu, altminteri va mai trece o vreme, vei mai ajunge la o mare strîmtoare şi vei tot aştepta să-ţi vină de undeva o mînă de ajutor, dar, ştiindu-te gros de obraz, ajutorul cela poate să vină, dar poate să şi nu mai vină.

*

Mai spre primăvară, cînd grijile pămîntului au început a-i coborî de pe cuptor pe marii cugetători ai sărăciei, doi nuieluşeni se întorceau într-o noapte de la un iarmaroc. Sau că avuseseră ceva de vîndut, sau că cumpăraseră ceva — oricum, a fost acolo ceva la mijloc pentru care se cuvenea de băut un aldămaş, iar cînd se ajunge la un pahar de vin, omul nostru uită de toate. Abia cînd crîşmăriţa a ieşit să toarne gaz în lampă, cei doi nuieluşeni şi-au dat seama că demult era vremea de întors acasă. Ameţiţi cum erau, ce şi-au zis : s-o luăm, bre, pe de-a dreptul. Omăturile, de cum a în-

tors-o spre primăvară, zăceau grele, îndesate, așa că piciorul nu se mai prăbușea la fiece pas. Drumul spre casă e unul din cele mai frumoase drumuri pe lume, și veneau cei doi cumătri veseli și binevoitori din cale-afară. Vînt slăbuț, frig puțin, mai mult răcoare decît frig, și în tot lungul, în tot largul cerului — o lună plină cît un chip de fată mare.

De lupi uitaseră cu totul cei doi nuielușeni, și nu e lucru de mirare, dacă ținem sama de faptul că vinul din crîșma de la marginea iarmarocului era un vin bun, de la codru. Se poate însă întîmpla ca ei să nici nu fi uitat de lupi, dar, afumați cum erau, ce-și-au zis: mama lor și răzmamă! Că, iaca, vremea e spre primăvară, și lupii ceia, oricît ar fi ei de hapsîni, odată și odată trebuie să-și găsească și ei o tovarășă de viață, s-o tot poarte cu vorba de azi pe mîne, cum se obișnuiește, mă rog, printre lupi, apoi, cînd i-o veni rîndul să fete, s-o ajute să-și înjghebe colo un culcuș, că, de, așa e de cînd lumea...

Cîmpuri albe, nesfîrșite, se tot desprind de sub geana zării. Și încă o vale, și încă un deal. Cerul ba urcă, ba coboară, luna bate din plin, topind noaptea pînă hăt-hăt. Un sat adormit se arată în vale și așa, adormit, rămîne în urmă, un alt sat cu cîteva ferestruici luminate se vede colo sub pădure și, oricît ar fi de tîrziu, dar iată că lumina celor două ferestre îi tot petrece și le clipește, și le clipește a drum bun... Ș-au tot mers cei doi nuielușeni frumos și bine, pălăvrăgind de una-alta, iar cînd să iasă din Valea Cuboltei, se pomenesc cu trei perechi de lumînări aprinse pe-o muchie de deal. Peste fiecare pereche de lumînări — cîte două urechiușe ațintite, iar ceva mai jos dihăniile se lingeau pe bot de-un asemenea mare noroc.

— Apu, măi cumătre, din valea asta nu mai ieșim noi, a zis, în cele din urmă, nuielușeanul care avea o vărguță subțioară.

— Poate-om scăpa, a spus cel care nici vărguţă n-avea.

Au stat de-au cugetat o vreme, după care nuieluşenii au cercat a se preface că lor în cu totul altă parte le e drumul, dar las' că nici lupii nu erau proşti. A urmat o joacă foarte răspîndită printre copii — fac un pas oamenii, mişcă din loc şi lupii, se opresc oamenii, se opresc şi lupii. Nu, şi-au zis, în cele din urmă, cei doi drumeţi : dacă-i luăm aşa, pe faţă, degeaba. Mai bine îi luăm cu viclenie. Şi, tot grozăvindu-se şi făcîndu-se că vin asupra fiarelor, furau cu spinarea înapoi, cotilindu-se la vale, dar o asemenea şiretenie nu a mai plăcut lupilor. S-au săltat şi au pornit cîteşitrei peste bieţii oameni.

„Doamne, scapă-ne, că altul n-are cine ne scăpa..."

Nuieluşenii îşi făceau în mare grabă cruce, îşi luau iertăciune de la rude, de la vecini, de la cei de acasă, căci, pe semne, atîta a fost să fie al lor, dar stai că nu par încă să fie zarurile aruncate. Ceva li s-o fi năzărit lupilor, căci, de unde erau de amu gata să se repeadă, o lasă mai moale, prind a se codi, apoi s-au oprit. Înţepeniţi, cu boturile sus, hîrîie plini de furie, căci mirosea a luptă grea, a luptă pe viaţă şi pe moarte, mirosea vîntuleţul ce venea din fundul văii. Lupii urlă, clănţănind a mare disperare, scormonesc omătul cu labele, însemnînd locul unde-şi vor îngropa duşmanii, dar — geaba !

De sub o poală de pădure, pe Valea Cuboltei, venea încet şi ostenit Marele Apărător al cîmpiei. De departe părea mai mult o pată, o umbră, şi venea umbra ceea oarecum abătută, întristată de marile urîţenii ale acestei lumi. Tot apropiindu-se, pata ceea începe să semene ba cu un lup, ba cu un cîne voinic de stînă, dar peste toate asemănările dăinuia ceva măreţ, nepămîntesc. Venea cu botul pe jos, citind urme ale cine mai ştie cui. Grumaz voinic, călit în lupte, trup lung de viţel. Picioarele însă îi erau lungi şi subţiri, ca de ogar, şi de la de-

părtare nici că se vedeau, lăsînd o ciudată impresie că javra nu atît merge cît plutește peste cîmpurile albe.

— Mare e grădina ta, Doamne...

Atîta vreme cît luna bătea din plin, lighioana din lungul văii era de-un cărămiziu deschis, roșcat, dar cum luna dădea în nori, se întuneca și ea, se făcea chiar neagră și, odată cu culoarea blănii, părea că i se schimbă și năravul. Tot grozăvindu-se și clănțănind, cei trei lupi, cînd au văzut că toate-s zadarnice, au pornit a da binevoitor din coadă, mă rog, atît cît le permitea demnitatea, dar — ți-ai găsit ! Avea ce avea javra ceea cu neamul lupilor, căci, cum pornea pe urma lor — gata : soarta le și era pecetluită. Văzînd cum vine și vine ea peste dînșii, lupii pînă la urmă au rupt-o fuguța spre pădure, dar, hei, de unde, că javra le-a luat-o înainte. Venea pe de-a dreptul, tăind deal și vale, venea ca o săgeată de foc peste o căpicioară de fîn.

Să fi durat întreaga bătălie două-trei minute, nu mai mult. Un ghem de blănuri sure, încinse cu o curea roșcată, schelălăia, clănțănea, horcăia, cotilindu-se pe-o coastă de deal. Cum a ajuns ghemul în vale, totul a și sfîrșit. O fiară a rămas să zacă pe omăt nemișcată, alte două, șchiopătînd, se duceau ca din pușcă spre pădure. O biruință deplină, totală, dar jivina nu se poate domoli. Stă cu botul aruncat înainte, spre pădure, urmărindu-i pe cei doi nenorociți. Să-i ajungă din urmă, să-i ierte ?

I-a iertat. După care, ostenită, întristată, s-a dat ceva mai la o parte, și-a ales un locușor, s-a ghemuit colac și a prins a-și însăila blana la loc cu vîrful limbii, pentru că, oricum, lupta e luptă.

Cutremurați și plini de recunoștință, cei doi nuielușeni au scotocit prin fundul traistelor, adunînd cîte-un pumn de mălai, și au pornit spre javră cu poclon, dar biruitoarea, dîndu-și deodată sama că nu era chiar singură în vale, s-a tupilat, s-a zburlit, arătîndu-le celor doi oameni un bot însîngerat, tivit cu două rînduri de colți.

— Ia-te, măi, de scăpat ne-a scăpat, da de știut nu vrea să ne știe...

Treziți cu desăvîrșire din amețeala vinului, mielușenii au ocolit apărătorul de departe și, cum au luat-o spre casă, nu s-au mai uitat în urmă pînă n-au ajuns în ogrăzile lor.

*

Abia prinseră să picure streșinile, și prin văi se lăsa o boare blîndă, caldă, cu iz de primăvară, după care începeau a prinde viață și drumurile cîmpiei. Ieșiți mai întîi de prin case, acum oamenii ieșeau și de prin sate, pornind la iarmaroace. Pînă se mai ținea omătul, se grăbea fiecare cu ale sale — unuia îi trebuia o sapă, altuia — sămînță de harpacică, altcineva îndeobște a uitat pentru ce se tot gătea de iarmaroc, dar, pentru că lumea, iată, de cînd se duce, pornește și el cu gînd că, las', pe drum ori chiar acolo, la iarmaroc, își va aduce aminte ce i-o fi trebuit la casă.

Dacă însă nici acolo nu-și va aduce aminte, tot nu-i va fi dusul zadarnic, pentru că la iarmaroacele celea de primăvară, vîndutul ca vîndutul, dar principalul era să-ți mai descarci sufletul, să mai vezi lumea, să cauți să afli ce s-o mai fi întîmplat prin lume în acel amar de vreme cit frigul te-a ținut închis în casă. Pentru că, odată ce-a venit vorba, a fost o iarnă cumplită, o iarnă strașnică, măi oameni buni, că, iaca, nu știu cum a fost prin alte părți, da la noi săreau lupii de pe un acoperiș de casă pe altul, zău așa... Încă o zi-două și ne-ar fi scos de prin case, ne-ar fi zătrit, pe crucea mea, de nu s-ar fi repezit, nici mai știi cum și de unde, minunea ceea roșcată...

Aici ochii se umezesc, glasul alunecă, pentru că, oricum, a venit, iaca, și ne-a scăpat... O, aceste potăi tăcute și răbdătoare, credincioase unui neam atît de

necredincios! Şi apoi să vezi 'neata purtare, să vezi 'neata modestie! Scoate o lume întreagă din nevoie, dar, cum a scos-o, în loc să pornească prin sat după laude şi ciolane, — că lumea ar fi primit-o cum nu se mai poate de bine! — ea nici gînd să-şi lase drumurile pădurii şi răfuiala cu neînduplecaţii săi duşmani.

Şi-o mai fost, pe semne, ceva la mijloc, căci nu vroia să dea ochii cu lumea şi pace! Zilele rătăcea prin păduri, nopţile cutreiera cîmpia, şi numai rareori, cînd se muta cu traiul dintr-o pădure în alta, putea fi zărită aşa, pe la apusul soarelui, urcînd o sprînceană de deal, cu pas de fiară slobodă, stăpînă pe sine şi pe zodiile sale. Venea încet, de una singură, îngîndurată, şi mersul cela al ei aducea, nu se ştie cum şi prin ce fel, a vers, a cîntec, căci era cu adevărat o făptură dumnezeiască pe un pămînt dumnezeiesc.

Uneori — ce i s-o fi năzărit? — cîrnea din drum. Putea răsări aşa, pe neprins de veste, la o margine de sat. Stătea pe o înălţătură de loc ore în şir, urmărind nemişcată, cu multă luare-aminte, obişnuita forfotă sătească. Se uita să vadă ce mai fac oamenii, cum gospodăresc, cum se iau la sfadă, pentru ca mai apoi să se împace. Felul cela de convieţuire, de trai în comun, părea să-i fi fost de undeva cunoscut. Pe semne, în subconştientul ei stăruia vreo amintire de pe cînd trăise şi ea într-o astfel de lume, dar s-a întîmplat ceva grav, dureros, şi la răscrucea ceea s-au despărţit pentru a nu se mai întîlni.

Oamenii, mă rog, cu bunul lor simţ, păreau gata să-şi recunoască vina, păreau gata s-o ierte, de-ar fi fost cumva vina ei atunci cînd a fost sfada cea mare, dacă, fireşte, o fi fost ea vreodată. Oamenii păreau gata s-o primească înapoi în mijlocul lor, şi, pentru a o ajuta să facă primul pas, îi aruncau din cînd în cînd cîte-o vorbă încolo, pe înălţătura ceea de loc deasupra satului. Cum însă se rostea un singur cuvînt anume pentru

dînsa, cum se făcea un singur pas mai mult decît permitea buna-cuviinţă, lighioana tresărea aşa, deodată, îşi pleca botul, reluînd propria sa urmă şi într-o clipă se topea de pe muchia ceea de deal, de parcă nici n-ar fi fost acolo.

Nu ţinea însă la supărare, căci mai trece o vreme şi iar se arată la o margine de sat. O ademeneau, nu se ştie prin ce fel, glasurile oamenilor, îi plăcea să asculte ore la rînd zarva ceea sonoră ce pluteşte zile întregi peste satele noastre, astfel încît uneori nici cerul, nici soarele nu se mai văd de atîta vorbărie. Cuvîntul însă, oricît de plat, oricît de banal ar fi, este, în fond, o minune purtînd în sine pecetea unui suflet care contribuie şi el cum poate la acel schimb de energii şi informaţii ce se numeşte matca spirituală a unui neam.

Să ne fi ghicit ea limba, graiul, stînd acolo, pe muchia ceea de deal ? S-o fi prins vreunul bun de glume în lanţul pătărăniilor sale, căci, slavă Domnului, la muncă nu prea, dar cînd e vorba de palavre, poţi într-adevăr spune că nasc şi la noi, în Moldova, oameni. Oricum, s-o fi petrecut ceva acolo în sufletul ei, căci de la o vreme a început să i se facă dor de casele date cu var, încinse cu brîie de sineală. Se întîmpla să răsară uneori şi noaptea la o margine de sat, dar, pentru că noaptea oamenii îs mai mult prin case şi satele-s pustii, vietatea cobora tot mai aproape, tot mai aproape, pînă ce s-a încumetat a trece un sat dintr-un capăt în altul.

I-o fi plăcut, căci după aceea putea fi văzută ba la o răscruce, ba lîngă o fîntînă, ba pe maidanul altui sat. Plimbările celea din miez de noapte pe sub casele oamenilor au aprins focul fanteziilor, hei, şi apoi să vezi zvonuri, să vezi presupuneri ! Se vorbea, de-o pildă, că javra a fost crescută la o stînă. Cu toată marea lor tovărăşie, se întîmplă, rar de tot, dar se întîmplă să-şi alunge ciobanul cînele de la stînă. O fi lăsat cîndva turma

în sama ei, şi biata javră n-a putut-o păzi bine ; o fi scăpat lupii în ocol şi, alungată de la stăpîn, acum umblă şi se răfuieşte cu foştii săi duşmani.

Prin alte sate se zicea însă că lighioana nu este şi nici n-a fost vreodată cîne. E pur şi simplu o lupoaică, — una care a tot prădat cît a putut prin satele cîmpiei, dar, într-o bună zi, ce i-o fi venit, că s-a răsculat şi s-a pornit cu mare război împotriva semenilor săi. Satele de lîngă pădure, care păreau să cunoască mai bine năravul lupilor, erau gata să jure că jivina nu e nici cîne, nici lupoaică. Se transmitea din gură în gură, din şoaptă în şoaptă, că e o nălucă, o strigoaică, un ducă-se-pe-pustii, pentru că nopţile îşi schimbă nu numai culoarea, ci şi chipul. Dacă, atunci cînd trece prin vreun sat, o prinde cîntatul cucoşilor, se face copac, piatră, tufă de mărăcini, şi stă aşa pînă vine altă noapte cu cîntatul cucoşilor, ca s-o dezlege.

Treptat-treptat, cum se întîmplă deseori în lume, mîndria s-a transformat în mirare, mirarea — în nedumerire, nedumerirea a început a se preface în groază, şi cine ştie pînă unde s-ar fi ajuns, dacă într-o bună zi o veste nemaipomenită n-ar fi cutremurat Cîmpia Sorocii dintr-un capăt în altul. La început şopotea mahala cu mahala, apoi hai repejor că avem nişte treburi aici, în satul din vale, apoi se mai face un iarmaroc, şi încă unul. De la iarmaroacele celea oamenii se întorceau la fuguţa, care erau pe jos, veneau la trap cei care erau călare, şi în mare goană — cei care aveau trăsură. Se grăbeau, căci duceau cu toţii o veste mare cum nu s-a mai aflat ! Auzi dumneata, pînă ce stătea lumea descurcînd scorneli şi snoave fel de fel, groaznica apărătoare a cîmpiei într-o bună zi intră în ograda unui om, dînd binevoitor din coadă, şi rămîne să trăiască în ograda ceea, devenind o javră ca multe altele.

— S-o văd cu ochii mei, că nu cred pînă n-o văd !

Se duceau, o vedeau și mare le era mirarea. Ei, hai, să zicem, i s-o fi urît de atîta pădure, de atîta răfuială, dar încaltea să-și fi ales un sat ca lumea, un sat mai acătării ! Ei, de unde ! O intrat, proasta de dînsa, într-un sat care-i mai mult numele decît satul, iar dacă stai să vezi mai bine, nu era el nici numele cela chiar cine știe ce. În vîlcica de la încheietura dealului cel mare cu dealul cel mic era, de cînd lumea, o fîntînă cu cumpănă și avea fîntîna ceea o ciutură făcută dintr-o buturugă de stejar. Și apoi fîntîna ca fîntîna, dar ciutura era ce era, căci se întorceau oamenii cine știe de pe unde să-și potolească setea și să se mai mire o dată. Ia măi minune, că stejarul ista, după ce-a tot stat la umezeală un nesfîrșit amar de vreme, se face negru cum îi cărbunele și tare ca fierul. Ș-o mai fi fost acolo ceva la mijloc, căci pînă și apa din ciutura ceea de fier te pune, iaca, pe picioare, te face oleacă mai mîndru, oleacă mai isteț, oricît de ostenit, oricît de departe ai fi venit. Încetul cu încetul, vîlcica de la încheietura celor două dealuri a început a se numi Valea Ciuturii, iar cum au prins a se așeza oameni în valea ceea de-și făceau case, i s-a zis și satului Ciutura, ajungînd acum un sat destul de măricel, dar, între noi fie vorba, nu era el nici prea-prea, nici foarte-foarte.

Ei, hai, îți place Ciutura, te duci la Ciutura, dar și în Ciutura ceea s-ar fi putut căpătui un cîne cu ceva mai mult noroc și cu mai multă minte. Oricît de prăpădit ar fi satul, îl treci așa, dintr-un capăt în altul, alegi o casă mai răsărită, un gospodar mai avut, cu vite în ogradă, cu căpițe de fîn, așa ca să ai și ce păzi, să ai și unde trage un pui de somn. Nu și nu. A trecut pe lîngă casele mai răsărite, după care, ieșind din sat pe-o ulicioară, a urcat dealul cel mare și tocmai colo s-a oprit lîngă o sărmană căsuță, ridicată dincolo de marginea satului, de-a dreptul în cîmpul gol. Iar dacă e s-o spunem pînă la capăt, căsuța ceea nici nu

prea arăta încă a căsuţă — patru pereţi, acoperiş, loc de uşă, loc de fereastră, iar încolo — paie, lut, sărăcie şi deznădejde.

Dar hai să nu mai stăruim asupra sărăciei, căci, atunci cînd gospodarii îs tineri, de abia cununaţi, sărăcia nu are încă nici nume, nici tristeţe. „Să vă fie într-un ceas bun !", ziceau ciuturenii, trecînd pe lîngă căsuţa de dincolo de marginea satului. „Las', le mai ziceau oamenii, veni-va o zi cînd veţi ieşi şi voi în rînd cu lumea..." Ce să-i faci, din lut am ieşit cu toţii, în lut ne vom întoarce, şi apoi toată viaţa, dacă stai aşa să te gîndeşti, de dimineaţă pînă sara — numai lut şi ţărnă. Asta ne e zodia, asta ne e şi scăparea, că, iaca, pui mîna pe un hîrleţ, sădeşti cîţiva nucari, cîţiva vişinari, cumperi o capră să ai de cine păzi copăceii, coseşti în pădure un braţ-două de fîn pentru la iarnă, aduni o girezuică pentru de foc, şi dacă ai pace, înţelegere şi dragoste în casă...

„Hei, îmi dau pilde, îmi dau sfaturi boşorogii" — îşi zice stăpînul acelei căsuţe ridicate dincolo de marginea Ciuturii, zîmbind pe sub musteaţă, pentru că el ţinea să le facă pe toate nu aşa cum crede lumea, ci aşa cum i se pare lui că bine ar fi. Mă rog, unde s-a văzut moldovean să nu se mai grozăvească şi el colo oleacă după nuntă, să n-o facă pe deşteptul ? ! La urma urmei, ce e însurătoarea dacă nu înscăunarea unui băietan verde în capul unei familii ! Deci, tînărul gospodar rîdea de sfaturile satului. Mă rog, zicea el, satul te poate sfătui cu dragă inimă, ştiind bine că pînă la urmă tot tu va trebui să le faci pe toate, iar Ciutura ceea a noastră, dacă ar avea chiar atîta minte, n-ar şedea în văgăuna ceea înghesuită ca găluştele într-o oală.

Ciutura zîmbea de necaz şi ba-l ascultă, ba nu-l mai ascultă pe Onache Cărăbuş. Îl ţinuse o vreme de băiat bun, îl fura sară de sară de la părinţi, se străduia să-l umple cu minte, cu voie bună — poate va ieşi şi ea

împreună cu dînsul în lume, dar prea era el rău de gură, Onache acela, prea era arţăgos, că nu degeaba, iaca, de cum s-a însurat, şi-a făcut casă acolo pe dealul cel mare. Apoi, pe dealul cela, gospodăria ca gospodăria, soaţa ca soaţa, dar marea lui plăcere era să tot arunce săgeţi otrăvite din vîrful dealului în vale, peste sat.

Ciutura ba se supără, ba nu-l mai ia în samă. Mă rog, cine nu face glume înţepate pe socoteala satului său de baştină, dar măgarul cela de Onache face ce face şi caută să pişte satul tocmai unde-l doare mai tare. O fi avut ciudă pe sat, dar las' că avea şi satul dreptate în felul lui. Că atunci cînd l-a văzut pe Onache prea arţăgos şi rău de gură, dragostea satului a sărit gardul, alegîndu-l pe vecinul lui Onache, pe tovarăşul lui de joacă şi de năzbîtii, pe unul Haralambie. Băiatul cela, adică Haralambie, fiind mai tăcut, mai închis în sine, era, în schimb, mai cumpătat, mai cruţător. Ceea ce i-ar fi putut prinde bine, el vede, ceea ce n-ar fi trebuit de văzut, el nu vede, nu aude, şi Ciutura, cu apucăturile unui sat coborît din păgîni, îl tot alinta, îl preamărea, zicîndu-i pînă la urmă „deşteptul cela de Haralambie". Pe fosta sa dragoste, pe Onache, Ciutura n-o mai lua în samă, iar pentru ca înţepăturile lui să nu aibă prea multă trecere, îi ziceau, de obicei, „prostul cela de Onache".

Cu toată nestatornicia satului, Haralambie şi Onache rămîneau buni prieteni. După ce-au tot holteit şi zburdat, şi şi-au făcut de cap cît ce-au putut, hai că se însoară amîndoi într-o iarnă, într-o singură duminică. De obicei, însurăţeii rămîneau să trăiască o vreme împreună cu bătrînii, dar ce căsnicie e pe-o laviţă, într-un ungher, în văzul şi auzul tuturora ? !

— No, şi-au zis cei doi prieteni, că noi o s-o ţinem pe lîngă bătrîni pînă în primăvară, da cum se va începe a se zbici, ieşim din sat şi ne facem case pe deal, la slobodă...

Lut şi lemn, mă rog, cît vrei, dar nevoia cea mare a ciuturenilor erau locurile de casă, pentru că satul, înghesuit la încheietura celor două dealuri, se ajungea streaşină cu streaşină. Se vorbea de ani de zile că, iaca, de amu nu se mai poate, de amu cine se va căsători, acela să-şi ridice casă în cîmp, pe deal, dar în cîmp nu vroia să iasă nimeni. Mai trece o vreme, se mai iau cîteva perechi. O vreme rămîn cu părinţii, iar pe urmă fac ce fac şi mai înghesuie o căsuţă printre celelalte case.

— No, că noi, iaca aşa cum ne vedeţi, dar o să scoatem Ciutura din văgăuna asta...

Ar fi fost în firea lucrurilor ca cei doi prieteni, după ce-au crescut şi holteit împreună, să ridice două căsuţe acolo undeva la o margine de sat, devenind doi buni vecini, dar asemenea lucruri la noi în Moldova se întîmplă rar de tot, căci în felul moldoveanului de-a concepe viaţa, după o lungă şi nezdruncinată prietenie, neapărat trebuie să urmeze o sfadă lungă, grea, încrîncenată, pentru că, altminteri, cu ce-o să-şi mai aducă şi el aminte c-a fost om ş-a trăit pe lume ? !

Se poate însă întîmpla că sămînţa acelei învrăjbiri a fost semănată de Ciutura, atunci cînd dragostea satului a sărit gardul de la unul la altul. Cum se obişnuieşte, sămînţa acelor neînţelegeri a tot zăcut în adîncuri, la întuneric, la umezeală, iar mai apoi, cînd s-a desprimăvărat şi s-a zvîntat, a spart scoarţa pămîntului şi a ieşit la lumină.

Ruptura s-a produs brusc, ca o explozie, şi a căzut chiar la alesul locului de casă. De unde pînă la nuntă prietenii erau înţeleşi să meargă în doi pentru a-şi alege loc de casă, iată că spre primăvară Haralambie începe a-l tot purta pe Onache cu vorba. Nu ne ducem azi, ne ducem mîne — şi nu atît mîne, cît poimîne. Băiat bun şi tovarăş de credinţă, Onache s-a tot lăsat dus de nas pînă

ce într-o bună zi Tincuța lui a prins prin sat capăt de vorbă că Haralambie acela nu numai că și-a ales de acum loc de casă, dar a și săpat lut, l-a rotunjit într-o călcătură, mîne-poimîne vîră caii într-însul, numai ce vezi că au și făcut lampaci [1], pe cînd ei, proștii, stau și așteaptă...

Mirat cum nu se mai poate, Onache iese din sat și o pornește pe-o cărăruie spre apus, pe dealul cel mic, acolo unde se zicea că și-a ales loc de casă Haralambie. Pe o frumoasă frunte de deal, între sat și pădure, se lumina o roată mare de lut proaspăt, așezat frumos, și cînd se apropia Onache, Haralambie tocmai bătea în mijlocul lutăriei un par, ca să aibă de ce lega frîul cailor atunci cînd vor mesteca lutul pentru casă.

— Doamne-ajută, a zis Onache și a mai vrut să adauge o glumă, ceva, cum îi era obiceiul, dar n-a izbutit, pentru că i s-a oprit un nod în gît.

— Să crești mare, i-a răspuns tatăl lui Haralambie, descărcînd paie dintr-o căruță.

— Parcă era vorba, măi Haralambie, să mergem să ne alegem loc de casă împreună ?

— Dacă pe dealul ista, măi Onache, te miri de-a fi loc de două case ! Că nu degeaba i se zice în sat „dealul cel mic". Și, abia ieșiți din înghesuiala satului, ce să ne înghesuim iară, cînd satul, iaca, mai are un deal, și nu că așa, da e deal mare, și pe dealul cela loc de case — cît vrei.

— Dar, nu ne-am luat noi într-o sară frați de cruce, n-am schimbat cămeșile ?

— Ei și dacă ?

— Apoi, ce frați de cruce or mai fi și aceia, cînd unul gospodărește pe dealul cel mic, altul pe dealul cel mare...

— Cămeșile, măi Onache, e una, gospodăritul e alta...

— Atunci, dar, mai rămîneți cu bine, le-a spus Onache.

---

[1] Cărămizi făcute din lut amestecat cu paie.

A vrut să mai zică ceva de glumă, cum îi era obiceiul, dar, vai, nodul cela...

— Mergi sănătos.

Simplu de tot, chiar banal sfîrşesc la noi marile prietenii, şi Onache, amărît cum era, şi-a luat-o pe Tincuţa de-un deget, au ieşit amîndoi din sat. Şi pentru că Haralambie şi-a făcut casă la apus, Onache şi-a zis : am să-mi fac casă la răsărit. Şi pentru că Haralambie şi-a ales dealul cel mic, Onache şi-a ales dealul cel mare. Încetul cu încetul au scos lut, l-au făcut lampaci, au prins a zidi, dar cînd începi un lucru mare cu inimă grea, totul merge cu greu, în silă. O vreme, Tincuţa, harnică şi stăruitoare, îl ajuta din răsputeri, dar mai apoi a început a se tîngui că prea i-a luat supărarea pe dinainte. În loc să-şi lipească şi ei colo o bojdeucă undeva la o margine de sat, au ieşit în cîmpul gol unde nici tu drum, nici tu pîrău, nici tu fîntînă. Onache însă, cum a vîrît hîrleţul în pămînt, a zis că — gata : cu locul de casă el a sfîrşit-o, dar serile Tincuţa se repezea în sat să vadă ce mai fac oamenii, şi se întorcea cu ochii plînşi, pentru că, zicea, rîde satul de alesul lor.

Ciutura, mă rog, avea de unde rîde, pentru că marea ei patimă — Haralambie — a dovedit o minte deosebită atunci cînd şi-a ales loc de casă. Pădurea — nici prea aproape, nici prea departe, întocmai cum îi şade ei bine în viaţa unui om. Pămînturi bune, care nu se mai află jur-împrejur, şi apoi pîrăul la doi paşi. De ai o vită, de ai o pasăre la casă — şi de păscut are unde, şi de înotat are. Neamurile, ce-i drept, îs cam depărtişor, în schimb casa Haralambie şi-a pus-o pe marginea drumului ce duce în Hîrtoape, şi de cum se ia omătul pînă toamna tîrziu, o bună jumătate de sat va tot trece pe lîngă casa lui şi-i va tot da bună-dimineaţa la dus, bună-sara — la întors. În sfîrşit, micuţ cum este el, dealul cela, dacă dincolo de pîrău trece şoseaua cea mare ce duce

de la Movilău la Bălţi, şi apoi hăt pînă la Dunăre, pînă la mare.

Onache însă, rău de gură şi hazliu cum l-a făcut Dumnezeu, dacă minte nu i-a prea dat la alesul locului de casă. Ei, hai, că au mai tovărăşit ei şi alţii, iar pe urmă s-au sfădit, dar stai, măi om bun — azi de sfădeşti, mîne te împaci, iar casa, cînd ţi-o faci, o faci pentru o viaţă ! No, că de unde ! Şi-a luat nevasta, a suit-o pe dealul cel mare şi a început a săpa, dar, dacă stai aşa mai bine să vezi, ce, adică, mare lucru a ales el acolo ? Loc deschis, bătut de vînturi, pămînt hleios, zgîrcit pe vreme de secetă, zgîrcit pe vreme de ploaie. Onache însă habar de grijă ! Umblă şi se laudă că din ograda lui se vede în toate cele patru părţi ale lumii, şi atît cer, atîta lume cît vede el într-un ceas, şezînd cu Tincuţa lui pe prispă, satul nu vede într-un an. Vorbă să fie, că va mai trece mult pînă va avea casa ceea a lor prispă.

— Şi apoi soarele, zice Onache, că el cînd răsare, răsare mai întîi pentru mine şi pentru Tincuţa mea, şi de abia după aceea răsare pentru tot satul, iar cînd se satură de lume şi i se urăşte de atîtea prostii, ajunge, în cele din urmă, şi pe dealul cel mic...

Mă rog, Onache ca Onache, rîsul şi batjocura, atîta era de capul lui, dar Ciutura rîdea pe sub musteaţă în sensul că : he, he, vom mai trăi ş-om mai vedea. Stătea la pîndă bătrîna vulpe, şi tot culegea cîte-o noutate cînd de la căsuţa de pe dealul mic, cînd de la căsuţa de pe dealul cel mare, pentru că tinerele familii, pînă se aşază cu traiul, trec printr-un şir de furtuni şi neînţelegeri.

Lucruri ştiute.

Tinerele gospodine — suspicioase, bănuitoare şi cicălitoare, tinerii gospodari — arţăgoşi şi înfocaţi. Cînd se luau la ceartă, ajungeau a nu-şi vorbi cu săptămînile. Casa lui Haralambie, fiind aproape de drum, îşi reve-

nea mai ușor. De dimineață pînă sara lume se duce, lume se întoarce, și mai o babă, mai un moșneag cîrnește din drum să vadă ce mai fac cei tinerei și, găsind sfadă în casă, pun mînă de la mînă de-i împac, pe cînd Onache cu Tincuța lui muncesc zile întregi singurei în pustietatea dealului.

— Măi femeie, măi, vezi să nu-ți uit glasul, c-ai să ieși într-o sară să mă chemi la masă, și n-am să te mai recunosc !

Vesel și bun de gură, Onache ici se supără, ici îi trece, pe cînd biata Tincuță, oricînd o și vezi e cu ochii plînși. Josuță și puțină la trup, cu fața-i rotundă, veselă, zîmbitoare, umbla Tincuța ceea prin Ciutura ca o pălărie de răsărită [1] dată în floare. Harnică și plină de voie bună, se încălzea un sat întreg lîngă sufletul ei, pentru că lumina ochilor ceia căprii, zîmbăreți, ardea-ardea și nu se mai stingea odată. De dragul ochilor celora căprii s-au bătut flăcăii din Ciutura o iarnă întreagă, dar n-a avut noroc biata fată. Și-a legat capul cu prostul ista de Onache, care, iaca, a luat-o de la părinți ca s-o scoată pe dealul ista, în pustietatea asta. Ș-amu el umblă șuierînd de colo pînă colo pentru că, mă rog, ce-i pasă lui, pe cînd ea, sărmana, se spetește muncind, cu vorba născîndu-i-se și murindu-i în suflet nemărturisită, pentru că nu are cui o spune. Ș-așa i se face uneori greu pe inimă, c-ar lepăda într-o bună zi și casă, și masă, și bărbat și ar porni la vale spre sat, bocind în gura mare...

*

Să ne întoarcem însă la Onache, pentru că femeile, mă rog, ca femeile. Rar cine să le intre în voie. Într-o bună zi ce și-a zis Onache : măi, ia să-mi dreg eu o portiță. Visul lui dintotdeauna a fost să-și ridice o casă frumoasă, cu ogradă, cu livadă, cu gard trainic, imple-

[1] Floarea-soarelui.

ţit de jur-împrejur, pe care să-l încheie în faţa casei cu o poartă înaltă de stejar, lipită de-o portiţă ceva mai josuţă, făcută din viţă de salcie. Casa, de bine, de rău, era gata ridicată. Gardul mai poate aştepta, că e lung şi are de unde. Poarta, mă rog, ca poartă — o ai, e bine, n-o ai, tot e bine, dar fără portiţă nici că se mai putea. Aşa stînd lucrurile, Onache se scoală într-o dimnecioară şi pînă Tincuţa să facă mămăliga, pînă una-alta, el de acum se şi întoarce de la pădure cu un druc în spinare. După care se repede şi mai aduce unul, pentru că portiţele, dacă poate cumva nu ştiţi, se aşază frumos între doi stîlpi. Unul o ţine legată să nu fugă, de celălalt portiţa se lipeşte cum s-ar lipi o nevestică tinerică de-un vecinel atunci cînd nimeni nu o vede. Că femeile iestea îs tocmai ca şi portiţele — unul o ţine, de altul se lipeşte...

Aşa. Bun. Frumos. Să vedem ce facem mai departe.

Tot scăpărînd cîte-o vorbă de duh pe ici, pe colo, treaba merge. Cum stîlpii au fost aduşi în ogradă, şi-a luat împreună cu nevasta prînzul, după care s-a repezit în Valea Cuboltei şi a adus o cogemite legătură de viţe de salcie, pe care mai apoi le-a curăţit frumuşel, le-a jupit. Pîn' ce viţele s-au uscat la soare, a pus mîna pe hîrleţ şi hai la săpat.

Tincuţa în ziua ceea dădea casa cu lut pe afară. Pe semne, i ş-o fi acrit de-a tot călca, mesteca, apoi căra şi întinde lutul cela cu lopăţica. Ostenită şi necăjită cum era, a început a se jeli lumii în gura mare. Elei, Doamne, ce noroc chior a mai avut şi ea, sărmana ! Ce blestem de bărbat i-o mai trimis soarta, că mai bine măicuţa o înăduşea de mică cu o pernă decît s-o crească şi s-o mărite cu vînturaticul ista. Iaca, de-o jumătate de vară se necăjesc s-o căpătuiască măcar cît de cît, dacă n-au un Doamne-ajută. Casa acoperită ca vai de dînsa, fără uşi, fără ferestre. Mîne-poimîne îi prinde

frigul şi ştie Domnul cum vor ierna. În jurul casei — pustiu că ţi se strînge inima de atîta sărăcie. Nici copăcel, nici o tufă de rîs, să ai cu ce-ţi bucura ochiul cînd ieşi din casă ; nici poieţică, nici găină, nici iesle, nici baligă, nici coadă de rîs la casă ! Trece lumea pe drum şi chicoteşte de gospodăritul lor, iar Onache — habar de grijă. Şuieră zi de zi toate cîntecele care le ştie, avînd în grijă ca nu cumva să obijduiască vreunul. Atunci însă cînd se apucă şi el, dragă Doamne, să facă ceva, de ce credeţi că se apucă ? Iaca, face portiţă. Cînd a afla satul, are să crape de rîs. Că asta le mai trebuie lor amu — portiţă ! Faci portiţă şi — gata, eşti gospodar. Să-i fi spus el atunci, în serile cînd îi ţinea fusul, cu ce are de gînd să-şi înceapă el căsnicia, în vecii vecilor nu s-ar fi dus după dînsul ! A ştiut să tacă, motanul, tot luînd-o cu glumele înainte, da amu, iaca, o lasă să se rupă din şale, muncind la lut, pe cînd el şade în pirostrii, şuieră şi se joacă cu o portiţă. Şi încă nu se ştie de-l va ajunge capul s-o facă măcar pe aceea ca lumea, dar hai, să zicem că a făcut o portiţă bună — d-apoi portiţă le trebuie lor amu, cînd nici casă, nici ogradă, nici poartă !

— No, că de ce zici tu aşa... Casa, uite-o. *Bate vîntul vălurele, pe deasupra casei mele.* Gardurile se fac mai mult pentru vite — ale tale să nu iasă, cele străine să nu deie peste tine. Porţile se fac pentru a putea intra şi ieşi cu trăsura, iar portiţele — pentru musafiri. Neavînd încă nici vite, nici trăsură, noi nici cu gardul, nici cu poarta nu prea avem ce ne grăbi, da musafirii chiar că au început să-şi facă de cap. Iaça de-abia se lasă soarele spre chindii, şi să vezi cum ne vine în musafirie mătuşa ceea a ta, Ileana. Vine babornita naibii zi de zi, de parcă i-ar fi picioarele de împrumut.

— Vine să ne vadă.

— Hai, mă rog, vine să ne vadă, dar cum vine ea, cum vine ! ! ! Ba o văd urcînd din valea satului, ba o

văd coborînd dinspre pădure. Uneori parcă-parcă ar vrea să treacă pe cărăruşa pe care îmblăm şi noi, da pe urmă nu ştiu cum o ia, că răsare de după casă, de te face să tresari, să-ţi stupeşti în sîn, şi aşa îmi vine uneori să prind cioara ceea de-o aripă...

— Să-mi laşi mătuşa în pace, că nu-i mătuşa ta.

— De-ar fi ea mătuşa mea, atîta ai mai vedea-o tu pe-aici ! Dar, fiindu-mi neam din partea nevestei, rabd şi eu. Rabd cît rabd, dar, fa Tincuţă, căsuţa asta, iaca, aşa cum o vezi, dar e căsuţa noastră, căsuţa unor oameni liberi şi mîndri, drept care, cînd vine cineva în musafirie, trebuie să poarte de cinste casei, altminteri mă supăr, şi cînd se supără conu Onache...

— Ce te-ai legat, măi, de capul femeii !

— Oamenii din gospodari ştiu că atunci cînd vii la casa cuiva, mai întîi ciocăneşti la portiţă şi întrebi : se poate, nu se poate ? Aşa se face pe lume. Mătuşa ceea a ta însă vine la noi cum ai veni la o stînă, căci s-o fi gîndit — dacă n-au portiţă, ce să le mai port de cinste ! Şi mi-am zis mai dăunăzi : mor, dar îmi fac portiţă. Mă porăiesc azi toată ziua cu dînsa, iar spre sară, cum s-a arăta mătuşă-ta Ileana, să vezi ce muştruluială am să-i fac !

— Ia te uită ce se mai răţoieşte şi Onache aista al meu ! Că tu, în loc de muştruluială, ar trebui să-i faci o cinste ! Vine sărăcuţa şi pe vreme bună, şi pe vreme ră, vine pe jos din sat pînă la noi, că, de n-ar fi ea, nici n-am şti, zău, cînd e zi de lucru, cînd e sărbătoare.

— Parcă ea ştie !

— Numa' că ştie.

— Taci, bre, că mă îmflă rîsul ! De cînd o ţin minte, îmblă prin sat şi întreabă care sărbătoare după care vine. Că, altele, mai răsărite, o dată întreabă şi pe urmă ştiu, socotesc singure în capul lor cît e de la Bobotează

pînă la Postul cel mare, cît e de la Înălțare pînă la Sînpetru, da mătușa ceea a ta, de cînd o știu, tot îmblă și întreabă.

— E vina ei că nu ține minte ? !

Și tot așa, din vorbă în vorbă, soarele urcă, soarele e la amiază, soarele trece de amiază, iar mînile își văd înainte de treabă. Mai spre sară casa era unsă, și portița era gata. A avut o zi bună Onache acela ori poate omul devine deosebit de îndemînatic de abia după ce se însoară ?... Oricum, a dres o portiță de-a mai mare dragul. Stîlpii de stejar, îngropați pînă la brîu, aduceau prin ceva a cetate medievală, ridicată pentru a nu-și coborî steagurile. Portița de nuiele avea ceva gingaș, feciorelnic, fiind ușurică, dar trainică, cu marginile puțin rumenite la para focului, căci altminteri nuiaua nu se îndoaie ca să fie frumos împletită.

— Iaca, bre Tincuță ! De la noi atîta, de la Dumnezeu mai mult.

— D-apu... măi tu Onache, măi... cum de te-o ajuns capu' ? !

— Iaca, mi s-a deschis, măi femeie, așa de parcă m-ar fi luminat ceva de sus...

— Ș-o să ție ea oare mult, luminarea asta a ta ?

— Pînă s-a lăsa soarele după deal, ca să te prind în brațe și să te pup.

Uimită de cele ce-i vedeau ochii, Tincuța, după ce s-a spălat pe mîni într-o căldare, a pornit cu fruntea plecată spre tînărul ei bărbățel și spre noua lor portiță. Venea smerită, oarecum rușinată, pentru că îl mai iubea, sărmana de dînsa, cu toate nesfîrșitele supărări și ciondăneli, îl iubea cum nu se poate mai mult. Văzîndu-și dragostea răsărită ca din pămînt lîngă umărul lui, Onache, fiind mai năltuț și mai zdravăn, a cuprins-o în brațe, a săltat-o de la pămînt, făcînd-o să-i plesnească toate osișoarele, după care o puse cu grijă înapoi la locul de unde o luase. Și, pentru că sufletul îi era plin

de voie bună, iar voia bună pururea se cere scoasă în lume, și-a pus palmele pîlnie la gură și a chiuit cît ce-a putut.

Era o caldă zi de toamnă, o zi frumoasă, topită în frumusețile sale, așa încît sufletul, nemaiputînd cuprinde atîtea farmece, a întors brusc foaia, și pe la amurg omului începu să i se pară că ceea ce a fost pînă mai nu demult, aceea a fost ieri, iar amurgul ce mai stăruie este amurgul unei cu totul alte zile. Dinspre răsărit vine pe furiș noaptea, cerul coboară într-un albastru închis, ici-colo răsare cîte-o steluță. Chiotul lui Onache, lunecînd pe lîngă pădure, a coborît în vale, iar pentru că valea în drumul ei spre Nistru se tot despletea cînd în două, cînd în trei, a prins a se despleti și chiotul. Și s-au tot dus vuind și clocotind văile cu chiot cu tot, pînă nu l-au mai putut urmări nici ochiul, nici urechea.

— Ai văzut și tu, măi Tincuță ? !

— Ce să văd ?

— Cum s-au tulburat apele în Nistru.

— De ce, adică, să se tulbure ele ?

— De chiotul meu.

— Las', nu mai spune.

— Pe cuvînt. Hai să mai chiui o dată, iar tu în vremea asta stai molcom și nici nu sufla, nici nu clipi.

Era tînăr, era voinic, și chiotele celea ale lui au cutreierat și deal, și vale, pătrunzînd pînă în văgăunele cele mai îndepărtate, pînă în sufletele cele mai tăinuite. Ș-ar fi trezit chiotele celea un dor uitat din vremi străbune, căci n-a dovedit Tincuța să se dumerească ce e cu apele Nistrului, cînd iată că dintr-o margine de pădure se arată o vedenie roșcată cu trup lung de vițel, cu piept voinic, cu piciorușe lungi și subțiri. O vreme ba se arată, ba iar se pierde prin niște rariști, și iat-o, în sfîrșit, ieșind pe-o basma verde de semănătură de toamnă. Vine cît vine, apoi se oprește, ridică botul,

stă neclintită, de parcă ar fi ascultat glasul cuiva. Și, deodată, îi zărește pe cei doi lîngă o frumoasă portiță de salcie.

— Ai văzut și tu, măi Onache ? ! S-a uitat la noi. Zicea cineva mai nu demult că de îmblat îmblă ea noaptea prin sate, dar de uitat la oameni nu vrea să se uite.

— Apoi, nu se uita pentru că nu prea avea la cine.

— Ei, ian te uită, da cu ce sîntem noi mai breji decît alții ? !

— Firește că sîntem ! Și noi i-am lăsat pe-ai noștri, ca să ieșim la slobodă, și ea i-a părăsit pe ai săi, ca să plece în lume. Așa s-a făcut că, iaca, și noi singurei, și ea singurică...

— O fi fiind el poate și așa, dar mi-i în grijă, măi Onache, că, iaca, de cum o pus ochiul, nu ne mai lasă. Ce ne facem dacă vine peste noi ? !

— Apoi, dacă vedem că-i rău de tot, scoatem motănașul din casă și să vezi cum ne lasă pe noi și pornește după motănaș !

— Cum să nu ! După ce-o spintecat atîtea haite, și-a pune ea mintea cu un motănaș... Maică precistă, iaca s-a urnit din loc și vine. Ne-ai nenorocit, măi omule, cu chiotele tale. Amu ce ne facem ? Că tu ești bărbat și trebuie să știi mai bine ce să facem.

— Ține-te bine de stîlpul cela, că iaca am și eu un stîlp. Stăm bine și frumos fiecare lîngă stîlpul lui, și dacă o vedem că se apropie cu gînd rău de casa noastră, închidem portița și — gata.

— Taci, măi, că mi se face rău de glumele tale...

Groaza pădurilor vine încet, tăind semănături, tăind cîmpuri, tăind arături, și tot vine și vine la căsuța de pe dealul cel mare. Suflă greoi, adînc, trage cu ochiul în lături. Ba-și ascunde, ba-și arată colții, gata fiind în fiece clipă de încăierare. Firea ei hărțăgoasă, bătăușă, te îndeamnă să cauți un ciomag, o coadă de furcă ceva,

dar nu se poate, vai, nu se poate, căci era mîndria întregii cîmpii, cugetul unui neam întreg o luase sub înalta sa ocrotire.

— Măi Onache, da poate să scoatem un tăciune din vatră, s-o speriem cu focul ?

— M-am gîndit şi eu, dacă nu prea avem ce aprinde. Grămăjoara ceea de paie o să ne trebuiască pe mîne la mestecat lut.

— Care lut, măi. Deie Domnul să ajungem noi pînă mîne !

— De ce, adică, să nu ajungem pînă mîne ? Că eu atunci cînd ne-am cununat, i-am spus popii : părinte...

Aici lui Onache i s-a uscat cerul gurii, pentru că urgia pădurii era de-acum la doi paşi.

Avea totuşi lighioana simţul bunei-cuviinţe. Era de-a mirării de unde l-o fi moştenit, cum de l-o fi păstrat prin cele multe şi grele prin cîte a trecut, dar hotărît că-l avea. Cu cît se apropia de casa omului, cu atît i se netezea blana, i se pleca smerit botul. Ochiul i s-a făcut mai îngăduitor, suflarea mai potolită.

Onache stătea după un stîlp. Tincuţa — după celălalt, şi pentru că portiţa făcută în ziua aceea rămăsese deschisă, javra a trecut printre cei doi stîlpi, de parcă ar fi primit botezul, de parcă ar fi părăsit o lume pentru a intra în alta. În bătătură s-a oprit, căutînd ceva. Ştia ea cam ce se cuvine să fie în ograda unui bun gospodar, dar, vai, gospodarii erau încă tineri, nu dovediseră să agonisească nimic din cele ce-ar fi putut să-i prindă bine unui cîne.

În cele din urmă, s-a oprit lîngă mănunchiul de paie adus pentru mestecat lutul. Urcată pe grămăjoara ceea, a prins a se tot roti în jurul cozii sale, şi s-a tot învîrtit aşa, pînă cînd şi-a făcut un culcuş de toată frumuseţea. În sfîrşit, s-a culcat adunată colac, cum le place cînilor să doarmă. O vreme a stat cu botul pe labe, cu ochii des-

chişi, cu gîndurile cine ştie pe unde, apoi a oftat, şi nu atît a oftat cît a gemut — greoi, dureros, din adîncul rărunchilor. Părea că mii de ani a tot venit ea, trecînd cine ştie prin cîte, pînă să ajungă la această casă, la aceşti oameni, cărora sortit le-a fost să devină stăpînii ei. Geamătul cela, deşi a scuturat-o împreună cu grămăjoara de paie, dar a slobozit-o, a uşurat-o de povara nesfîrşitelor sale pribegii, după care şi-a închis ochii şi în aceeaşi clipă a adormit.

— Iaca, măi femeie, începem a ieşi şi noi în rînd cu lumea. Mă tot cicăleai că ne vorbeşte satul de rău, că n-avem coadă de rîs la casă. Mă rog, aţi vrut coadă, poftim coadă...

— Sst... Să nu cumva s-o trezim. Măi Onache, da ce-om face noi la noapte, cînd ne-a fi să ieşim afară ?

— Cine se ruşinează, fa, de cînele său ! Ieşi afară cînd îţi trebuie şi habar de grijă !

— Dacă nu, că nu de ruşine-i vorba...

Osteneala unei lungi zile aţipeşte pe-o frunză colbăită de buruiană. Soarele scapătă după dealuri, dunga de foc de la asfinţit începe a păli, dar pînă la amurg mai este.

Învăluită într-o pătură străvezie de fum, Ciutura forfoteşte domol în vale. Trăsurile vin de la cîmp încet, cu plinul. Fumegă hogeagurile caselor, scîrţîie cumpăna fîntînilor — şi tot scîrţîie, scîrţîie, căci noutăţile-s mult prea puţine pentru o zi atît de frumoasă, pentru un sat atît de mare. Drept care iat-o şi pe mătuşa Ileana urcînd harnic dealul spre căsuţa nepoatei sale, strigîndu-i de departe :

— Fa Tincuţă, fa ! Iaca, vin la tine !

Cum a zărit-o, Tincuţa s-a şi luminat la faţă, devenind veselă şi zîmbăreaţă precum era mai nu demult, cînd era fată mare. Vorba e că mătuşa ceea a ei nu prea avea ochi buni să-l vadă pe Onache, şi cînd venea, vicleană cum sînt femeile, din vorbă în vorbă, tot căuta s-o

ațițe pe nepoată împotriva bărbatului său. Tincuța însă își făcea casă nu pentru ca s-o strice, și prin oricîte supărări ar fi trecut ei, cînd-o vedea pe mătușă, se făcea deodată veselă, mulțumită de toate, astfel încît biata femeie, cînd o vedea de departe plină de voie-bună, mai-mai că-i venea să se întoarcă din drum.

— Mai stați la sfat ?

— A făcut, iaca, Onache o portiță ș-am ieșit și noi, de, cum ies oamenii serile la portiță.

— Sărăcuța de tine, te-i fi ținut de stîlpul cela să nu te ieie vîntul... Te-o fi pus păgînul ista și la mestecat, și la cărat lut, de-o rămas numa umbra din tine...

— Care umbră, mătușă, că m-a prins mai nu demult Onache și m-a ridicat sus de-au plesnit toate osișoarele din mine. Ai văzut mata umbră să-i plesnească oasele ?

— Da de la ce v-ați luat voi, că te-a îmflat el așa, deodată, și te-a ridicat ca să te bușască în pămînt ?...

— Ei, de la ce ne-am luat... El s-a uitat la mine, eu m-am uitat la dînsul, el s-o lipit de mine, eu m-am lipit de dînsul...

— D-apu că pentru lipit, măi copii, îs lăsate nopțile, iar zilele îs pentru cu totul alte treburi...

— Las', mătușă, că uneori e bună și ziua, ș-așa e de dulce...

— Apoi, dacă o să vă țineți amîndoi de prostii, — și ziua, și noaptea, — nu știu ce-a mai fi din gospodăritul ista al vostru...

— A fi, mătușă, că, ia te uită ce mai frumusețe de portiță a dres Onache.

— De la portiță, fată hăi, pînă la o gospodărie așezată e ca și cum ar fi de aici, de la voi, și tucma hăt-hăt-hăt...

Și tot așa, din vorbă în vorbă, vede mătușa că va mai curge multă apă pe Nistru pînă îi va putea ea vîrî nepoțelei mintea la loc. Văile s-au topit cu totul în amurg, vîrfurile dealurilor se văd ca o caravană de cămile, plu-

tind pe-o mare cenuşie, sumbră, şi ca să nu-i fie drumul chiar degeaba, Ileana le-a povestit tinerilor gospodari arhicunoscuta ispravă a greierului care a tot cîntat vara întreagă fără să-i pese ce va fi la iarnă. Mătuşa ceea a Tincuţei era cam lipsită de umor şi, cînd i se întîmpla şi ei să facă o glumă, fericită cum era, pornea a rîde prima, şi tot rîdea pînă ce începea să uite despre ce-a fost vorba. Rîsul cela al ei, noduros şi sunător, tot venea şi venea la vale ca o căruţă deşartă pe un drum bolovănos Cînd se nimerea cîte-un bolovan mai mare, mătuşa repezea capul înapoi pe spate, pentru care lucru rîsul cela al ei aducea întrucîtva a nechezat.

Pe semne, nechezatul cela a şi trezit-o pe javră. Tinerii gospodari, văzînd cum se înalţă din mănunchiul de paie un bot somnoros, trecut cine ştie prin cîte, au înlemnit, iar mătuşa îi tot dă înainte cu nechezul. Deodată zăreşte şi ea javra. Amuţeşte la o întorsătură de rîset, scoate un „văleu !“ — şi, aplecîndu-se, îşi adună pestelcuţa grămadă. Au femeile ce au, dar în clipele de mare emoţie se pot face de ruşine dacă nu-şi adună repejor pestelcuţa grămadă.

— Măi copii, măi, d-apu dihania asta o să vă pape la noapte ! ! !

— Cum să ne pape, mătuşă, dacă e cînele nostru ?

— Care „cînele vostru“, măi, cînd staţi, iaca, şi voi şi tremuraţi de frică ? ! Te poţi tu apropia de urgia asta, a lua ea bucăţica din mîna ta ? !

— Cum să nu ieie ? Tincuţă, parcă rămăsese un boţ din mămăliga ceea de dimineaţă...

— De rămas o rămas, numai că...

— Las' că facem, măi femeie, altă mămăligă, că mie mămăliga rece nici nu-mi place, nici nu-mi prieşte...

— Dacă zici tu, mai facem o mămăliguţă, de ce nu...

Biata Tincuţă, ca să nu-i dea mătuşii capăt de vorbă, intră în casă, scoate boţul cela de mămăligă. Onache îl ia şi porneşte spre mănunchiul de paie. La o jumătate de

drum, pentru a nu-şi pune la încercare chiar tot norocul, îi aruncă bucata. Javra a înghiţit-o din zbor, apoi i-a clipit mulţumită stăpînului, şi, mai oftînd o dată, ceva mai uşurel, şi-a reluat odihna întreruptă de rîsul mătuşii.

— Să-ţi rămîie de cap, măi Onache, că eu, iaca, să-mi dai aur curat...

Toată noaptea ceea pînă în zori Ciutura a fost numai vuiet şi freamăt. căci mătuşa Tincuţei, aşa uitucă şi lipsită de umor cum era, se născuse în fericita zodie a Luptătorului. Atunci cînd, Doamne fereşte, o aveai de duşman, îţi era de-a scăpării, dar cînd ţi se făcea prieten, un prieten mai credincios nici că se putea. După ce l-a tot vorbit de rău pe bietul Onache, mătuşa într-o singură sară i-a devenit prieten, ştiind prea bine că, legînd prietenie cu Onache, se ridica şi ea împotriva Ciuturii.

Ei şi ce, adică, mare lucru să te pui în poară cu Ciutura ? ! Las', o dă el Ileana la brazdă, că, la drept vorbind, prea îşi face de cap Ciutura ceea.

Abia coborîtă de pe dealul cel mare, mătuşa Ileana a şi pornit prin sat dintr-un capăt în altul, şi-o tot înţeapă pe biata Ciutură, şi-o tot ocărăşte că ce, adică, umblă ea şi-l tot cocoleşte pe Haralambie acela, de parcă n-ar fi ştiut, cum ştie toată lumea, că şi-a făcut casă pe dealul cela mic şi a ţinut să fie acolo singur, ca să poată fura mai în voie — şi el, şi tatăl lui, că tîlhari sînt ei cu toţii neam de neamul lor. Iar cînd te obişnuieşti a pune mîna pe ceea ce nu-i al tău, tot ochind şi tîrîind la casă, ajungi deştept foc — de ce nu ? — pe cînd Onache, puţinul pe care îl are, l-a muncit cu mîna lui, l-a plătit cu sudoarea lui. Şi voi, nătărăilor, în loc de-a-l tot lua pe unul de deştept şi pe celălalt de prost, mai bine v-aţi scula mîne dimnecioară şi v-aţi repezi să vedeţi ce minune are Onache în ogradă. O fi vreo javră de cîne, ziceţi voi ? Da, e-o javră, dar îi javra ceea roşcată care

ne-a scăpat pe noi toţi, că, de n-ar fi fost ea cu colţii ceia ai ei, ne-ar fi zătrit fiarele de pe faţa pămîntului. Cum de-a ajuns ea tocmai în ograda lui Onache ? Iaca a ajuns. A trecut prin Ciutura, a trecut prin toate satele dimprejur şi nici măcar să se uite pe lîngă cine trece, da de ales şi-a ales tocmai casa prostului celuia de Onache. Doarme într-o grămăjoară de paie, da cum se trezeşte, dezlipeşte ochii şi-l caută pe Onache — poate îi aruncă ceva fărîmături de la masă, poate o mîngîie...

Noaptea întreagă umbla lumea prin sat, ardeau luminile, băteau cînii, iar în zori ciuturenii au şi început a urca dealul. Se duceau să cinstească curajul şi bărbăţia celei care, în miez de iarnă, pe vreme de mare cumpănă, s-a ridicat de una singură împotriva a ceea ce părea să fie soartă. Veneau s-o vadă, să se mire, să-şi scarpine cefele, pentru ca pe urmă să poată spune : bre, am fost de-am văzut-o şi eu ! Îi duceau, drept plocon, cîte-un pumn de rămăşiţe de la săraca lor cină, dar să vezi, javra naibii, din mîna străinilor nu vrea să ia. Cum vede un străin apropiindu-se, se ridică şi-ţi arată două rînduri de colţi, că ţi se taie suflarea.

— I-ai fi spus, măi Onache, lucruri urîte despre satul tău de baştină, odată ce se ridică ea atît de furioasă împotriva noastră — a tuturora ? !

— Ce să-i spun, parcă n-a trecut chiar ea prin Ciutura, nu le-a văzut pe toate cu ochii săi ?...

— Lasă, bre, că nu mai sîntem noi de lepădat, şi dacă nu i-ai spus nimic de rău, spune-i încaltea ceva de bine, ca să nu îmblăm cu buzunarele pline de fărîmituri...

— Dacă nu vi-i îndemînă, deşertaţi-le colo, lîngă grămăjoara ceea de paie... Hai, mai vioi, nu vă temeţi...

Hei, bine-ar fi, dar cum Dumnezeu să te apropii, cînd jivina nu te lasă să faci un pas !... Cum te mişti din loc, i se umflă nara. Numai atunci cînd se apropie

Onache, blana i se netezeşte, prinde a luci, botul i se lungeşte de credincioasă ce-i este şi, vai, ce-ar mai fi vrut să fie mîngîiată, sărmana.

— Şi chiar de ce n-o mîngîi, bre Onache ? Nu vezi cum ţi se gudură ?

— Mata, bade, mîngîi cînele chiar de fiecare dată cînd ţi se gudură ?

— Hai, bre, chiar te rugăm cu toţii, că ni-i a mirare să vedem cu ochii noştri cum se apropie omul de-o asemenea străşnicie...

— Păi, dacă mă roagă satul cu căciula în mînă...

— Cu căciula în mînă, zău, că, iaca, îmi scot şi eu cuşma.

Onache porneşte încet cu plocoanele oamenilor spre grămăjoara de paie. Cum ajunge, îi şopteşte javrei ceva în aşa fel ca să nu audă sătenii despre ce se vorbeşte, apoi o lasă să culeagă darurile din podul palmei pînă la ultima fărîmătură. După care o mîngîie pe creştet, pe bot, pe urechiuşele la care, trecute prin atîtea bătălii, le-a rămas numai numele.

— Şi chiar nu te-ai temut, măi Onache, atunci cînd te-ai lăsat în pirostrii lîngă dînsa ? ! Şi chiar nu te-ai gîdilat atunci cînd culegea cu limba fărîmituri din podul palmei ? ! Şi chiar...

*

Zile întregi satul face ce face şi iar mai pune piciorul în căsuţa de pe dealul cel mare. Oamenii se duceau nedumeriţi, umiliţi, căci prostul cela de Onache, ca să vezi... Atîta noroc are băietanul cela, de parcă într-adevăr i-a pus Dumnezeu mîna pe cap. Iar cînd ajungi miruit de către Domnul, vorba ceea, prost să fii, noroc să ai. Într-o singură zi satul s-a împărţit în două tabere. Cei care au văzut javra şi cei care încă n-au apucat s-o vadă. A nu fi văzut încă potaia lui Onache însemna a fi un om cu totul de nimica, iar a fi de nimica

nu vrea nimeni, și iată că într-o dimineață pînă și cel deștept și avut pornește spre casa celui prost și sărman.

Venea oțărit și încruntat, cu gîndul la marile nedreptăți ale lumii. Auzi tu, muncește omul zi și noapte. Pentru că muncește, îi merge, iar prostul cela de Onache, mai mult cu gluma, mai mult cu fluieratul. Și ca să vezi, cela care se ține de vorba cu duh și fluierături face ce face și, într-o zi de lucru, adună o lume întreagă în ograda lui, pe cînd Haralambie, cu toată agoniseala, cu toate laudele, chiar cînd e zi de sărbătoare stă cu nevasta în doi, că le țiuie în urechi de atîta singurătate.

— Și ce-o găsit ea, măi Onache, aici la tine, că de n-ar fi grămăjoara asta de paie, nici n-ar avea unde-și face culcuș ! ! Să fi trecut, proasta, pe lîngă casa mea, că am și căpițe de fîn, și vacă, și oițe, iar cînd omul are de toate, o duce și cînele bine.

— De trecut a trecut ea și pe lîngă casa ta, numai că de oprit, iaca, n-o vrut să se oprească.

— Și oare de ce ?

— Prea sînteți voi deștepți, măi Haralambie, iar cei deștepți... mai mult tac, ca să nu treacă ceva din mintea lor și pe sama celor proști. Iar cînele ce altă bucurie are trăind la casa unui om ? Ia îi mai arunci din cînd în cînd cîte-un bot, cîte-o vorbă. Adică, așteaptă el mai mult vorbe, pentru că de-ale gurii își găsește prin alte părți...

*

Ciutura se considera un sat vechi, de răzeși, cu merite deosebite în istoria întregii cîmpii, dar, vai, meritele celea, în afară de ciutureni, nimeni nu mai vroia să știe de dînsele. Asta o durea cumplit pe biata Ciutură. În clipele de frămîntare, de reculegere, satul de la încheietura celor două dealuri se visa să ajungă odată și odată cu meritele recunoscute peste tot, dar treceau anii, treceau veacurile, iar Ciutura, în loc de-a ieși la

suprafață, se ducea tot mai la fund printre cele sate multe și necunoscute.

Dar iată că i-a sosit și ei ceasul. Străvechile merite, străvechile virtuți au fost deodată confirmate, întruchipate în carne și oase, pentru că Onache acela, oricum ar fi el, dar e ciuturean de viță veche, ciuturean și la vorbă, și la umblet, și apoi neamul Cărăbușilor, de amu dacă vreți să știți, se trage — hei-hei — tocmai de unde, hei-hei — tocmai de cînd... Și apoi să vezi vorbă dulce, frumoasă și amețitoare ca un pahar de vin bun. Cu pieptul descheiat, cu fruntea sus, au pornit ciuturenii pe la cumătrii, pe la hramuri, pe la iarmaroace. Se duceau să mai petreacă, să-și sporească neamurile, să cumpere ori să vîndă, dar principalul era că se duceau să se mai laude și ei un pic, pentru că, altminteri, nici iarba, dacă n-o lauzi din cînd în cînd, nu mai crește.

Ațîțată și stîrnită din toate părțile, Cîmpia Sorocii a prins a toarce cărărușe spre căsuța de dincolo de marginea Ciuturii, pe vîrful cela de deal. Venea lume de pe lume. Tincuța nici că mai știa pe unde calcă de fericită ce era — atîta lume vedea casa lor într-o singură zi cît Ciutura nu vedea într-un an întreg. Și tot oameni cuminți, oameni vrednici, oameni înțelepți. Nu veneau ei cu daruri, pentru că moldovenii curioși și săraci sînt de cînd lumea, dar erau cu toții săritori la nevoie, gata a-ți da un sfat bun, gata să te ajute, să-ți arăte. Pe Onache, cînd îi veneau cu sfaturi consătenii, îl prindea căscatul, dar de la străini prindea totul din fugă. Încetul cu încetul, nici că mai știi cum și de unde au început a se procopsi și ei. A apărut și gardul împletit, și poarta de stejar, au fost puse ușile și ferestrele la casă, au fost sădiți copăcei și tufe, întocmai cum a vrut Tincuța să fie. De capre Onache nici c-a dorit să audă, dar cîteva oițe — de bine, de rău — behăiau colo, în preajma casei.

Oițele celea i-au adus bietului om multă bătaie de cap și alergătură. Nici tatăl, nici bunicul, nici neam de neamul lor nu ținuse oi, și Onache, firește, nu prea știa a îngriji de dînsele. Vita simte cînd are, cînd nu are stăpîn, și iată că într-o bună noapte oițele lui Onache sar peste ocol și se tot duc. De abia a doua zi, spre sară, le-a găsit într-o turmă ce cobora de la munte spre mare.

Ciobanii, oameni cumsecade, i-au întors averea fără multă vorbă și, cînd era să se despartă, l-au întrebat cam pe unde ar fi mai bine s-o ia ca să ajungă mai ușor acolo unde le trebuia lor. Onache le-a dat sfaturi multe și bune, iar pentru că drumul lor, oricum, avea a trece pe lîngă Ciutura, i-a poftit să mîie la căsuța de pe dealul cel mare. Ciobanii au primit și, cîrnind-o din drum, așa, mai înspre sară, au așezat turma la mînat între Ciutura și pădure. Unul din ciobani a rămas împreună cu cînii să păzească turma, iar ceilalți doi, cu traistele la șold, au și pornit spre casa omului. De neam erau munteni. Și portul, și umbletul, și vorba — toate erau de acolo, de la munte.

Cînd să intre în ogradă, lighioana a ridicat din mănunchiul său de paie botul posomorît și roșcovan.

— Uite-o, neică, și pe Molda ! s-a mirat unul din ciobani.

— E cînele meu, a spus Onache arțăgos.

— Firește, ceea ce e în ograda omului e al lui, a zis împăciuitor ciobanul. Am vrut doar să zic că seamănă cu acea sireacă Moldă...

— Cu care Moldă seamănă ?

— E o poveste, măi om bun, mai mult pentru o vatră caldă și o mămăligă mare...

— Apoi, a zis Onache, avem noi și vatră, va fi ea și mămăliga...

Cum cina a fost gata, musafirii s-au așezat în jurul măsuței. Tincuța a răsturnat mămăliga, ciobanii au scos de prin traiste cîteva felii frumoase de brînză. Vin căsuța lui Onache încă nu văzuse, dar au pomenit cu un cuvînt de bine acea minune după care, oricum, și viața pare mai veselă, și lumea mai frumoasă.

Așa s-a făcut că stăpînii casei, oameni de acum în toată firea, au aflat și ei legenda lui Dragoș-Vodă. Coborînd din munți, umbla Dragoș cu ceata la vînat, căci erau numai păduri și pustietăți prin părțile iestea. La o vînătoare, gonind un zimbru, într-un puhoi de ape revărsate s-a înecat cînele credincios al lui Dragoș și, îndurerat cum nu se mai poate, voievodul i-a dat rîului celuia numele cățelei sale dragi, zicîndu-i-se și acum Moldova.

— Sfinte Dumnezeule, a zis Tincuța cu pumnii duși la gură în semn de mare mirare, căci deseori se dovedea a fi mai ageră la minte decît bărbatul. Nu cumva și numele neamului nostru tot de la javra ceea s-o fi trăgînd ? !

*

După plecarea muntenilor Onache a prins a-i zice javrei Molda și, ciudat lucru, potaia și-a primit numele din zbor, cum primea boțurile de mămăligă pe care i le arunca Onache. Mai spre iarnă, după ce s-a odihnit bine, a început a ieși din ogradă. Se ducea pînă la marginea pădurii, mai gonea cîte-un iepure, ca să-i treacă de urît. Intra uneori în pădure pe cîte-o jumătate de zi, dar spre sară, cînd ieșea Onache ori Tincuța s-o cheme, din inima pădurii, de sub pămînturi răsărea ca prin minune și venea tot o fugă pentru a li se culca cuminte la picioare.

Să fi stat la vreun an de zile în ograda lor — și a fost, poate, cel mai plin, cel mai fericit an din viața

Cărăbușilor, — căci au avut dragoste și pace în casă, noroc și spor la toate. Faima căsuței de după marginea Ciuturii a fost atît de mare, încît prin cîșlegile de iarnă, cînd s-au mai luat cîteva perechi, au început a se sfădi ș-a se frămînta unde să-și facă și ei case. Ba că pe dealul cel mic — că e pămîntul mai bun, ba că pe dealul cel mare — că e mai mult soare. În cele din urmă, au venit de și-au făcut case nu departe de Onache, așa că — nu mai era Tincuța chiar atît de singurică serile și diminețile, iar pentru o femeie, cînd are de unde ciuguli două-trei minciuni dimineața, gata, harnică și binevoitoare va fi ziua întreagă.

Iată însă că pe la sfîrșitul verii, într-o sară, pe cînd stăteau Onache și cu Tincuța lui la portiță, Molda, care dormita în pragul casei, își saltă deodată botul, îl aruncă pe spate și, așa din somn cum era, prinde a urla.

— Măi Onache, măi, oare ce-o mai fi și asta ? !

— Turba, dihanie ! !

Cînele a amuțit. A stat o vreme tresărind, cu geamătul înfundat în sine, după care — ce i s-o fi năzărit ? — s-a ridicat și, cum portița era deschisă, a trecut printre cei doi stîlpi, retezînd cîmpul spre pădure fără a auzi cum o cheamă stăpînul, cum o roagă stăpîna. S-a prelins pe după niște stejari și dusă a fost. N-a venit toată noaptea, nu s-a întors nici a doua zi.

— ...o-o-o-lda-a-a-a ! ! !

Zadarnice erau toate. Parcă ar fi intrat în pămînt. Bocea în gura mare Tincuța, căci se legase cu suflet cu tot de javra ceea. Umbla veștezit și abătut Onache, pentru că una e să nu ai noroc, și alta e să-l fi avut și să nu-l mai ai. Vicleana de Ciutură atîta așteaptă, că din „prostul cela de Onache“ nu-l va mai scoate.

Mai trece însă o zi la mijloc şi iată că de după muchia dealului răsare şi vine grăbită aceeaşi mătuşă Ileană.

— Fa Tincuţă, fa ! Iaca vin la tine.

Cum ajunge, o cuprinde şi prinde a plînge. De la dînsa au aflat şi ei că nimănui n-o să-i mai pese de acum încolo de Moldalor, pentru că o altă mare nenorocire s-a abătut peste mult pătimita Cîmpie a Sorocii.

Începuse războiul, căruia, cu timpul, avea să i se zică război mondial.

Primul război mondial.

Capitolul II

PĂDURE, VERDE PĂDURE

Vreo patru ani, nimeni s-o fi văzut, nimeni să fi auzit de dînsa, dar iată că în a cincea primăvară, aşa cam prin postul cel mare, într-un miez de noapte, de pe stîncile de humă ale malului drept, a pornit a tulbura şi a răscoli văile nistrene acel groaznic, acel sfîşietor urlet care, odată auzit, o viaţă întreagă va trăi în tine. Ţăranii ţin, de obicei, minte cînd şi ce anume a prevestit urlatul cutărui sau cutărui cîne, fiind convinşi că prin tristeţea potăilor îi previne soarta. O fi vreo taină la mijloc, vreun legămînt, vreo îngemănare de zodii, dar, după mii şi mii de ani de convieţuire, urletul cînelui tulbură sufletul omului cum nu se mai poate.

Apoi, culmea culmilor, a apucat-o pe javra ceea urlatul tocmai cînd începuse a se desprimăvăra in Cîmpia Sorocii. Pe la o amiază, cînd era soare și frumos, se auzea prin fundul văilor susurul pîrăuașelor. Vînturi — aproape deloc, iar cînd veneau, erau blînde, călduțe. Răsărită și crescută din brazda pe care o muncea, țărănimea a început a se înfiripa și a prinde la viață împreună cu semințele rămase în pămînt din anii trecuți. Toate se urniseră din loc, toate păreau a merge spre bine, și, cînd colo, într-un miez de noapte, de pe grumajii de humă ai Nistrului începe a colinda lumea jalea cea fără de seamăn.

Și, ca să vezi, lepădătura naibii, mai era și sîrguincioasă. Urla noapte de noapte, semănînd panică peste tot. De acum de la o vreme, cum se lăsa amurgul — pustiu pe la răscruci, pustiu prin ogrăzi. Închiși prin case, oamenii cinează, schimbă cîte-o vorbă și încolo stau tăcuți cu frica în spate. Focul în vatră ba se înfiripă, ba iar se stinge, bucata se adulmecă și se înghite cu greu. Stai însă că toate par a se trece cu bine în astă sară. Oarecum ușurată, lumea se așază la culcare, ațipește, și pe după cîntatul cucoșilor, cînd somnul e mai dulce, jigodia ridică botul spre cer și sparge tăcerea nopții, smulgînd lumea din somn cu vis cu tot.

— Să-i ferească Domnul și pe dușmanii noștri de una ca asta !...

Oftează sărmanii din greu, căci nu-și pot închipui cam ce alte necazuri s-ar mai putea abate pe capul lor. Cuțitul era demult la os, căci în cei patru ani de război mult încercata Basarabie trecuse, pare-se, prin toate. A intrat în război ca una din guberniile de apus ale Imperiului țarist, apoi, cuprinsă de revolte sociale, a ajuns a se fi proclamat republică, și s-a menținut ca stat independent vreo zece săptămîni, dar, nerecunos-

cută fiind pe plan internaţional, acum ieşea din război ca ţinutul de răsărit al regatului român [1].

În cei patru ani de fierberi revoluţionare, întrerupte de operaţii de război, Cîmpia Sorocii a trecut de nenumărate ori cu satele, pămînturile, vitele, averile sale cînd de partea unora, cînd de partea altora. Se dădea foc la moşii, se tăiau păduri şi se cărau pe la case, apoi, frică făcîndu-li-se de cele săvîrşite, lăsau şi casă, şi masă, pornind prin lume în căutarea unui destin mai norocos, dar, negăsindu-l, se întorceau înapoi — la rădăcină şi obîrşie. Erau creştini în zile de praznic, păgîni — pe vremea jafurilor şi împărţelilor, aduceau a martiri cînd le venea rîndul să treacă prin cumplite suferinţe. Au îndurat foamete şi frig, nevoie şi sărăcie, au trecut prin epidemii de tifos şi holeră, că abia dovedeau să-şi ducă morţii la groapă. Domnul însă a avut grijă de dînşii şi acum, în pragul primăverii, cînd clopotul albastru al cerului chema lumea la o viaţă nouă, cînd pe sub omăturile îmblînzite de soare a început să miroase a fir de iarbă verde, apare secătura ceea cu bocetele sale.

— Să-i rămîie de cap !

Mai ales femeile nu-şi aflau locul, fiind istovite de ani şi ani de aşteptare. Îşi aşteptau feciorii, îşi aşteptau părinţii, îşi aşteptau bărbaţii, şi erau pline de înfrigurare

---

[1] La 19 noiembrie/2 decembrie 1917 Sfatul Ţării din Basarabia (anexată de Rusia ţaristă în 1812) a proclamat crearea Republicii Autonome Democratice Moldoveneşti care, două luni mai tîrziu, în ianuarie 1918, şi-a declarat independenţa deplină faţă de Rusia („ne-am despărţit de Rusia"). La 27 martie/9 aprilie 1918 Sfatul Ţării a adoptat cu 86 de voturi pentru, 3 contra şi 26 de abţineri, hotărîrea istorică privind unirea Republicii Moldoveneşti cu România : „Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră şi vechile graniţe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută şi mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric şi dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi pentru totdeauna se uneşte cu mama sa România" (n. red. B.P.T.).

așteptările celea ale lor, căci odată cu alipirea Basarabiei la statul român, Nistrul devenise graniță, și dincolo de acea graniță rămîneau bărbații cîmpiei mobilizați la începutul războiului în armata țarului. Firește, în cei patru ani de război mulți au și căzut pe cîmpul de luptă, mulți s-au pierdut prin focul revoluției, dar o mai fi rămas și din cei cărora scris le era să se întoarcă.

Satele erau numai așteptare. Așteptau musafiri dragi de departe, așteptau să li se întoarcă norocul, așteptau iertarea păcatelor celor multe și grele, așteptau să li se împlinească roada pămînturilor, mana vitelor, așteptau rîsete de copil în vale, lumini calde în toate ferestrele, și, cînd colo, peste toate așteptările lor se lasă, ca o piatră de moară, jalea cea fără de sfîrșit.

— Măi, da chiar nu se găsește nimeni să ieie un băț, o piatră ceva ? !

Se găsea, cum nu, dar de unde, căci o fi fost sălbătăcit cînele cela cu totul ! Ziua picura prin desișuri, prin fundături, iar cum se lăsa noaptea, numai ce-l zăreai pe-o stîncă, deasupra Nistrului, cu botul ridicat spre cer. Își alegea loc de urlat în așa fel că, chiar de găseai stînca pe care urlă, nicicum să te cațări pe dînsa. Cînd, în cele din urmă, îți venea în cap cum să faci ca să urci, javra se muta pe altă stîncă — pe una și mai al naibii. Și tot așa noapte de noapte, malul drept al Nistrului — de la Otaci și pînă la Soroca — era numai friguri și groază.

— Ehei, d-apoi că acela e cînele meu ! ! a zis deodată un ostaș nalt și osoș în manta rusească, pe celălalt mal al Nistrului.

Se întorcea, sărmanul, cine știe de pe unde și, pomenindu-se cu granița în față, se ascundea prin desîșuri, pe malul stîng. Nu putea să nu treacă rîul, căci dincolo, pe celălalt mal, îl așteptau casa, pămîntul, neamul, dar nici că de trecut nu era chip, pentru că vremea a început a bate în cald. Pîrăuașele de prin vîlcele au tot

şopotit şi au săpat omătul pe dedesubt, pînă l-au trezit din somn pe bătrînul Nistru. Acum marele nostru rîu, umflat de apele primăverii, vuia şi spumega, nevoie mare. Zile întregi gheţurile pocneau de parcă s-ar fi tras cu tunul, albia rîului, tot bolborosind, se umplea de gheaţă şi spumă, ameninţînd din clipă în clipă să se reverse peste maluri. Picură crengişul mirosind a mugur, vremea tot coboară din cald în şi mai cald, iar de la munte se tot desprind şi vin plutind la vale maluri întregi de gheaţă. Un om chibzuit în asemenea împrejurări aşteaptă o săptămînă-două pînă se vor fi potolit apele, dar, vai, după patru ani de înstrăinare, dorul de casă e în stare să-ţi întunece minţile, iar urletul cînelui ce-a trăit cîndva în ograda ta punea vîrf la toate.

— ...o-o-ol-da-a-a ! !

Urletul a amuţit. Peste o clipă bătaia lunii a surprins un ghem roşcat, ce venea cotilindu-se la vale pe coasta stîncilor de humă. Şi iar apare, şi iar dispare, dar las' că fostul ei stăpîn ştie pe unde s-o caute. Din vreme în vreme printre munţii de gheaţă ce pluteau domol la vale, pe malul drept, se arăta, pe-o clipă-două, capul ei mare, plin de dor, plin de nerăbdare. A încercat de cîteva ori apa cu laba, dar n-a îndrăznit să înfrunte această străşnicie de ape şi a prins a schelălăi.

— Tu, proasto, nu te vîrî, că iaca aşa şi-o prăpădit viaţa şi străbunica ceea a ta. Şezi colea frumuşel pe mal şi mă aşteaptă, că eu, uite-mă-s, vin viu la tine !

Fără a sta mult pe gînduri, îşi face semnul crucii şi se aruncă în mugetul apelor, ieşite pe alocuri din matcă. Răzbătea cu greu. Nici nu prea ştia, nici nu prea avea unde să înoate. O apucă de-a curmezişul rîului, înfigînd pe rînd braţele în apa tulbure şi rece, dar se iscă de pe undeva un val, îl acoperă şi el, scăpînd ca prin minune, zăreşte o lespede de gheaţă, se prinde cu unghiile de falca ei zgrunţuroasă. Se ţine de ea din răsputeri, dar, deodată, îşi dă sama că lespedea îl duce

înapoi spre malul stîng. O lasă, se mai avîntă o dată de-a curmezișul apelor, ținînd-o spre malul nalt, abia albind prin întuneric, trece cît trece, și, deodată, se pomenește cu un munte de sloiuri împănate unul în altul, ce vin peste dînsul. Dacă te prind sub talpă — gata, s-a zis cu tine.

A avut un pic de noroc și un cîne credincios. Apoi, norocul ca norocul, da cînele chiar că l-a scăpat de la moarte. Pe la mijlocul rîului, cînd, sleit de puteri, a început a se gîndi de n-ar fi mai bine s-o ia înapoi, deodată, de printre clăbucii de spumă, răsare o mutră umedă de cîne, gudurîndu-se și schelălăind de-o mult prea mare fericire.

— Dar nu ți-am zis eu să șezi frumușel locului, să m-aștepți ? !

Scheaună, se gudură și, întorcîndu-se, prinde a vîsli lîngă umărul lui. A trece Nistrul cu cînele în doi i s-a părut lui Onache un lucru de nimica, dar iată că marile lui strădanii nu sfîrșesc aici.

Ceva ciudat se petrece și pe un mal, și pe celălalt. Pare-se că l-au simțit pînă la urmă. Malul drept nu vroia să-l primească. Au tras în el de două ori, dacă nu l-au nimerit. Malul stîng nu vroia să-i dea drumul. În clipa cînd urma să detune cea de-a treia împușcătură, un alt ostaș, ce stătea alături, ochind și el, a pus arma la o parte pentru a se mira :

— Ca să vezi, nebunul cela mai și cîntă !

*

Cerul e nalt, noaptea e lungă, iar ei stau amîndoi pe mult rîvnitul mal, tupilați într-o groapă — omul și cînel lui. Și frig le era, și frică le era, și tremurau amîndoi de dădea sufletul dintr-înșii. Peste o vreme cînele începu să-și revină, dar bietului Onache îi clănțăneau dinții de nu-i mai putea stăpîni. Ostenit, flămînd, înjosit, zăcea el în goapa ceea pe niște gunoaie

umede şi se întreba : cum, asta se cheamă vatră, asta se numeşte întoarcere la plaiul natal ? Să răzbaţi o ţară încinsă de flăcări, o ţară cît o lume, să scapi de atîtea ori ca prin urechile acului, pentru ca, pînă la urmă, să nimereşti într-o groapă cu gunoaie ? !

Gîndurile însă i se fărîmiţau, pentru că îl scuturau frigurile. La un moment dat i s-a făcut chiar milă de sine şi a lăcrămat, şi a rostit cuvinte grele de ocară împotriva neamului său. Acum nu mai era băietanul ce arunca doar înţepături peste satul din vale. După patru ani Onache a ajuns a arunca cuvinte grele în tot ce avea mai sfînt, pentru că în acei patru ani a trecut prin toate. Şi prin tranşee, şi rănit, şi decorat, şi prizonier a fost. Îl păzea însă Dumnezu, pentru că în adîncul inimii îi lumina visul întoarcerii la vatră, la pămîntul lui, la nevestica cea cu ochi căprii şi zîmbitori.

Dar, vai, frumoasele noastre vise, care ne tot ţin pe pămînt de azi pe mîne şi ne tot luminează la fiece pas, mai bine nu le-am vedea odată împlinite, căci atunci cînd se împlinesc, îţi vine să-ţi plîngi de milă. Onache şade tupilat într-o groapă de gunoaie, ascultă cum se îndepărtează, vorbind ei înde ei, doi grăniceri.

Şi frig îi era, şi frică îi era, şi-l tot învăluia să verse spumele ce le-a înghiţit trecînd Nistrul. Înger să fi fost şi tot pînă la urmă te-ai fi întrebat dacă făcea să-ţi pui de-atîtea ori viaţa la bătaie, pentru ca să ajungi, odată şi odată, în această groapă cu gunoaie.

Molda se apropie încet, tîrîş, prinde a-i linge obrazul aspru, nebărbierit. Onache chicoteşte pe înfundate, căci îl gîdilă limba javrei, apoi, încetul cu încetul, prinde a i se însenina fruntea. Doamne, ce gînduri îţi mai vin atunci cînd te fură deznădejdea ! Întoarcerea la vatră trebuie plătită, oricît ar fi costat, pentru că cei ce nu se întorc riscă să rămînă pentru totdeauna între două

maluri, între două focuri. La urma urmei, globul pămîntesc nu e decît o pustietate dacă sufletul nu are un petic de pămînt al lui, stropit cu sudoarea, cu sîngele străbunilor și lăsat moștenire nouă, pentru ca și noi, după ce ne-om fi trăit veacul, să-l trecem moștenire urmașilor noștri.

*

Ieșite din matcă în puterea nopții, apele Nistrului se strecoară pe întuneric prin văi, peste cîmpuri, prin văgăune, și iată că încep a musti și pe sub gunoaiele pe care ședeau cei doi fugari. „E vremea de plecat", i-a șoptit Onache cînelui. Grănicerii s-or fi retras prin pichete de frică să nu-i fure apa prin înuneric, dar cum se va lumina de zi, își vor relua posturile și atunci nu mai scapi cu una, cu două.

Malul drept, după cum s-a mai spus, era adunat din două maluri — malul mic, un prag josuț din preajma apei, și la vreo sută de pași, malul mare, înalt cît un munte. Pe malul mic erau ajunși. Acum important era să urce costele pietroase ale celui de-al doilea mal. Acolo, sus, începea cîmpia, începeau satele, pădurile, începea p a t r i a lui Onache Cărăbuș. Zile întregi, dosit pe malul stîng, Onache și-a ales pe malul drept o cărăruie care, cum i se părea lui, urca ușor, pe nesimțite, malul cel înalt, dar, ori că apele l-au dus mult prea la vale, ori că s-o fi rătăcit singur — oricum, o bună bucată de noapte a tot umblat Onache cu cînele în urma lui, au tot lunecat și căzut pînă la amețeală, iar malul cum a stat, așa rămînea să se înalțe în fața lor.

— Iaca așa, Moldă dragă, ajungem și noi a nu ne cunoaște baștina...

Neamul Cărăbușilor se trăgea din răzeșii de pe Nistru. Cu vremea, flăcăii și fetele din această vale

se însurau și se măritau prin satele din mijlocul cîmpiei, unde pămîntul era mai roditor și, se zicea, soarta mai binevoitoare.

S-or fi mutat și Cărăbușii în mijlocul cîmpiei, în căutarea unui alt destin, or fi trecut de atunci ani și ani, căci, iată, unul din răzeșii de pe Nistru nici a înota bine nu știe, nici dealul cel mare nu-l poate urca prin întuneric.

Nistrul totuși rămînea în viața lor, continuînd să urmărească soarta Cărăbușilor acolo în mijlocul cîmpiei. Cu toate că bătrînul Cărăbuș, tatăl lui Onache, era convins că nu le-a mai rămas fir de neam acolo pe malul Nistrului, cineva, de pe malul celei ape, tot întreba de dînșii din vreme în vreme, din om în om.

De obicei, neamurile se răspund atunci cînd au ele nevoie, și nu atunci cînd îi fi avînd nevoie tu, dar, spre cumplita uimire a Cărăbușilor, neamul cela de pe malul Nistrului pîndea numai zilele grele din viața altora. Atunci cînd nevoile îi strîmtorau pe Cărăbuși din toate părțile, într-o bună zi se pomeneau cu o bătrînică josuță și tăcută venită de undeva de pe malul Nistrului, o bătrînică ce se cam ferea de ochii, de gura lumii, pentru care lucru a și fost poreclită, zicîndu-i-se „călugărița".

Se poate însă întîmpla că nu era poreclă, poate că și călugărise la vreo mănăstire de pe malul Nistrului, pentru că mănăstiri erau destule. Pe urmă s-o fi măritat ori o fi moștenit de la cineva o mică gospodărie acolo pe muchia ceea de stîncă, deasupra Nistrului, căci avea căsuță, ogradă, trăsură și o jumătate de desetină[1] de țarină, pe care din an în an o tot semăna cu păpușoi mărunței, pe care îi numea „hangani".

Hanganii ceia au și adus-o de pe malul Nistrului în Ciutura. Era la un început de primăvară. Cîmpia Sorocii, după cîțiva ani de secetă, ieșea din iarnă ca vai

[1] Măsură agrară egală cu 1,09 ha.

de dînsa. Cărăbuşii ajunseră în primăvara ceea istoviţi şi secătuiţi, încît părea că — gata, li se stinge rădăcina neamului. De răzbătut au răzbătut ei cu chiu, cu vai la iarbă verde, dar de călcat iarba ceea nu mai aveau putere. Şedeau cu toţii pe prispa casei de dimineaţă pînă sara, şedeau tăcuţi, aşteptînd dezlegarea, şi iată că în una din zilele celea negre, în fundul ulicioarei, răsare o pocitură de trăsură trasă de o gloabă de cal. Vine încet şi scîrţîind, apoi, cum ajunge în dreptul porţii Cărăbuşilor, gloaba îndemnată de hăţ împinge oiştea în ograda lor. În trăsură — o mătuşică tăcută, cuviincioasă, cu ochii plecaţi, cum i se cuvine unei călugăriţe. S-a uitat lung, tăcută, la cei ce şedeau pe prispă. A oftat, şi-a făcut cruce, apoi a prins a se porăi ceva acolo, în căruţă, tot oţărîndu-se şi foindu-se. În cele din urmă, a îmbrîncit un tăbultocel de vreo trei puduri [1], făcîndu-l să cadă jos în bătătură.

— Iaca, a zis, pentru că sîntem neamuri, fie de sufletul celor duşi...

După care, îndemnîndu-şi gloaba mai mult cu vorba decît cu biciul, a dat ocol ogrăzii, ieşind înapoi în drum, şi s-a tot dus, încet şi scîrţîind, spre malul Nistrului, lăsînd neamul Cărăbuşilor într-o cumplită uimire.

„Curat minune cerească", zicea Cărăbuş cel bătrîn, pentru că tocmai în ziua cînd n-au mai avut chiar nimic ce pune pe masă, tocmai în primăvara cînd n-au mai avut cu ce-şi însămînţa pămîntul, tocmai în clipa cînd erau convinşi că sînt singuri pe această lume, vine, iată, neamul ista de departe şi descarcă în mijlocul ogrăzii trei puduri de grăunţe pe care mătuşa ceea i-ar fi cumpărat, de-ar fi vrut, cu casă, cu pămînt, cu suflet cu tot.

— Iaca, la toamnă, da-va Dumnezeu roadă bună şi ne vom duce să-i mulţumim şi-i vom întoarce datoria...

[1] *Pud*, măsură de greutate echivalentă cu 16,38 kg.

S-o lăsăm însă pe altă dată cu felul cela al nostru de-a mulțumi atunci cînd ni se face un bine. Cu toate că roada a fost cum nu se mai poate de frumoasă, toamna a venit cu alte griji, cu alte nevoi, și bătrînul Cărăbuș a mutat întoarcerea datoriei pentru anul următor, apoi încă pentru un an și, lucru obișnuit, a și început a uita de bătrînica de pe malul Nistrului. Dar nu vroia „călugărița" să uite de dînșii. De acolo, de pe stînca ceea naltă, urmărea casa Cărăbușilor zi de zi, an de an, și iată că mai vine o iarnă grea, cu omături, cu viscole, iar făina pentru mămăliguță — deloc, și iar apare în mijlocul ogrăzii o săniuță trasă de-o gloabă de cal, și mătușa, tot oftînd și văicărindu-se, mai descarcă un săculeț cu grăunțe lîngă sărmanul lor prag.

Aducea de fiecare dată hangani, gata uscați în cuptor, numai buni de măcinat, dar ar fi neadevărat să spunem că mătușa le aducea grăunțe de păpușoi.

„Călugărița" de pe malul Nistrului le aducea cîte un sac de viață nouă. Și, după ce sacul cădea în bătătură, ea, cu o umbră de zîmbet în colțul buzelor, nu uita de fiecare dată să zică :

— Pentru că sîntem neamuri, iată, fie de sufletul celor dragi...

Într-un rînd i s-a tîmplat bătrînului Cărăbuș să care niște marfă de la Otaci la Soroca. Onache fiind atunci cu tată-său în cărăușie, cînd coborau pe Nistru la vale, l-a întrebat pe bătrîn cam pe unde-o fi fiind satul și casa mătușii celeia. Tatăl lui Onache nu prea ținea nici el minte, dar, din gură în gură, din om în om, au dat de urma ei.

Era un sătucean nici prea mic, nici prea mare. Casa mătușii bătrînească, dar încă trainică, dată frumos cu var, stătea cuviincioasă pe un vîrf de stîncă, deasupra Nistrului.

Tînăr și înflăcărat cum era, Onache zicea că să întoarcă pe loc trăsura și să se ducă s-o vadă, dar erau

cu marfă, cu plinul, și unde să ridice sărmanii lor căluți atîta greutate tocmai hăt în vîrful dealului !

— Las', i-a zis părintele, la întoarcere, cînd vom fi cu deșertul.

De la Soroca însă au luat-o pe alt drum, ca să le fie mai aproape, și hai să nu mai lungim povestea atunci cînd nu e tocmai frumoasă...

*

În cei patru ani de război Onache deseori o tot visa, căci fără minuni venite nici mai știi cum și de unde te miri de-ar fi scăpat cu zile. Pînă că și acum, ajuns pe malul Nistrului, pomenindu-se cu grăniceri în față, și-a zis : d-apu' stai că am neamuri acolo, pe malul celălalt, și deci principalul e să ajung acolo, sus, la dînsele.

Cîteva zile, de pe malul stîng. a tot căutat satul și casa mătușii, pînă ce într-o des-de-dimineață le-a zărit, dezvelindu-se în ceață. Ba a avut chiar norocul să vadă și căsuța, și pe stăpîna ei. Mătușa tocmai intra cu o căldare plină prin portiță, pe semne, își adăpa gloaba. Îmbătrînise, sărmana, ori, poate, zăcuse în iarna ceea, căci duce căldărușa cîțiva pași, se odihnește cît se odihnește și iar o ridică de jos.

Căsuța mătușii cu cele două ferestruici i-au luminat atunci cînd s-a aruncat în rîu, dar, cum a ieșit la mal, iată că nu le mai poate găsi. De urcat a urcat, în cele din urmă, munții ceia de humă, dar ce folos, cînd nici tu sat, nici tu casă, nici tu mătușă. Flămînzi și degerați cum erau, se grăbeau să ajungă cît mai repede la cald și au tot rătăcit la întîmplare, iar cînd a început a se lumina de zi, și-au dat sama că au ieșit prea departe în cîmpie și acum trebuia să intre în satul mătușii dinspre apus, trecîndu-l dintr-un capăt în altul.

Iat-o, în sfîrșit, căsuța. Fumegă din plin hogeagul, miroase a făină fiartă de păpușoi. Onache intră pe por-

tiță, se apropie de fereastră, ridică mîna să bată, și, deodată, aude alături glasul ei frumos cîndva, acum pe jumătate stins de bătrînețe :

— Intră, că nu e închis...

Mătușa stătea în mijlocul ogrăzii, acolo unde o văzuse el acum cîteva zile, de parcă toată vremea ceea a tot stat locului, așteptîndu-l să vină să-i ajute a duce căldarea. Și Onache a ridicat căldarea cuminte, cuviincios, pornind cu ea spre prag. Cu toată bătrînețea, mătușa era atît de senină, atît de gospodăroasă, atît de preocupată de ale sale, încît îți venea a crede că mai ieri, mai alaltăieri s-au văzut, și amu, mai avînd niște treburi, băiatul ista al lui Cărăbuș iaca a mai trecut pe la mătușă, pentru că, dacă sînt neamuri, de ce n-ar trece ?

Mînile mătușii aveau un farmec, o vrajă ce te fura chiar din prima clipă. Erau într-o continuă mișcare, mînile celea ale ei, tot ajutîndu-se una pe alta, tot îndemnîndu-se una pe alta, dar se petreceau toate pe furiș, căci avea ce avea mătușa cu cuvîntul, dar îl ocolea, se ferea de dînsul. Ori că i se urîse de atîtea vorbe goale, ori că nu mai credea în ceea ce spunea lumea, dar căuta să se folosească de cuvînt rar de tot și deschidea gura numai atunci cînd altminteri nu se putea.

Intrat în casa mătușii, Onache s-a așezat pe-o laiță, și-a scos șapca și stătea mirat cum nu se mai poate.

Să fi trecut vreo zece ani de cînd îl văzuse mătușa în casa tatălui său. Abia se ridicase flăcăuan și, Doamne, cîte s-au petrecut în viața lui de atunci ! Căutînd de pe celălalt mal casa mătușii, Onache se gîndea că odată ce-au trecut atîția ani, și el intră pentru prima oară în casa ei, vine nebărbierit, în manta ostășească, va trebui s-o ia de departe, pentru a-i povesti bătrînei cine este și de pe unde se întoarce. Nu s-a ajuns însă pînă la hronicul vieții, pentru că mătușa, tot trebăluind prin casă, tot mestecînd mămăliguța, nici gînd de vorbă lungă.

O singură dată, cînd grijea opaițul din fața icoanelor, a întrebat în treacăt :

— De la război ?

— De la război.

Tăcută a mestecat mămăliga, tăcută a prăjit într-o tigaie niște jumere, tăcută și-a hrănit musafirul. Molda scheuna pe înfundate lîngă prag și mătușa, oftînd, s-a ridicat de pe scăunaș, a adus un mănunchi de paie de le-a așternut în tindă. După ce-a lăsat cînele să intre, i-a aruncat ce-a rămas de la masa musafirului. Molda, fericită de a-și fi regăsit stăpînul, a înghițit ce-a fost al ei și, după nopți întregi de strajă, s-a potolit, s-a încolăcit, a adormit.

— Soba e plină cu lemne, a zis mătușa, gătindu-se de ducă. Ia un tăciune din vatră și aprinde-le. Cum s-a încălzit soba, scoate totul de pe tine și întinde pe sfoara ceea. Pînă se vor usca, hodinește și tu pe pătuceanul ista. Ți-am pus, iaca, și suman, să ai cu ce te înveli.

Tot gătindu-se de ducă, mătușa se mai îmbrobodește cu o șalincă peste broboadele pe care le avea pe cap, după care pune încă una, ceva mai veche, dar mai grosuță și, în sfîrșit, le acoperă pe toate cu un șal mare, așa încît nu i se vedea decît vîrful nasului. Suferea de răul vînturilor, sărmana.

— Și mata, pe cînd înapoi ?

— Odihnește în voie, nici o grijă. Pe la mine rar să se arăte careva, iar dacă vine, nici vă răspundeți, nici deschideți. Mai spre sară, da-va Domnul, vă voi petrece la drum.

Despicăturile de stejar se aprind greu, dar cînd se aprind, parcă te-ai fi întors în copilărie, parcă te-ai fi pomenit pe cuptorul maicii tale. După atîtea focuri făcute cu cărbuni, cu surcele, cu despicături de brad, cu buruieni uscate într-un fund de tranșee, un mîndru foc

de stejar a venit să-l mîngîiie pe Onache, să-i spună bun venit și, lăcrămînd de fericit ce era, Onache se gîndea : ce noroc că ne-am legat soarta cu aceste păduri josuțe de stejar, viețuind pe acest blagoslovit pămînt împreună !

*

Mătușa s-a întors sara tîrziu. Mînile îi erau acum smerite, mirosind a lumînări de ceară, a tămîie și Onache s-a gîndit că o fi fost la mănăstire. Le-a mai făcut o mămăliguță, i-a hrănit, după care a început a-i găti de drum. I-a dat obiele noi, ceva haine, iar în locul mantalei rusești i-a dat un cogemite suman cu glugă, pe semne, sumanul răposatului său bărbat sau al vreuneia din rude. După ce l-a „demobilizat" frumos cu mîna ei, a pus scara la gura podului, a coborît cîteva căldări de păpușoi, le-a turnat într-un sac, legînd sacul cu două sfori — una la gură, alta la mijloc, făcînd dintr-însul un fel de desagi.

— Hanganași, a zis. De sămînță.

— Nu-ți face, mătușă, atîta supărare, că noi nici nu știu dacă merităm să ni se facă atîta bine...

— Nu eu fac binele. Domnul vi-l face, pe cînd eu numai mut grăunțele dintr-un sac în altul.

— Ușor de zis ! Că, la urma urmei, și semănatul, și prășitul, și strînsul păpușoilor — toate doar au fost pe umerii matale.

— Mare lucru e semănatul, nu e ușor nici prășitul, și, cu toate aiestea, fără binecuvîntarea Celui de sus eu n-aș avea ce pune pe masă, nici ție n-aș avea ce-ți da.

— Mulțumim dar. Cît despre semănat, nu știu, zău, cum mi-a ieși mie cu semănatul, pentru că hanganii iștia în pămînturile noastre, apoi ei nu prea... Acolo, în cîmpie, pămîntul e mult prea bun, mult prea gras pentru soiul ista de păpușoi...

— Dacă n-or rodi, lasă pămîntul paragină şi la anu' mai pune o dată hangani. Şi dacă iar n-or rodi, mai lasă o dată pămîntul parină, şi pînă la urmă nu va avea încotro...

— Dar, mătuşă dragă, ce ne-am tot ţinea morţiş de păpuşoii iştia ?

— Pentru că păpuşoiul e soarta noastră, iar soarta trebuie s-o ştii s-o preţuieşti, s-o cinsteşti. Bogăţiile vin şi se duc, iar sărăcia ne ţine pe lume, şi ne tot poartă din durere în durere, din veac în veac...

I-a petrecut pînă la poartă — pe el şi pe cînele lui, şi abia de acolo, închipuindu-i o cruce pe frunte, s-a uitat la el lung-îndelung cu ochii săi albaştri, curaţi, plini de dragoste, plini de bunătate. Onache s-a aplecat, i-a sărutat mînile şi s-a cutremurat, căci atunci cînd i le săruta, ea, tot ferindu-şi-le, i-a rostit numele.

Îl ţinea minte. În toţi anii ceia mulţi şi grei, pe semne, s-a tot rugat pentru dînsul, o fi tot aprins candele sară de sară, aşteptîndu-l să se întoarcă de la război, să treacă Nistrul, pentru a-l ajuta să ajungă cît mai degrabă la casa lui, la pămînturile sale. Acum, la despărţire, emoţionată fiind, l-a sărutat în creştet şi a oftat uşurată, de parcă ar fi săvîrşit una din cele mai grele munci pe care le avea de făcut pe această lume.

— Rămîi dar cu bine, maică.

— Drum bun, Onăchele.

De peste Nistru venea un cîrd de nori, legănaţi de-o noapte caldă, binecuvîntată, şi Onache, cu cînele în urma lui, cu darurile mătuşii pe umăr, a ieşit din sat şi, pas cu pas, suflare cu suflare, se afundau în acea mare minune a vieţii lui, care se mai numea şi Cîmpia Sorocii.

*

— ...o-o-ol-da-a-a-a ! !

Venea prin văi, în lungul pîrăuaşelor cîmpiei, căci era mai uşor de mers pe pămîntul înţelenit al maluri-

lor, dar iată că se arată luna de printre nori și în zare apare o poală de pădure. Ciudat lucru, dar cum s-au arătat pădurile de stejar, Molda a prins a sălbătăci văzînd cu ochii. Ici i se năzare ceva — și ea rămîne pironită locului, încordată, cu botul în vînt, colo face un salt — și se topește în umbrele nopții, iar tu, Onache, stai de-o așteaptă.

„Au să mi-o fure pădurile și de astă dată, s-a gîndit Onache. Măcar de-aș putea-o duce pînă în Ciutura, să intrăm în sat împreună, dar nu știu, zău, nu știu...“

Pădurile se țineau lanț, sufletul Moldei se tulbură pas cu pas, tresare la fiece foșnet de frunze uscate. Culege şi culege urme, se repede, urmărind pe cineva, se întoarce, dar — nu, iără se mai duce, în sfîrșit, după un salt disperat s-a tot dus lătrînd și lătratul ei se depărtează și se stinge hăt în fundul pădurii.

„La urma urmei, și-a zis Onache, dacă se rătăcesc prin întuneric omul și cînele lui, e mult mai ușor cînelui să-și găsească stăpînul decît stăpînul să deie de urma cînelui...“

Luminat de-o asemenea cugetare, și-a văzut înainte de drum, căci drumul era lung, noaptea era mare. Se oprea totuşi din vreme în vreme ș-o fluiera, ș-o chema pe nume, şi se mira cumplit că cine, de unde, pentru ce i-o fi trimis-o pe Molda ? Ce-o fi însemnînd această stranie, roşcată ființă în viața unui om, în viața unei cîmpii ? Ce taină poate fi la mijloc, că, uite, o ai alături și le ai pe toate, te părăseşte și împreună cu ea se duce tot ce-ai avut mai scump și mai drag pe lume.

Onache urcă încet malul pîrăiașelor, iar sufletul lui urcă din creangă în creangă, călătorind prin ciudatul pom al vieții, şi, cum tot călătoreau ei tăcuți și luminați, deodată vede că se iscă printre dealuri, spre apus, o zare aprigă, tulburătoare.

Focul, mai ales în vreme de noapte, a fost dintotdeauna groaza țăranilor din cîmpie. Nu trece mult la

mijloc şi zarea de printre dealuri prinde a se revărsa într-un lung, tînguitor dangăt de clopote. Acelui prim clopot i-au răspuns clopotniţele din satele vecine, dar flacăra fierbe, înălţîndu-se peste dealuri, şi, împreună cu focul, se ridică către cer, împletindu-se în fel şi chip, un mare vuiet de aramă.

„Oare ce-o mai fi şi asta ?"

Cîmpia zace într-o ceaţă subţire, alăptîndu-şi în tihnă primii săi muguri. Vîntul aduce de prin văi mireasmă de salcie crudă, luna prinde cîte o arătură proaspătă, cu brazdele despletite pe marginea drumului.

Era cald în Cîmpia Sorocii, era primăvară la baştina lui Onache. O închipuire de nouraş hoinărea în largul cerului, de la o steluţă la alta, ţinîndu-le de urît şi şoptindu-le cine-i omul ce-a trecut Nistrul şi din ce amar de depărtare se întoarce.

Lui Onache i-a plăcut grozav nouraşul cel mincinos şi s-a oprit pe-o clipă ca să-l întrebe :

— Nu cumva şi tu eşti din Ciutura, măi ţică ?

Carul-Mare a început a-şi răsuci proţapul, noaptea se trece, şi Onache trebuie să se grăbească. A luat-o de-a dreptul prin cîmpuri. Ceaţa caldă îl legăna, îl ameţea încetul cu încetul, şi el începuse a crede că se întoarce de undeva de la o cumătrie. Bocancii, două cîrpăloage nemţeşti, adăpate în Nistru şi murate în toate pîrăiaşele pe unde trecuse, scuipau la fiece pas, şi Onache căuta să-i împace :

— Hai, bre, nu vă mai supăraţi atîta ! Cum ajung, vă arunc în pod şi-ţi tot scuipa şoareci vara-ntreagă !

În cei patru ani de înstrăinare Onache s-a obişnuit a glumi de unul singur. Firea lui şăgalnică nu cunoştea alt fel de a fi, iar toţi anii iştia a avut în jur oameni ce vorbeau alte limbi şi nu gustau voia bună a lui. Nu-i vorbă, în răstimpul cela de vreme întîlnise cîţiva moldoveni de prin Ismail, dar nu ştiau şaga — rar de tot, dar poţi întîlni moldoveni ce nu ştiu şaga.

— Nu rîdeau, bre, nici chiar gîdiliţi nu rîdeau ! Abia ridicau, uite aşa, nasul sus, şi foiau din sprîncene a pagubă...

Patru ani de zile se tot întreba Onache : scapă ori nu scapă ? Acum s-a hotărît. Scăpase. Avea în jur, cît cuprinzi cu privirea, o cîmpie largă şi blîndă, înfăşurată în prima ceaţă a primăverii. Păşea peste brazde, simţea sub picioare singurul rost şi singura cinste pe care o cunoştea în viaţă. Îl aşteptau undeva după casă un plug vechi, o iapă roaibă şi o sumedenie de cîntece bune pentru plug. Îl ajuta mai ales la aratul de primăvară frumosul cîntec al pădurii :

I-i-i, pădure, verde pădure !
De s-ar face-un drum prin tine
Şi-o cărare pentru mine...

Onache ştia tîlcul la cîntece, apoi le ţinea minte, le tot aduna şi le cînta întruna — în fiece clipă îngîna în sinea lui o melodie, potrivindu-şi versul cu necazurile şi grijile pe care le avea. Iar clopotniţele cîmpiei se tot căinau într-o jale cumplită şi nu-l lăsau pe Onache să-şi depene pînă la capăt frumosul cîntec al pădurii.

A mers un timp tăcut, încercînd să ghicească ce-o fi vrut să spună acum, în miez de noapte, clopotniţele. Cîteva sate amuţiseră, altele căutau să se plîngă tot mai rar, şi numai clopotul din Nuieluşi gemea neostenit.

— Ia să trec pe acolo. Aveam cîndva o mătuşă în satul cela. O fi murit, săraca, şi plînge moştenirea după mine...

A rătăcit multă vreme pe uliţele întortocheate ale Nuieluşilor. Speriind o javră bătrînă ce s-a năpustit asupra lui, a pierdut un bocanc şi a trebuit să-l tot caute multă vreme, pipăindu-l prin glod. În sfîrşit, a găsit bisericuţa cu turlele umflate şi triste. Prin întuneric

se zăreau vreo zece oameni rezemaţi de ograda bisericii. Cîţiva fumau, alţii se uitau cum se fumează o ţigară atunci cînd ai tutun, şi numai un moşneag stătea singurel la o parte, legănîndu-se odată cu bătăile clopotului. Onache era sătul de mintea celor de sama lui. S-a oprit lîngă bătrîn, l-a întrebat ceva, ceva i s-a răspuns, dar clopotul avea grijă să-i surzească la vreme. Au aşteptat pînă ce clopotarul își va muta frînghia dintr-o palmă în alta, și atunci Cărăbuș a întrebat :

— Să fi venit sfîrşitul lumii, moşulică ?

Bătrînul s-a ridicat, s-a dat aproape de tot, cum se apropie, de obicei, miopii și, mîngîindu-i umărul cu podul palmei în semn de pace bună, a șoptit în mare taină :

— Da-i-ar Domnul să ne treacă măcar pe noi, că Ciuturii, pe semne, scris i-a fost...

Lui Onache, ciuturean mîndru, nu-i convenea să-și lase satul deplîns de alţii și a întrebat arțăgos :

— Adică, ce i-a fost scris Ciuturii ?

— D-apoi că o ars, măi om bun. Noaptea asta, iaca chiar acum o ars...

Onache a zîmbit, căci era cît se poate de bună gluma moșului. Să faci atîtea mii de verste spre satul tău, de atîtea ori să te întorci din lumea celor drepţi pe acest blestemat pămînt, să visezi patru ani la rînd, noapte de noapte, satul tău natal și să-ţi ardă satul tocmai atunci cînd eşti la doi paşi — o glumă mai bună nici că ar fi putut fi !

Vechitura de clopot a prins din nou a vui, dar Onache mai avea nevoie de liniște, căci era ciuturean și era aproape de casă. Nu era fumător, dar războiul l-a obișnuit să ascundă cîte-un muc de ţigară pentru a amăgi o mare durere. L-a pescuit dintr-un fund de buzunar, l-a aprins și, trecînd prin poarta naltă a bisericii, a ieșit înapoi în largul cîmpurilor.

Nu mai avea însă spor la mers. I se părea că prin ceaţa lăptoasă răzbate iz de cărbune, și cîmpurile nu

mai vroiau să-l ducă spre casă. Vechiturile nemţeşti se lăsau prea uşor supte de arătură, şi paşii îl tot duceau spre răsărit, în loc să-l ducă spre apus. A avut mai apoi norocul să găsească prin întuneric o coamă vîrtoşică de drum şi, cu toate că nu părea să-l ducă tocmai spre Ciutura, a pornit pe ea.

A răsărit un vînt dintr-o margine de pădure, a prins a aduna ceaţa prin văi. Micul nouraş, sfîrşindu-şi povestea, se topea undeva departe în zare. Stelele sclipeau trist, ca după o boală lungă. Apoi s-a potolit, a amuţit clopotul din Nuieluşi, o linişte adîncă şi deasă s-a aşternut peste întreaga cîmpie. Şi deodată, prin nămolul cela de tihnă amară, cineva, departe de tot, a prins a depăna un cîntec cu glas împrumutat de la Onache Cărăbuş :

Pădure, verde pădure !
De s-ar face-un drum prin tine
Şi-o cărare pentru mine...

Onache s-a oprit, şi-a scuipat mucul de ţigară, a zîmbit. Stai, bade, că ce adică s-a întîmplat ? A ars Ciutura ? Să tot ardă mult şi bine, n-a văzut el pojaruri prin Rusia ? De atîta vreme lumea e numai foc şi pară — mare lucru dacă mai ard două sute de căsuţe ? O fi ars Ciutura, nu-i vorbă, dar cerul de deasupra satului a rămas ? Vatra satului, acolo, la încheietura celor două dealuri, stă pe loc ? Şi dacă ai un cer frumos şi două dealuri împreunate, e greu să-ţi sufleci mînecile şi să dregi un sat de iznoavă ? !

Cîmpia Sorocii...

O fi fost cîndva pe aici, cu mii şi mii de ani în urmă, o mare limpede şi blîndă. O fi secat încetul cu încetul, s-o fi călătorit prin alte părţi, dar s-a dus, lăsînd cîmpiei moştenire măreţul chip al unor ape nesfîrşite, cu valuri abia-abia însemnate.

Or fi crescut cîndva pe aici, odată demult, păduri adînci și dese. Le-or fi ars vreun pojar, le-or fi pustiit vreo furtună, dar s-au tot dus, și numai în adîncul pămîntului mai mustește un dor străbun după codrii de altădată, cercînd în fiecare primăvară să lege un freamăt verde peste trupul său pîrjolit.

S-o fi nălțat pe aici, cîndva de demult, un cîrd de munți cu creste cărunte, răcorite sus, în albăstrimea cerului. Vremea i-o fi măcinat, cutremure mari de pămînt le-or fi crăpat temeliile, dar s-au dus munții, și numai păsările cîmpiei mai rătăcesc zile întregi undeva sus, printre nouri, căutînd piscurile mîndre de altădată.

Cîmpia Sorocii...

Pămînt tocmai să poarte sute de ani, din sămînță în sămînță, gustul pînii de secară. Grai mustos, ce se pricepe deopotrivă de bine a rîde și a plînge, a mulțumi și a blestema. Un dor nătîng din moși-strămoși, o fărîmitură de joc nebun, pentru care nici picioare ca să-l depeni, nici pămînt să-l prinzi sub călcîie. Pedeapsa unui car cu boi, osîndit a rătăci ani la rînd, zi de zi, pe un singur drumeag — dimineața din sat în cîmp, sara — din cîmp acasă.

Iar de jur-împrejur, cît cuprinzi cu ochiul, mustește o zare măruntică cu dealuri mici și sinilii — ba le vezi, ba le visezi. Și dintr-o zare pîn' în alta — o cîmpie rotundă și largă, vreo treizeci de sătișoare risipite la întîmplare. Ori că s-au pornit undeva departe în lume, ori că veneau de pe undeva, au zărit largul cîmpiei, au înțepenit a mare mirare și aici au rămas.

Cîmpia Sorocii...

O zare rotundă de horboțică albastră, întinsuri largi și grele, o gară cu patru plopi, o sumedenie de drumuri înnodate la întîmplare — atîta primește cîmpeanul în ziua nașterii sale, atîta poate porunci pe patul de moar-

te, căci, vede numai Dumnezeu — nici mai mult n-a avut, nici mai puţin n-a vrut să aibă.

Cîmpia Sorocii...

*

Intra în Ciutura odată cu zorii. Cîţiva cucostîrci, rămaşi fără cuibare, roteau disperaţi peste o margine de sat. Case cu pereţii afumaţi, cu sărăcia scoasă la lumină, cu uşile amorţite într-o smucitură de disperare. Salcîmi cu ghimpii dogorîţi pe marginea drumului, hogeaguri caraghioase, înălţîndu-se deasupra satului ca nişte năluci, bocind în limba lor. Boarfe aruncate prin ogrăzi, cărbuni striviţi de călcîie, cenuşă mînată de vînt în lungul drumurilor, băltoace gălbui în jurul fîntînilor.

Niciodată de la zămislirea ei încoace Ciutura n-a fost atît de jalnică, atît de săracă, atît de orfană.

A ars Ciutura. Înghesuită în fundătura ceea, a ars harnic, casă cu casă. La o răscruce Onache se opreşte, urcă pe-o aripă de gard, căutînd printre casele de pe dealul cel mare căsuţa lui. O făcuse singur şi trebuia s-o cunoască, chiar de-ar fi fost să ardă şi ea.

— Taci c-o ars. Tincuţa mea îi ciutureancă din născare, ea n-o să facă pe niznaiul atunci cînd satul arde, şi ea are un acoperiş uscat de secară...

Şi totuşi, era primăvară în jur, Onache se întorcea de la război şi se bucura că se întoarce. Era fericit că vine avînd acelaşi număr de mîni şi picioare pe care îl avea plecînd de acasă, adică două şi două. Era fericit că auzea în jur limba maternă, ştia şi ce-a fost spus şi, mai ales, ceea ce spus n-a fost, dar s-a subînţeles. Era fericit că Ciutura, abia scăpînd de urgia focului, a găsit o clipă să-i şoptească Tincuţei bucuria, şi ea de amu vine la fuguţa în întîmpinarea lui, vine în aceeaşi pestelcuţă albastră pe care o purta şi atunci cînd îl petrecuse la război.

— Bine, bre Tincuţă ! Atîta amar a fost pe lume, atîţia împăraţi şi-au pierdut coroanele, iar tu în aceeaşi pestelcuţă îmi îmbli...

Stăteau în jur case goale cu pereţii afumaţi, stăteau căutînd lung prin ferestrele oarbe cum se întîlnesc doi oameni. Priveau ostenite şi dojenitor, căci nu puteau pricepe cum pot sta ei în mijlocul unui sat pîrjolit şi plîng, şi rîd, şi se sărută.

*

Ciutura s-a aprins pe la miezul nopţii. Ciuturenii dormeau duşi şi nimeni nu ştia cum şi de unde s-o fi năpustit peste sat vîrtejul cela de flăcări. Ţineau focul în vetre cu săptămînile, iar cînd îl pierdeau, împrumutau jăratic de la vecini, ducîndu-l la fuguţa într-o cîrpă ce scînteia şi fumega întruna. O fi furat noaptea o scînteie din cîrpa cuiva. Două sute de acoperişuri din paie şi stuf, înghesuite într-o văgăună, o flacără repezită sus, pînă în moalele cerului — şi s-a zis cu Ciutura...

Ţipau copiii speriaţi, prinşi cu mînuţele de fustele mamelor. Urlau cînii, uitaţi în legătură, vitele rupeau ocoalele. Ţăranii, buimăciţi din somn, aruncau prin fereşti boarfele afară, îşi frigeau mîinile, înghiţeau fum şi înjurau.

Iar în ajun ciuturenii îşi pregătiseră seminţele. Le prăgătiseră frumuşel ca în toţi anii — le-au urcat în pod să se zvînteze două-trei zile. Şi au ars seminţele.

Toate ar fi fost ele cum ar fi fost, dar au ars seminţele şi asta era culmea. Venise primăvara, aşteptau ogoarele, şi un ţăran ce nu-şi seamănă pămîntul primăvara nu mai are cu ce trăi anul întreg.

La marginea Ciuturii, acolo unde sfîrşea satul şi începea dealul cel mare, zăceau vreo patru lespezi de piatră abia răsărite din adîncul pămîntului. Într-o vreme ciuturenii încercaseră să le scoată de acolo, să facă sobe din ele,

dar n-au izbutit. Le-au lăsat dar să-şi încălzească vara întreagă bătrîneţile la soare. Le călăreau copiii, uneori se repezea cîte-o nevastă ce trăia la marginea satului să-şi ascută cuţitele. Cu anii însă pietrele celea au ajuns la mare cinste. S-a aflat că de aici, dacă urci pe cea mai înaltă piatră, vezi cîmpia cu toate satele, drumurile şi pădurile sale. Ciuturenii au început a se aduna încoace să încerce a ghici cum se va schimba vremea. Cînd cineva întîrzia la drum, cei rămaşi acasă veneau la pietroaiele celea pentru a cerceta depărtările şi a presupune de ce nu s-o fi întorcînd ? Duminicile veneau bătrînii pentru a istorisi sumedenii de nimicuri din viaţa lor.

Acum Ciutura s-a adunat lîngă pietre. Stăteau cu toţii grămăjoară, ca un stol de păsări călătoare ce au hotărît a se muta spre locuri calde, şi în pragul drumului ce-i aştepta îşi legănau ultima hodină. Da poate că nici nu era vorba de plecare. Poate s-au adunat să vadă ce zice lumea despre marele lor nenoroc, însă lumea tăcea, nenorocită fiind şi ea.

Erau mulţi — la vreo două sute de oameni. Şedeau grămadă, lipiţi unul de altul, spinare la spinare, genunchi la genunchi, arsură lîngă arsură. Frămîntau cu toţii o tăcere adîncă şi grea, scobeau cu unghia cîte-o pată hleioasă de pe haină, rostind din vreme în vreme :

— Şi amu, fraţilor, ce ne facem ?

Cînd a apărut Onache Cărăbuş în ciudatul său suman cu glugă şi a prins să urce cărăruşa spre pietre, nimeni nu l-a văzut, nimeni n-a încercat să-l recunoască, nimeni n-a înţeles pentru ce umblă el în jurul lor cu mîna întinsă. De, auziseră ei cu o ureche cum că cineva s-a întors de pe undeva ,dar cine anume s-a întors, pentru ce s-a întors, ţi-ai găsit vreme de aflat !

Onache, cam sitngherit de-o asemenea întîlnire, îi salută cu o cimilitură adunată şi potrivită cuvînt la cuvînt prin tranşeele umede, dar nimeni nu-i asculta vorba. Numai o singură nevăstuică cu şalul fugit pe

ceafă, o nevăstuică micuță și dulce, ce stătea lipită de o margine de piatră, i-a zîmbit. Onache s-a dat ceva mai la o parte, s-a rezemat de un pui de vișin, ce creștea aiurea lîngă pietroaiele celea, și ochii lui veșnic zîmbăreți au prins a se zimțui în lacrimi.

Carevasăzică, s-a întors omul de la război. Firește, a avut el ce-a avut cu valea asta plină de nătărăi, pe nume Ciutura, dar toate răfuielile lor erau atunci cînd era pace și toți viețuiau grămăjoară. În cei patru ani de război sătucul de la încheietura celor două dealuri s-a transformat în inima lui Onache în tot ce avea el mai sfînt. Scris i-a fost să se întoarcă, să-l mai vadă o dată, dar ce s-o fi petrecînd cu satul la întoarcerea lui ? Stăteau în jur tovarășii de copilărie, stăteau toți păcătoșii cărora le timitea închinăciuni în fiece scrisoare, stăteau vorniceii ce-au jucat mireasa lui, stăteau invalizii veniți din același război, stăteau toți cei cu care avea de trăit o viață întreagă, — stăteau abătuți, cu mînile fripte, cu ochii triști, cu o singură întrebare prostească : ce ne facem ?

Și totuși, era primăvară în jur. Cerul se frămînta, dezghiocat în picături moi și albastre, făgăduia vreme bună cerul cîmpiei. Încălzea soarele, aburea pămîntul. Onache a rupt un vîrf dintr-o crenguță de vișin, a stors în palmă o picătură verzuie de must și, zîmbind visător, a întrebat :

— Măi, da ce mai nou pe la pădure ? O fi înverzit, bătrîna ?

Nimeni nu l-a auzit, nimeni nu i-a prins vorba. Numai nevăstuica dulce, cu șalul pe ceafă, furîndu-l cu privirea, i-a răspuns încet, de parcă-i era frică să nu-i audă cei din jur :

— Te miri de-o fi înverzit. Că stejarul prinde la frunze hăt mai încolo. De abia o fi înmugurit...

Onache era fericit că atunci cînd înota el prin apele reci ale Nistrului, atunci cînd ardea Ciutura, pădurea satului prindea mugur.

— Hai, cine merge cu mine la pădure ? ! Ştie badea un cuibuleţ cu un singur ou. Un ou picăţel şi mititel cum n-aţi mai văzut. Număr pînă la trei : cine sare primul, numai pe acela îl iau.

Cîţiva ciutureni şi-au ridicat frunţile, cîteva priviri buimăcite au prins a cerceta în fel şi chip sumanul rezemat de-un pui de vişin. S-o fi gîndit ciuturenii : ar trebui legat pînă una-alta, căci, ca să vezi, s-a smintit. A ars satul, a ars sămînţa în pod, iar el ştie în pădure un cuibar cu un singur ou mititel !...

Şi, deodată, un vechi prieten de-al lui Onache i-a recunoscut cătătura, apoi i-a recunoscut glasul şi a zîmbit. În urma lui au prins a se însenina frunţile din jur. S-a ridicat în picioare unul, după el — alţii patru, alţii zece s-au ridicat. Hei, d-apoi că ista îi Onache Cărăbuş ! Onache al nostru ! !

— D-apu, măi Onache, tu de unde te-ai luat ? !

*

Şi a venit o duminică frumoasă de la începutul lui mai. Onache Cărăbuş, luînd-o pe Tincuţa de un deget, de parcă îi era frică să n-o piardă, micuţă şi tăcută cum era, a pornit cu ea de-a lungul satului. Avea pălăria repezită pe-o sprînceană, şi mutra lui hîtră parcă vroia să spună tuturora : ca să vezi, atîţia oameni deştepţi în Ciutura asta, dacă nimănui n-o să-i vie în cap încotro am pornit eu cu nevăstuica...

— Şi chiar încotro v-aţi pornit voi ?

Întrebă Dominte Secară, un răzeş zdravăn cît un munte şi şmecher cît patru vulpi prinse coadă la coadă. Cu vecinii în Ciutura se obişnuieşte a trăi bine, a spune totul pe faţă, şi Onache, pierzînd pentru o clipă degetul Tincuţei, i-a făcut lui Dominte cu ochiul.

— La pădure ne ducem.

— Şi ce să faceţi voi acolo ?

— O fi dat stejarii în mugur, o fi înverzit iarba...

Apoi, plecîndu-și ușor spre umăr capul plin de păcate, Onache a oftat, a luat degetul Tincuței și a pornit cu ea încet la vale, unde era pădurea și unde, după vorbele lui, și copacii, și iarba, mă rog, dacă e primăvară...

Pădure, verde pădure... Și apoi că-i mare minune pe lumea asta o pădure adîncă de stejari, abia ajunsă în mugur. Vine o boare de vînt, creanga se leagănă încet, dar nu se mai îndoaie. Undeva adînc, în măduva copacului, s-a trezit freamătul cela verde ce o să tot șoptească o vară întreagă, apoi mulți ani o să mai zacă printre copaci frunze mari, frunze galbene, frunze zimțuite.

Picături mustoase și curate ca ceara se preling prin crăpăturile tulpinilor. Adie miroznă de mușchi, de pămînt dospit, de coajă răzmuiată de stejar. O păsăruică a săgetat albăstrimea cerului, dar cînd o cauți, nu mai este, și numai bucuria celor două aripioare, clătite în răcoarea dimineții, mai dăinuie peste pădure. Un izvoraș murmură undeva sub picioarele tale — dai cu hîrlețul o dată și ani de zile va fi pomenit de bine numele tău.

Ciutura s-a înviorat — stai, bade, că nu se mai prăpădește lumea ! De, a ars satul, a rămas fără semințe, bărbatul și-a fript coatele. Necazuri sînt, vor fi întotdeauna necazuri, dar parcă faci multă treabă că stai călare pe pietroaiele celea, scărpinîndu-ți ceafa ? Și apoi, dacă s-a nimerit o zi frumoasă, dacă pădurea nu-i tocmai departe de sat, dacă-i duminică, zi de hodină, dacă împrejur, în toată cîmpia e primăvară, de, primăvară ca în toți anii...

Ciuturencele au prins a-și cicăli bărbații. Adică, de ce n-ar putea fi luate și ele de cîte un deget, să se ducă frumușel cu bărbații la pădure ? N-au scos ele boarfele din casă tot așa de repede cum le-a scos Tincuța ?

Nu și-au așteptat bărbații de la război tot atîta vreme cît a așteptat Tincuța ? N-au păzit cinstea casei tot atît de fățarnic cum a păzit-o ea ? Ori, poate, nu-s tocmai așa de tinerele, nu-s așa de frumușele, n-au băsmăluțe cu floricele cum are Tincuța ?

Ciuturenii au rezistat cu demnitate la toate iscodirile nevestelor. Dominte Secară a ținut numai să afle :

— Bre, ce-mi împli capul cu prostii ? Îi rîpă, îi oală stricată, îi groapă pentru gunoaie capul ista al meu ? Pe scurt : vrei la pădure ?

— Vreau.

— Așa să fi spus de la încept. Hai, ne ducem. Numai — cu înțelegere de casă. Dacă Onache acela a închipui o mijatcă — el îi nebun, îl știu eu bine ! — să nu crezi că am să mă vîr prin porumbrei să te caut...

Ceva mai la vale de biserică — două căsuțe înghesuite într-o ogradă. Chiar așa pîrjolite, semănau între ele : aceleași uși, aceleași ferestre. Seamănă între ei și stăpînii caselor : același umblet, aceași vorbă, aceeași cătătură. Erau frați drepți : Nicolae și Grigore Moraru. Singurul lucru ce-i deosebea era felul cum își purtau ei pălăriile : Nicolae abia o prinde de ceafă, Grigore — o coboară peste frunte, pînă aproape de sprîncene.

Cărăbuș ținea mult la acești doi frați. Erau numai cîțiva de Moraru în toată Ciutura și se tot fereau de lume, de parcă căsuțele lor au fost cărate cu sila din alt sat. Nu le plăcea aici, în Ciutura, și chiar de s-au lăsat mutate, au rămas a trăi cu psaltirea lor. Nimic din cele ce avea Ciutura nu le convenea. Morarii își arau și însămînțau ogoarele după socoteala lor, își aveau pentru orice sărbătoare obiceiurile lor, își alegeau neveste și prieteni într-un fel pe care îl cunoșteau numai ei. Pînă și sobele din casele lor erau socotite altfel decît se obișnuia în Ciutura. Ciuturenii îi cam luau peste

picior. Nu rămînea în urma consătenilor nici Onache Cărăbuş, dar de fiecare dată cînd îi înţepa cu vorba, simţea o mare părere de rău pentru cele ce face. Să trăieşti o viaţă întreagă, ţinîndu-te om străin în satul tău, un mai mare blestem nici că putea fi !

Acum cei doi Morari stăteau pe prispă : unul — cu pălăria pe ceafă, altul — cu averea la rădăcina nasului. Noaptea trecută cinstiseră puţin, paharul fiind una din marile patimi ale Morarilor. Acum nevestele, stînd la portiţe, îşi blestemau bărbaţii în aşa fel ca să prindă şi ei cu urechea despre ce era vorba între ele. Celor doi fraţi însă puţin le pasă de cobeala muierilor. Stau pe prispă, se încălzesc la soare, cască şi, cînd a apărut Onache pe ulicioara lor, ei au ridicat două degete, fiecare spre pălăria sa, dar le-au oprit la jumătate de drum, salutîndu-l pe Onache şi, totodată, dîndu-i a înţelege că nu le este neam şi, prin urmare, degetele nu vor ajunge nicicînd la pălărie.

Onache le-a făcut semn cu capul, îndemnîndu-i cu el, dar cei doi fraţi s-au făcut a nu înţelege. Peste un timp, însă, după ce Onache a dispărut cu nevasta în lungul ulicioarei, Nicolae Moraru, cel ce purta pălăria pe ceafă şi părea o fire mai blîndă, şi-a întrebat nevasta, pentru că trebuia, oricum, să se împace :

— Saftă hăi ! Încolo s-o fi ducînd Onache acela ?

— La pădure.

— Ne ducem şi noi ?

— La ce bun ?

— Pornim aşa, în urma altora, că Onache acela, el, cînd se duce undeva, cu mîna goală nu se întoarce.

— Ştiu eu...

Safta nu zăbavă a plecat cu bărbatul său. Grigore, stînd pe prispă şi plictisindu-se de privirile iscoditoare ce i le tot strecura nevasta de lîngă portiţă, s-a ridicat şi a intrat în casă să-şi împlinească un somn abia

urzit noaptea trecută, iar nevastă-sa a rămas lîngă portiță să culeagă lacrimi în colțul basmalei.

Ciutura avea două păduri — cea de pe dealul mare și cea de pe dealul mic. De fapt, pădurea de pe dealul mare era mai mult o rariște, o rămășiță de pădure, pe cînd pădurea de pe dealul mic era o frumusețe de pădure deasă, curată, stejarii — unul ca unul, și ținea pînă hăt aproape de Bălți, ajungînd cu o poală pînă la marginea codrilor de pe Podișul Moldovei. Astfel, cînd se vorbea în sat despre pădure, se avea în vedere în primul rînd pădurea de pe dealul mic, și cînd i se făcea unui ciuturean dor de pădure, i se făcea dor de pădurea ceea, și cînd a pornit Onache să vadă de n-o fi înverzit încă stejarii, a pornit, firește, spre pădurea ceea...

Haralambie a mai dovedit o dată Ciuturii că e cel mai deștept. Căsuța lui, stînd de una singură pe dealul cel mic, departe de sat, a avut fericita soartă să nu ardă. Acum, cu gospodăria întreagă, Haralambie era nu numai fruntea satului, ci hăt cu mult naintea lui, într-un anumit fel, dacă vreți, chiar mai sus decît satul. Pofta însă vine mîncînd, și Haralambie, pentru a-și spori avutul, muncea din noapte pînă în noapte, muncea și în zilele de lucru, și duminicile. Chiar și în duminica de la începutul lui mai, cînd Onache pornise să vadă ce mai face pădurea, Haralambie era numai trudă, numai sudoare. Iată însă că-i vine nevasta și-i șoptește îngrijorată că ce-o fi fiind la mijloc nu știe, dar trec pe drum vreo patru-cinci perechi de ciutureni cu Onache în frunte și pare-se că țin drumul spre pădure. Haralambie, deștept fiind, nu prea avea ce învăța de la prostul cela de Onache, dar Onache mai era și viclean, și, deci, păzea !...

— Poate ne repezim și noi, măi omule ?

— Să pornesc eu în urma tuturora, în urma lui Onache ? !

— Da de ce numaidecît în urma lor ? Că noi o putem lua aşa pe de-a dreptul şi ieşim la pădure chiar înaintea lor...

Posibilitatea de a ieşi încă o dată înaintea altora l-a pus pe Haralambie pe gînduri.

*

Vreo zece ciutureni s-au repezit în duminica ceea cu nevestele la pădure. Cum or fi petrecut ei acolo, nimeni nu ştia şi nici să fi aflat vreodată. Atîta doar s-a vorbit prin sat că au venit ei de la pădure tîrziu de tot, grămăjoară, puţin abătuţi, puţin stingheriţi.

A doua zi cei zece „pădurari" şi-au suflecat mînecile, au prins a curăţi ogrăzile de cenuşă, au pornit prin satele vecine să împrumute sămînţă. Bărbaţii păreau încruntaţi, gospodăroşi, nevestele lor, plimbate la pădure, au devenit harnice şi cuminţele de se mira tot satul.

Iar aşa cam la nouă luni, în miezul iernii, vreme de-o săptămînă au fost unsprezece naşteri în Ciutura — roadă nemaipomenită pentru un sătişor atît de mic. Unguroaica, moaşa satului, era purtată cu sania de la o casă la alta — cinste la care ajungea pentru prima oară în viaţa ei. Fierarul satului a dres din unsprezece colţi de boroană unsprezece cuie, unsprezece bărbaţi şi-au găurit tavanele, unsprezece leagăne au prins a munci din greu, iar mamele, picurînd lîngă ele, au pornit un cîntec pe cît de vechi, pe atît de nou, pe cît de banal, pe atît de înţelept — cîntecul leagănului.

Onache Cărăbuş n-a avut noroc nici de data asta. Se aştepta la un flăcău, dar a făcut o prostie : s-a ciondănit cu Tincuţa în ziua naşterii şi ea, făcîndu-i în ciudă, a născut o fată. S-ar fi împăcat el cu necazul ista, dar n-avea nici un tovarăş de amărăciune, căci toate celelalte mame au născut băieţi. Cei doi fraţi Moraru, cu toate că îşi purtau pălăriile fiecare în felul lui,

s-au pomenit cu doi flăcăi smoliți, încăpățînați și supărați ca și tot neamul lor.

Cei drept, faptul că unul din cei doi Morari nu s-a dus la pădure, iar nevasta lui s-a grăbit să nască prima, a stîrnit o mare nedumerire în tot satul. Onache Cărăbuș a fost rugat să lumineze lumea, iar lui Onache nu-i poți face o plăcere mai mare decît atunci cînd îl rogi să-ți lămurească ceva. După spusele lui, Grigore Moraru avea obiceiul să se ducă noaptea la pădure, să pună lațuri, și cu toate că te miri de-o fi prins vreo jivină, avea el ce avea cu pădurea, că se știau unul pe altul cum nu se poate mai bine.

Au făcut multe daravele în Ciutura cei unsprezece ștrengari. Zîmbeau tavanului și plîngeau, cădeau din leagăne și așteptau cînd vor fi luați în brațe de părinți ca să le jilăvească genunchii. La șase luni, singura fetiță a înghițit un nasture de la cămașa părintelui său — avea noroc Onache că era cald afară, altfel ar fi răcit. Feciorul lui Haralambie cel deștept s-a dovedit a nu fi prost nici el, căci de cum s-a ridicat copăcel, face ce face și o ia așa, pe de-a dreptul, spre sat, să se joace cu alți copii. Biata nevastă a lui Haralambie își ieșea din minți, alergînd și căutîndu-l pe toate drumurile Ciuturii. Apoi, lucru de necrezut, pînă la urmă s-au sfădit cei doi frați Moraru între ei. Un copil a căzut de pe prispă, și moșul său, cică nici gînd să se repeadă să bată colo prispa cu ceva, ca să-i treacă copilului durerea. Alt băiat s-a speriat de tunet pe vreme de ploaie și se presupunea că rudele, din răutate, nu l-au sfătuit să-și scuipe repejor în sîn.

Iar în cea de-a două vară, cînd bătrînul Costache Mihai trecea cu trăsura pe lîngă biserică, a zărit în mijlocul drumului, lîngă cele două case înghesuite într-o singură ogradă, un băiețel smolițel ce aduna colb, potrivindu-l movilițe. Vărul lui stătea pe prispă, așteptînd cînd va trece o căruță pe drum și va călca cu

roata harnica sa rudă. Costache Mihai habar n-avea ce socoteli or fi fost acolo între ei, apoi, fiind om paşnic din fire, a oprit căluţul, strigîndu-i celui din mijlocul drumului :

— Măi voinicule ! Fugi iute, că vine roata şi te toropeşte !

— Dacă nu vlau.

Auzind aşa vorbă, Costache Mihai s-a dat jos din căruţă, a venit de l-a luat frumuşel de subţiori şi, ducîndu-l lîngă poarta părinţilor, l-a înfipt acolo în aşa fel ca să steie cuminţel, neuitînd să-l pişte cu o vărguţă, cum se obişnuieşte de cînd lumea. Cînd se întorcea spre căruţă, a auzit la spate o înjurătură moldovenească în care era vorba despre o anume afacere dintre cioclejul cela mucos şi răposata mamă a lui Costache Mihai. Bătrînul, năbuşit de-o veselie cum nu se mai poate, a prins a lăcrăma, apoi, vîrîndu-şi mînile după chimir, a strigat întregului sat :

— Măi, aţi auzit voi ce iese din puricele ista ?

Bătrînul cărăuş ştia, precum ştia şi întreaga Ciutură, că la supărare fiecare înjură. Cei fricoşi scrîşnesc înjurătura în gînd, alţii abia o prind cu vîrful buzelor, trăgînd cu ochiul în lături, şi numai adevăratul voinic, cînd se pomeneşte îmbrîncit de alţii, spune sus şi răspicat ceea ce are de spus.

Ciutura era fericită — ca să vezi ce noroc a avut că s-a întors Onache ! Pîrjoliţi şi speriaţi de pojarul cela, nici că mai ştiau pe ce lume trăiesc. Nu le mai slujeau căpăţînile la nimic. Nu ştiau de unde să ia şi unde să pună, ce să facă, cu ce să înceapă. Păreau gata să-şi ieie lumea în cap şi numai Onache a înţeles că Ciutura trebuie mai întîi de toate să-şi adune frumuşel colbul

moviliţe. Fără a fi adunat colbul moviliţe pe la răscrucea drumurilor, nici satul nu e sat, nici viaţa nu e viaţă, nici lumea nu e lume.

*

Pădure, verde pădure... Mai stă ca şi azi, pădurea ceea de stejari, la locul ei vechi, nu departe de Ciutura. Ca şi înainte vreme, e măreaţă şi frumoasă primăvara, cînd apar primii săi muguri. Vine o boare de vînt, creanga se leagănă încet, dar nu se mai îndoaie. Şi-a revenit. A prins viaţă. Undeva în adînc, în măduva copacului, s-a trezit freamătul verde ce o să tot şoptească tuturora o vară întreagă, şi apoi mulţi ani o să tot zacă printre copaci frunze mari, frunze gălbii, frunze zimţuite...

Capitolul III

SEMĂNATUL ŞI CULESUL

— Ce faci acolo, măi drace ?

Păi, ce să facă ? Se joacă. Desculţii, pe prispă întîmpină primăvara, tot pe prispă şi tot desculţi petrec ultimele zile de toamnă, şi apoi de la gîlcile din aprilie pînă la cele din noiembrie, odraselele ciuturenilor se tot joacă pe afară. Vara întreagă au grijă de ei bunicii. Părinţii îi văd rar. Mama se întoarce de la cîmp ostenită, stă cu dînşii la sfat, fără a pătrunde în necazurile lor. Tata prinde a-şi cunoaşte copilul abia pe la şaseşapte ani, cînd începe a primi un mic ajutor din partea lui. Pînă atunci abia îl zăreşte o dată pe săptămînă şi-i strigă ca nu cumva să uite de frică :

— Măi drace, ce faci acolo ? !

Ce să facă ? Se joacă. Căci, adevăr este, micii ciutu-

reni sînt harnici la joacă precum părinții lor la muncă. Ochii copiilor le prind pe toate cîte ce se fac în jur și le răsădesc în joacă. Uneori pare că au pus la cale un sătișor, o Ciuturică a lor. În sătișorul cela se întîmplă mai toate cîte se întîmplă în Ciutura. Oamenii se sfădesc și se împacă, fac ospățuri, se duc la coasă, umblă cu icoana și se roagă de ploaie, botează copii, îi însoară, îi îngroapă și plîng la înmormîntarea lor cu lacrimi grele și fierbinți, căci durerea în sătișorul cela mic e aceeași mare durere a oamenilor de pretutindeni.

Iar într-un miez de vară, cînd au rămas de capul lor și, uitați de Ciutura cea mare, nu mai știau nici ei înșiși ce joacă să închipuie, au dispărut. Așa, pe neștiute, pe nevăzute, au dispărut o bună jumătate din copiii satului. S-au întors sara părinții, iar odraslele nu-s. Ba că-s la bunica, ba că or fi adormit prin grădini, ba că s-au ascuns, iar ei nu-s și pace.

Ciuturencele s-au așternut pe bocete, bărbații, încălecînd cîte-o gloabă, au colindat împrejurimile satului, pădurea, dar ștrengarii parcă au intrat în pămînt. Abia a doua zi au dat de dînșii. I-au ajuns pe drumul vechi al Pămîntenilor, nu departe de gară. Mergeau lănțișor, ca bobocii, fiecare avînd o vărguță la subțioară.

— Un' vă duceți, măi ?

— Apu', la judecată... Că-i vorba să ni se facă dreptate și nouă...

Luîndu-i cu binișorul, ciuturenii i-au cărat pe la casele cui îi are, iar odată ajunși cu bine, și-au pus odraslele să-și coboare pantalonașii și le-au pușcat cîte-o mamă de chelfăneală, încît bicții copii o bună bucată de vară mîncau din picioare ori întinși pe burtă.

— Unde s-o văzut, măi proștilor, să lepădați voi și casă, și părinți, să vă duceți un' v-or duce ochii ? Dacă ar fi dat o căruță, o javră peste voi ? !

Mă rog, lumea ca lumea — care cu vărguța, care cu povața, și numai Haralambie, cum și-a văzut copilul întors acasă, s-a făcut a nici nu ști ce-i aceea supărare. Azi cu binișorul, mîne cu binișorul, după care pune caii la trăsură, căci ținea două iepușoare roaibe, grăsune și harnice de-ți era mai mare dragul să le vezi cum urcă dealul, fie cu deșertul, fie cu plinul. Avea noroc Haralambie acela, avea un mare noroc și-i mergea la toate — fie semănătură, fie vită, fie ban.

Acum venise rîndul să-și încerce norocul la copii. Cum s-au descurcat cei mulți și proști, s-a văzut, căci nu era mare lucru de ghicit la mijloc, dar, și-a zis Ciutura, să vedem ce-or face cei deștepți. Haralambie însă nu se grăbește, pentru că prima poruncă a celor deștepți este de a nu grăbi lucrurile. Trece o săptămînă, mai trece una și încă una, apoi iată că într-o sară se așază Haralambie cu feciorul pe niște druci, căci tocmai adusese niște druci din pădure și-i descărcase lîngă poartă, avînd în gînd să-și facă gard nou. S-au așezat deci amîndoi, cum obișnuiesc bărbații a se așeza pe înserate, cînd nici nu prea au ce-și spune, dar nici a se despărți nu vor. După ce-au tot stat ei tăcuți, fosăind unul lîngă altul, tatăl, în cele din urmă, și-a întrebat feciorul :

— Bine, măi ! Că s-au pornit proștii ceia la judecată e lucru la mintea cocoșului, că ei neam din neamul lor tot îmblă prin judecăți, ca să li se facă dreptate. Eu unul însă îs mulțumit de dreptatea care o am ; și tatăl meu a fost mulțumit, și bunelul, și stau de mă întreb : ce te-ai luat și tu în urma lor ?

— Dacă vroiam să văd ce-i acolo, după dealurile celea.

— Păi, nu ți-am spus că acolo curge o apă mare ? Nistru.

— Da mai nainte mata ziceai că acolo-i Soroca.

— Firește, acolo-i și Soroca, pentru că Soroca ceea, unde-i ea, nu-i tot pe malul Nistrului ?

— Să fi știut eu că acolo-i și Nistru, acolo-i și Soroca...

— Ei, hai, fie. N-ai știut. Și ce ți-o trebuit ție la Soroca ?

— Vroiam să văd dacă-i drept ce zic oamenii.

— Și ce zic oamenii ?

— Ei zic că acolo, prin Soroca, îmblă cînii cu covrigi în coadă.

Haralambie a rîs. Nu prea mult, căci celor deștepți nu le stă bine să se cotilească, dar totuși s-a luminat și el puțin la față.

— Bine, măi, poate c-o și fi îmblînd ei, cînii ceia, dar cine ți-a spus că la Soroca lumea se duce pe jos ?

— Cum dar ?

— Cu trăsura, mama ei de trăsură, că doar pentru ce ar ține omul caii !

După care, hotărît cum este omul atunci cînd are de unde, Haralambie își înhamă iepele, aruncă în coșul trăsurii opalca [1] cu demîncare pentru cai, mai pune și un braț bun de fîn, nevasta scoate din casă și așterne un lăicer în dungi pe fînul cela și — iată-i, în sfîrșit, stăpînul împreună cu moștenitorul, gata de drum.

— Măi fumeie, ia sama la casă pînă ne întoarcem noi.

Pocnește biciul, o coamă lungă de colb, țîșnind de sub roțile șarabanei [2], se tot întinde. Trece un deal ș-o vale, apoi o margine de pădurice, și încă două dealuri, și încă două văi, pînă ce, în sfîrșit, iată că de după o muchie de pămînturi se arată într-o vale lungă, nesfîrșită, un brîu argintiu cu ape sclipind la soare, o străveche cetate pe malul apelor și un pumn de case în jurul ei. Jumătate — pe malul de jos, jumătate — pe malul de sus.

— Asta-i, tată-hăi ?

---

[1] Torbă ce se menține deschisă la gură cu două bețe, în care se dă de mîncare cailor.

[2] Haraba, căruță mare.

— Asta-i.

La tîrg ţăranul vine în primul rînd pentru a face cumpărături ; şi Haralambie, cum a ajuns, i-a cumpărat băiatului o legătură de covrigi şi un cucoşel de lut, să aibă în ce sufla cînd i se va face urît. Soţiei i-a luat un şal de lînă, să aibă în ce se duce la biserică atunci cînd va fi frig şi viscol. Sfîrşind-o cu cumpărăturile, a lăsat caii, copilul şi cumpărăturile pe sama unei consătence, care se rugase s-o ia în trăsură cînd se va întoarce, şi a început a bate pragul instituţiilor judeţene, căci era Haralambie acela şi isteţ, şi încăpăţînat, şi linguşitor atunci cînd vroia el să fie.

Bateţi şi vi se va deschide, căutaţi şi veţi afla. Atîta a spus el ciuturenilor atunci cînd s-a întors de la Soroca ş-a fost întrebat ce mai e nou la tîrg. Cu cît îi creştea averea, cu atît mai tăcut, mai închis în sine devenea Haralambie, dar iată că nu trece mult după întoarcere şi el se mai repede o dată în orăşelul de pe malul Nistrului. Ş-a tot umblat şi umblat, pînă ce într-o vară a apărut în Ciutura un băietan nalt, tăcut şi îngîndurat cum nu se mai văzuse om îngîndurat la vîrsta lui. Soarta a vrut să-l aducă învăţător în Ciutura şi, vai, tresăltau inimile tinerilor ciuturence, dar ce ţi-i bun cînd nu ştiau sărmanele carte, iar învăţătorul cela, în afară de şcoală şi grijile şcolii, nu scotea o vorbă !

Şi era sprinten şi frumuşel, bată-l norocul, chiar parcă-ar fi fost tras printr-un inel. Trecea uneori aşa, pe înserate, satul dintr-un capăt în altul. Se oprea pe la o răscruce să mai asculte despre ce vorbeşte lumea. Ascultă, frămîntă în el cele auzite, din cînd în cînd făcîndu-se a rîde, dar ce anume o fi auzit el din gura oamenilor, ce l-o fi făcut să surîdă, caută de ghiceşte, dacă poţi. Uneori, ce-i drept, se întîmpla să-l răzbată cuvîntul, şi era atunci o mare sărbătoare pentru cei din jurul lui, căci cuvîntul îi era dulce, mustos, rotund ca un măr copt.

Ehei, şi-a zis Ciutura, cînd om ajunge cu odraslele dăscălite de-un învăţător ca aista, om răzbate şi noi la o viaţă mai ca lumea. Că noi, proştii, ne tot ţinem de pămînt, crezînd că numai pămîntul ne va scoate din nevoi, dar scăparea noastră nu e atît pămîntul, cît cuvîntul.

Prinzînd iar sămînţă de cuvinte pline, cuvinte mari, cuvinte înţelepte, Ciutura a început a gîndi mai altfel, pentru că, la urma urmei, anii trec, şi cît pot copiii ceia aduna colbul movilițe pe-o margine de drum ! Bateţi şi vi se va deschide, căutaţi şi veţi afla... Haralambie acela s-a dovedit a fi judecat cu mintea lui mai bine decît un sat întreg. Dar, pe de altă parte, hai să nu mai facem nici satul de ocară, pentru că, la urma urmei, cine alta dacă nu aceeaşi Ciutură l-a zărit pe Haralambie încă atunci cînd acela abia se ridicase la casa părinţilor, de i-a zis Haralambie-Deşteptul ? ! Şi, dacă a venit vorba, cine este adevăratul deştept : cel care şi este deştept sau cel ce l-a zărit pe mintos încă pe cînd acela nici să fi apucat să deschidă gura !

*

— Bună dimineaţa, copii !

Micuţa şcoală din Ciutura începuse a prinde iz de mucegai, şi glasul învăţătorului a bubuit ca într-un butoi gol. Zece căpşoare tunse chilug şi un mănunchi de inele aurii. S-au risipit cu toţii prin clasă cum se risipesc puii de prepeliţă auzind foc de puşcă. Stau tupilaţi prin unghere şi aşteaptă ce va urma. Numai mănunchiul de inele aurii, rătăcit printre băieţi, clipeşte fericit — ca să vezi cum îi aici, la şcoală ! Îţi place şi matale, don' învăţător ?

Miculescu scoate din buzunar un creion neînceput, un caiet nou şi le aruncă pe toate pe măsuţa pusă în faţa băncilor. Trece cu privirea de la un farmazon la

altul, de parcă toate căpşoarele iestea ar fi mărgele şi el încearcă pentru prima oară să le potrivească pe o singură aţă.

Sămănătorii harnici, cu sacul subsuoară,
Păşescu-n lungul brazdei pe fragedul pămînt... [1]

E o linişte suspectă, o linişte prea mare pentru a duce poezia pînă la capăt, şi Micu Miculescu de la frumoasele versuri alecsandriene trece la proză :

— Bă măgarilor ! V-am dat eu bună dimineaţa ori nu v-am dat ? !

Copiii au rămas senini, au răsuflat uşuraţi. Simţeau ei că şi-au supărat cu ceva învăţătorul de la bun început, dar nu ştiau cu ce anume. Acum totul era limpede, numai că fiica lui Cărăbuş nici gînd să se simtă vinovată. Ghemul cu inele aurii s-a plecat puţin spre un umăr, doi ochi căprui, micşorîndu-se la repezeală, au devenit hîtri cum nu se mai poate.

— D-apoi mata de ce n-ai aşteptat mai întîi să-ţi dăm noi bună dimineaţa ? Că eşti mai mare, ş-a trebuit mai întîi noi, că sîntem mai mititei...

Miculescu a zîmbit.

— Şi cum zici că te cheamă ?

— Parcă mata nu ştii ? !

— De unde să ştiu ?

— Apoi că eu eram la dugheană cînd ai venit mata să-ţi cumperi tiutiun.

— Ca să vezi ! Şi eu nici pe departe să fi ştiut ! Ei, hai, staţi în bănci.

Parcă, parcă se mişcă din loc, dar iar s-au oprit şi stau ţepeni. Miculescu le mai propune o dată. Copila cu inele de aur oftează a mare necaz.

— Cum să ne aşezăm, don' învăţător, dacă sîntem sfădiţi între noi ?

[1] V. Alecsandri, *Sămănătorii* (din ciclul „Pasteluri").

— Ca să vezi ! Şi pentru ce v-aţi sfădit ?

— Ştii mata... care pentru pămînt, care din pricina muierilor...

Miculescu încă nu ştia că a avut plăcerea să discute cu fiica lui Cărăbuş şi, ca să afle lucrul acesta cît mai degrabă, a scos de prin buzunare un cuţitaş cu plăsele de os, a luat de pe masă creionul şi a prins a-l ascuţi. Mişcările lui iuţi şi dibace, surcelele lungi şi frumoase, briceagul cu plăsele de os au vrăjit într-o clipă toată adunătura de copii.

— Staţi în bănci. Vă împac eu pe urmă.

Morarii, cei doi verişori, au venit aproape de tot şi voiau cu orice preţ să vadă pînă la capăt cum se face cînd se ascute un creion. Dar vorbă a fost din partea învăţătorului ca să se aşeze prin bănci. Unul din Morărei — cel mai firav — i-a repezit un cot celui grăsuliu, şi dolofanul, ridicînd faţa în sus, mijind un ochi, a prins a cînta cuvintele unei vecine ce venea des pe la dînşii şi făcea mofturi cînd era poftită să stea :

— Las', don' învăţător, nu-ţi face mata supărare, că, pre legea mea, nu-i mare lucru, om sta noi şi-n 'cioare...

Miculescu a zîmbit. Dolofanul părea să aibă draci, iar oamenii cu draci se bucurau de simpatia lui Micu Miculescu.

— Şi cum zici tu că te cheamă ?

Dolofanul rămîne foarte mirat.

— Pe mine ?

— Pe tine.

— A... Eu credeam că mata întrebi de văru-meu. Că pe dînsul îl cheamă Mircea, şi casele noastre — cum ţi-aş spune eu matale ? — îs într-o ogradă, şi de la prispa lor pînă la prispa noastră, cum ţi-aş spune eu matale ?...

— Da nu-mi spune deloc, mă ! Zi odată cum te cheamă ?

— Pe mine ?

— Pe tine.

— A ! Eu credeam că mata întrebi de văru-meu. Că pe dînsul Mircea îl cheamă. Mircea Moraru.

Cu creionul gata ascuţit şi cu caietul deschis, Miculescu l-a înscris şi pe Nică, feciorul lui Haralambie cel Deştept, dar Nuţei nu i-a plăcut deloc că cineva cearcă s-o lase la coadă. S-a grăbit să se aşeze lîngă cei doi verişori.

— Mata să mă scrii, don' învăţător, la un loc cu băieţii iştia.

— Îţi plac să stai cu dînşii ?

— Nu că să-mi placă, dar a zis tata... Mata ştii ce-o zis tata ?

— Habar n-am.

— Apoi a zis el aşa : „Tu, fa, să mi te aşezi cu dracii ceia ai lui Moraru, că, zicea el, băieţii îs mai hîtri, şi dacă îi trage cu coada ochiului, ai să prinzi şi tu cîte ceva. Altfel, zicea el, ai să rupi degeaba încălţămintea, tot îmblînd la şcoală...".

Peste un ceas şi ceva, după mare cazna, lista celor unsprezece elevi a fost gata făcută, copiii au fost aşezaţi prin bănci.

Sămănătorii harnici, cu sacul subsuoară,
Păşescu-n lungul brazdei pe fragedul pămînt...

— Ştiţi voi cine a scris această poezie ?

Ochişori căprui şi negri privesc învăţătorul ţintă, gata fiind să ridă şi să plîngă, s-o ţişnească pe uşă ori să rămînă aici pe veci.

— Alecsandri a scris-o, mă, marele nostru poet, poetul ţărănimii.

S-a plimbat puţin prin clasă, dîndu-le răgaz să guste din slova marelui Alecsandri, dar — ţi-ai găsit ! Cei unsprezece pitici — nici gînd. Cască, îşi dau ghionturi, urmăresc muştele ce se zbat la fereastră. Picioare mur-

dare, hăinuţe vechi şi zdrenţuite, degete stîlcite, legate cu vreo cîrpă ori lăsate aşa, în voia sorţii.

. Face ori nu face ?

Micu Miculescu încearcă să deschidă singura fereastră, dar fereastra de la şcoala din Ciutura putea fi deschisă numai după ce-ai fi dat acoperişul jos.

— Mata dă-i cu pumnul, don' învăţător. Nu te ruşina — arde-i aşa ia un pumn...

Miculescu dă cu pumnul, fereastra se deschide, şi el rămîne pe gînduri. Aşezat şi cuminte, silitor şi capabil, ajunsese a fi unul dintre cei mai răsăriţi elevi ai reputatului folclorist Alecu Rosetti. Nu-i mai rămînea decît un singur an pentru ca să-şi termine studiile, însă mizeria şi sărăcia au pus mînă de la mînă, făcîndu-l să plece în mănoasa Basarabie, pentru a-şi reveni. Dar, sfinte Dumnezeule, e posibil să-şi revină cineva într-o asemenea fundătură ? !

Era dintr-un mic orăşel de munte şi satul ca atare îl cunoştea mai mult prin prisma folcloriştilor din secolul trecut. Ciutura era primul sat cu care s-a întîlnit faţă în faţă şi, vai, era sătucul atît de departe de ceea ce i se părea lui a fi un sat, că pe loc a şi început a i se face dor de Bucureşti, de oraşul din care plecase adineaori.

I s-a făcut dor de Calea Victoriei. Tocmai începuse să aibă şi el succes la fete. Cînd trecea pe lîngă liceul lor, i se aruncau de la etaj bileţele năstruşnice, pline de aluzii. Afară de asta domnul Rosetti punea la cale una din cele mai vaste lucrări...

— Da mata ştii, don' învăţător, că eu mai am acasă doi frăţiori ? ! Cînd încep ei a buhăi, iar mama frămîntă

aluatul şi n-are cînd se porăi cu dînşii, vine tata să-i împace şi, legănîndu-i, le cîntă:

Bate vîntul văIurele,
Pe deasupra casei mele,
Şi-mi aduce dor şi jele
De la neamurile mele...

Învăţătorul a tresărit.

— Şi mai cum ? Ştii cîntecul ăsta pînă la capăt ?

— Cum să nu-l ştiu ? !

— Poate ni-l spui sau ni-l cînţi, cum îţi convine.

— Pot să vi-l şi cînt, numai dacă le spuneţi proştilor iştia să nu rînjească.

— Cîntă şi habar de grijă. Mă, tu, ia vezi-ţi de treabă !

Şi Nuţa le-a cîntat. Învăţătorul stătea uimit şi luminat de cele ce-i auzeau urechile. Avea, moştenit de la maică-sa, simţul cuvîntului frumos, era un bun cunoscător al ritmicii, al structurii versului popular. Pentru el, *Mioriţa* şi veşnica stihie lingvistică a ţărănimii erau sfînta matcă a întregului neam, şi tresălta de fiecare dată cînd se pomenea faţă în faţă cu această mare minune.

Puţin cam livresc de felul lui şi, deci, puţin cam idealist, Miculescu era de părerea că poporul ca atare este undeva departe, la munte, la cîmpie, acolo unde el te miri de va ajunge vreodată, şi nici prin cap să-i fi trecut că mîna aceasta de case semănate aici, la încheietura acestor două dealuri, sînt şi ele o fărîmă de popor. Respiră şi aici *limba vechilor cazanii*[1]. Aici şi numai aici trăieşte cuvîntul în voie. Zburdă ca şi mieii pe imaş, rătăceşte prin păduri cu cununiţe de flori în creştet. Aici cuvintele se caută unul pe altul, se găsesc, se aleg şi, cununate de geniul anonim al poporului, rămîn pentru o veşnicie împreună.

[1] Parafrază după poemul *Limba noastră* de Alexei Mateevici.

Deodată însă unul din frații Moraru, cel grăsuliu și dolofan, sare de pe bancă și începe a se furișa cu pași mărunței spre ușă.

— Un' te duci, mă ?

— Acasă.

— Cu ce scop ?

— Ce-ai zis mata ?

— Zic : pentru ce te duci acasă ?

— S' mă piș.

Stau cu toții liniștiți prin bănci ca niște bătrînei înțelepți — mă rog, e în firea lucrurilor ca omul din vreme în vreme... Deodată însă Mircea se saltă de la locul lui și-i suflă vărului :

— Vezi să nu te trimită cu gîștele.

Tudorache rămîne pentru un timp cu gura căscată — într-adevăr, te prinde mama acasă, te trimite cu gîștele și — gata : s-a zis cu școala. Fără școală însă nu e chip, pentru că, odată ce verișorul lui e aici, cum poate fi el în altă parte ? ! Tudorache chibzuiește cît chibzuiește în fața clasei, oftează a mare pagubă și vine de se așază napoi.

— Păi, te duci, nu te mai duci ?

— De-amu gata, don' învățător. Mi-o trecut.

„Sfinte Dumnezeule, își zice Miculescu, cine poate spune sus și tare că cunoaște poporul, l-a văzut cu ochii lui, i-a auzit vorba, i-a înțeles păsul..." Apoi întreabă :

— Aveți cu ce scrie, cu ce socoti ?

Nică, fiul lui Haralambie cel Deștept și, principalul — cel Înstărit, a demonstrat, spre marea zavistie a tuturora, un abecedar, un caiet și o jumătate de creion. Cealaltă jumătate a tăiat-o Haralambie și a ascuns-o acasă. Dacă, ferit-a sfîntul, Nică a pierde creionul pe drum, de ce să piardă el un creion întreg ? ! Cei doi verișori Moraru au adus cîte-un buzunar de fasole pestrițe — să aibă cu ce învăța cînd se va ajunge la numărătoare,

iar Nuţa avea o aşchie cenuşie tăiată dintr-un galoş vechi — tatăl său i-a spus s-o păstreze, căci cu guma ceea poate șterge ceea ce nu va fi bine, dar ce anume să şteargă, nu i-a spus.

Miculescu vine la tablă, ia creta și scrie : „Cine știe carte are patru ochi". Apoi se întoarce cu fața spre clasă :

— Știe să citească vreunul ce-am scris eu aici ?

Tac chitic. Oftează și tac.

— Nici tu, Nică ?

Şi încă un oftat, pentru că, de, e una să fii deștept în Ciutura, și alta e să mai știi și carte.

— Bine, bă, am să vă învăț carte, a zis în cele din urmă învățătorul. Ș-o să trăiți ceva mai bine, ceva mai ușor decît trăiesc părinții voștri. S-ar putea ca unii dintre voi, cei care vor fi silitori la învățătură, să ajungă a învăța și mai departe, prin alte școli. S-ar putea chiar întîmpla ca cei plecați să învețe prin alte părți să ajungă oameni bine văzuţi, să ajungă a fi domni, a fi boieri, să umble cu brișcă, dar v-o spun din capul locului că sînt sever de felul meu, și pentru cei ce se vor lăsa pe tînjală și nu vor fi ascultători am acasă o nuia — uite așa de lungă ! — și un bici de cureluşe... Ei, ce ziceți ?

Îşi scarpină cefele şi tac. Fireşte, ar fi mare lucru să ajungi odată și odată a trece cu brişca prin sat, dar, pe de altă parte, și nuiaua ceea, dacă e chiar aşa de lungă, şi apoi dacă pe lîngă nuiaua ceea mai este şi un bici pe acolo, pe undeva...

Mircea deodată face o gură pînă la urechi :

— Am mîncat eu mai deunăzi acasă o chelfăneală — mama me ce chelfăneală o mai fost ! ! !

— Ai plîns ?

— Am plîns cît era tata alături, da cum s-o dus din casă — gata, n-am mai plîns.

— Şi pentru ce ţi-a tras el chelfăneala ceea ?

— Tata o zis : „Las', că ştii tu pentru ce".

— Şi tu chiar ştii ?
— Oleacă ştiu, oleacă nu pre...
— Bine, dar cum crezi : meritai tu chelfăneala ceea ori nu o meritai ?
— Ce-i aceea „meritai" ?
— Vreau să zic, făcea să-ţi tragă taica o bătaie ?
— Cine-şi bate copilul pe degeaba ? !
— Mă rog, aşa stînd lucrurile, s-o pornim şi noi la drum...

S-a plimbat puţin prin clasă şi în această scurtă plimbare oarecum i s-au schimbat şi glasul, şi cătătura, şi umbletul.

— Fiţi atenţi cu toţii. O să vă cînt imnul, şi cu acest imn vreme de patru ani o să începem şi o să încheiem toate lecţiile noastre. Deci, atenţie...

Trăiască regele
În pace şi onor...
De ţară iubitor
Şi-apărător de ţară...

Patru clase număra şcoala primară din Ciutura. Patru toamne cei doi fraţi Moraru — unul cu cuşma pe ceafă, altul cu cuşma coborîtă pe sprîncene, — îşi cărau odraslele în spinare la şcoală, căci cu încălţămintea era greu, iar drumurile Ciuturii zăceau într-un glod pe care nici călare nu l-ai fi putut răzbate. Patru primăveri frumoase au tot scîncit în ograda şcolii, iar Ciutura se sfădea la cuţite, căci vitele satului, bănuind povestea, umblau dintr-o semănătură în alta. Patru ani la rînd umbla bietul Tudorache cu palmele umflate, căci cel de-a născocit gramatica nu-l avea în vedere anume pe dînsul.

Umblau cu toţii la războaie împreună cu Ştefan cel Mare şi vîrau groaza în păgîni. Desenau pe tablă chipul bătrînului Nistru cu miile de cotituri şi, împreună cu apele lui, coborau încet la vale. Se chinuiau să-şi închipuie cum arată buretele, căci manualul le cerea să

şteargă tabla cu buretele, iar burete ei încă nu văzuseră şi în lungile nopţi de iarnă, îşi tot suceau minţile să afle cîte ouă a cumpărat servitoarea la piaţă şi cîţi bani trebuia să ducă acasă.

De două ori pe an — iarna, înainte de sărbătorile Crăciunului, şi primăvara, prin mai, — Miculescu făcea la şcoală serbări pentru tot satul. Aşezau băncile una lîngă alta, aşterneau pe ele jumătate din portiţele Ciuturii, împrumutau covoare de pe la vecini, le prindeau de jur-împrejur, făcînd un fel de scenă. Opt serbări au fost în total în Ciutura şi fiecare se deschidea, fireşte, cu nemuritoarea poezie a lui Vasile Alecsandri, *Sămănătorii.*

Spre marea zavistie a tuturora, prima serbare a fost deschisă de Nuţa lui Onache Cărăbuş. Era ceva nemaipomenit, prindea versul din fugă, nu ştia nici măcar alfabetul pînă la capăt, dar era de acum dobă de poezii. Şi chit că femeile nici nu umblă la semănat, nu e treaba lor, totuşi Nuţa a spus poezia în faţa satului frumos, răspicat, nu s-a încurcat deloc şi a avut un mare succes.

La cel de-al doilea concert s-a produs o confuzie, aproape un scandal. Nică, feciorul lui Haralambie cel Deştept, a apărut în faţa satului să arate şi el ce poate. A rostit numele autorului, titlul poeziei, a chitit ce-a chitit în mintea lui, a mai revenit o dată la titlul poeziei, la numele autorului, după care, dîndu-şi seama că se prăbuşeşte cu poezie cu tot, a tulit-o de pe scenă.

Cei doi verişori s-au repezit să salveze situaţia. Ambiţioşi cum erau, au pornit un fel de vînzoleală în faţa satului pentru dreptul de-a însămînţa pămîntul. Tudorache, fiind mai grăsuţ şi mai voinic, şi-a împins verişorul de la locul de unde se cuvenea a spune poezia, dar s-a încurcat după primul vers, şi tot Mircea a fost cel care a spus-o pînă la capăt.

După Crăciun vine Paştele, după iarnă vine primăvara. Încetul cu încetul fiecare pui de ciuturean ieşea în faţa satului cu strofele lui Vasile Alecsandri, şi numai bietul Tudorache era amînat de la o serbare la alta. Avea el ce avea că se împiedica de cuvintele frumos rotunjite. La ultima serbare iată că vine să mai facă o încercare. Suflă greu, de parcă ar fi tras la plug :

Sămănătorii harnici, cu sacul subsuoară,
Păşescu-n lungul brazdei ! ! !

I se părea sărmanului băiat că — gata, s-a şi încurcat şi făcea gesturi largi cu braţul drept, de parcă ar fi aruncat într-adevăr seminţe pe pămîntul arat, jilav şi cald. Ciuturenii s-au înveselit grozav, văzînd pe scenă această mişcare sfîntă a însămînţării pămîntului, şi au prins a-l îmbrăţişa, a bate din palme, a-l lăuda, drept care iată că şi Tudorache o scoate cu bine la capăt.

A doua zi cei unsprezece elevi s-au mai adunat o dată la şcoală. Au venit să rînduiască băncile înapoi, au cărat covoarele şi portiţele pe la casele de unde le-au împrumutat, şi-au luat rămas bun de la învăţător şi s-au dus pentru a nu se mai întoarce. Nuţa s-a apucat îndată să ţese un lăicer cu dungi albăstrele, şi dungile celea au furat-o pînă într-atîta, că în cîteva săptămîni în căpşorul ei nu mai rămăsese nimic din cele ce învăţase la şcoală. Mircea umbla cu tatăl său prin păduri, puneau capcane de prins vulpi, căci se zvonise că au urcat cum nu se mai poate blănile de vulpe la preţ şi cu toate că mai nimic nu se prindea în capcanele celea, în sat erau priviţi cu stimă, chiar o anumită zavistie, şi Mircea, şi tatăl său. Tudorache, spre marele său nenoroc, într-o sară, întorcîndu-se de la plug, a pierdut pernuţa pe care se fixează plugul cînd ară, şi în urma acelei pierderi a mîncat de la tatăl său o mamă de bătaie, că a uitat şi şcoala, şi tot ce-a învăţat el acolo.

Pînă la urmă, cel mai norocos s-a dovedit a fi Nică. Tatăl său, Haralambie, deştept era de bună samă, pentru că şi-a zis el într-o bună zi : ia să-mi duc copilul prin lume, să-l dau prin şcoli, pentru că aici, pe lîngă pădure, pe lîngă casă, nu prea are ce învăţa. Şi, fără a sta mult pe gînduri, scoate din grajd o pereche de mînzoci de-a mai mare dragul şi-i pune la trăsură. Se opreau oamenii în drum. Stăteau la poartă înmărmuriţi să vadă cum îi va înhăma, pentru că o asemenea pereche de strîjnici [1] nici că văzuse Ciutura vreodată...

Are noroc, ziceau oamenii, şi, fireşte, avea un mare noroc. Cui să-i fi trecut prin cap că o pereche de iepe roaibe şi josuţe vor făta pînă la urmă o pereche de mînji de culoarea fumului închis, pe alocuri fum deschis, şi erau ei atît de nalţi, sprinteni, mîndri, că, se zicea, îs cai de soi, cai de rasă. Veneau geambaşi de pe la iarmaroace şi-i plăteau că ar fi putut cumpăra cu banii ceia două perechi de cai buni, dar ţi-ai găsit pe cine să-l tragi pe sfoară !

Nu ţinuse cai de aceia nici tatăl, nici bunicul, nici neam de neamul lor, şi totuşi ştia de pe undeva Haralambie acela că mînjii iştia, peste un an şi ceva, vor costa cît o avere, dacă îl va ajunge capul, va şti cum să-i îngrijească, cum să-i crească. Şi el ştia. Îi mai scoate într-o sară din grajd, îi plimbă pe la o margine de pădure, pe la o margine de sat, nu cumva să-i deoache. Căuta să-i înhame cît mai rar şi căruţa să fie deşartă. Şliul, şi mai ales, opritoarea deformează calul de rasă, dacă prea îl înhami, nu mai este bun pentru călărie. Din cînd în cînd însă trebuie să-l scoţi, să-l plimbi, să-i aţîţi muşchiul.

„O călătorie pînă la Soroca, şi-a zis Haralambie, poate fi o plimbare dintre cele mai frumoase. Drumu-i bun,

[1] Noateni, cai de aproape doi ani.

șarabana ușurică, iar profesorii ceia, așa învățați cum sînt, dacă la examenele de admitere trag și ei din vreme în vreme cu coada ochiului spre fereastră să vadă cine și în ce-și aduce odrasla la liceu. O brumă de carte, socotea în mintea lui Haralambie, oricum, dar știe băietul ista al meu. Acum principalul e să vadă domnii profesori în ce trăsură mi-am adus eu băietul."

Din păcate, porțile liceului erau închise, nu se dădea drumul să intri cu trăsura, dar las' că o asemenea mîndrețe de cai se pot vedea și de după poartă, drept care Nică a reușit de minune la examenele de admitere. Gospodăros cum era, Haralambie mai întîi și-a așezat copilul cu traiul în gazdă la o mătușă care obișnuia să țină elevi de liceu, a trecut pe la dughene, i-a mai cumpărat soției un șăl — să aibă ce invidia ciuturencele, și, pe la chindii, a pornit spre casă.

Tocmai în ziua ceea de la sfîrșitul verii, de la începutul toamnei, umbla prin Soroca și învățătorul din Ciutura, Micu Miculescu. Ajunseră de acum a fi doi învățători în școală, iar acolo unde sînt doi, firește, unul dintr-înșii urma să fie director. Din păcate, director a fost numit Miculescu, și era un chin nesfîrșit pentru dînsul, căci marele cunoscător al limbii, al versului popular, nu era deloc un om practic, iar școala din Ciutura — nici tu hărți, nici tu glob, nici tu manuale, nici tu caiete...

Cu fondurile de care dispunea, cu banii pe care îi avea în buzunar, pe la o amiază Miculescu se pomenește în mijlocul orașului cu o mulțime de pachete, dar fără trăsură. Nu e o problemă, și-a zis cunoscătorul lui Alecsandri, trăsurile se iau cu chirie, și așa o fi fiind, dar cînd îți trebuie trăsură neapărat, ia-o de unde nu-i. Un omulean hîtru l-a convins să-l ducă pînă la

Zgurița, iar de la Zgurița, zicea el, una după alta merg trăsuri spre Ciutura. A pleca însă din sătucul cela, din Zgurița, era și mai greu decît din Soroca, și iată că un alt hîtru l-a sfătuit că cel mai bun lucru e să-l ducă pînă la șleaul cel mare, pînă la răscrucea din vîrful dealului, că de acolo, zicea el, cît ai zice pește...

Așa s-a făcut că în amurg Micu Miculescu stătea în cîmp cu o mulțime de pachete. Nu mai știa nici el însuși ce să facă, cum să se descurce, cînd deodată, o, minune cerească, vede o coamă lungă de colb în zare, apoi, încetul cu încetul, ochiul prinde a desluși doi cai frumoși, de-o culoare fumurie, ce veneau mîncînd pămîntul. Din trăsură se vedea o pălărie de paie cu borurile largi, întoarse. Era singura, unica pălărie de acest fel în toată Ciutura, în toată Cîmpia Sorocii, și, fericit cum nu se mai poate, învățătorul prinde a-și căra pachetele aproape de drum. La un moment dat însă ceva l-a făcut să lase pachetele. Cei doi cai frumoși, cum veneau în goana mare, păreau a trece tot în goană pe lîngă dînsul, și deodată o bănuială neagră față de dreptatea acestei lumi a prins a-i îngheța sîngele în vine.

— Spre casă, don' învățător ? îi strigă Haralambie de departe.

— Spre casă.

— Iată că și eu îs spre casă... Nu-i pot, zău, ținea în hățuri, nu-i pot opri, că te-aș lua și pe mata, dar las' că găsești aici o căruță și cu zece-cincisprezece lei te-or duce pînă la Ciutura și chiar pîn' dincolo de Ciutura...

„Principalul e să mă ducă dincolo de Ciutura“, s-a gîndit învățătorul.

Mă rog, așa-s țăranii. Omul avea un singur băiat, l-a aranjat la liceu. Alți copii nu mai avea și, deci, ce-i păsa lui de școala din Ciutura și de grijile ei ? ! Unde mai

pui că, ochios cum era, o fi zărit Haralambie acela încă de departe că directorul are marfă multişoară şi grea, iar mînzocii ceia erau pentru prima oară porniţi la un drum atît de lung... Pînă nu li se încheie vîrsta, printr-o nimica toată poţi să-i aprinzi, şi după ce-au ars — gata : două gloabe bune pentru plug, nimic mai mult.

Sămănătorii harnici, cu sacul subsuoară,
Păşescu-n lungul brazdei pe fragedul pămînt...

Aşa e, îşi zicea Micu Miculescu, stînd pe-o margine de drum, în cîmpul gol. De semănat ştim noi a semăna, dar vorba e că ce se face cu roada noastră mai tîrziu ! Cine o culege şi ce face cu grăuntele crescut din semănătura noastră ? ! Cum se întîmplă că, pînă la urmă, tot ce semănăm noi spre bine creşte spre rău, şi cei care ne-au rugat să facem un bine se grăbesc să ne facă un rău ?... Şi dacă aceasta ne este matca, şi dacă acesta ne este neamul...

Fireşte, a ajuns el în sara aceea în Ciutura, directorul şcolii, şi nici că era chiar atît de tîrziu, dar Ciutura l-a pierdut pentru totdeauna. Şi-a lăsat bagajele în şcoală, şi-a adunat ceea ce era al lui, a plecat des-de-dimineaţă şi, cum s-a dus, dus a fost pentru totdeauna. Ciutura nici să-l fi văzut, nici să fi auzit de dînsul, şi, cum se întîmplă printre oameni, a început să-l uite încetul cu încetul. Numai rareori, cînd se adunau grămadă foştii lui elevi şi porneau a vîntura năzbîtiile din vremea şcolii, în vorba lor răsăreau, din cînd în cînd, numele învăţătorului şi cîte-un vers-două din acea mare, acea nemuritoare poezie.

Capitolul IV

SEMINȚE DE VOIE BUNĂ

Ciutureanul niciodată n-o să-ți poată spune întocmai cam cît pămînt are. Primăvara, cînd de printre pîlcurile de zăpadă pornesc a se ridica în capul oaselor semănăturile de toamnă, ciutureanul se crede că are pămînt destul. O roadă frumoasă, numai o singură roadă îmbelșugată să dea Domnul și va scăpa la zile bune. Nici n-ai să prinzi de veste cum ți-l poftesc boierii pe la cumătrii, pe urmă cum se înțelege cu nevasta, îi cheamă și el la un pahar de vorbă. O roadă bună, numai o singură roadă bună !

Trec zile, trece vara, și ciutureanul începe a se posomorî. Cînd se ruga de ploaie, sufla vînt fierbinte a secetă ; cînd avea nevoie de cîteva zile pentru prășit, turnau ploile. Vecinul a venit să-l ajute cu trăsura tocmai atunci cînd n-avea ce face cu dînsa. Acum îi trebuie neapărat, dar vecinul caută să se întîlnească cu el cît mai rar, și cînd se întîlnesc, nu mai aduce vorba de trăsură.

Pămînturile ciuturenilor se topesc ca o lumînare aprinsă din două capete, viața cea bună se călătorește, furată de norocul altora. În ajunul secerișului ciutureanul rămîne la cele cîteva hectare pe care le avea poruncite de lege. Roadă e puțină, dar ciutureanul caută să fie mulțumit — o să aibă pîne în casă, iar dacă ai pîne, ce griji se mai pot lega de tine ? ! De-ar fi s-o strîngă cît mai repede atîta cît o are, s-o care în pod, să lege bine sacii, iar încolo — cîtă lume poate aduna să petreacă în casa lui ? Ar fi să mai petreacă și el pe la alții, că nu de alta, dar se supără satul.

După ce adună cu chiu, cu vai, puțina roadă, răsar cîteva datorii pe care se făcuse a le uita. Vine perceptorul cu impozitele și scoate țoalele din casă. Abia gă-

sește parale să scoată zestrea, nevasta prinde a-l cicăli nopțile : trebuie ceva hăinuțe pentru iarnă, să fie și copiii lor în rînd cu lumea, căci altfel nu se poate, e rușine. Și, scăpînd din mînile sale tot ce-a putut el aduna, ciutureanul scotocește prin buzunare cîțiva gologani, se duce la crîșmă și ia un sfert de monopol. Ca să vezi mata, n-are pămînt, nici măcar atîtica nu-l are !

Pămîntul e felul de-a fi al ciutureanului, și fără pămînt el ca și cum nu ar fi pe lume. Din pămînt ciutureanul își poate drege orice. Poate face prieteni pentru un pahar de vin și prieteni pentru o viață întreagă. Brazdele grele și miezoase picură veșnic pe umerii ciutureanului, trezindu-se îndată cînd omul trebuie să-și apere averea și cinstea. Din pămînt ciutureanul poate face vorbe cu haz, pămîntul îl supără și-l împacă cu lumea întreagă, pămîntul îi leagănă necazurile și îl face a visa la norocul zilei de mîne.

Pămîntul e cea mai sfîntă lege a ciutureanului, și, cînd vine vorba de pămînt, el nu mai vrea să știe altă lege. Pămîntul poate fi pierdut, poate fi furat ziua-n amiaza mare ; pentru pămînt poți minți cu mîna pe cruce. Din toamnă și pînă în primăvară ciuturenii umblă și caută pămînt. Îl caută pe la crîșmă, pe la judecăți, pe la biserici, pe la iarmaroace. Cine are trei lei la suflet umblă și caută pe cel ce are numai doi, cine are doi îi iese noaptea în cale celui de are numai un singur leu. Bătăliile cele mai grele se dădeau la judecăți. O iarnă întreagă din noapte în noapte fierb judecătoriile din Cîmpia Sorocii, și procesele țăranilor pentru pămînt au hrănit, făcîndu-i țepeni și rumeni la față, o potaie de avocați, aducînd noroc în viață pentru toate odraslele lor.

Cînd ciutureanul nu mai are parale să umble pe la judecăți, vine acasă, se așază pe prispă în așa fel ca să-l vadă satul și începe a-și ascuți toporul. În vreme ce buza de oțel se subție în brațele lui, ciutureanul își

pierde ultimele propteli de cumpărare. Avînd la cingătoare un topor gata ascuțit, ciutureanul devine sălbatic — poate lovi în fratele său, poate arunca cu el în icoană, poate calici o vită slăbănoagă a vecinului.

Spre marele noroc al tuturora, cînd războiul pentru brazde ajunge la culme, se repede de după deal o boare de vînt primăvăratică și ademenește ciutureanul în cîmp. Semănăturile de toamnă, privighetoarea, un soare blînd și cald îl trezesc încetul cu încetul din sălbătăcie. Ciutureanul își dă cușma pe ceafă și caută mirat în jur : stai, bade, că nu-i pierdut nimica ! O roadă bună, numai o roadă frumoasă de-ar da Domnul, iar încolo — habar de grijă ! Nici n-ai să prinzi de veste cînd au să vie boierașii să ți-l umfle pe la cumătrii, apoi, cum se înțelege cu muierea, îi cheamă și el la un pui de guleai.

Totul începe din nou.

Cu anii goana după pămînt a secătuit cumplit sărmana Ciutură. Ochii ciutureanului mai mult furau prin părți decît căutau înainte. Ciutureanul ținea minte orice piatră și orice stîlp pe lîngă care ar fi trecut. Din toate cîte se spuneau, suna a vorbă de om deștept numai un singur cuvînt : *pămînt*. Cine are pămînt are dreptate ; cine nu-l are, poți să-l calci, să-l îmbrîncești cît o să-ți placă. Zornăitul gologanilor ducea gîndul ciutureanului la scîrțîitul cotigii, plînsetul plugului îl întorcea din nou cu gîndul la parale, și toată viața unui om, tot ce-a vrut, ce-a avut, ce-a visat rămînea împănat între aceste două sunete de metal.

Dar, firește, în felul acesta nu mai putea merge, și într-o toamnă, pe cînd crîșmarul Ciuturii a tocmit doi băietani pentru cărat vinul de prin beciuri, cînd judecătoriile gemeau de atîta lume și atîta nedreptate a apărut un ciuturean cu fruntea senină, s-a oprit și stă zîmbind la portița sa. Pare mulțumit, împăcat cu toate și dragă îi este lumea dintr-un capăt în altul.

Ciuturenii se adună în jurul lui şi-şi fac unul altuia cu ochiul — las' că nu sînt nici ei proşti, bănuiesc cam cum o fi venit veselia asta. Onache Cărăbuş a făcut, pe semne, rost de pămînt şi acum, vesel cum nu se mai poate, a ieşit la portiţă, are omul chef de sfat. La care presupunere Onache rîde cu multă poftă : care pămînt, bre, aţi înnebunit ? ! Îmblam azi prin ogradă, am găsit cîteva seminţe de voie bună şi mi-am zis : ia să ies cu dînsele la drum, că doar pentru ce alta îşi face omul portiţă...

Aproape două sute de portiţe numără drumurile Ciuturii. Cîndva sătenii, trecînd pe lîngă ele, căutau să-şi conteneaseă paşii. Aici puteai găsi multe, de toate. O noutate pe care ai mai auzit-o, un sfat ce n-o să-ţi prindă bine niciodată, dar se putea întîmpla să faci rost de un pic de voie bună. Rareori puteai da peste o pătăranie cu draci, aşa încît să-ţi ajungă voie bună pentru un an întreg. Cu vremea uiţi şi pătărania, şi dracii ceia, dar tot umbli zîmbind — ca să vezi cum a fost !

Portiţa lui Onache Cărăbuş, împletită din nuiele de salcie, avusese cîndva multă trecere printre portiţele satului. Pe urmă a prins s-o roadă şi pe ea tristeţea. Stătea pustie săptămîni întregi, iar de răsărea serile în preajma ei un capăt de vorbă, era aceeaşi poveste : pămînt, necazuri şi iar pămînt...

Cărăbuş ajunsese a umbla şi el pe la judecăţi. Avea vreo trei hectare cu totul, dar erau risipite prin toate moşiile satului. Cel mai bun pămînt pe care îl avea — ceva mai mult de-o jumătate de desetină — era pe dealul cel mic şi acum jumătatea ceea de desetină s-a pomenit strîmtorată din toate părţile de pămînturile lui Haralambie. Şi chiar că deştept era Haralambie acela — a tot adunat leu la leu, sută la sută, şi nu dezlega punga pînă nu auzea că undeva se mai vinde o bucată de pămînt. A tot cumpărat şi schimbat, şi arendat, şi iar cumpărat, şi iar schimbat, pînă s-a trezit Ciutura goală puşcă, pentru

că de la marginea satului și pînă hăt la marginea pădurii, tot dealul cel mic erau pămînturile lui Haralambie. O singură fîșie, jumătatea de desetină a lui Onache, îl împiedica pe Haralambie să spună în fața satului că, iată, de la sat și pînă la pădure, cît vezi cu ochiul, e tot al meu.

Pentru început Haralambie l-a luat pe Onache cu binișorul. Și-a amintit că, s-au luat odată frați de cruce, au holteit, și iar dă-i cu prieteșugul, dă-i cu cumătriile — și toate numai pentru a-l face pe Onache să vîndă, în cele din urmă, jumătatea ceea de desetină. Îi plătea, că puteai cu banii ceia cumpăra două hectare undeva în altă parte, dar nu vroia Onache cu nici un preț să se despartă de bucățica ceea de pămînt moștenită de la tata. Cînd a văzut Haralambie că nu e chip cu binele, a pornit-o cu răul. În fiece toamnă, pe vremea aratului, face ce face și mai suflă cîte-o brazdă-două din micuța jumătate de desetină a bietului Onache.

Văzînd cum crește lăcomia vecinului, Onache s-a apucat și a sădit vreo zece-cincisprezece vișinari în lungul hatului, așa numai unde și unde, pentru a însemna mai mult locul. Lui Haralambie nu-i plăceau vișinele, și într-o toamnă i-a scos cu plugul. Ca să nu fie pe urmă cu bănat din partea lui Onache, a sădit vreo zece-cincisprezece cireșari, dar nu acolo unde creșteau vișinarii, ci cam pe-acolo pe unde i se părea lui c-ar fi trebuit ei să crească. Asta, firește, nu-l mai aranja pe Onache, și el a smuls cireșarii. După care, firește, a venit rîndul judecăților.

Ani și ani s-au tot sfădit și învrăjbit, ș-au cheltuit, ș-au tot cărat la Soroca martori. Ciutura ba e de partea unuia, ba ține partea altuia. Procesul Vișinarilor împotriva Cireșarilor s-a dovedit a fi unul din cele mai zgomotoase în toată Cîmpia Sorocii. Dreptatea părea să-i surîdă ba lui Haralambie, ba lui Onache, dar stai să vedem mai bine ce e cu cîntarul ista al Dreptății ? Îți macini averea, îți macini sănătatea, iar dreptatea unde-a

fost acolo și rămîne. A, nu, și-a zis Onache, oi fi fiind eu prost, dacă nici chiar pînă într-atîta. Și într-o zi ploioasă, cînd se ducea pe jos la Soroca, ce-i vine lui în cap — se întoarce de la o bucată de drum.

Era, de altminteri, una din ciudatele lui apucături. La un moment dat ceva parcă i s-ar fi luminat și el începea a se vedea pe sine însuși de la o parte. Apoi, uitîndu-se așa, de la o parte, ce-a văzut Onache Cărăbuș ? Un om necăjit, oropsit, secătuit, îmbrîncit din toate părțile. „A, nu, că așa nu mai merge", și-a zis el și s-a întors din drum. A ajuns acasă, a pus scara la gura podului și, împreună cu pumnul cela de răsărită, părea să fi scotocit undeva la fundul unui sac și cîteva semințe de voie bună. A venit de-a deschis portița de salcie și acum stătea zîmbind între cei doi stîlpi, de parcă i-a venit pe limbă o pătăranie nemaipomenită și așteaptă să treacă pe drum un voinic destoinic să aibă cui o povesti.

— Hai noroc, bade Onache ! Ce mai faci ?

— Dă, ce să fac ? Stau și eu, să văd un' se duce lumea...

Din vreme în vreme apărea, alergînd în jurul casei cu o sită de gheme, o fetișcană sprintenă de vreo șaptesprezece ani. Visa, pe semne, un covoraș cu dungi rozove, ca să-l urce sus pe zestrea sa. Era tînără, era harnică, drag îi era omul ce stătea la poartă și vroia să afle ce veselie o fi dat peste dînsul.

— Tată, mata ce rîzi ?

— Care rîs, bre Nuțișor ? Stau și eu, de, ca un om...

Copila nu l-a prea crezut. Onache nici n-a stăruit să-l creadă. Sfîrșind a depăna firele, Nuța a intrat în casă, iar Onache a rămas să aștepte omul cel vrednic ce-ar putea ține minte multă vreme o asemenea pătăranie. Cîțiva săteni încercaseră să-l ia cu vorba, dar

Onache nu s-a dat — o pătăranie bună trebuie să știi în ce căpățînă o așezi, altfel o dai pe nimica.

Pe la amurg, de undeva din ulicioară a răsărit Tudorache. Venea iute cu un topor mare pe umăr și se tot grăbea de parcă l-ar fi simțit turcii și au pornit pe urma lui. Crescuse înalt, aproape îl ajunsese pe tatăl său cu statura și numai un pic de îndrăzneală nu-i ajungea ca să mai apară un flăcău în Ciutura. Era sfios ca o fată mare, dar Onache știa bine că nu s-a născut el cu obrajii gata rumeniți. L-au deprins cu stinghereala părinții. Tatăl său, lacom la avere, îl tot mîna ca pe un argat, îl făcea să poarte niște vechituri ce semănau zdrențe în jur, și lui Tudorache nu-i rămînea decît să fie iute de picior, să treacă pe ulițele satului aproape nevăzut. Cărăbuș ura nedreptatea, oriunde și oricînd i-ar fi răsărit ea în cale. Nedreptatea făcea din el ostaș într-o singură clipă, chemîndu-l sub steagul libertății, drept care omul își coboară mînile ce stăteau adunate cruce la piept.

— De unde-mi vii, voinicule ?

Lui Tudorache nu-i prea venea a crede că cineva îl poate socoti voinic. L-a privit lung, să vadă de nu cumva își bate joc de dînsul, apoi a lăsat toporul să se legene spînzurat de braț. I-a mulțumit cu privirea pentru o vorbă bună.

— Am fost la pădure, credeam, poate, niște lemne...

— Ce să faci cu lemnele ?

Nu se știe cum, dar din vorbele lui Cărăbuș ieșea că Tudorache s-a dus la pădure nu pentru că îl trimisese tatăl său, ci pur și simplu îi trebuiau lui niște lemne și s-a repezit după ele la pădure. De ce, adică, să nu se repeadă ? Lucrul ista i-a plăcut lui Tudorache atît de mult, încît el a prins a căuta primprejur vreun martor, care, pe urmă, ar putea adeveri cele auzite.

— Voiam să fac un gard. Tata n-o avut de lucru și iar s-o sfădit cu moșu-meu Grigore. Ba, cică, găinile

scurmă la ei, ba cum că vițelul lor ar fi zburdat prin cartoafele noastre...

— Și ce zice pădurarul : nu vrea să deie lemne ?

— Nu vrea.

Onache a zîmbit — ai găsit pădurar ca să-ți deie lemne ! Dar totuși, fac oamenii cumva ca să nu se întoarcă de la pădure cu deșertul.

— Iaca, bre Tudorache, zici tu de pădurar că nu vrea să deie lemne...

Și-a mijit ochiul stîng, scotocind cu el, totodată, și adîncimile cerului înserat, și ascunzișurile firii sale hazlii.

— Mda... Aruncă toporul cela colo pe iarbă — să se descurce mai întîi tat-tu și cu moș-to : al cui era vițelul, ale cui au fost găinile. Da... Eram de sama ta pe atunci — aveam vreo șaptesprezece-optsprezece ani. Trecusem, îmi pare, de optsprezece, cu toate că, ia stai un pic, ce să mint, nici chiar șaptesprezece n-aveam ! Apoi, m-am pornit și eu odată, bunăoară, cum te-ai pornit tu amu, la pădure după lemne. Pădurar era pe atunci unul Cazacu și ținea în pădure la canton o fetișcană cam de sama mea. Da știi tu, bre Tudorache, ce înseamnă o fetiță de șaptesprezece ani, cînd și tatăl ei, și mamă-sa au fost în tinerețe oameni frumoși cum nu se mai află ? Nu știi ? E-le-leu ! Apoi am să-ți spun eu ce înseamnă o fată tinerică și cu draci...

Tudorache stătea vrăjit și clipea fericit după fiecare vorbă. Prinsese a se întuneca. S-au întors de la cîmp cei doi băietani ai lui Onache și deshămau tăcuți caii în ogradă. Nuța a ieșit de cîteva ori din casă să-l cheme pe tată-său la mîncare, căci se răcea mămăliguța, iar Cărăbuș depăna întruna frumoasa poveste despre o fiică de pădurar. Pe urmă, amintindu-și deodată cîți ani au trecut de atunci, s-a întristat, și-a scărpinat ceafa, a amuțit, a pornit spre casă. Tudorache nu se mai putea mișca din loc și, fiindu-i milă de băiat, Onache i-a făgăduit

că, se prea poate, în altă sară, cînd or mai avea vreme...

A doua zi, începutul acesta de pătăranie a înviorat toată tinerimea satului. Spre sară, Tudorache împreună cu alţi cîţiva băieţi şi-au găsit o mică trebuşoară pe dealul cel mare, şi se tot plimbau ei pe lîngă portiţa lui Onache Cărăbuş. Ba coborau la vale, ba se întorceau înapoi, şi tot căutau lung la portiţa josuţă, împletită din nuiele de salcie. Cine ştie, lîngă fiece portiţă poţi găsi ceva, dar aici, dacă apare Onache, atunci e mare sărbătoare.

Pe la amurg Onache a ieşit cam supărat, de parcă avea de gînd să-i întrebe ce tot umblă ei pe lîngă casa lui.

— Spuneai mata asară, bade Onache...

Auzind aşa vorbă, a rîs din toată inima Cărăbuş :

— Spuneam ! Abia începusem a aduce vorba, măi flăcăilor, căci fetişcana ceea a pădurarului, să nu se supere pe unde o fi fiind ea amu, era un drac şi jumătate ! !

Sară de sară, o săptămînă încheiată băieţii din Ciutura stăteau în jurul lui Onache şi se împărtăşeau din voia bună a lui. Din vreme în vreme, venea Nuţa să-l cheme pe tatăl său la masă. Avea şi fetişcana asta draci, căci venea tocmai atunci cînd Onache ajungea cu povestea la cele mai delicate întorsături de vorbă. Băieţii nu se supărau — era fiica lui Onache, au învăţat cu dînsa la şcoală, de, cum să te superi !

Într-o sară, cînd pătărania ajunsese la momentul cela simpatic, unde totul se hotărăşte într-o clipă — a fost ori n-a fost ! — Nuţa a mai venit o dată să-l cheme pe tatăl său. Pentru a patra oară ieşea din casă, şi bietul Onache, făcîndu-i-se milă de dînsa, şi-a lăsat povestea baltă. A oftat şi, pornind spre casă, a spus băieţilor :

— Lasă, poate ne mai întîlnim noi cumva...

A doua sară însă n-a mai ieşit. Era un miez de toamnă şi, ba e ceaţă, ba o întoarce spre ploaie. Iar între ceaţă şi ploaie, aşa, cam peste drum, locuieşte conul reumatism. Băieţii erau încă tineri, slavă Domnului, nu ştiau

ce-i asta. Se tot adunau pe înserate și stăteau răbdători la poartă. Vroiau să afle cu orice preț cum s-a sfîrșit povestea cu fiica pădurarului. L-au tot așteptat multă vreme la portiță, pe urmă ce i-a venit în cap lui Tudorache ? Ia hai să intre el, să întrebe omenește cam pe unde, pe cînd ar putea ei să se întîlnească...

A intrat și nu se mai grăbea să iasă napoi. În casă era bine, era cald, și apoi fiica lui Cărăbuș semăna ca două picături cu fiica ceea a pădurarului. Avea draci și ea, era aceeași pătăranie ce umbla sprintenă prin casă și, cu toate că în povestea asta nimeni n-ar fi putut spune din capul locului de-a fi ceva la mijloc ori n-a fi, lui Tudorache i s-a părut că n-ar fi rău să stai așa, la o parte, ca să vezi cu ochii tăi cum se leagă și se dezleagă toate pe lume.

S-a așezat pe laviță fără nici o urmă de grabă, a prins a povesti cum și pentru ce s-au mai sfădit o dată tată-său și cu moșul lui. De data asta era hîtru, făcuse școala la Cărăbuș, și a așternut povestea în așa fel, că pe la miezul nopții abia-abia ajungea la începutul sfezii, și cînd pleca, a fost rugat de toți dumnezeii să vie a doua oară și să povestească totul pînă la capăt. N-a izbutit însă săracul să-și sfîrșească povestea, că în sara următoare, cînd a intrat, vreo șase băietani ședeau în casa lui Cărăbuș, și fiecare căuta să se vîre cu cuvîntul, căci fiecare venise cu pătărania sa.

*

Trece toamna. Cîmpurile rămase goale suflau o răceală crudă, ce te răzbătea pînă la oase. Cîteva zile cu ploi au oprit semănatul de toamnă, i-au făcut pe ciutureni să-și ascundă prin poduri roada și o grozăvenie de timp liber s-a năpustit peste sat. Ciuturencele, cu furcile în brîu, se grăbeau să-și îmbrace copiii și casele,

ciuturenii alergau din noapte în noapte după pămînt, iar tinerimea găsise o joacă cum nu se mai poate de frumoasă.

Cele trei ferestruici ale casei lui Onache Cărăbuş au prins a lumina tot mai plin, tot mai tîrziu. Oricît de bine le-ar fi închis pentru noapte, şi poarta, şi portiţa rămîneau puţin crăpate, aşa că cine vroia putea să intre. În serile cînd se strica vremea, lîngă pragul casei apăreau un mănunchi de paie, o furcă de fier, pentru ca dacă cineva ar încerca să-şi curăţe încălţările, să aibă cu ce le şterge.

Cînd a venit prima zăpadă, în casă nu mai ajungea loc nici de stat în picioare. Un drac de fată de şaptesprezece ani făcea minuni cumplite. Toţi cei ce erau pînă mai nu demult buni de gură plecau ochii sfioşi, iar ruşinoşii, prinzînd la îndrăzneală, turnau o snoavă după alta. Nuţa părea că nici pe departe nu ştie cîte se petrec în jurul ei — stătea tăcută, torcea şi apoi de unde putea ea să ştie că pentru fiece zîmbet, pentru fiece glumă a ei se dau bătăi cumplite !

Băieţii cătau să vie cît mai devreme, să plece cît mai tîrziu şi se topeau de atîta dragoste. Le plăcea cuşma brumărie a lui Onache, spînzurată în cui să se zvînteze, le plăcea a bea apă dintr-o cănuţă cu doi cucoşei desenaţi pe ea, puneau la cale, fiecare în mintea lui, o groază de planuri, ca să-l răzbune pe bietul Onache — ca să vezi dumneata porcărie ! Sădeşte omul cîţiva vişinari în lungul hatului...

Fetele mai mari din Ciutura, întîlnind drăcuşorul cela de şaptesprezece ani, căutau să lege prietenie cu dînsul. Părinţii flăcăilor ce-şi petreceau serile la Onache găseau multă înţelepciune în vorbele spuse de Cărăbuş, iar ciuturencele erau gata să puie mîna în foc că Nuţa şi mai ales mamă-sa ştiu a face de dragoste, şi, vede numai Dumnezeu, odată şi odată au s-o păţească ele, au să-şi blesteme şi zilele, şi neamul.

Băieţilor însă le plăcea să fie vrăjiţi. Veneau sară de sară, iar cu cîteva zile înainte de Crăciun, cînd badea Onache, iţindu-se de pe cuptor, a prins a aduce vorba că şi somnul o fi avînd vreun rost în viaţa omului, a mai apărut un flăcău. A venit iute ca vîrtejul — un scîrţîit de portiţă, paşi, o bătaie uşoară în uşă şi — uite-l în prag. Nalt, frumos, mîndru cum nu mai văzuse casa ceea. O percică neagră ca pana corbului, buze mari şi rumene ca vişina coaptă, un pătrăţel auriu de licean la mînecă.

— Nică !

Au satele noastre o putere misterioasă asupra tuturor sufletelor crescute într-o singură matcă, aşa încît cei plecaţi nu visează decît la clipa întoarcerii lor. La liceul industrial din Soroca multă carte nu se prea făcea, dar chiar şi ceea ce se făcea era însuşit în fugă, căci elevii nu visau decît la viitoarea vacanţă. Trăia şi Nică cu gîndul doar la vacanţă. Spre cumplita sa uimire, de astă dată a găsit satul pustiu. Zilele, foştii lui tovarăşi dormeau pe după sobă, iar pe la amurg se adunau cu toţii în casa lui Onache Cărăbuş, căci, zicea lumea, a răsărit din Nuţişoara ceea un drac de fată cum nu se mai află. Cîteva zile Nică a tot stat pe acasă, căci nu îndrăznea să-şi înfrunte părintele, dar mai apoi şi-a zis : stai, domnule ! Are tatăl meu ce are acolo cu badea Onache, dar ce avem noi cu Nuţa ? Drept care a şi coborît într-un amurg de pe dealul cel mic.

— Bună sara.

Nuţa, deşteapta fiică a lui Cărăbuş, le-a potrivit pe toate în aşa fel, că lîngă dînsa a apărut un locuşor slobod, iar furca din care torcea tot timpul se făcea a luneca la vale, bat-o focul s-o bată, aşa că nu mai era chip de tors.

— Dă, bre, să-ţi ţin eu furca ceea !

Fiul lui Haralambie nu era dintre cei care să lase ceea ce putea fi al lor. Dar, pe de altă parte, sărmanii

vişinari, stîrpiţi de cireşari... O mare nedumerire s-a lăsat în casă şi Nuţa, ca să treacă peste aceste tăceri grele, l-a întrebat cîte clase a făcut, cîte i-au mai rămas. Terminase şase, iar încolo Dumnezeu ştie, căci zilele omului sînt puţine şi totul pare să fie dinainte hotărît de soartă. Iar dacă soarta pe toate le-a hotărît, ce să ne mai căznim şi noi cu ghicitul ?

Trece Crăciunul, trece Anul Nou, se trece şi vacanţa. Vreo două săptămîni Nuţa torcea tristă şi îngîndurată, căci nu mai vedea în casă buzele cele cărnoase, vişinii, ce spuneau minciuni de-ţi era mai mare dragul... O scuturau fiorii de fiecare dată cînd scîrţîia portiţa, dar, vai, unde ţi-i Soroca şi unde e Ciutura ! Apoi au venit frigurile celea mari, au venit viscolele, aşa că nici biata lor portiţă nu mai scîrţîia, şi nici Nuţa nu mai avea ce tresări întruna.

Nu se ştie cum şi de ce, dar tocmai pe frigurile celea mari judecătoria din Soroca a găsit de cuviinţă să mai revină o dată la procesul intentat de Cireşari împotriva Vişinarilor. Cărăbuş, nu ţinea cai în anul cela şi a zis că nu porneşte el la drum pe un asemenea frig. Fie ce-o fi. Haralambie avea două perechi de cai, dar, cu avocaţii plătiţi din vreme, a zis că nu se duce nici el şi a trimis vorbă fiului să se repeadă la proces şi să-i scrie cum au trecut toate.

Cu frigul cela nici poşta, nici scrisorile nu mai umblau. Cum însă s-au potolit viscolele şi s-a făcut drum de sanie de la sat la sat, iar a început a scîrţîi serile portiţa lui badea Onache, şi iară a tresărit inima bietei Nuţe, căci, ca să vezi, l-a cunoscut după paşi ! Era el ! Nică a intrat cu o vînătaie sub ochiul stîng şi o copie de certificat din care reieşea că procesul a fost cîştigat de Vişinari. Dreptatea era de partea lor acum, şi pururea, şi în vecii vecilor.

— Amin, a rostit Onache, culegînd o lacrimă de pe obraz.

S-a grăbit să scoată din beci un ulcior cu vin — cam acrişor, cam tulbure, dar, cel puţin, nu te ţine parale, că-i al tău. Casa era plină ca totdeauna. Au închinat cu toţii cîte un pahar în cinstea lui Nică, a cinstit şi Nuţa, urîndu-i lui Nică multe clase înainte. Nică a povestit cum s-a întîmplat de-a căpătat numai o vînătaie, a mai făcut cîteva glume şi s-a grăbit să plece, iar Nuţa, aruncînd o basma pe umeri, a ieşit să-l petreacă.

Afară era frig, întuneric, şi Tincuţa i-a strigat fiicei din urmă să nu stea chiar mult. Nuţa ieşea des în tindă să-şi petreacă băieţii, dar făcea ce făcea şi se grăbea să vie înapoi. Ba că-i era frig, ba i se năzărea ceva din întuneric, ba i se părea că o tuşise mamă-sa din casă.

De data asta însă ce-o fi dat peste dînsa, că nu se grăbea înapoi... Nici frig nu-i era, nici nu se speria de nimica, nici lelea Tincuţa nu-şi amintea că are o fiică ce-a ieşit în tindă şi nu se mai întoarce.

Linişte şi pace. Nici şoaptă, nici rîsete. Vîntul clatină uşa, lovind-o de perete, sfîrîie lampa a somn, iar ei tot stau şi stau acolo — un ceas, o noapte, o veşnicie nu se mai întorcea Nuţa, iar cînd a venit, n-a mai văzut nici un băiat în casă şi ceea ce a tors ea în sara ceea nici măcar nu putea fi legat de coada unui motănaş ca să-şi facă chef de joacă.

Au gemut, au scrîşnit de durere tinerele lăstare ale satului — ca să vezi, fiicele iestea de pădurari au draci din născare ! O iarnă întreagă au tot bătut ei drumul încoace, au sfărîmat singura pereche de încălţăminte din casă, au rupt din avuţia altora un zîmbet, o glumă, erau de acum cu norocul în mînă şi, cînd colo, vine acela val-vîrtej peste dînşii, vine deştept, frumos, avut, şi a rămas tînăra Ciutură săracă lipită pămîntului. Cu toate că, e drept, nimeni n-a căutat să-şi ia lumea în cap — deşi tineri, auziseră ei pe undeva că viaţa e lungă, şi deseori nici prin gînd să-ţi treacă de unde se porneşte şi unde se ajunge.

La șaptesprezece ani Nuța ajunsese fericită — lucru ce se întîmplă atît de rar și, totodată, atît de des la șaptesprezece ani. Nică nu s-a mai întors să-și termine liceul. Fusese ales de inima unei fete și pus în fruntea tuturor ciuturenilor, această dragoste l-a maturizat, l-a făcut bărbat în toată puterea cuvîntului, iar unui adevărat bărbat pentru ce i-ar mai trebui încă și carte ? !

Acum serile cele trei ferestre ale casei lui Onache Cărăbuș luminau numai pentru dînsul, și el venea sară de sară. Stătea pînă hăt tîrziu, apoi ieșea, și, petrecut de Nuța, rămînea în umbra tinzii veacuri întregi. Șușoteau, se drăgosteau și, vai, rupeau inimile celor rămași în casă, că-ți venea să le plîngi de milă.

Pînă în vară, Nică își tot purta părinții de nas că se pregătește de examene. Ceea ce nu va dovedi să susțină vara, va susține toamna, ca extern, iar toamna toate s-au limpezit într-o singură săptămînă. Sîmbătă, Nică a trimis starostii s-o logodească pe fiica lui badea Onache. A doua zi, duminică, pe cînd ieșea lumea din biserică, nevasta lui Haralambie cel Deștept le-a oprit în poartă pe Nuța și maică-sa și le-a ocărît, și le-a batjocorit în fața întregului sat. Luni, cam pe după masă, Nică a încercat în fundul unui grajd să se spînzure cu niște hățuri, dar l-a simțit Haralambie și l-a scos din laț. Marți, Haralambie împreună cu guraliva de nevastă au venit la Onache pentru a face pace : Doamne, a luat-o gura pe dinainte, un singur fecior au, și profesorii ceia din Soroca, nu trece un ciuturean pe acolo să nu le trimită vorbă să întoarcă flăcăul înapoi la carte. Miercuri la Onache a mai venit un rînd de starosti — de astă dată cu buna înțelegere a întregii familii. Joi nu s-a întîmplat nimic deosebit, iar vineri, Nuța a urcat în brișca viitorului său socru și s-a dus la Soroca, să-și aleagă rochie de mireasă. În sfîrșit, sîmbătă, Haralambie a mai venit o dată cu nevasta la Onache, pentru a alege o frumoasă

zi de nuntă, pentru că, oricum, fără o zi frumoasă nici tu nuntă, nici tu căsnicie.

Onache stătea pe laviţă tăcut, îşi mîngîia cu palma creştetul şi la toate propunerile viitorilor săi cuscri tăcea. Nu zicea nici da, nici ba. Cu toată invidia satului, care nu mai înceta să se mire şi să se crucească — să vezi cum Onache cel Prost l-a tras pe sfoară pe Haralambie cel Deştept ! — cu toată această mare slavă, Onache era abătut, întristat, chiar prostit într-un anumit fel. Pentru a trăi o viaţă în mijlocul unei lumi, trebuie să ştii a te descurca, altfel nu se poate, altfel te duci la fund. Dar cum Dumnezeu să se descurce el, cînd de dimineaţă pînă sara vuieşte satul cu osanale în jurul lui, iar destinul îi şopteşte la ureche că geaba sînt toate. Prostul nu se va înrudi nicicînd cu cel deştept, pentru că niciodată Haralambie nu va lăsa să-i intre în casă prostia lui Onache, precum nici Onache nu va primi să trăiască cu mintea altuia, oricît de deştept ar fi fost acela.

Din păcate, cei din jurul lui nu vroiau să-i împărtăşească îndoielile. Băieţii erau fericiţi să aibă neamuri pe dealul cel mic, tocmai sub pădure. Tincuţa se vedea de acum stînd la slujbe alături de şalul cela vărgat, cumpărat cîndva de la Soroca, cît despre Nuţa, ea îndeobşte era cuprinsă de un fel de febră, încît nici nu-ţi mai venea a crede că-i aceeaşi fată.

Onache o urmărea aşa cu coada ochiului şi-l durea la inimă pentru că, o, sfinte Dumnezeule ! Cu totul altceva avusese el în vedere atunci cînd ieşise într-o sară la portiţă, pentru a povesti băieţilor o tîmplare cu o fiică de pădurar. O fi vrut, mă rog, ca omul, să-şi găsească un băiat bun şi cuminte de aici, din mahala, să le ajute să-şi facă pe aici, pe aproape, o căscioară, să-i scoată încetul cu încetul şi pe ei rînd cu lumea, dar a venit Măria Sa Întîmplarea, le-a dat pe toate peste cap, zicînd : aşa va fi. De, a suspinat Onache, cînd nu a mai avut

încotro : mă voi duce şi mă voi aşeza la o masă cu cel ce mi-a vrut numai rău, dar soarta n-a vrut să-l lase să se închine în faţa duşmanului său.

*

Cu cîteva zile înainte de nuntă, după ce şi-a trimis băieţii la stînă după caş, — că mulgeau oile cu rîndul şi tocmai venise rîndul lor să ridice brînza, — Onache s-a repezit să are jumătatea ceea de desetină din mijlocul moşiei lui Haralambie, care acum trecea de zestre Nuţei. Fireşte, putea să şi nu are pămîntul cela, pentru că viitorul său cuscru avea şi cai mai voinici, şi plug mai bun, dar, ce s-o fi gîndit bietul om în mintea lui : de la tata am primit jumătatea ceea de desetină frumos arată, gata semănată, apoi că tot arată şi semănată să treacă de zestre fiicei mele. Fireşte, se poate întîmpla să mai fi fost ceva la mijloc. Oricum, după ce-o viaţă întreagă te-ai tot judecat şi te-ai ţinut cu dinţii de o fărîmă de pămînt în mijlocul unei moşii, acum, cînd într-un fel sau altul, haturile urmau să fie arate şi pămîntul urma să fie vărsat în loturile fostului tău duşman, atunci, legea pămîntului, glasul pămîntului te cheamă să mai vii, să-l mai stropeşti o dată cu sudoarea, luîndu-vă astfel rămas bun unul de la altul.

În pragul nunţii sale Nuţa ajunse tăcută, ascultătoare şi priitoare cum nu se mai poate. Vroia, pe semne, să lase casei părinteşti imaginea unei bune surori, unei fiice harnice şi iubitoare. Onache i-a zis aşa, într-o doară, că poate ceva mai încolo, spre chindii, să se repeadă la jumătatea ceea de desetină de pe dealul mic, să-i ajute a duce caii de căpestre cînd se va ajunge la ultimele brazde şi, cuminte, ascultătoare cum era acum Nuţa, a venit cu mult înainte decît ar fi trebuit, şi o vreme a stat lîngă căruţă, urmărind cum se subţiază şi se topeşte văzînd cu ochii fîşia de pămînt rămasă nearată.

Fiece pămînt poate fi arat în două feluri : ori începi arătura de la haturi, de la margine, şi-o duci spre mijloc, ori o începi de la mijloc, de la răzor. Onache obişnuia să înceapă arătura de la haturi, pentru că, îşi zicea, mai arunci colo o brazdă peste hatul cela şi tot e mai cu folos. Acum, fireşte, nu mai avea nici un rost să arunci brazde peste hat, pentru că zilele haturilor celora, oricum, erau numărate.

— Mă rog, şi-a zis Onache, las' că plugul meu ştie a ara şi de la răzor.

Haralambie semănase în anul cela aproape tot dealul cel mic cu răsărită şi, ori că găsise sămînţă bună, ori că pămîntul era bine lucrat, ori că anul a fost priitor pentru floarea-soarelui, dar stăteau păduri nalte cu pălării cît roata carului. De departe era frumoasă pădurea ceea de răsărită, dar cînd a ajuns arătura la margini, le era de-a scăpării, căci o loveau pe biaţa Nuţă pălăriile şi pe cap, şi pe mîni, şi pe şolduri, aşa încît, năucită, nu mai ştia nici ea însăşi, sărmana, cum să ducă caii ceia. Erau la ultima brazdă, pe care Onache o culegea pe ici-colo cu fierul plugului, cînd deodată, din ascunzişul codrului celuia de răsărită a ţîşnit un drac de vulpe roşie ca para focului. Înnebunită de strigătele lui Onache, care striga cînd la cai, cînd la fiică, s-a strecurat printre copite, pe sub boturile cailor şi, retezînd arătura, a dispărut în răsărita din cealaltă parte...

Speriaţi de vulpe, cei doi telegari ai lui Onache parcă ar fi sălbăticit, parcă ar fi turbat. Nechezînd războinic, s-au ridicat în două copite, au smuls plugul din brazdă şi au pornit cu el aiurea prin răsărita lui Haralambie. Femeile niciodată nu s-au priceput a umbla cu caii, iar acum, biata Nuţă, speriată de cele ce se petrec, în loc să lase şi cai, şi căpestre, se ţinea morţiş de frîu, şi caii, repezind-o în lături, au lovit-o cu un corn al plugului ieşit din brazdă. Fata a ţipat mai mult de spaimă decît de durere, pe urmă însă, văzînd cu ce vînătăi la

genunchi s-a ales, s-a dus șchiopătînd spre căruță, s-a ghemuit lîngă opalcă și a prins a plînge.

După o jumătate de ceas cele două gloabe rumegau tăcute la opalcă, Nuța își tot mîngîia vînătaia, iar bietul Onache stătea zăpăcit, plouat, nimicit, căci a cîta oară în viața lui norocul trecea pe alături, pe lîngă poarta, pe lîngă casa, pe lîngă viața lui...

*

La început Nuța se ținea cît se poate de bine. Totuși, mai spre sară, durerile au prins a o răzbi. Adică pînă la fîntînă cu căldarea deșartă venea sprintenă și ușurică de-a mai mare dragul, dar înapoi cu căldarea plină nu mai putea merge atît de ușor, și se vedea de departe că șchioapătă. Mai tîrziu însă, pentru a nu se stîrni fel de fel de vorbe, a coborît în valea satului cu niște treburi de-ale ei. Mergea tot atît de sprintenă și vioaie, cele două picioare o purtau ca pe un fulg. Atîta doar că mînile ei mici, frumoase, măcinau tot ce li se nimerea în jur, și ochii ei căprii, tulburați de-o mare durere, cereau cruțare, cereau ajutor. Apoi, pe lîngă toate, din vreme în vreme a început a i se frînge glasul — era o răgușeală ce-o răzbea așa, pe neprins de veste. Rîdeau prietenele, rîdea și Nuța de răgușeala ceea a ei, dar, vai...

Dracii de babe o urmăreau pe la răscruci, pentru că ce alte griji mai au babele decît a le ghici pe toate încă din fașă și a sufla o vorbă-două cui trebuie ! Și o tot pîndeau prin ulicioare, pe cărărușe, s-o vadă nu cum coboară, ci cum urcă dealul. O pîndeau să vadă cum calcă cu un picior, cum calcă cu celălalt, și oftau babornițele naibii : vai, săraca, chiar șchioapătă, mititica... Firește, cu asemenea noutăți babele nu mai stau acasă, ci-și tot caută treburi pe dealul cel mic, și tot trec pe lîngă poarta lui Haralambie.

Nunta a mai fost amînată pe două săptămîni, și Ciutura a început a-și lua rămas bun de la dînsa. Cînd o

nuntă se amînă de două ori — gata : poţi să-i pui cruce. Totuşi n-a avut dreptate atotştiutorul sat, pentru că, pînă la urmă, a fost o nuntă cum nu se mai poate spune, acolo, pe dealul cel mic.

Era o frumoasă şi caldă zi de toamnă. Pădurile din împrejurimi se mai ţineau încă verzi, dar nucarii au început a-şi scutura frunza, şi ograda lui Haralambie cel Deştept, împrejmuită cu nucari, era numai frunze mari, şi peste tot domnea o mireasmă ascuţită de nuci coapte. Cîntau copiii de trupă, orchestra unui regiment militar din Iaşi, şi sute de brişti, şarabane, căruţe fel de fel, venite din toată Cîmpia Sorocii, împresurau casa lui Haralambie.

Nică era un mire cum nu mai văzuse încă Ciutura. Tot ce mai avea a se împlini, a se lega, a se coace, totul s-a petrecut în cîteva zile, şi a înţepenit întreaga Ciutură atunci cînd a ieşit el să-şi joace pentru ultima oară mireasa. Cine ştie de-i va mai veni ei a juca după nuntă, şi deci să se arate satului în clipa sa de glorie, de farmec şi înflorire, ca s-o ţină satul minte cum a fost ea atunci cînd era mireasă.

Ciutura se făcea însă a nu o vedea, pentru că nu-i plăcea nici cătătura, nici dansul, nici felul ei de-a fi. Ciutura se simţea chiar oarecum jignită — să duci în faţa altarului o asemenea frumuseţe de flăcău alături de o asemenea pocitură de fată ? ! Ciutura se mira, Ciutura căuta nedumerită în jur, Ciutura întreba în şoaptă : cine o fi fiind mireasa, de unde-o fi găsit-o Nică ?

O jumătate de sat se făcea a nu şti, cealaltă ridica tăcută din umeri, şi numai babele, care ştiau totul, şopteau sătenilor la ureche : apoi e fata lui Vasile, zis Isteţul, primarul din Nuieluşi, care îşi are pămînturile faţă în faţă cu pămînturile lui Haralambie. Zestrea acestei mirese era atît de mare, încît Haralambie putea spune că uite cît e de la sat pînă la pădure, tot dealul ista — şi pînă dincolo de pîrău, pînă la drumul cel mare — e

tot al lui. Apoi, vezi bine, ziceau babele, trebuia odată şi odată Haralambie cel Deştept să se încuscrească cu Vasile cel Isteţ.

Ciutura stătea împietrită. Ciutura dădea trist din cap, întrebîndu-se : bine, dar ce face cealaltă mireasă, oare n-o să vină la nuntă ? O jumătate de sat habar n-avea — cealaltă jumătate abia sălta umerii, şi numai două-trei babe şopteau lumii : cum, n-aţi auzit ? S-a otrăvit biata Nuţă, în dimineaţa cînd muzica a cîntat primul marş, trezind satul, a şi băut paharul, săraca.

Dar, pe naiba. Ciutura nu ştia firea lui Cărăbuş, n-o cunoştea nici pe cea a fiicei lui. Nuţa nici gînd să se otrăvească. Ce-i drept, a plîns, a urlat o jumătate de zi, iar după masă, cînd s-a sfîrşit cununia în biserică şi în ograda de pe dealul cel mic s-a încins veselia cea mare, a venit şi ea.

Venea împreună cu cei doi fraţi, care au crescut de-au ajuns-o cu statura. Era îmbrăcată într-o rochie nouă, venea şchiopătînd în faţa satului, şchiopăta pentru toate plimbările ei, cînd umbla cu durerea prinsă între măsele. Şi, fir-ar al naibii, putea fi frumoasă fiica ceea a lui Cărăbuş, cînd voia ea să fie — aşa; şchioapă, cu obrajii subţiaţi de plînset, ea rămînea mult mai frumoasă decît mireasa adusă din Nuieluşi.

*

A mai venit o toamnă, şi cele trei ferestre ale lui Onache Cărăbuş au prins a lumina tot mai puţin, tot mai zgîrcit. Fetele care pînă nu demult căutau prietenie cu Nuţa nici n-o mai vedeau, întîlnind-o în sat. Ciuturencele aveau mari îndoieli de ştie ea împreună cu mamă-sa vreo vrajă, iar gospodarii din sat se minunau : Dumnezeu ştie ce fel de om e Onache acela. Toacă, toacă, iar dacă stai aşa să cauţi, nici o vorbă spusă mai ca lumea, mai cu tîlc.

Capitolul V

NOPŢI DE VARĂ, NOPŢI DE CÎMPIE

Atunci cînd amurgul vine să îmblînzească marea osteneală a unei zile de vară, atunci cînd mînile bătătorite se lasă furate de visul unei mîngîieri, atunci cînd adoarme în valea satului bătaia unei căruţe întîrziate la drum, atunci cînd te prinde pe neaşteptate suspinul singurătăţii şi te doare, şi milă ţi se face pentru bietul tău noroc, — abia atunci încep a răzbate ele în cîmpie, frumoasele nopţi de vară.

Văile îşi culcă iarba în culcuşuri de răcoare, cerul greu şi siniliu coboară jos, deasupra omului, cîteva steluţe, răsărite din voia bună a lor, caută lacuri adormite să-şi răsfrîngă lumina în oglinda apei. Cîmpia se aşază la culcare, şi satele, adunate grămăjoară, picură. Din toate cele patru părţi ale lumii musteşte o linişte blîndă, o linişte largă cît o împărăţie, şi cine ajunge în împărăţia aceea — nu o mai poate părăsi. Vorba coboară în şoaptă, auzindu-se abia-abia, oftează pădurile în depărtare şi zburdă peste dealuri o boare caldă de vînt.

Nopţi de vară, nopţi de cîmpie... Ce blînd te mai mîngîie, ce bine te mai laudă, ce uşor te amăgesc, scoţîndu-te din casă... Şi au să te îmbete pentru o viaţă întreagă cu o singură cofiţă sinilie, şi au să-ţi îngîne toate melodiile pe care le cînta tinereţea părinţilor tăi, şi au să te facă să schimbi tot ce-ai avut pentru un codru de linişte acoperită cu un cer senin. Şi n-o să-ţi pară rău, căci dulci sînt aceste nopţi, ca primul strugur de poamă rumenit într-un mijloc de vară. Cu vremea va veni toamna, se vor coace viile, vor aduce în calea ta sute de struguri mîndri şi frumoşi, dar nici unul nu va mai urca acolo unde a rămas acel prim struguraş cu cîteva boabe.

Cîmpia se cam teme, cîmpia caută să ocolească aceste nopți de vară. Oameni buni și crezători din fire, în tinerețe ei se lasă ușor furați de farmecul acestor nopți. Băietani și fete, abia trecuți de pragul copilăriei, abia ajunși la prima lor sărutare, de acum aleargă în întîmpinarea acestor nopți de vară. Cînd bieții părinți văd că nopțile prea își fac de cap, cară odraslele pe la case, înjghează o mică nuntă, însurîndu-și copiii la șaptesprezece, la optsprezece ani.

Și rîd de graba părinților nopțile de vară, căci după cununia celor doi mai rămîne o tinerețe aproape neîncepută. O viață lungă de om cei doi căsătoriți o să caute să se întoarcă din cîmp cît mai tîrziu, cît mai osteniți, să se culce cît mai devreme, să încuie ușile cît mai bine. Dar nopțile de vară îi tot pasc, îi tot pîndesc... Uneori răzbate cîte un crîmpei de liniște în casele lor și-i trezește din somn. Ei vin tăcuți la fereastră, caută lung afară, se gîndesc cu amărăciune : oare să se fi dus chiar totul, oare să fi rămas frumusețea asta numai pentru alții ? Dar nu-și sfîrșesc gîndul, căci prinde a scînci un copil prin somn. Ei vin și-l împacă, îl învelesc, își aduc aminte că ar fi bine să potcovească, în sfîrșit, calul, dar n-au parale, și pînă se tot gîndesc de unde ar putea să le împrumute, se rumenește răsăritul, vine dimineața, și rămîne uitării tulburătoarea vrajă a nopții ce a intrat pe furiș în casă, în suflet, în inima lor.

Sînt scurte și trecătoare aceste nopți de vară, dar, așa scurte și trecătoare cum sînt, cu cîtă patimă îs blestemate, cu cît dor îs așteptate, ce amar de vreme poartă cîmpenii în sînge amintirea celor nopți de neuitat...

*

Vreo jumătate de vară au tot alergat nopțile calde și senine după un băietan smolițel, dar era hîtru ștrengarul și nu se lăsa prins. Nu-l ademenea deloc bezna

senină în care nu poți trage o brazdă, nu poți ieși la seceriș. Harnic și strîngător, avea el de acum socotelile lui cu lumea, era gata în orice clipă să se încaiere pentru haturi, cu toate că nici pămîntul lui și nici, firește, haturi încă nu avea. Era mîndru, era mintos, și tocmai atunci cînd se simțea pe deplin izbăvit de vicleșugul nopților, atunci cînd începuse a-i lua peste picior pe cei pățiți, atunci a pățit-o și el.

Ce are a face cum a fost ? Foarte simplu și foarte complicat, cum se întîmplă mai totdeauna. Nopțile senine și calde de vară l-au încurcat într-o mie de nimicuri, i-au sucit și răsucit mințile, tipărindu-i o palmă pe umăr atunci cînd era limpede că nu mai scapă.

Cu toate că, odată ce-a venit vorba, vinovată era vîrsta. Germenele maturizării sapă în fiece copil de țăran, și el le tot încearcă ba pe una, ba pe alta — doar-doar va fi și el bun pentru ceva. În sat omul devine matur, altfel zicînd, ajunge mare numai atunci cînd se pricepe și el a face un lucru bine, ducîndu-l pînă la capăt. Unii încep a se maturiza prin glume, alții prin meșteșuguri, ceilalți prin viclenii fel de fel.

Mircea într-o bună zi s-a pomenit cosaș, și nu că așa, dar un cosaș în toată puterea cuvîntului, că rămînea miriștea ca rasă cu briciul în urma lui. Cu cîștigurile de la cosit s-a dus la iarmaroc de și-a cumpărat o coasă nouă, ca să fie a lui. Singur și-a ales-o, singur și-a bătut-o, singur și-a potrivit-o în cosie, și le-a nimerit pe toate atît de bine, că veneau vecinii să se mire de-o asemenea coasă ușurică și bună. Iar cînd omul e tînăr și știe a cosi, și are coasa lui, parcă îl mai poți ține acasă ? !

Mircea a cosit mai toată vara. A cosit iarbă, lucernă, grîu, secară, iar cînd nu a mai avut ce cosi, s-a înțeles cu pădurarii să cosească în pădure pentru fiecare a patra căpiță de fîn. Pădurarii, mă rog, de ce nu ? Și-l tot înfierbîntau cu laudele, și se tot mirau de-o asemenea coasă, de-un asemenea cosaș, iar bietul Mircea — dă-i

nainte postată după postată, aşa că-i aburea cămeşa de pe umeri, şi căpicioarele de fîn ba coboară în vale, ba urcă la deal, ba iară coboară la vale...

Şi tot aşa hai şi hai, — pînă ce într-o zi, într-o bună noapte, căluţii lui Nicolae Moraru au scos pe drumul vechi al Pămîntenilor o căruţă cu fîn, o mică pălărioară de paie deasupra şi un fluierat şăgalnic, ce ţinea morţiş la o anumită afacere cu dracul cela de fată :

Măriţă, Măriţă,
Tînără fetiţă !
Eu m-aş îndura
Şi ţi-aş cumpăra...

Drumul vechi al Pămîntenilor zace înăbuşit de colb, frămîntînd osteneala unei zile de vară. Răsare de undeva o boare de vînt, se prelinge uşor în lungul văilor, şi iar e linişte şi pace în jur. O lună cu obrajii supţi s-a repezit din zarea senină şi urcă cerul încet. Din vreme în vreme răsare cîte-o fîntînă la marginea drumului, murmură în jurul ei picăturile de apă, mustindu-se dintr-o călcătură de vită în alta.

E miez de vară, şi nopţile sînt scurte, ard cu flacără deasă, aurie. Umbra căruţei cu fîn s-a aşternut departe în largul cîmpului şi pare a nu se mişca din loc — copitele cailor bat surd colbul drumului, roţile se mişcă, dar ce ţi-i bun cînd cogemitea umbră, aşternută în cîmp, unde-a fost, acolo rămîne. Mirozna fînului de prima coasă scoate băiatul din minţi, îl tot grăbeşte şi-i şopteşte întruna că prea e ruşinos, că altul în locul lui demult ar fi sucit minţile drăcuşorului celuia de fată :

Cercei şi mărgele
Pentru mîngîiere...

Şi deodată a amuţit. La vreo sută de paşi înaintea căruţei stătea pe marginea drumului o fată. Două gîţe unduiau uşor pe spinarea ei, îndemnînd-o la drum — copila face cîţiva paşi, apoi iar se opreşte. O fată tînără, o fustişoară cenuşie, un coşuleţ de papură şi o cîmpie largă, ce picură în jur cît vezi cu ochiul...

Nuţa...

Noaptea era caldă şi senină, copila era ostenită, iar el venea cu o căruţă încărcată cu fîn. Erau amîndoi în aceeaşi vîrstă, amîndoi erau din Ciutura, şi sortit le era să împartă frăţeşte în două şi noaptea ceea de vară, şi cîmpia şi drumul, şi fînul din căruţă.

O viaţă lungă de om se tot întorcea Mircea la întîlnirea ceea a lor. De fiecare dată o tot tălmăcea altfel decît data trecută, dar, oricum ar fi răstălmăcit-o, întotdeauna, cînd şi-o aducea aminte, rămînea cutremurat de acea înfiorare dulce pe care o cunoscuse atunci, pentru prima oară în viaţă. Că era dor, că era dragoste, că era vis, ce importanţă are ? !

Pînă la urmă a întîlnit-o. Urcase şi el, o iarnă întreagă, dealul cel mare. Petrecea sară de sară împreună cu drăcuşorul cela de fată, şi începuse a fi aşteptat, ajunsese a-i ţine furca, zvîcnise în inima lor acel fior dulce, dar mai pe urmă a venit frumosul de la Soroca, şi ea l-a părăsit ori, cum se zice în Ciutura, l-a *lepădat.*

De obicei, oamenii au buna-cuviinţă să-i ocolească pe cei pe care i-au trădat. De doi ani, de la nunta ceea a lui Nică, Nuţa tot fugea din calea lui Mircea, îl ocolea chiar şi acolo unde părea că nu puteau să nu se întîlnească. Dar doi ani e vreme multă şi iat-o stînd puţin stingherită, puţin ruşinată, pe marginea drumului. Aşteaptă căruţa şi nu ştie nici ea însăşi ce-o să fie pînă la urmă — poate a trece fără a o recunoaşte, poate s-a opri.

Se schimbase mult în cei doi ani de zile, şi totuşi Mircea a recunoscut-o. A întîlnit-o noaptea, departe de

sat, și a recunoscut-o. A cunoscut-o, căci abia acum și-a dat sama că o căuta. Căuta sprinteneala ei scînteietoare în umbletul tuturor fetelor, căuta cele două gîțe mari, căuta ochii ei căprui...

— Ce nu mai cînți, Mircea ?

Ajungînd în dreptul ei, Mircea a oprit căruța, a venit la marginea fînului, a privit-o cum stătea ea jos, micuță, străină și amărîtă.

— Îl las pe altă dată. Se mai întîmplă o sară frumoasă și să nu-mi fie urît...

— Ba să nu lași nimic pe altă dată. Cîntă amu cît ți-i a cînta, pe urmă, cine știe...

Culesese de undeva din lume cuvinte noi, cuvinte ostenite și amare. Glasul ei, sunător și vesel, acum tremura la fiece suflare, gata să se frîngă. Băsmăluța, fugită de mii de ori pe ceafă, a rămas să zacă colăcel colbăit în jurul gîtului. Fruntea căzuse jos, ochii osteniți de atîtea depărtări priveau pămîntul de sub picioare, și numai sînii bătăioși, numai trupul cela sprinten mai așteptau gluma unui băiat îndrăzneț și cuminte.

— De unde vii așa tîrziu ?

Nuța a încercat să zîmbească, dar n-a izbutit și a oftat.

— Nu știi tu de unde vin...

Știa toată Ciutura. Trebuia să știe și el.

— Ce se mai aude la Ieși ?

De data asta fata a zîmbit.

— Lume multă, bani puțini... Încolo — ce să se mai audă ?...

Bate încet lumina lunii. Un suspin prelung și înăbușit se strecoară în lungul văilor — ar fi plîns, dar nu mai au lacrimi, ar fi rîs, dar n-aveau chef.

— O fi mare el, Ieșul cela ?

— Tîrg mare, tîrg frumos...

Luna bate de sus, umbra carului a venit aproape, s-a culcat tăcută lîngă roți. Picură și caii, rezemați unul

de altul. Somnul cel adînc însă nu mai vine. Inima se topește, gîndurile amuțesc, și sufletul vrea în clipele celea să viseze un vis măreț, un vis de-o frumusețe rară.

— Ce duci acolo, în coșulețul cela ?

Nuța uitase, pe semne, că are un coșuleț de papură în mînă. S-a bucurat mult că nu l-a pierdut, s-a lăsat într-un genunchi să vadă ce are acolo.

— Am pîne albă, de la oraș. Vrei ?

— Ai să te poți sui încoace, sus ?

Copila a ocolit căruța cu fîn, chitind în mintea ei cam pe unde să urce, și venind înapoi la locul ei, a oftat.

— N-am să pot. Da-i bine acolo în căruță ?

— Rai.

Mircea a înfipt biciul, aninînd hățurile de el, a lunecat din căruță și, prinzînd cu piciorul spinarea unui cal, s-a oprit, a vîrît un braț în fîn. Fusese prea multă vreme dragostea altuia pentru a mai fi și dragostea lui. Era prea sprintenă, ispititoare, amețitor de ispititoare, ca s-o urce în căruța lui, dar o dorise cîndva cum nu mai dorise pe nimeni, și ceea ce am dorit, dar nu ni s-a dat, o să ne tulbure o viață întreagă.

— Ei, hai, sui.

— Cum să sui ?

Era fată și habar n-avea cum face omul cînd vrea să suie.

— Uite dar. Aici pui un picior, colo mi-l pui pe celălalt. Aici mi te prinzi cu o mînă, colo apuci cu cealaltă...

Întorcîndu-se de la tîrg, a devenit prea ascultătoare Nuța lui Onache Cărăbuș. A căutat să le facă pe toate întocmai cum i s-a spus și anume de asta le-a încurcat pe toate. Sufla fierbinte sprinteneala ei de nouăsprezece ani, copila tot urca, avînd grijile sale, și, cînd era aproape sus, caii au smuncit căruța din loc.

— Of, Doamne...

Tot ce căuta să ocolească Mircea, marea minune pentru care s-au tot ghiontit băieţii din Ciutura vreme de un an de zile, tot ce poate ascunde o fată s-a lipit, a crescut în trupul lui, şi numai inima fetei se bătea sălbatic, trezită de amintirea altei dragoste.

— Maica Domnului, am să pic !

Stăteau cu riscul de a se prăbuşi între cai, dar căutau să mai rămînă o clipă-două, căci le plăcuse. O ceaţă dulce şi nebună a prins a tulbura mintea lui Mircea, dar el nu se lăsa, nu se putea să se lase, căci mai rămînea ceva la mijloc. Rămînea rîsul fetei în umbra tinzii cînd se ducea să-l petreacă pe altul. Rămînea o mare obidă de om, rămînea acea neagră trădare care nu trebuia şi nici nu putea fi iertată. Fiorul cela dulce, însă, îi prostise oarecum pe amîndoi. Odată şi odată aveau ei să cadă de acolo de unde s-au oprit, şi pînă la urmă au căzut.

Se cam loviseră, dar nu se plîngeau. Le venea a rîde şi nu rîdeau. Şi-au scuturat colbul de pe haine, au pornit a depăna o tăcere lungă, privind cîmpia, cerul. Cînd unul se încrunta spre apus, celălalt cerceta răsăritul, cînd unul se uita la vale, celălalt căuta la deal. S-au întîlnit totuşi prea tîrziu, s-au întîlnit străini cu totul. Şi nici de despărţit nu se puteau despărţi. În clipele numărate, cînd spînzurau între cer şi pămînt, s-a întîmplat ceva. Cele două tinereţi înfierbîntate au izbutit să care căldura la grămadă, au despicat, împărţind în două, un fior de plăcere, şi fiorul cela rămînea pentru totdeauna o taină a lor.

Stăteau tăcuţi şi tot priveau — unul la vale, altul la deal, iar cerul prindea a se lumina în zare. Se trecea scurta noapte de vară şi era păcat că se duce. Caii, şi cîmpul, şi cerul — totul îşi întorsese privirile, lăsîndu-i în doi să-şi descurce drumurile, şi numai nebunul fîn de prima coasă îi tot grăbea din căruţă : apoi ce facem noi, bre oameni buni, ne ducem odată, nu ne mai ducem ? !

— Mircea, poate ar fi mai bine să mă duc pe jos...

— De ce să te duci pe jos ?
— Nu-i tocmai așa departe. Sănătate dar...
— Drum bun.
Dar nici ea nu se mişca din loc, nici el nu se grăbea s-o petreacă. Deodată, amintindu-şi ceva, Mircea a venit la fundul căruței, a pipăit sub fîn un drug proaspăt de stejar, l-a scos, l-a pus în picioare, rezemîndu-l de fîn.
— Uite acolo, sus, în vîrful lui, s-au copt cîteva vişine. Îţi plac vişinele ?
— Grozav.
— Ei, hai dar, sui.
— Dar tu să păzești de aici de jos, să nu mă prindă.
— Sui... Nici o grijă...
Era obosită, se rușina, dar îi plăceau vișinele și s-a urcat. Îi plăceau, nu-i vorbă, și lui Mircea vişinele. A urcat și el în urma ei, căruța s-a mișcat din loc, iar drugul, lunecînd încet, a rămas să zacă în mijlocul drumului, spre mirarea tuturor țăranilor ce aveau să treacă a doua zi, pînă se va fi găsit unul mai deștept să puie mîna pe dînsul și să-l care la casa lui.

*

Au fost, pe semne, multe la număr, sute de mii de floricele o fi fost. Își aveau poienițele lor, fluturii lor. Ascultau păsările, ţineau în braţe, din zori și pînă la răsăritul soarelui, picătura lor de rouă. Au înflorit într-o singură suflare, într-o singură noapte au ajuns împodobite, a prins a-și depăna fiecare visul său, dar a venit coasa și totul a luat sfîrșit. S-a răsturnat într-o zi cerul deasupra lor, s-au veștezit frunzele, s-a potolit soarea, a dispărut poiana cu tot cu stejari, și acum ele zac grămadă în căruță, legănîndu-se încet. O singură amintire le-a mai rămas din tinerețea de odinioară — mirozna ierbilor, mirozna florilor, mirozna viselor.

Aşa se face că fînul miroase. Şi fînul din căruţa lui Mircea sufla o mirozna fermecătoare, bietele flori deveniseră crunte prin mirozna ceea şi aprindeau tot ce li se nimerea în cale, făcînd totul să se mişte, să se grăbească — altfel vine coasa şi, gata, totul va sfîrşi.

Nuţa şi-a pierdut coşuleţul în fîn şi, tot căutîndu-l, a dat cu obrazul de umărul lui. Mircea s-a pomenit cu hăţurile răsucite şi, tot descîlcindu-le, a găsit cu cotul un sîn mic şi vîrtos. Luna se topea în zare, se tot ducea noaptea de vară, fînul venea cu mirozna lui nebună ca o mare peste ei, val după val, iar undeva în căruţă mai mergea împreună cu ei şi un cîntec frumos despre o fată care ba vrea, ba nu mai vrea cercei.

— Şi, zici, e mare oraşul cela, Ieşul ?

— Oraş mare, oraş frumos...

Nuţa a venit singură şi s-a aşezat cuminte alături, hotărîtă să puie capăt acestui joc nesocotit. Şi-a adunat gîţele, parcă vroia să le despletească, să le împletească din nou, dar, deodată, le-a repezit, smuncindu-le. S-a înfipt cu dinţii în ele, le rupea bucăţi şi, în sfîrşit, îmbrăţişîndu-le ca pe doi copii orfani, a căzut alături în fîn, secerată de o jale grea.

A prins a plînge şi plîngea că dădea sufletul dintr-însa.

Căruţa coboară grăbită o coastă de deal. Jos, în vale, la capătul coborîşului, se zărea o dungă subţire — podul Cuboltei. Caii sforăie, sună lanţurile opritorilor. Nuţa se frămînta în jalea ei, războindu-se cu cineva. Îl muşcă, îi dă palme, îl bate cu picioarele, şi fustişoara cenuşie urcă trădător spre brîu.

Apoi copila s-a aciuat. Părea că a aţipit chiar, lăsînd să zacă lîngă Mircea două picioare coapte de fată, şi seninul cerului se scălda răsfăţat în lumina lor ameţitoare. Podul Cuboltei aleargă tremurînd în întîmpinarea lor. Fiecare fir de fîn se răscoală, răspîndind mirozna dulce de primă dragoste, iar alături zac, legănîndu-se

ușor, picioarele fetei. Era o comoară pierdută ori aruncată înadins în calea lui, iar Mircea era băiat sărac lipit pămîntului.

— Lasă, Nuța, nu mai plînge, că, ce să plîngi...

Ea se liniștise demult, iar el o tot ruga prostește să nu plîngă. Ținea din răsputeri hățurile, căci îi venea din față podul Cuboltei, un pod vechi și îngust, cu două prăpăstii pe la margini. Chiar ziua, avînd căruța deșartă și caii bătrîni, era cam cu fiori trecerea, iar acum, noaptea, cu fînul, cu o frumusețe de fată alături... Fînul cosit de mîna lui, acest fîn subțire de pădure, îl scotea din minți și, în cele din urmă, Mircea și-a zis : stai, frate, ce fac eu ? Cel puțin podul să-l trecem.

A încercat în mare grabă să așeze fustișoara fetei la loc. Un deget, o mică părticică din firea lui s-a atins de lumina celor două picioare, s-a înecat în goliciunea lor și s-a jurat că moare, dar nu se mai întoarce înapoi. Mircea a trimis cealaltă mînă în ajutor, dar a pierdut-o și pe ea. Și atunci cînd fiorul tinereții îi întunecase cu totul, cînd rămăseseră numai douăzeci de pași pînă la pod, un braț al fetei, rupînd învelișul fînului, s-a ridicat, rugîndu-l parcă ceva în limba lui mută. Mircea a vrut să afle ce vrea el. S-a apropiat, s-a aplecat. Timid și rușinos s-a culcat brațul fetei pe umărul lui, îndemnîndu-l undeva departe, într-o lume unde nu mai există nici rușine, nici amintiri, nici poduri, ci e numai sfînta dragoste...

Nopți de vară, nopți de cîmpie...

Sărmanii căluți au făcut o minune, au răsplătit din plin tot ovăzul, toate laudele de care au avut parte, trecînd căruța cu bine peste pod, iar dacă o pălărie de paie a lunecat totuși în prăpastie, nu mai era vina lor. Cum au trecut podul, s-au oprit, așteptînd măcar un cuvînt de bine, măcar o fluierătură de încurajare, dar căruța rămăsese pustie : nimeni nu-i mai ținea hățurile, nimeni nu le mai cere cailor nimic. Erau bătrîni și înțelegători cei doi căluți, era noapte tîrzie în jur și, of-

tînd pentru încă o nedreptate ce li s-a făcut, au pornit din capul lor spre sat.

Cailor nu le prea plac drumurile umblate și, cînd le vine, cearcă să facă un drum după înțelegerea lor. Și acum, rămînînd singuri, căluții lui Nicolae Moraru au căutat să facă cel mai scurt, și au făcut cel mai lung drum pînă la Ciutura. Au trecut peste o margine de pădure și cît pe ce să răstoarne căruța prin ciotce. S-au vîrît într-o mlaștină și au ieșit cu greu înapoi. Au poposit lîngă toate căpițele cu lucernă, au gustat din toate păpușoaiele ce li se nimereau în cale, și tocmai spre zori, cînd începuseră a ridica drumul ce ducea de-a dreptul în Ciutura, au simțit prima oară hățurile.

Nuța plîngea. Plîngea zîmbind printre lacrimi, pentru că din vina ei, din vina lui, din vina celor două tinereți adunate laolaltă, n-a rămas nimic din fustișoara cenușie. Se luminase de ziuă, iar din căruța cu fîn pînă la una din rochițele ce le avea acasă era un drum atît de mare, un drum atît de greu...

— Hai, bre, ți-ai găsit cînd plînge ! Dă mai bine să vedem ce ai în coșulețul cela.

Avea o bucată de pîne și un boțișor de brînză învelit într-o băsmăluță. Au împărțit totul în două, au mîncat — ea zîmbind printre lacrimi, el veselindu-se. Mircea i-a mîngîiat fruntea cu o mișcare blîndă, stîngace :

— Stai să te așez eu...

A săpat o fîntîniță în fîn, și-a ascuns dragostea acolo, dîndu-i de grijă să-și frece nasul la rădăcină, dacă-i va veni a strănuta. A luat hățurile, biciul, și caii au pornit a urca drumul spre sat.

Soarele a apărut de după dealuri fierbinte, roua fumega prin livezi, și ciuturenii mișcau grăbiți pe ulițele satului. Schimbau glume cu vecinii, vorbeau blînd cu vitele, sunau căldările în jurul fîntînilor și se mirau cumplit zărind o căruță încărcată cu fîn ce intră în sat

cu zorii — o fi mers săracul băiat o noapte întreagă. Iaca aista cînd se însoară, apoi o să adune multe la casă.

— Da un' ţi-i pălăria, măi Mircea ?

— Am băut-o.

— Vezi să nu te suduie tat-tu.

— Apoi că am băut-o împreună.

Rîde Mircea, rîd şi ciuturenii. Într-adevăr, dacă au băut-o împreună, ce vorbă mai poate fi !

O singură noapte de vară a intrat în viaţa unui băiat şi a făcut o minune cu el. Încă nu demult, încă asară, pornind după fîn, trecea prin Ciutura băiat ruşinos şi ascultător — o singură noapte la mijloc, o noapte de vară, şi iată-l semeţ, setos de glume, cu o deprindere nouă de a privi omul drept în lumina ochilor.

Prima femeie în viaţa unui bărbat... Un lucru cît se poate de simplu, o moştenire pentru care nici măcar noroc nu ţi se cere, a intrat în viaţa lui, a zguduit, a ars, a vînturat totul. Şi, în acelaşi timp, nu s-a prăbuşit nimic, nu s-a aprins nimic, n-a dispărut nimic. Totul a rămas, născut fiind a doua oară, totul însă a rămas aşezat pentru o viaţă lungă, plină. Sătenii se bucurau — să vezi cum a crescut el, fir-ar al naibii ! Se bucura şi Mircea : de, ce să-i faci, creşte lumea, şi numai Nuţa tremura în fîntîniţa ei. Simţea ea cum scapătă un fior de groază printre glumele băiatului. Urmărind vîrfurile salcîmilor de pe marginea drumului, îşi dădea sama cum o tot coteşte el, nădăjduind să ajungă acasă tocmai atunci cînd n-a fi tatăl său.

— De unde aduci fînul cela ?

— L-am furat.

— Vezi să nu te prindă !

— Pe dracu mă prind ei.

La încheietura celor două dealuri, în miezul satului, o frumuseţe de casă aşezată pe-o temelie naltă. O casă cît o şcoală, îţi rîdea inima uitîndu-te la dînsa. Spre deosebire de deşteptul său tată, Nică, nefiind nici el

prost, iată că nu a mai vrut să-şi trăiască veacul pe dealul cela mic în vecinătatea pădurilor şi jivinelor. Cu bani mulţi şi grei a cumpărat unul din cele mai frumoase locuri din sat, a cărat piatră albă de pe malul Nistrului şi a ridicat o casă de se crucea lumea. Mai ales se minunau cu toţii de ferestrele casei — nişte ferestre largi şi nalte — de la temelie şi pînă la streaşină.

Mircea, de cum s-au ridicat, îl cam ocolea. Avuseseră ce avuseseră ei de flăcăi, şi apoi, mă rog, cei bogaţi cu cei bogaţi, ceilalţi cu ceilalţi. Fiind totuşi consăteni, cînd se întîlneau pe-o singură cărare, schimbau două-trei vorbe. „Bună ziua". — „Bună ziua". — „Ce mai faci ?" —„Mulţumesc, bine". Iată însă că, după o noapte de vară trăită din plin, Mircea s-a făcut aşa, deodată, ahotnic de vorbe, încît se minuna şi el singur.

— Ce ţi-o trebuit, măi Nică, ferestroaiele iestea ?

— Nu-ţi plac ferestrele casei mele ?

— Ba, de ce să zic, îmi plac ele, dar mă uit şi mă mir : pentru ce şi-ar face omul ferestre atît de mari ?

— Să fie multă lumină şi soare în casă. Să-mi crească moştenitorii voinici şi veseli. Cum zice proverbul : Minte sănătoasă în trup sănătos.

— De unde să se ieie moştenitori într-o casă cu asemenea ferestre ?

— Cum, adică, de unde ?

— Păi, după cum înţeleg eu, pentru ca să vină moştenitorii, ar trebui ca stăpînii casei să rămînă măcar din cînd în cînd în doi, nevăzuţi de nimeni...

— Ei, atîta grijă ! Alegem şi noi o noapte, pîn' ce n-a dovedit să răsară luna...

— Doar că...

Urîţica lui soţie, hrănind nişte pui de raţă, ridică înţepată din umăr : ce glume prosteşti în Ciutura asta !...

Nică se grăbeşte să schimbe vorba...

— Cît ai dat pe fîn ?

— O sută.

— Scump.

— Scump, dar face.

Ridică biciul și caii pornesc încet, căruța cu fîn se tot leagănă. Mircea își apleacă din vreme în vreme capul, ferindu-se de crengi. De cîte ori se pleacă, găsește cu obrazul două buze fragede și umede, o suflare fierbinte — și-au găsit cînd să se joace, buzele celea ! Dintr-o ulicioară cîrnește în alta, apoi, după o răscruce, face la stînga, coboară încet și deodată smuncește hățurile, oprind trăsura lîngă o portiță de nuiele.

— Bre Nuță, știi unde pune tat-tu cheia ?

Au avut mare noroc. Onache Cărăbuș, om harnic și stăruitor, o fi avut grijă să-și scoale casa cu noaptea în cap, s-o fi grăbit cu toții la cîmp, încuind ușa cu o lăcățică.

— Uite colo, după lespedea ceea de piatră, pun ei cheia.

Îi plăcuse, pe semne, fîntînița, și nu se prea grăbea să iasă de acolo. Abia și-a scos fruntea. Se uita mirată în ogradă — de două săptămîni nu mai fusese acasă și, ca să vezi cum îi aici... Gherghinele au dat în floare, au început a și-o scutura chiar, cartofii au crescut nalți ca în toți anii, iar cărărușele sînt curățele, de parcă ar fi fost suflate — cei doi frați se străduiseră în așteptarea ei.

Mircea, ridicat în genunchi, a aruncat în mijlocul ogrăzii coșul de papură și, văzînd că fata se cam codește, a întrebat-o :

— Ei, ce faci : cobori, nu cobori ?

Nuța era gata să se scoale în picioare, cînd, pe neașteptate, a răsărit de după casă Onache Cărăbuș. Începuse a ciopli ceva, căci a apărut cu un toporaș legănîndu-i-se în mîna dreaptă. S-a oprit în mijlocul ogrăzii, supărat foc. Meseria de tîmplar și-o putea căpăta numai atunci cînd era supărat și, dacă avea de cioplit, umbla

înfuriat vreo două-trei zile pînă a începe lucrul. L-a privit pe Mircea fără a-l recunoaşte, fără a-l vedea.

— Parcă mă strigase cineva. Tu m-ai strigat ?

— Nu.

— Ce mi te-ai oprit la poartă ?

— S-a deshămat un cal.

Onache Cărăbuş, ieşind din ogradă, a venit lîngă cai, a căutat să aşeze căpestrele, a smuls o mînă de fîn din căruţă, dar, pe semne, nu i-a plăcut fînul, căci s-a grăbit să-l vîre la loc. Întorcîndu-se în ogradă, a zărit coşuleţul de papură aruncat din căruţă. A rămas foarte mirat. L-a ridicat de jos, parcă era gata să se bucure că găsise o avere ce-o credea pierdută. Apoi a stat pe gînduri, amintindu-şi ceva, şi, în cele cîteva clipe de frămîntare, a prins a se veştezi. I-au scăpat umerii jos, şi-a coborît fruntea, s-a gîrbovit. Deodată însă şi-a scuturat capul cărunt, a rămas nemişcat cu toporul într-o mînă, cu coşuleţul în cealaltă. A prins a se uita sus, în căruţa cu fîn, la băiatul cu capul gol. Îl privea încet, da parcă îl ara cu plugul, îl privea ţintă, suflare cu suflare, şi deodată bietul Mircea a simţit în creştetul capului răcoarea şi ascuţişul toporului ţinut în mînă de Onache Cărăbuş.

— Tu mi-ai aruncat vechitura asta ?

Adunînd ultimele picături de curaj, Mircea a căutat să-i răspundă :

— Îi a matale.

Onache şi-a lăsat obrazul sfîrtecat de un zîmbet batjocoritor — auzi tu, şi aista îl are de prost ! Cu paşi înceţi, cu umblet străin, a venit lîngă căruţă. Răsucind uşor braţul, a aruncat coşul sus pe fîn, rămînînd să stea lîngă portiţă de parcă se aştepta că toată ziua ceea au să-i tot arunce vechituri în ogradă.

Căruţa cu fîn se mişcă încet de lîngă portiţă, porneşte la vale, iar Onache stă înţepat şi arţăgos şi tot stă şi stă, pînă ce căruţa cu fîn dispare după cotitură.

*

Nicolae Moraru urmărise căruţa de departe, de cum a intrat în sat. Apoi, cînd a văzut-o aproape de casă, a venit în mijlocul ogrăzii. Stătea ţeapăn locului, scuipa plictisit şi nici nu s-a întors cînd a intrat căruţa în ogradă. A lăsat-o să treacă pe lîngă el. Părea că aşteaptă să fie atins măcar de un fir de fîn — el sau pălăria lui, şi atunci ar fi descurcat uşor cine-i stăpîn în bătătura asta. Mircea era şmecher şi, cînd trebuia să aşeze o căruţă de fîn, ştia el s-o aşeze.

Alături, după un gărducean josuţ, făcut din beţe de răsărită, mătuşa Safta smulgea cînepa. Cu umerii cărămizii, presăraţi de floarea cînepei, cu mînile pline de must verde, tuşea înăbuşit. Urmărea cum îşi întîmpină un tată feciorul, cum răspunde feciorul la supărarea părintelui, fiind gata în fiece clipă să se amestece, să ia apărarea băiatului, dar cînepa, vai, cînepa, că mai avea de smuls, şi apoi tusea ceea o înăbuşea cu totul...

Nicolae Moraru, tot zîmbind, i-a făcut lui Mircea semn cu sprînceana să coboare din căruţă şi, cum l-a văzut jos, a adus o scară, a rezemat-o de fîn. Prinzînd o furcă de fier subţioară, a început a urca. A rămas foarte mirat găsind un coşuleţ de papură. L-a cercetat o vreme. Închipuind un fel de greaţă cu sprîncenele, l-a aruncat jos. Scuipîndu-şi în palme, a prins bine coada furcii, era gata s-o înfigă în fîn cu toată puterea, pentru a arăta tuturor cum se face cînd se descarcă o căruţă cu fîn, şi, deodată, a înţepenit cu furca ridicată sus, cu gura căscată.

Încet, de parcă s-ar fi ridicat dintr-un fund de mare, au apărut mai întîi fruntea, umerii, gîţele aurii, şi deodată, Nuţa a săltat în picioare, jucînd pe şolduri o ploaie

de zdrenţe — ruşinea primei sale dragoste. Stătea faţă în faţă cu supăratul său socru, stătea frumoasă şi îmbujorată, stătea cu ochii plecaţi, făgăduind o totală şi lungă supunere părintelui său.

Mircea a încercat să zîmbească, dar n-a izbutit şi a chinuit cu greu cîteva cuvinte :

— Nora... E nora matale, tată...

Nicolae Moraru şi-a scărpinat cu dosul palmei o tîmplă, a scuipat departe, în mijlocul ogrăzii şi, privindu-şi băiatul de sus, a rostit o frază pe care Mircea nu i-a putut-o ierta niciodată :

— Şi ai ajuns tu, măi băiete, să ridici de jos mere muşcate şi aruncate de alţii ?...

— Dar dacă îi plac lui merele, oricum ar fi fost ele, ce-ţi pasă matale ?

Nicolae s-a întors foarte mirat, de parcă un pui de găină i-ar fi vorbit cu glas de om. Nuţa, copila cea timidă şi sfioasă, şi-a ridicat capul, fulgerîndu-i o privire ca un ascuţiş de brici. I-a privit mînile, fruntea, sprîncenele. S-a înfundat în lumina ochilor viitorului său socru cu o obrăznicie neaşteptată, şi l-a tot privit pînă ce Nicolae Moraru s-a grăbit să pipăie cu picioarele marginea scării. A coborît jos, dar şi atunci cînd stătea în mijlocul ogrăzii, ochii căprui îl mai frigeau de acolo de sus.

Jocul de-a miresele sfîrşise — venise rîndul altui joc, mult mai simplu şi mult mai crunt.

Biata mătuşa Safta — ea nu putea scăpa de năduful cînepei, tuşea întruna, plîngea de necaz, şi dădea hotărîtă din cap : nu, niciodată, pentru nimic în lume ! !

Era însă tîrziu. Dovedise să-i blagoslovească o noapte caldă de vară, noaptea cea senină rămînea pentru totdeauna prima comoară în gospodăria lor, şi nimeni nu mai putea scoate din sufletul lor seninul, tihna şi mirozna fînului de prima coasă.

Mircea a luat furca din mînile tatălui său, a aruncat-o sus în căruţă. Fînul adus rămînea să fie prima lor avere, şi el a zis supărat, de parcă o viaţă întreagă o tot învăţa a descărca fînul, şi ea nu putea pricepe cum se face asta :

— Aruncă jos, numai vezi... Frumuşel, vălătuc cu vălătuc, ca să-l pot căpiţa mai bine.

Pe drum trecea unguroaica, moaşa satului. I-a fost sortit să fie martora primei lor zile casnice. A stat o vreme nedumerită la poartă, a zîmbit, a întrebat paşnic :

— Ce mai faceţi ?

Nuţa i-a răspuns cu vocea unei gospodine mulţumite de casă şi de bărbat, şi de toată lumea din jur :

— Iaca, am adus cu Mircea nişte fîn şi-l descărcăm. Mata ce mai faci ?

Capitolul VI

MACI ROŞII, MACI FIERBINŢI

Cam prin postul cel mare, cum răsărea primul ţurţure la un colţ de streaşină, se ducea şi voia bună din casa lui Onache Cărăbuş. Onache îşi ţinea mînile cruce la piept, înfăşînd într-un fel de trîndăveală puterea ce tot avea să-i prindă bine o vară întreagă, iar Tincuţa, ştergelindu-i ciubotele, pornea prin sat să vîneze legăturele cu sămînţă. Un capăt de cîrpă, o nimica toată legată frumuşel, cîteva noduri lăsate drept semn. Cu fiece zi de moloşag Onache picura tot mai des, iar Tincuţa umplea casa cu fel de fel de legăturele, astfel încît prin aprilie nici ea însăşi nu le putea găsi.

La supărare încă nu se ajungea. Tincuţa avea grijă să fie cald în casă, să uite cîte-o pernuţă prin locurile

pe unde s-ar putea un bărbat întinde să doarmă puțin. Lui Onache nu i-a plăcut niciodată să fie răsfățat, convins că răsfățul nu e o chestie demnă de un bărbat, și, folosindu-se totuși de pernuțele pe care i le uita nevasta pe ici-colo, a început a o urmări. Tincuța ba se ducea prin sat, ba venea înapoi. Umbla iute, bucuroasă de iarmarocul pe care îl face, iar Onache, știindu-și bine nevasta, se gîndea : măi, o să umple muierea asta grădina cu niște urîțenii de-o să-ți fie rușine să ieși în lume ! Și, vrînd-nevrînd, devine curios. Își scutură lenea pentru o jumătate de oră, pescuiește o legăturică dosită de Tincuța, o dezleagă și trece printre degete o șuviță de semințe.

— Măi femeie ! D-apoi asta ce să mai fie ?

— Ghicește.

Bătea la poartă primăvara. Gospodinele adunau sămînță, iar semănatul a fost totdeauna și mai rămîne a fi cea mai mare încercare de noroc. Și chiar de se mai abătea cîte-o aripă de viscol peste sat, căutînd să bage groaza în lume, plugarii simțeau că vine primăvara. Ciuturenii își mîngîiau brațele cu lenea, să nu se plîngă că rău le-a fost tot anul, iar ciuturencele își umpleau casele cu legăturele, căci pe sama lor erau lăsate grădinile.

Un petic de pămînt în jurul casei, bătătorit de vite și ciopîrțit de cărărușe, odată cu facerea cerului, se prindea de fusta gospodinei și n-o mai slăbea pînă în toamnă. Ciuturencele sînt cele care încep primăvara, înfruntînd pămîntul cu primele boabe de sămînță. Sînt mîndre și îngrijorate de marea răspundere ce revine pe capul lor, schimbă și tot răsschimbă prin sat semințe, se bucură, se sfădesc, se împacă și iar se sfădesc. Ciuturenii, ajunși la primele zile calde de primăvară, abia urmăresc cu coada ochiului porăielile gospodinelor.

Cît îl privește pe Onache, el niciodată nu s-ar fi înjosit pînă într-atîta ca să prindă o legăturică și s-o dezlege, dar ceva se petrecea cu nevasta ceea a lui.

În primăvara lui patruzeci, Tincuța umbla prin sat ca o morișcă. Cărase atîtea legăturele, încît a prins a închipui niște cîntece vechi, ce îi plăcuseră cîndva de fată mare. Veselia asta l-a scos pe Onache din sărite. Adică, după ce i-a stîrpit toată grădina cu prostiile sale, muierea asta a lui mai și cîntă ! Supărat cum nu se mai poate, Onache a lăsat pe-o vreme moțăiala de primăvară, a prins a desface legăturelele. Bănuia el că nu-i stă tocmai bine să facă ceea ce face, dar nu se putea opri. Apoi a dat de-o legăturică cu semincioare cenușii, nemaipomenit de mărunțele.

— Ce-o mai fi și pe-aici, măi femeie ?

Și-a întrebat nevasta în felul cela plictisit și plin de necaz, după care pornea sfada cea mare. Tincuța, deprinsă a înghiți orice ocară, numai să nu se zvonească prin sat că e sfădită cu bărbatul, de data asta și-a înfipt mînile în șolduri și i-a răspuns de parcă l-ar fi scuipat în obraz :

— Ai chiorît, nu vezi că-s maci ?

Pentru prima oară, după atîția ani de căsnicie, Tincuța a încercat a fi obraznică. Onache a tras cu coada ochiului spre nevastă, socotind cam cît loc îi desparte și unde ar putea el nimeri de s-ar răsuci cu brațul, fără a se mișca din loc. Norocul ei că stătea cam depărtișor.

— Nu cumva te-or fi dus dracii pînă la moșie ?

— Ce să mă duc singură, dacă am băieți ?

— I-ai trimis tu la moșie ?

— S-au dus singuri și bine au făcut. Au cîștigat un ban, au adus și oleacă de sămînță...

Onache Cărăbuș nu suferea macii. Cîndva, demult, în copilărie, s-a dus cu niște draci din mahala să fure prin grădini. Au dat de niște gămălii de maci abia por-

niţi a se coace. Semînţele moi şi lăptoase se dădeau la mîncare, şi Onache s-a îndopat bine de tot. A venit acasă, s-a culcat pe prispă şi a tot dormit două zile şi două nopţi. Mamă-sa bocea că nu se mai trezeşte Onăchel al ei, dar a venit o mătuşă şi l-a pus pe picioare. A umblat însă Onache o vară întreagă somnoros, după care nu a mai avut ochi ca să-i vadă. Cu alte cuvinte, lui Onache nu-i plăceau macii, iar cînd ciutureanului nu-i place ceva, apoi chiar că nu-i place.

Tincuţa, în schimb, se dădea în vînt după maci. Fără maci ea nu mai era gospodină, nu putea pune la cale nici o petrecere în casa ei, nu putea găti renumitele în toată Ciutura turte cu maci. Tincuţa căuta în fiecare primăvară să-şi umple grădina cu maci. Îi semăna fără ştirea lui Onache. Atunci cînd avea noroc şi, după primele ploi în grădină răsăreau tufe pletoase, fumurii, umbla cu frica în spate, pentru că Onache smulgea macii cu mult înainte de-a dovedi ei să dea în floare.

Cu vremea vecinele au aflat că Onache smulgea macii din grădină şi nu mai vroiau să-i facă Tincuţei parte din sămînţă. Tincuţa, pînă la urmă, părea că găsise un alt fel de-a coace prăjiturile, ca să fie tot aşa de gustoase, de parcă ar fi fost ele presărate cu mac. Onache se simţea răzbunat, silind macii să-i ocolească grădina şi casa, şi ar fi fost toate cum nu se poate mai bune, de nu apărea arendaşul.

Nu departe de Nuieluşi era o moşioară. Arendaşul, un venetic uscăţiv şi foarte îndemînatic, semăna moşia din an în an cu soia mică, ungurească, ori cu maci. Nici secara nu-l ispitea, nici păpuşoiul nu avea să-i placă. Europa era în ajunul războiului, din an în an creştea preţul la soia, la maci şi, spunea lumea, mîne-poimîne arendaşul cumpără toată moşia.

Tocmea oameni la lucru cu ziua, plătea cîte douăzeci şi cinci-treizeci de lei pe zi, şi ţăranii din satele vecine se duceau la cîştig. Mai ales umblau primăvara, la semă-

nat, cînd nu prea aveau de lucru pe ogoarele lor. Pe lîngă cîştig, mai aduceau buzunarele pline cu mac, cu soia, şi apoi aruncau boabele aduse pe ogorul lor : cine ştie, te pomeneşti că poţi ajunge aşa, într-o bună zi, om bogat...

Onache a întrebat nevasta :

— Şi soie au adus ?

— Este şi oleacă de soie.

— Ş-o să sămănaţi şi pacostea ceea ?

— De ce să n-o sămănăm, dacă samănă toată lumea ?

— Vreţi să vă îmbogăţiţi şi voi ? !

A făcut legăturica la loc şi pentru prima oară, în loc de-a încinge o sfadă, a tăcut. Mă rog, dacă crede aşa toată lumea, dacă face aşa toată lumea...

Pe la mijlocul lui aprilie, cînd în grădină a prins să răsară tot ce fusese semănat, Onache n-a putut descoperi nici o tufă pletoasă în jurul casei. Era lucru de mirare, a văzut cu ochii lui cînd i-a semănat Tincuţa, ştia şi locul unde au fost semănaţi. Dar n-au răsărit. Pămîntul din jurul casei a trecut de partea lui, însuşi pămîntul a venit să le facă pace în casă. Onache a umblat cîteva zile cu urechea ciulită, aşteptînd să se plîngă Tincuţa că n-au răsărit macii, şi apoi să-i spuie el cîteva vorbe frumoase, dar Tincuţei puţin îi păsa şi de grădină, şi de cele ce-au răsărit sau n-au vrut să răsară.

Atunci, în primăvara lui patruzeci, se veştezise oarecum Tincuţa ceea a lui. Umbla tristă şi tăcută zile întregi, umbla cu ochi roşii, nedormiţi. Părea bicisnică, le încurca pe toate în gospodărie şi nu mai aduna de prin sat nici vorbe bune, nici vorbe rele. Onache s-a îngrijorat : nu cumva o fi prins a boli nevasta lui ?

Tincuţa niciodată nu se plîngea că ar fi durut-o ceva. Era veşnic în picioare, de dimineaţă pînă în noapte tot alerga ca o furnică, şi părea făcută cu aşa socoteală, încît să nu se mai cheltuie niciodată. Numai rareori, cînd se adunau trei-patru femei şi începeau să-şi de-

pene necazurile, Onache prindea cîte-o frîntură din şoapta nevestei.

— Doamne, Dumnezeule ! M-a apucat o dată aici sub inimă, cînd veneam de la deal — credeam că nu mai ajung acasă...

Onache s-a îngrijorat pentru prima oară : nu cumva să-l lase vădăoi, că asta i-ar mai lipsi... A prins a-şi urmări nevasta. Îi urmărea vorba. Îi urmărea grijile. Îi urmărea munca. Se mira cumplit că, hodinind nopţile ca şi el, nevasta umblă nedormită. Şi a rămas trăsnit cînd a fost să afle că aşa, cam pe la zori, cînd cei doi flăcăuani, abia întorşi de la fete, adormeau în casa cea mare, Tincuţa cobora de pe cuptor şi, păşind uşurel în vîrful picioarelor, intra în odaia de alături.

Cum trăgea uşa în urma sa, dispărea de parcă ar fi înghiţit-o pămîntul. Oricît şi-a sucit mintea Onache, nu putea pricepe de ce-o fi stînd ea acolo ? De vorbit n-avea cu cine, căci băieţii dormeau duşi. De tors n-ar fi putut prin întuneric, rugăciuni nu i-ar fi ajuns pentru atîta amar de vreme, nici de culcat n-avea pe ce să se culce în odaia ceea.

Onache niciodată nu se grăbea să afle adevărul acolo unde era rost de ghicit. Îi plăcea să-şi puie mintea la plug, s-o obişnuiască cu toate sucelile cîte s-ar fi putut întîmpla, dar plimbările Tincuţei au ţinut cam o săptămînă încheiată. Şi nu de alta, dar pentru că foşnetul fustelor îl trezea de fiecare dată, într-o noapte s-a ridicat şi el din pat şi a pornit în urma nevestei.

Prin ferestrele din casa mare bătea o lună plină. Băieţii se ciondăneau prin somn pentru un capăt de ţigară. Pe podele zăceau, aruncate, la întîmplare, hainele şi încălţările lor. Tincuţa nu era. Neştiind ce să mai creadă, Onache a pornit înapoi spre uşă şi tocmai atunci şi-a zărit nevasta. Stătea lipită într-un ungher.

Urmărea, absentă şi fericită, somnul celor doi vlăjgani.

— Vă-hă-hă... Şi-apoi ce-mi stai aici ?

Tincuţa, ridicînd un deget, a pornit grăbită cu el spre buze :

— Sst... Să nu mi-i trezeşti.

Ar fi rîs Onache, de n-ar fi fost trezit din somn.

— Care trezit, bre ! Pe dînşii dimineaţa cu o căldare de apă nu-i poţi pune în picioare, darmite amu, la primul somn ! Hai la culcare.

— Du-te, eu mai stau olecuţă. Că-i privesc şi mi-i atît de bine...

— Hm...

Onache s-a întors în casă, şi-a găsit culcuşul pe laviţă, dar somnul nu-i mai venea. Stătea cu ochii închişi şi se gîndea că s-a prostit cu totul Tincuţa lui. În loc să ia cociorva ori melesteul, ea îi tot alintă pe cei doi vlăjgani. Băieţii prea s-au răsfăţat, caută a trăi fiecare cu mintea lui. N-ar strica să-i dea puţin la brazdă, dar nu mai avea nici chef, nici vreme.

Aţipise un pic şi, deodată, ce s-o fi tîmplat la mijloc — nici el însuşi nu ştia, dar s-a pomenit într-o clipă stînd în picioare în mijlocul casei. O asemenea săritură nu mai făcuse de mulţi ani. Îi tremurau genunchii, de pe frunte scăpătau pe obraji picături reci de sudoare. Ba că a visat un fior rece ca gheaţa, ba că cineva l-a prins de umeri şi l-a scuturat.

Onache se silea la repezeală să-şi amintească unde e furca cea de fier. Apoi s-a gîndit : ce te poate ajuta furca ? ! Se cutremurase laviţa sub el, pereţii se cutremuraseră, pămîntul parcă s-ar fi mişcat din loc. A venit la fereastră, s-a uitat puţin afară, dar luna a fugit în nori. Era întuneric. S-a culcat iar, şi-a şters fruntea cu mîneca de la cămeşă şi s-a gîndit : să ştii că a fost mare cutremur de pămînt !

Sudoarea de pe frunte nu-l minţea niciodată. Cărăbuş se simţea stăpîn pe soartă numai atunci cînd avea sub picioare un pămînt greu, potolit pentru totdeauna,

Cum pămîntul începea a-şi irosi măcar cît de cît eterna sa pace, Cărăbuş era primul care se tulbura. Şi iată că iară s-a întîmplat ceva acolo, în adîncurile pămîntului, şi Cărăbuş se trezeşte în miez de noapte.

Stătea în capul oaselor şi se crucea : toată viaţa a crezut că nopţile sînt mute şi tăcute în cîmpie. Acum era noapte, dar de tihnă şi pace — nici vorbă. Suge vîntul frunza prin livezi, o javră la vecini ba scheaună prin somn, ba se trezeşte şi cască. A plesnit un căprior în acoperişul casei, rugumă Joiana, oftînd din cînd în cînd. Apoi urmează cîteva clipe de tihnă, e o tăcere atît de deasă, atît de închegată, încît ţi se pare că te scalzi în mare. Şi iată că tocmai în clipele celea de tăcere urechea lui Onache a prins un vuiet surd, ce părea a veni de departe, din adînc, pe sub pămînturi. Venea atît de departe şi atît de adînc, încît părea a fi însuşi glasul pămîntului, şi glasul cela tînjea. Nu se plîngea, nu striga, nu urla, ci gemea aşa, pe tăcute, cu măselele strînse.

Tincuţa nu s-a mai întors să-şi împlinească somnul. Pe la zori a ieşit în ogradă, a prins a aduna vreascuri pentru a face de mîncare. Umbla tăcută, nedormită, se tot grăbea fără a şti bine de ce se grăbeşte, privea împrăştiat în jur şi încurca vorba cînd o oprea vreo vecină la poartă.

*

Într-o sară, întorcîndu-se de undeva pe la amurg, Onache a găsit în casă un bob de lumină ce tremura în candela spînzurată în unghер, sub icoană. Băieţii erau duşi pe la şezători. Tincuţa tot umbla de la o vecină la alta, lăsîndu-l singur în casă. Şi Onache, după multe cugetări, a venit în faţa icoanelor, a prins a şopti încet, cu vîrful buzelor, *ocinaşul* [1].

[1] *Tatăl nostru.*

Un mugur de lumină, răsădit pe-o iconiță veche, mirozna plăcută de oloi ars, înșirarea domoală a unor vorbe cărora nu le știa rostul, dar pe care le prinsese de mic de la răposata sa bunică, l-au împăcat cu toate. S-a culcat și a dormit un somn adînc, trudit, dar pe la zori iar l-a trezit foșnetul fustelor, și cum a intrat Tincuța în casa cea mare, a și pornit a tînji pămîntul.

Onache o prins a se linguși pe lîngă nevastă. Simțise muierea ceea ceva atunci cînd lui nici că să-i fi trecut prin cap, știa Tincuța ceva, ceea ce nu știa el. Onache a prins a-i lăuda bucatele cînd se așeza și cînd se ridica de la masă, cerea băieților să-i poarte mamei cinstea, îi aducea din sat orice minciună auzită, dar toate erau în zadar. Tincuța umbla zăpăcită, nedormită, încurca vorba, privea risipit în jur, se gîndea numai la cei doi feciori și, văzînd așa treabă, Onache a prins a-i urmări mînile. Și mînile au trădat-o. Mînile Tincuței erau doi copii ce nu se mai săturau de a se juca între ei și era cît se poate de simplu să le pricepi joaca.

Tincuța a început a ținea casa într-o curățenie cum nu se mai pomenise în Ciutura. Totul era măturat, scuturat și spălat înainte de a fi venit vremea măturatului, scuturatului și spălatului. Cînd intra cineva în casă, Tincuța îi urmărea picioarele, avînd bănuieli urîte, urmărea să vadă unde a să se așeze, ce o să facă cu pălăria scoasă din cap. Tincuța se oțăra la cele mai frumoase și proaspete înjurături, vîra băieților prin buzunare capete de cîrpe curățele și se făcea palidă cînd vreunul se pornea spre mătura din ungher cu un deget ținut la nară.

Tincuța aștepta nepoți, Tincuța ținea casa curată în așteptarea nurorilor. Pămîntul vuia noapte de noapte, iar Tincuța visa nunți. Hitler înghițise o jumătate de Europă, prin sate porneau concentrările, iar Tincuța se visa soacră mare. Ce-o fi socotit ea în capul ei — pînă una-alta, să-și însoare băieții, să le facă la amîndoi case,

să-şi crească nepoţii, să moară şi să fie înmormîntată în straiele ce le va porunci cu gură de moarte, iar încolo — fie ce o fi...

Celor doi vlăjgani nu le ajungea minte pentru altceva, dar atîta lucru au priceput. Şi s-au grăbit, aşa, într-o glumă, să împartă gospodăria în două. Fiecare îşi avea calul său, hectarul său, şi a pornit o mare încurcătură în gospodăria lui Onache. Ba un cal a rămas neadăpat, ba un hectar rămînea neprăşit, căci frate, frate, dar brînza-i pe bani. Şi, culmea la toate, Nuţa a prins a veni cam des, tot şuşotea cu fraţii şi le făcea cu degetul jucăuş, ameninţîndu-i pentru cine ştie ce mari isprăvi pe care aveau de gînd să le puie la cale cei doi băieţi.

„Aşa-i, carevasăzică !“

A ajuns Onache Cărăbuş străin în casa lui. Nimănui nu-i pasă de are el de spus ceva ori nu. Tincuţa se grăbea cu nunţile, băieţii despicau gospodăria în două zi cu zi, pămîntul tînjea nopţi întregi, iar lui Onache nu-i rămînea decît *ocinaşul* — o rugăciune ale cărei cuvinte nu le înţelegea. Şi ceea ce îl scotea cu totul din fire era faptul că uneori în casă i se mai zicea şi tată — pe semne, pentru a-şi bate joc de dînsul.

*

Onache Cărăbuş a prins a-şi aminti toţi sătenii ce-i rămăseseră datori cu un pahar la crîşmă. Avea de gînd să se aşeze odată cu băieţii la sfat, dar, pentru a-şi înfierbînta vorba şi ciuda, era nevoie de un pahar-două. Parale n-avea. Avea mulţi săteni ce-i datorau cîte-o petrecere, căuta să se tot întîlnească cu ei, dar ciutureanul, cînd se face uituc, apoi rar găseşti un prost ca dînsul. Şi în vreme ce Onache se tot căznea să-i ducă cu vorba cît mai pe de-a dreptul, au venit în Ciutura renumitele băşti galbene.

Directorul şcolii, un om milităros, bine hrănit, cu sprînceana încruntată, a împodobit tinerii satului de nu

se mai cunoşteau ei înde ei. Nimeni nu ştia cum a ajuns el director de şcoală. Se spunea că a fost pînă mai nu demult proprietar al cîtorva mori, dar pe urmă a lăsat măcinatul şi a trecut la politică.

O fi ajuns departe, tot trecînd de la un partid la altul, căci jandarmii, întîlnindu-l, ridicau bocancii sus, repezind în acelaşi timp dreapta la chipiul ţuguiat, şi ciuturenii, văzînd cum stau lucrurile, îi cam purtau directorului frica. Se grăbeau să-i dea primii bună ziua, să-şi vadă iute de drum, iar directorul, care niciodată nu răspundea la bineţe, îi urmărea cu ochi mici, suspicioşi, împănaţi sub sprîncenele stufoase.

Era tăcut, părea să-şi fumeze şi ţigările fără a deschide gura, abia prinzîndu-le a greaţă cu vîrful buzelor, şi mare a fost mirarea satului cînd directorul a rostit o cuvîntare. Într-o sară, trimiţîndu-şi elevii prin sat, a adunat în ograda şcolii toţi băietanii ajunşi la optsprezece ani. I-a fluierat într-o linie, le-a arătat tăcut cum poate omul să-şi umfle coşul pieptului, a trecut cu paşi leneşi prin faţa lor, oprindu-se din vreme în vreme şi cîrpind pe ici-colo cîte-o pereche de palme. Cu ce îl supăraseră băieţii pe care îi pălmuia, ce merite aveau cei de scăpaseră ieftin — asta Ciutura n-a putut-o afla niciodată.

— Mă, boilor ! Vă cheamă la sînul ei patria-mumă, iar voi staţi cu mîinile prin buzunare !

În fond, cam astea au fost şi începutul, şi mijlocul, şi sfîrşitul celor ce avea de spus. O dată pe săptămînă, duminică dimineaţa, băieţii urmau să se adune la instrucţie pe o mică toloacă de lîngă biserică. Instrucţie poate face numai voinicul ce schimbă pălăria pe-o bască galbenă. Basca se cerca încununată de-o insignă, pe care o prindea în aşa fel ca să fie sus la muchia frunţii. Băştile îi aşteptau la prăvăliile de manufactură din Pămînteni, iar insignele puteau fi primite la cancelarie de către voinicii ce aveau basca gata cumpărată.

Optsprezece ani ! Cine nu-şi dă la optsprezece ani o jumătate de viaţă pentru o bască galbenă şi o insignă ! Atîta doar că directorul, tăcut din fire, a uitat să le spună băieţilor prin ce minune ar putea ei face rost de parale, ca să-şi cumpere băşti. În buzunarul ciutureanului rar cînd se adunau cîte doi-trei gologani, iar acum era primăvară, sărbătorile Paştilor înfundaseră satul în datorii, şi orice vorbă de parale aducea a mare prostie.

O săptămînă întreagă în casa lui Cărăbuş nu se vorbea decît de bască şi insignă. Băieţii se linguşeau şi se rugau cu lacrimi în ochi, umblau flămînzi de ciudă ce le era şi nu scoteau mînile din buzunare cîte două-trei zile, ca să-şi înveţe părinţii minte. Biata Tincuţă bătea pragurile tuturor neamurilor, îndulcindu-le cu vorba şi milogindu-se în faţa lor, iar Onache zicea că nu poate schimba mia fără a sta cîteva săptămîni pe gînduri. Feciorii nu ştiau şaga cînd ajungea vorba de băşti. Onache a fost nevoit să urce în pod, să coboare un ciomag noduros de corn. După cum s-a aflat, băieţii îl mai ţineau minte, şi cum l-au zărit în tindă după uşă, dorul de băşti i-a slăbit puţin.

Au trecut vreo două săptămîni la mijloc, iar de instrucţie premilitară — nici vorbă. Duminicile abia se adunau pe toloaca de lîngă biserică cîte doi-trei băietani din cei mai avuţi. Fumau, dosind prin mîneci ţigările, şi se risipeau pe la case. „Patria-mumă“ ar fi rămas să tot poarte dorul flăcăilor din Ciutura, de nu apăreau din nou macii. Într-o dimineaţă a răsărit în vatra satului vătaful arendaşului şi a prins a trezi satul cu vocea lui răguşită :

— La ma-a-aci ! La ma-a-aci !

Onache Cărăbuş îşi avea pămîntul, gospodăria sa, şi a munci pe ogorul altuia era pentru el o ruşine. Văzînd că băieţii îşi pun cozi noi la sape, Onache i-a lăsat în pace să ducă la bun sfîrşit măcar lucrul ista, iar sara, cum s-a aşezat la masă, le-a numărat pe degete de

cîte piei o să-i jupoaie dacă le-a veni în cap să se ducă să prăşească maci. A îndoit degetele la amîndouă mîinile — pe toate zece. Băieţii au rămas buimăciţi de atîta măcel, iar părintele, mulţumit cu frica ce-a vîrît-o în ei, şi-a văzut de grijile sale.

A doua zi însă, cînd gătea trăsura să plece la prăşit, — că aveau şi ei mult de prăşit în anul cela, — spre marea sa mirare, Onache a zărit-o pe Tincuţa coborînd din pod sapa cu care nu mai prăşise demult. Cum s-au ridicat băieţii, Onache n-o mai lua la deal. De data asta însă Tincuţa s-a hotărît să meargă. A pus sapa în căruţă, alături de sapa lui Onache. Băieţii încă nu se sculaseră. Veniseră prea tîrziu de la fete. Tincuţa se tot repezea în casă, prin ferestrele întredeschise se auzea cum îi probozeşte ea, dar flăcăii se leneviseră cu totul. Pînă la urmă biata femeie s-a urcat necăjită în căruţă, spunîndu-i bărbatului :

— Hai, mînă. S-or trezi ei şi ne-or ajunge din urmă.

— Băieţii să se scoale singuri de capul lor şi să vie de dorul părinţilor la deal ? !

A rîs Onache, auzind aşa vorbă.

— Nu poţi lua, bre, un ciomag ori barem o căldare cu apă ? !

A sărit iute din căruţă, despletind biciuşca din mers. A intrat în casă cu o falcă în cer şi cu alta în pămînt, iar peste cîteva clipe a apărut năucit.

— Unde-s dracii ceia ? !

Tincuţa, plecînd capul, a zîmbit necăjită — ca să vezi, şi de data asta i-a prins Onache cu mîţa în sac.

— Băşti vor, ce să le faci...

— Aşa-i... carevasăzică...

A fost singurul lucru pe care l-a putut spune Onache Cărăbuş despre cei doi flăcăi, despre nevastă şi despre sine însuşi.

*

Patru răsărituri de soare întîmpinate pe-o moşie cu maci, patru amurguri petrecute în drum spre casă, şi Ciutura nu mai ştia ce să facă cu atîţia boboci — oriunde cauţi, tot berete ! Sărmana tinereţe ! Ea nu ştia cum să-şi potrivească podoaba pe căpăţînă, nu ştia cum s-o poarte, nu se pricepea a prinde o insignă ca lumea, dar era fericită, aştepta să vie duminica, cum aştepta în copilărie întoarcerea mamei de la tîrg.

Iar nopţile vuiau, vuiau întruna. Pămîntul ce hrănea fire de maci, pămîntul pe care umblau flăcăii în berete galbene se frămînta, gemea, tînjea. Nopţi întregi zornăia sticla în ferestre, sunau mărunţel tacîmurile uitate pe masă, se prăbuşea cîte o cocioabă ţinută în proptele. Ciuturenii umblau cu frunţile grele, cu măselele strînse a necaz şi îşi tot ciuleau urechea, ascultînd. Cine ştie ce-or tot fi ascultat ei — poate căutau să desluşească năravul zilei de mîne, poate căutau să prindă rostul zilei de ieri.

Între timp a mai venit o duminică. Era o zi senină, frumoasă, cu cer nalt, cu soare fierbinte, şi Nică, subofiţer demobilizat de cîteva săptămîni, ieşind din frumuseţea sa de casă şi trecînd prin cîteva ulicioare, a cîrnit-o spre pîlcul de boboci adunaţi pe toloacă.

Prima buchie din alfabetul militar român era simplă, cum ar fi, de-o vorbă, litera „a" : culcat şi drepţi. Culcat şi drepţi ! Într-o clipă eşti jos, lipit pămîntului, în cealaltă te pomeneşti în picioare, pentru ca peste o suflare iar să fii întins la pămînt.

Nică, după ce i-a dezmorţit cu vreo sută de culcări la rînd, i-a aşezat în coloană după statură, a prins a le lămuri cam ce ar putea să se întîmple dacă s-ar presupune pe o clipă că fiecare măgar ce poartă bască galbenă e ostaş român.

La nouă fără cinci minute a apărut pe drumul larg al Ciuturii mult temutul director de şcoală, şi au rămas ciu-

turenii trăsniţi. Directorul avea gradul de locotenent, iar un locotenent în armata regală română era egal cu gradul de căpitan în orice altă armată. Un fior, o admiraţie mută a înfrigurat coloana tinerilor ciutureni. Fostul licean de la Soroca, cu o voce subţire şi tăioasă ca briciul, i-a înţepenit cu zîmbete prosteşti pe buze, şi subofiţerul a tras un pui de fugă să raporteze.

Directorul a bolmojit fără a deschide gura :

— 'Neaţa copii.

De răguşeală ciuturenii nu s-au plîns şi nici dascăli, nici văcari nu s-au dus să împrumute de prin alte sate. Glasuri Domnul le-a dat din plin pentru totdeauna. „Să trăiţi ! !" Trei silabe, două răcnete ca două muşcături, o bubuitură de trăsnet, un suspin din ziua de apoi au prins a răscoli văile, iar locotenentul, încruntîndu-şi sprînceana, s-a uitat mirat la subofiţerul ce-i raportase, de parcă voia să-l întrebe : să fi gîngăvit ceva sugacii ăştia, ori mi s-a părut ?

— Bă măgarilor ! V-am zis : „'Neaţa copii ! ! !".

Începea muştruluiala ceea nesăbuită, căreia i se mai zicea „premilitărie". Ciuturenii stăteau adunaţi în jur, rezemaţi de garduri, chiorîndu-se unul peste umărul altuia. Degeaba însă s-au grăbit — pregătirea militară e un secret de stat, şi Nică, făcîndu-i o dată la stînga, pentru ca pe urmă să-i întoarcă la dreapta, a pornit coloana spre pădure.

S-au întors tocmai pe la chindii. Spinările bobocilor abureau, dar coloana înainta semeţ, şi ochii băieţilor luceau, dosind o taină pe care o ştiau numai ei. Aduceau un cîntec pe care nu-l mai auzise Ciutura pînă atunci :

Europa ne cheamă,
Europa ne-ndeamnă,
Europa e mîndră de noi...

Cîntecul a avut mare succes. Poate pentru că era primăvară, poate pentru că Ciutura cîntăreaţă era din

născare, poate pentru că vioiciunea îi prieşte omului mai mult decît moleşeala, dar peste cîteva zile toată Ciutura s-a pomenit proslăvind Europa, care nu mai putea de dragul ciuturenilor. Cîntau copiii, ducîndu-se cu vacile. Îl cîntau sara prăşitorii, întorcîndu-se de la cîmp, îl murmurau femeile, repezindu-se cu căldarea pînă la fîntînă. Îl cîntau cu toţii, iar încolo, fiecare continua să umble cum îi venea mai bine la socoteală — care pornea cu dreptul, care cu stîngul.

Onache Cărăbuş a început a se înstrăina de copiii săi. Nu le mai purta dorul, nu mai simţea nici o bucurie cînd îi avea alături. De cum îşi puneau beretele, parcă ar fi fost doi demoni. Cînd îi îndemna Onache să facă ceva prin gospodărie, ei zîmbeau pe sub mustecioară — îţi venea a crede că, de-ar fi fost să judece ei singuri cu capul lor necazurile casei, ar fi făcut mare brînză. Apoi se tot aţîţau unul pe altul, căutau să intre într-o mare daraveră şi, dovedindu-şi puterea, să-l facă de rîs pe tata. Porneau la fete cînd nici soarele nu apuca a asfinţi de-a binelea, se întorceau pe la zori, aducînd cu ei în casă duhoare de tutun, şi dimineaţa, cînd se aşezau la masă, cereau Tincuţei ceva acrişor.

Din cei doi flăcăuani pe care îi avea Onache Cărăbuş, a rămas să nu mai aibă nici unul. Chiar de mai rămîneau ei să trăiască în casa lui, omul simţea că nu le mai era nimic drag din cele ce puteau moşteni de la tatăl lor. Au schimbat totul pe două berete. Toate poveţele şi îndrumările de bine pe care le tot strecura Onache în căpăţînile lor au fost acum răsucite, puse cu picioarele în sus, înţelese mult mai altfel decît au fost spuse. Se făcuseră ostaşi înainte de a fi fost luaţi la armată, se tot ascundeau după casă, mînuind un lemn cioplit în chip de armă.

Iar Tincuţa făcea ce făcea şi se tot repezea prin sat să-şi dea în cărţi. Se întorcea fericită şi rumenă

la față, căci vrăjitoarele îi prevesteau în casă două dame — una de cruce, alta de dobă. Tincuța de acum visa lăutari în ogradă, visa satul întreg adunat în jurul casei, se visa soacră mare, alături de Onache, și aveau amîndoi prosoape frumoase, mari pînă-n călcîie. Tincuța căra ouăle din poiată, prin dughene, aduna băieților fel de fel de unsori pentru căpățînile lor ciufulite, tot bolmojind un cîntec despre Europa, întrebîndu-și soțul cu multă părere de rău :

— Ei, iaca, îi însurăm noi și cum o să trăim cînd rămînem iar singuri ?

Onache Cărăbuș, ca să nu-și strice inima, stătea într-un ungher și dregea briciul pe un capăt de curea. A început a o cam îndesi cu bărbieritul, a ajuns a-și rade barba o dată la trei zile. Avea un păcat de brici, adus de prin Rusia, și la bătrînețe nu prea vroia să înțeleagă briciul cela unde era vorba să taie, iar unde urma să lunece ușurel. Cînd sfîrșea să-și scarmene barba, avea pe față o sumedenie de musculițe de hîrtie. Nu se plîngea însă, căci briciul punea temelia — abia după brici venea plăcerea cea mare.

Aveau în casă un pieptene greu, făcut de țigani dintr-un corn de vacă. Înainte de a se pieptăna, Onache îl curăța pe un fir de ață. Cum firul de ață pornea să fluiere subțire, în casă se așeza o liniște ca de mormînt. Lui Onache îi plăcea să fie liniște cînd se piaptănă. Era și mai bine dacă îl lăsau singur în casă — numai el și pieptenele.

Greu era începutul, ca orice început. Onache ridica pieptenele sus, deasupra creștetului, parcă ochind cu el, și toată fața îi rămînea sfîrtecată în așteptarea unei batjocuri nemaipomenite. Îndată ce colții măruntei ajungeau la percica moale și căruntă, el strîngea măselele a bărbăție și încet, căznindu-și sufletul, pornea cu el spre frunte, trăgînd primele patruzeci și patru de brazde.

Cînd ajungea cu pieptenele la frunte, ofta uşurat, de parcă ieşea dintr-o apă rece ca gheaţa. Mijea un ochi spre colţii pieptenelui, sufla doi-trei fulgi de mătreaţă şi iar îl ridica sus, deasupra creştetului, ochind locul unde va cădea mînia Domnului.

Era la mijloc o ciudăţenie pe care Onache nici n-ar fi putut-o lămuri. Toate grijile şi necazurile pe care nu le putea descurca la repezeală, Onache le păstra grijuliu, pentru ca pe urmă, adunîndu-le cît mai multe, să se aşeze într-o bună zi să le descurce. Pieptenele cerca să-l ajute a face rînduială în viaţa sa. Cînd îl ridica sus deasupra creştetului, i se părea că vede aievea toate necazurile pe care le avea. Era o viaţă de om aşternută sub colţişorii unui pieptene, se încingea o luptă crîncenă, şi Onache le tot limpezea cu forţa pînă i se făcea milă şi de creştet, şi de pieptene, şi de percică.

Pămîntul vuia întruna, gemea pămîntul nopţi întregi, iar băştile galbene erau ţesute cu aşa socoteală, că chiar vechi, chiar zdrenţe de-ar fi ajuns, tot aşteptau să li se comande : „Un-doi, un-doi, un-doi !...". Tincuţa aduna prin casă cîrpe bune pentru pelinci, băieţii umblau duminicile şi luau cu asalt toate vîlcelele şi poieniţele din pădure, în biserică se aduna la slujbă atîta lume, că se stingeau, înăbuşite, lumînările, iar sara, lîngă crîşmă, se adunau deştepţii să pună ţara la cale.

Veniseră vremuri grele. Ciuturenilor ba nu le ajungea averea, ba nu-şi puteau înghiţi bucata. Ciutura îşi tot pierdea zi cu zi calmul, cumpătul, repezindu-se nebună ba la vale, ba la deal. Onache s-a contrat o viaţă întreagă cu satul său de baştină, dar îl iubea, îi era credincios, şi atunci cînd satul a prins a se tulbura şi a ieşi din matcă, Onache s-a gîndit că-i vremea să se repeadă la Pămînteni.

Se gătea de drum fără nici o tragere de inimă. Nu erau în firea lui călătoriile, mai ales la Pămînteni nu-i plăcea să se ducă. Gărişoara ceea mică, cum îl zărea, se

grăbea să-l înjosească, să-şi bată joc de viaţa lui. După ce umbla prin toate prăvăliile şi trecea pe la cele două iarmaroace, după ce vedea cu ochii lui o sumedenie de lei, care, sunînd uşurel, se mutau dintr-un buzunar în altul, Onache se întorcea acasă mult mai sărac decît se crezuse. Nu-i plăcea să se ducă la Pămînteni. Dacă avea vreo treabă, o poruncea prin vecini, prin neamuri. Acum însă trebuia să se ducă. Vuia pămîntul sub picioare, şi cînd nu mai ştii nici tu însuţi, nici satul tău nu ştie ce e de făcut, atunci trebuie să ieşi în lume.

S-a dus pe jos. Nu ştia ce veşti îl aşteaptă acolo — bune ori rele, şi nu s-a hotărît să mîie caii la întîmplare. S-a dus, deci, pe jos. Păşea încet şi tot privea în pămînt ca şi cum căuta un anumit sens în felul în care erau risipiţi bulgării pe marginea drumului. Nici că-i păsa de cele ce se petreceau atunci în jurul lui şi, spre marea sa mirare, a rămas să ţie minte toată viaţa drumul zilei celeia, făcut pe jos pînă la gară. A reţinut pentru totdeauna şi felul cum arătau semănăturile, şi din cîte părţi suflau vînturile, ţinea minte cîţi oameni, ajungîndu-l, l-au lăsat în urmă, pe cîţi i-a lăsat el însuşi ; ţinea minte şi ce fel de păsări au zburat peste dînsul, şi ce zi, ce dată, ce lună erau în calendar.

Ajungînd la Pămînteni, Onache Cărăbuş mai întîi de toate a venit la gară. S-a aşezat pe singura bancă de pe peron, şi-a vîrît mînile în mîneci. Răzmuiat de un pui de osteneală, s-a aşternut pe-o aşteptare lungă, socotită pînă la sosirea primului tren. Îi era totuna ce fel de tren o să apară, din care parte va veni, în care se va duce. Însemnat era însuşi faptul. Umblau încă trenurile şi, vasăzică, ţara rămînea în picioare.

Nu departe de gară vreo zece muncitori, adunaţi în jurul unui vagon de marfă, urlau din răsputeri : „Hop, şi încă o dată hop !". Onache, săritor la nevoie, cînd auzi „şi încă o dată hop !", a tras o fugă măruntică, dar a ajuns tîrziu. Vagonul era dat la rampă, o punte s-a

culcat din ușa magaziei în ușa lui. Muncitorii cărau saci, puntea se lăsa moale din mijloc, ca spinarea unei pisici atunci cînd o mîngîi, iar în jur — semințe mici și cenușii.

Pornea a călători prin lume roada macilor din anul trecut.

Onache n-a mai stat să aștepte primul tren. A coborît cîteva scări, a retezat mica piață din dosul gării, a intrat în prima prăvălie ce-i răsărise în cale. La tejghea stătea un băietan cu șapcă albastră, cu cureluşă aurie, pe semne, elev de liceu. Tînărul moștenitor al prăvăliei i s-a părut lui Onache puțin cam stricat de învățătură — căuta să fie cît mai drăguț cu lumea, se căznea să intre în voia tuturora. Bănuind cum e povestea, Onache s-a așezat pe un pervaz de fereastră și, înțepînd cu degetul toate mărfurile așezate pe rafturi, iscodea prețurile. Țăran simplu, aproape fără carte, Onache se pricepea a mirosi prețurile, știa a pipăi cele cîteva cifre în așa fel, ca să afle de ce tot tînjește, de ce tot geme și vuiește nopți întregi bietul nostru pămînt.

Lumea își ținea paralele strîns, făcute nod peste nod. Au scăzut prețurile — numai furcile de fier și topoarele, — pentru prima oară de cînd se ținea Onache minte, — furcile și topoarele s-au scumpit de două-trei ori. Onache s-a bucurat văzînd una ca asta, a scotocit cîțiva gologani prin buzunar, a cumpărat o furcă nouă. Avea acasă două furci bunișoare, dar a mai cumpărat una. Odată ce s-au scumpit, înseamnă că cu vremea au să fie căutate.

Drumul făcut înapoi spre casă nu l-a mai reținut. Toată viața s-a întrebat prin ce fel a ajuns el atunci înapoi în Ciutura? Uneori i se părea că ajunsese pe jos, alteori îi venea să creadă că a fost dus de cineva cu trăsura. O fi zburat, s-o fi tîrît pe brînci — nu ținea minte. O furcă nouă cu șase colți, adunată într-o hîrtie unsuroasă, rupsese ceva din felul lui Cărăbuș de-a primi

lumea în sufletul său. Avea o furcă subţioară şi încolo — nimic. A simţit iarăşi pămîntul sub picioare abia acasă, cînd Tincuţa, pipăind cumpărătura, l-a întrebat în şoaptă, cu un fior de groază :

— Ne mai trebuia nouă o furcă ? !...

*

Onache Cărăbuş a prins a visa nopţile o cămaşă de cînepă, lungă pînă la genunchi, o cureluşă jerpelită, două musteţi roşcate, trase pe oală, o privire de creştin ce ţesea întruna fire de tristeţe. Din toate amănuntele iestea, potrivite de Cărăbuş într-un anumit fel, a răsărit pe neaşteptate un chip viu, cu suflare, un glas domol, şugubăţ, ce mai trăia în sîngele lui, făcîndu-se auzit din vreme în vreme.

Onache aproape că-l uitase pe răposatul său părinte, cu care atîţia ani a tot muncit pămîntul, de atîtea ori a tot umblat în cărăuşie. Uneori însă, cînd i se întuneca lumea în jur, răsăreau pe neaşteptate o cămaşă de cînepă lungă pînă la genunchi, două musteţi trase pe oală, o cureluşă şi o cataramă din cine ştie ce vremuri moştenite. Chipul părintelui era pentru Onache o icoană, un manual de istorie, un tovarăş bun pentru zile grele, şi cel mai mare judecător care avea a spune ultimul cuvînt.

Furca cea cu şase colţi, cumpărată la Pămînteni, nu i-a plăcut bătrînului ce purta cămaşă lungă. A pornit moşneagul a o pipăi, a zîmbit trist, trecîndu-şi degetele pe la vîrful fiecărui colţ, a rostit încet, cînd au rămas numai ei doi :

— Să fii cuminte, măi băiete...

Onache a zîmbit : sireacul tata. Aşa l-o fi crescut cîndva pe dînsul, aşa l-a crescut şi el pe Onache. De mic i-a dat de grijă să fie cuminte. Şi tuturor ciuturenilor de mici li se dă de grijă să fie cuminţi. De sute de ani, neam de neamul lor, moldovenii îşi cresc copiii

cu o singură pravilă : să fie cuminți ! Dar, Dumnezeule, ce înseamnă să tot fii cuminte ? ! Depinde cînd, cum, unde. Totdeauna nu poți fi cuminte. Dacă ai casa ta, dacă ai pămîntul tău, dacă ai neamul tău, și dacă tot ce ai se duce pe rîpă, mai poți fi cuminte ? !

*

Într-un miez de noapte, pe cînd cîmpia dormea dusă, a trosnit, a vuit ceva în ograda lui Cărăbuș. După care s-a lăsat iarăși liniște, dar prin liniștea ceea se auzea de undeva de departe, de sub pămînt, un jalnic miorlăit de pisică. N-a avut noroc — s-a vîrît în beci să prindă șoareci tocmai în noaptea cînd sortit îi era beciului să se risipească. Acum, prinsă sub dărîmături, se plîngea și ea, sărmana, de soartă.

Cărăbuș, trăind o viață întreagă fără a coborî la necazurile unei pisici, acum a ajuns a se văicăra. S-a sculat cu noaptea în cap, și-a suflecat mînecile, a început a desfunda beciul, avînd de gînd să-l facă din nou. Des-de-dimineață, sculînd băieții, i-a trimis la plivit grîul. A rugat-o pe Tincuța să caute a-i fi la îndemînă în ziua ceea. Știa el prea bine că n-o să aibă nevoie de ajutorul ei — avea însă un lucru mare, un lucru greu de făcut și s-ar fi simțit mai bine dacă Tincuța, venind peste fiecare cinci minute, ar fi tot cotcodăcit în jurul lui : mama mea, ia ce grozav muncește, ia cum pune, ia cum ridică ! Succesul la femei face bărbatul mai voinic, mai îndemînatic. Atîta lucru știa și Onache și se folosea de el din cînd în cînd...

Tincuța a răspuns fără a înțelege bine despre ce-i vorba : da, numaidecît, cum să nu ! După care, adunînd

rufele din casă, şi-a luat tălpăşiţa spre Căinar, pîrăuaşul de după dealul cel mic. Nunţile puteau veni pe neaşteptate, trebuia să-şi ţie casa veşnic gata. Pe lîngă asta, mai voia să afle cîteva minciuni despre flăcăii săi, iar pîrăul cela de la marginea satului, cînd se adunau ciuturencele la spălat, era numai spumă şi minciuni.

Tincuţa venea de-a lungul satului cu două legături subţioară, îndemnînd cumătrele cu dînsa. Ciuturencele, tot dînd din cap a înţelege, căutau să-şi vadă de griji, şi cînd a ajuns Tincuţa la Căinar, a găsit numai un şuvoi de apă rece, patru-cinci pietroaie mari, puse stavilă să nu fugă albiturile cu apa.

S-a bucurat Tincuţa — dacă-s proaste cumătrele şi nu vor să vină, cu atît mai bine! Avea Tincuţa un fel al ei de-a întoarce orice necaz în bucurie — n-au venit ciuturencele poftite de ea, cu atît mai bine! Putea spăla în voie, fără a-şi dosi rufele de ochii vecinelor, şi cu săpunul putea s-o lase oleacă mai moale, căci se ducea săpunul Tincuţei ca apa pe Căinar.

După ce a desfăcut amîndouă legăturile şi, tipărindu-le cu palma printre pietre, le-a lăsat să se înmoaie, s-a aşezat cumincior la o parte, cu bărbia ascunsă în podul palmei, ş-a prins a-şi aminti ce obiceiuri mai sînt la întoarcerea tinerilor de la cununie. Erau multe obiceiuri în mintea ei, îi plăceau toate pe cîte le ştia şi, fără a le putea alege pe cele mai mîndre, a început spălatul rufelor.

Cînd o prindea hărnicia, mîinile Tincuţei păreau a-i fi duşmani — se jurase să se răzbune şi nu le lăsa să răsufle. Pietroaiele pe care spăla nu-i trezeau nici o milă. Albiturile erau de cînepă, toarse, ţesute cu mîna ei.

Ba le repezea, înecîndu-le în apă, ba le smulgea înapoi cu rădăcină cu tot, ba le sucea colac şi prindea a ciomăgi pietrele. Ceea ce era gata spălat şi clătit, Tincuţa aşternea pe iarbă să se zbicească puţin la soare, să-i fie mai uşor a le duce acasă. Abia dovedea s-o aştearnă pe una, că se întorcea iute la cele rămase şi se tot crucea : au înnebunit dughenarii ceia din Pămînteni ! Vînd un săpun, că nu poţi scoate fulg de spumă dintr-însul !

Pe la amiază o scoase la capăt cu spălatul. Îi rămăseseră numai cîteva schimburi ce tot cătau să fugă cu apa la vale. Înciudată, Tincuţa a prins un crac, l-a aşternut pe piatră, a ochit cu săpunul, şi-a plecat umerii deasupra pietrelor şi, deodată, sughiţînd a mare mirare, s-a îndreptat din şale, repezind mîinile sus, de parcă şi-ar fi înţepat degetele. Cu ochi tulburi de spaimă şi îngrijorare, a prins a iscodi în jur — nu cumva a văzut-o cineva ? N-o văzuse nimeni. Era singură pe malul Căinarului. A ridicat albitura pe care începuse a o spăla, a mai aşternut-o o dată pe piatră, cercetînd-o.

Şi-a prins capul în mîini, de parcă ar fi apucat-o mari dureri de măsele, şi a început a se legăna dintr-o parte în alta cum se leagănă firele de mohor pe haturi. Biata Tincuţă ! Unul din cei doi băieţi n-a vrut să aştepte ziua nunţii, o copilă din satul lor n-a vrut să-şi ducă cinstea în casa socrilor, şi au ucis-o amîndoi pe biata Tincuţă. Aici pe malul Căinarului, lîngă pietre, se prăbuşise tot ceea ce avusese ea sfînt în viaţă.

Era singură în vălcică, pe malul Căinarului, o frigea la inimă, îi venea să urle, să spargă geamuri, să aprindă lumea, să facă un pojar cum nu s-a mai pomenit ! Avea însă nevoie de sfat, nevoie de ajutor. Onache era unicul

ei sfetnic și, adunînd albiturile, umflîndu-le în spate, a pornit la fuguța spre sat. Venea prin grădini, căci n-avea vreme. Alergau cînii în urma ei, lătrînd, legătura îi umezea spinarea, pieptul, dar ea nu mai simțea nimic. Era orbită de amărăciune, avea mintea întunecată de rușine și sufletul ei blajin s-a răsculat, cerînd moarte de om.

Onache, rămas singur, nu făcuse multă treabă. Abia a desfundat beciul pe jumătate, salvînd viața pisicii. Acum stătea jos pe iarbă, furat de gînduri, iar mînile lui, cîrpite cu pete de hlei uscat, netezeau pe genunchi un petic de hîrtie. Cînd a intrat Tincuța în ogradă ca o vijelie, el nici n-a ridicat capul. Nu s-a mirat deloc că nevasta, aducînd rufele gata spălate, le-a aruncat grămadă în colb.

Tincuța îl trăgea de mînecă spre casă, bolmojind ceva cu buzele înălbite.

— Spune ici, bre, ce ai de spus...

Lăsîndu-se într-un genunchi, Tincuța i-a cuprins gîtul, a pornit a-i șopti ceva la ureche. Onache a zîmbit, apoi a trecut la un chicot mărunt. Suflarea caldă a nevestei îl gîdila la ureche și, smulgîndu-și capul din brațele ei, scobind urechea cu pricina, a stat o vreme de și-a venit în fire. Tincuța s-a mutat repede la cealaltă ureche. Onache, făcînd palma pîlnie, a zîmbit cam stingherit, cam zăpăcit, dar a zîmbit :

— Să-mi fie el sănătos ! A știut cum s-o ieie. Alta pentru ce au mai fost ele făcute, fetele...

Tincuța stătea împietrită. Privirea ei rătăcea pe chipul lui Onache, pierzînd fir cu fir rostul tuturor lucrurilor, și atunci Onache s-a apucat să mîngîie hîrtiuța ce rămînea să-i zacă pe genunchi.

— Tu, bre ista, lasă prostiile... Începe mai bine a mă găti de drum — uite, am primit ordin de concentrare...

În vinerea ceea pentru prima oară pămîntul a vuit ziua-n amiaza mare. Și a venit amurgul, ultima sară înainte de plecare. Cei doi vlăjgani, întorși de la cîmp, se lingușeau în jurul lui Onache. Ca să vezi ce nedreptate poate fi pe lume ! Ei poartă bășți, știu a ține cadența, fac o mînuire de armă care nu se mai află ! Iar Patria-mumă cheamă sub drapel un om care nici nu știe a cînta pînă la capăt chemarea Europei, încurcă stîngul cu dreptul, nu mai poate scoate pieptul afară. Primise, uite, ordin de concentrare. Cei doi băietani, scărpinîndu-și cefele a mare mirare, buchiseau ordinul, iar Onache, pipăindu-și părul cărunt, le făgăduia să-i spînzure pe o singură cracă la întoarcere, de-or cerca să iasă din vorba Tincuței.

La aprinsul luminilor a venit Nuța. A venit cu sapa, cu un coșuleț de papură — a aflat vestea pe drum, întorcîndu-se de la prășit, și n-a mai trecut pe acasă. Din prag a început a-și sufleca mînecile. Mircea al ei de cîțiva ani era pe drumuri — ba face armată, ba nu dovedește bine a fi demobilizat și iar e luat la concentrare. Astfel Nuței îi mersese vestea că știe cît se poate de bine a petrece un bărbat la oaste. Odată cu începerea concentrărilor, era rugată de ciuturence să le spună cam ce-ar trebui de copt, cîte și cum ar trebui așezate în sacul de drum. Lui Onache sortit îi era să fie pregătit de drum de fiică, iar Tincuța, înlăturată de la gura cuptorului, stătea rezemată de un ușor, urmărind mișcările iuți și îndemînatice ale fiicei, fără a le prinde rostul.

Cărăbuș avea să plece a doua zi cu trenul de nouă. Tîrziu, cînd sacul a fost gata de drum, s-au înțeles că pe

la zori înhamă caii și se duc. Se duc cu toții să-l petreacă. În casă era un mare tărăboi. După ce au ațipit pe la miezul nopții băieții, Onache și-a ridicat sacul cu merinde, i-a dat Tincuței de grijă să nu scape gospodăria din mîni și, deschizînd ușile, a plecat de unul singur, fără a-și lua rămas bun de la băieți.

De vreo jumătate de an a tot fost lăsat să fie singur în casa asta, fără voie bună, fără bucurii. A vrut să plece nepetrecut, tot singur. Lacrimile lor pe peronul gării l-ar fi scîrbit. Unde mai pui că lui Onache în genere nu-i plăcea să fie petrecut. I se părea că, cu cît mai frumoasă a fost petrecerea, cu atît mai grea și mai întîrziată va fi întoarcerea.

Satul era pustiu, adormit pe veci. Dormeau casele, dormeau drumurile cu bulgări, cu troscot cu tot, dormeau portițele spetite, dormeau picăturile de rouă întinse pe sîrmele ghimpate din garduri. Dormeau cucoșii prin poieți. Lui Cărăbuș i s-a năzărit că cerul se luminează pe la poale, dar pînă la zori mai rămînea mult. Se tot oprea, numărînd luminile din sat, numărînd tovarășii cu care urma să facă concentrarea. Se grăbea să ajungă la gară înaintea lor, să nu-i vadă cum trec, lăsîndu-l în urmă, cum se duc cu trăsurile, avînd alături nevastă cumincioară și copii deștepți.

Căuta să meargă prin cîmp pe de-a dreptul, dar răsărea cîte o zdreanță de cărare și-l tot fura. Cînd vedea că se duce prea aiurea, se întorcea, dar venea alt drumeag să-l fure. Cădea o rouă deasă, poalele pălăriei scăpătau pleoștite. Sacul cu merinde îl stingherea. Oricum l-ar fi întors, părea că duce pietre în spinare. Era greu sacul cela și mai răspîndea în jur o miroznă dulce de copturi,

zădărînd omul atunci cînd el n-ar fi fost în stare să înghită o fărîmătură.

Cînd s-a luminat de ziuă, Onache s-a pomenit ajuns la marginea Nuieluşilor. S-a mirat, căci satul cela rămînea mult într-o parte de drumul Pămîntenilor. Se plîngeau a mare osteneală picioarele lui Onache şi, ca să le deprindă cu armata, ciutureanul le-a silit să facă un ocol mare în jurul Nuieluşilor. A nimerit într-o vale lungă, tăiată de două poduri, o vale pe care abia o mai ţinea minte din copilărie. Retezînd de-a latul, a ridicat un deluşor şi s-a oprit cu gura întredeschisă a mare mirare. A ridicat mîna spre pălărie, apoi a lăsat-o să cadă înapoi. În faţa lui se legăna un cîmp larg scăldat în sînge — şaizeci şi ceva de hectare, cît vezi cu ochii, erau numai foc şi pară. Înfloriseră macii.

— Şi-s frumoşi, măi, bată-i pustia...

Cărăbuş stătea prostit, zîmbea încet, cu o umbră de pocăinţă. Cui îi pasă că cineva s-a lăcomit în copilărie, şi s-a îndopat cu maci de nu se mai putea trezi ? Marea minune a frumosului rămînea veşnic minunea. Se repezea cîte o boare de vînt, umflînd flăcări mari, cu creste roşii, călite. Şaizeci de hectare, şaizeci de minuni clădite din bulgării acestui pămînt, şaizeci de valuri plămădite din gămălii de jăratic. Iaţă şi ţărna, şi bulgării trecuseră de partea cealaltă, crescînd un fel de foc mestecat cu nebunie, dar frumos care nu se mai află.

Nu-i plăceau macii lui Onache, dar această minune nici că avea nevoie de dragostea cuiva. Trăia prin ea însăşi, îşi croia drum pe unde ar fi vrut, se strecura uşor în suflet, făcînd din fiece inimă o gămălie aprinsă de mac, lăsînd-o să se legene împreună cu cele şaizeci şi ceva de hectare.

Ce avea a face că mai apoi, în urma acestui pojar, va rămîne numai cenușă...

Șaizeci de hectare, legate într-o singură flacără, e cam mult pentru un om. Undeva în adînc, sub para ceea, era pămînt, pămînt obișnuit, cu care a venit pe lume Onache Cărăbuș, pămîntul care i-a ținut casa, pămîntul primit din moși și gătit nepoților. Dar acest pămînt arat și semănat într-un anumit fel, cu anumite ploi și zile calde, a venit acum să-l înjosească, să-și bată joc de el.

Onache Cărăbuș stătea în fața celor șaizeci de hectare și nu se mai putea mișca din loc, nu mai ținea minte încotro și pentru ce s-o fi pornit el.

— Hai, bre, c-am mai văzut eu frumuseți de-aiestea ! Trec două-trei zile, se scutură floarea, și-or tot sta macii iștia ca moșnegii pleșuvi o vară întreagă...

Pentru că îl ajunseseră anumite griji ale dimineții și pentru a demonstra o anumită atitudine, a intrat pe cîteva minute fără sac în cîmpul cela de maci, după care a revenit, și-a pus povara pe umăr.

*

Vreme de cîteva săptămîni Onache Cărăbuș n-a trimis acasă nici o veste. Apoi a venit o carte poștală presărată cu rînduri măruntele și strîmbe.

„Dragă Tincuță ! Și nu mai aștepta scrisori de la mine, că regimentul pleacă pe zonă. Roagă-te Domnului pentru zilele mele, iar de s-a întîmpla să nu mă-ntorc, vezi de pune o cruce lîngă mormîntul părinților mei. Cînd va fi ziua pomenirii morților, să-mi veniți cu toții, grămăjoară, căci se vede că așa a fost dat să fie — nici eu să n-am parte de voi, nici voi să n-aveți noroc cu mine.“

Celelalte rînduri au fost citite numai o singură dată. Pe urmă Tincuța le-a tot scăldat în lacrimi, că nu mai puteai desluși o buche. Cînd moldoveanul scapă la durerea cea mare, nimic nu-l mai poate opri. Onache abia i-a dat Tincuței a înțelege că, se prea poate, o să fie război, iar Tincuța își tot tremura bărbia într-o jale lungă, zi și noapte, cu toate că pînă la urmă n-a fost nevoită să adauge o cruce în cimitir.

Cam peste o lună Basarabia a fost ocupată de Armata Roșie. Autoritățile române erau obligate să elibereze toți basarabenii din armată, și iată-l pe Onache Cărăbuș pe podul dintre Iași și Ungheni. Are în spate un grănicer român, în față — un grănicer sovietic. Sta năucit, de parcă era sculat din somn în puterea nopții și a ieșit în prag să vadă ce se face pe lume. Un ostaș sovietic i-a dat o pîne și o bucățică de slănină, să aibă de drum.

Trenurile nu umblau — calea ferată s-a dovedit a fi prea îngustă pentru locomotivele sovietice, și cîteva zile la rînd, cît o lărgeau, n-a circulat nici un tren. Onache nu mai avea timp de așteptat pînă iar vor prinde a umbla trenurile celea și, împreună cu miile și miile de foști camarazi, a pornit pe jos, prin cîmpuri, prin sate, nepăsător la cele două sute de kilometri pe care le avea de făcut.

A ajuns în Ciutura într-o dimineață. A scăpătat moale lîngă portița împletită din lozie. Iată că se mai ținea încă pe picioare portița ceea a lui împletită Dumnezeu știe cînd, cu o viață de om în urmă. Și să mai zici după asta că vița de salcie nu ține ! Avea doar cîțiva pași de făcut pînă la pragul casei, dar nu-i mai putea face. Picioarele i se umflaseră, mai departe nu

voiau să-l ducă, şi el le-a lăsat să zacă pe iarbă, cu tălpile aţintite spre casă. Satul mai odihnea încă, duminicile Ciutura obişnuia să se scoale ceva mai tîrziu.

Căsuţa lor, nu demult văruită, stătea aţipită, cu ferestrele aburite, iar în jurul casei — numai snopi. Snopi pe prispă, pe iarbă ; snopi rezemaţi de garduri, clădiţi în clăi, puşi gireadă, şi snopi dezlegaţi, împrăştiaţi la întîmplare. Snopi grei, cenuşii, fără frunze. Numai beţe şi gămălii. Gămălii mari, împodobite cu o mică coroniţă împărătească.

Maci.

L-au pîndit cînd el nu era acasă, şi au dat buzna în ograda lui. Vede Dumnezeu, nu i-au plăcut şi nu a visat Onache Cărăbuş să strîngă o roadă de maci. N-a arat pămîntul pentru ei, nu i-a semănat, n-a venit să-i secere. Dar macii au venit singuri. Or fi bătut ei la portiţă ori n-au bătut, dar au intrat buluc, s-au tot adunat snopi, ţinîndu-se de mîini, ca la horă, în jurul casei, i-au înfundat ograda, i-au speţit gardurile, i-au înăbuşit toate drumurile şi cărările. Au ocupat totul — şi bătătura, şi prispa, şi casa, şi masa.

Erau copţi, erau grei, şi erau mulţi. Erau prea mulţi pentru o simplă minte de ciuturean, pentru o grijă de ţăran, pentru un suflet necăjit, pentru o răbdare cîmpenească. Pînă la urmă, Onache a început a crede că încă n-a ajuns acasă, ci a aţipit undeva la vreo răscruce, iar macii i s-au arătat în vis. Dar nici vis nu era, căci l-a simţit o javră de cîne şi a început a se gudura. L-a zărit şi Tincuţa prin fereastră, a sărit din casă, s-a prins de gîtul lui cu şiroaiele de lacrimi cu tot, iar el stătea jos pe iarbă, aduna în jur gămălii de mac, le fărîma, strecu-

rînd printre degete semincioare mărunte, cenușii, semințe ce purtau în ele acel foc mare, mistuitor.

Tincuța, clipind fericită cu genele-i umede, a pornit a le înșira pe toate — în sfîrșit, puterea nouă le-a dat pămînt și lor, acum au destul pămînt. Au primit două hectare din pămîntul arendașului, două hectare cu tot cu roadă. Macul se secera ușor — în cîteva zile l-au culcat la pămînt, l-au cărat în ogradă. Trece lumea pe drum și se minunează : atîta roadă n-a mai văzut ograda lui Cărăbuș ! Și să știi că chiar așa este — atîta roadă n-au mai văzut ei !

Ciutura fierbea. Să te pomenești într-o singură zi dintr-o țară în alta, așa minuni se întîmplă mai rar. Renumitele griji de țărani, ce uscau mințile nopți întregi, griji ce au intrat vreme de veacuri în măduva oaselor, în douăzeci și patru de ore s-au tot călătorit peste Prut. Bieții ciutureni nici nu știau cum să așeze perna ca să adoarmă. Totul în jur se mișcă, totul e al tău. Întinde mîna și ia. Vrei pămînt — poftim pămînt !

Onache Cărăbuș ar fi fost fericit cum nu se mai poate, de nu întîlnea în fiecare dimineață o grozăvenie de maci în ograda lui. Se bucura pentru pămîntul primit, era gata să-l răsplătească cu tot ce are, dar roada asta de maci n-o putea primi. Era la mijloc un ceva peste care el nu putea trece. S-a obișnuit a socoti drept al său numai ceea ce era plătit cu sudoarea, cu truda celor două brațe. Restul nu l-a ispitit niciodată. Stătea pe prispă și nu putea înțelege prin ce fel macii semănați și prășiți de arendaș pot așa, deodată, deveni macii lui ! De, ținea minte că băieții lucraseră cîteva zile — în socoteala celor trei-patru zile ar fi putut primi cu conștiința

împăcată zece-douăzeci de snopi, dar nu roada celor două hectare !

Pe de altă parte, nu-l lăsa obrazul să se ducă la cîrmuirea satului să renunțe la roadă. Pe drumul vechi al Pămîntenilor treceau din vreme în vreme tancuri mari de fier cu stele roșii, și erau gata acele mașini să dovedească dreptul lui Onache Cărăbuș, cetățean din satul Ciutura, raionul Pămînteni, la cele primite de el.

După ce-a stat cîteva zile în cumpănă, Onache s-a apucat și a clădit snopii într-o gireadă înaltă și lungă, ce ajungea pînă aproape în fundul grădinii. I-a clădit în așa fel, că gămăliile macilor ieșeau prin gard în drum, ademenind trecătorii, și cînd veneau femei să culeagă în pestelcă gămălii, căci primiseră soia, el nu le alunga, dar, ce-i drept, nici nu le poftea să mai treacă.

Ciuturii nu-i mai ajungea răbdare. Umbla ca pe ace. O băbuță ajunsă în mintea copiilor a curățit vreo zece snopi, a suit în spate un pud de mac și a pornit cu el la Pămînteni. Se întorcea a doua zi, avînd fustă nouă, bluziță, basma, ducea daruri pentru nepoți și se ciondănea cu toate gardurile — pe semne, închinase un păhăruț înainte de a porni spre casă.

Noroc și pace bună, dar părea atît de ciudată și stingherită biata Ciutură, ajunsă la viață bună vreme de cîteva zile ! Vădanele, ce-au tot ocolit o viață întreagă orice gloabă nimerită în cale, au împărțit caii arendașului, se urcau dimineața în căruță, suceau stîngaci hățurile și porneau așa, fără nici o treabă. Se plimbau. S-au cam potolit fetele țăranilor mai avuți — s-a dus zestrea, acum poți pune mîna pe un băiat numai cu cele ce ai, și ele începeau a urmări flăcăii pe care cu două zile în urmă i-ar fi dat din casă afară. Copiii umblau

lingîndu-și buzele — au aflat, spre marea lor mirare, că sînt pe lume țări unde bomboanele nu se vînd la număr, ci la cîntar. Vrei o sută de grame — mă rog, care vrea două sute — să fie sănătos ! Ciuturencele se repezeau în Nuielușii, unde s-a deschis magazin ceva mai devreme, și stăteau la rînd după fiare de călcat — pînă și Tincuța a izbutit să facă rost de un fier, cu toate că pînă atunci n-a auzit-o nimeni să se plîngă că i-ar fi trebuit la gospodărie.

Cărăbuș umbla tăcut. Cînd s-a răcit vremea, el nu s-a așezat pe un scăunel josuț, pentru ca împreună cu băieții, cu Tincuța, să reteze gămăliile de mac, să le scuture în covată. Nu s-a dus cu dînșii la gară atunci cînd sacii au fost suiți în căruță. A lăsat-o pe Tincuța să cheltuie banii după voia ei. Cînd i se cerea părerea, scotea cîte o vorbă despre ciubotele cumpărate pentru băieți, cînd nu era întrebat — tăcea. A ajuns să nu se bucure nici atunci cînd Tincuța i-a adus de la Pămînteni un palton nou cu guler de blană. Și era ciudat, căci ierni întregi nu ieșea din ogradă, rușinîndu-se de paltonul vechi pe care îl avea.

Onache Cărăbuș a umblat o jumătate de iarnă în paltonul său vechi și, dacă-l întrebau unde-i cel nou, zicea că-l ține de zile mari. Pe la Crăciun au dat geruri, și iată-l pe Cărăbuș trecînd prin sat în palton nou. Mergea încet, cu gulerul ridicat, căci cernea zăpada de sus. Foia cu capul ba la stînga, ba la dreapta, întrebînd urechile de li-i cald, și se tot minuna în sinea sa : marele pojar de după Nuielușii a fost potolit, fărîmițat și împărțit oamenilor. Fiecăruia — cîte un tăciune cald la ureche, la spinare, la piept. O viață lungă de om Onache Cărăbuș a tot îndurat frigul, a tot visat picătura ceea de căldură...

Şi totuşi, pămîntul vuia noapte de noapte. La vreo cincizeci de verste de Ciutura, pe malul Prutului, mai rămîneau să stea faţă în faţă doi ostaşi. Unul în şapcă, altul în capelă. Erau băieţi tineri, cu puful abia-abia răsărit pe buze, dar aspri la cătătură, şi degetul zace pe trăgaci, pentru că nu atît doi ostaşi, cît două lumi stau faţă în faţă, iar între ele — o dungă subţire de apă tulbure şi rece.

Pămîntul vuia, şi prin vuietul cela a venit primăvara din patruzeci şi unu. Era atîta soare, că toate vietăţile s-au îmblînzit, şi-au încălzit suflarea. Erau atîtea cîmpuri slobode, că şi-au ostenit picioruşele toţi copiii. Era un cer atît de adînc şi atît de limpede, că se îneca aripa rîndunelelor, dar, bete fiind de atîta zbor, nu se puteau opri.

Onache Cărăbuş stătea pe haţul proaspăt al celor două hectare primite şi se gîndea : oare pentru ce să fi venit primăvara atît de frumoasă ? Au nu cumva scris este să fie pentru mulţi ultima lor primăvară, şi ea vrea să-i petreacă la drum, împodobită cu toate podoabele pe care le avea ? !

Pămîntul aburea şi cerea sămînţă. Flăcăii lui Cărăbuş îl semănau o dată, îl mai semănau o dată, iar pămîntul aburea şi cerea sămînţă. Onache stătea în largul cîmpului cu capul descoperit şi se gîndea : pentru ce-o fi cerut el atîta sămînţă ? Nu cumva se teme că prea mare va fi prăpădul ce vine peste el, şi pentru a-şi păstra porunca primită, pentru a duce mai departe gustul pînii de secară, el vrea să lege o roadă cît mai mare ?

Pămîntul vuia şi vuietul lui răzbătea tot mai aproape, mai aproape de inima, de sufletul omului. Şi, într-o

dimineață, cînd se legase din plin frunzișul codrilor, cînd romanițele scăldate în rouă își desfăceau pletele mici și albe, cînd cîmpia își împlinea somnul, înfășurată într-o pătură străvezie de fum, de pe malul drept al Prutului primul tun și-a scuipat schija în largul cîmpiei. Primul ostaș a fost secerat, a căzut pe spate, cu ochii fugiți peste cap, rămînînd să tot privească un cer senin și cald, un cer străin și scump, un cer de vară.

Începuse războiul.

Cîmpia ardea. Avioanele, tunurile și tancurile au arat pămîntul, întorcîndu-i cîmpiei o roadă abia ajunsă în floare. Ardea pădurea cu fum negru, înăbușitor. Ardeau două cisterne la gara din Pămînteni, așternînd o coamă de fum peste întreaga cîmpie. Fumega o țigară strînsă între degetele unui ostaș mort pe-o margine de drum. Ardea un foc în vatră, gătind obișnuita mămăliguță, iar explozia a secerat și casa, și hornul. Dezmățul flăcărilor a pornit în cele patru părți ale lumii, și Cîmpia Sorocii a ajuns să ceară măcar o picătură de apă, pentru a-și umezi buzele...

Peste două săptămîni frontul a trecut dincolo de Nistru și s-a tot dus spre răsărit. Și au trebuit băieții lui Cărăbuș să puie scara la pod, să scoată de printre cîrpele vechi două băști galbene. Tincuța a pornit-o din nou cu nunțile, iar Onache a fost chemat la Pămînteni la postul de jandarmi pentru o socoteală foarte delicată. Vorba era că prin ce minune macii domnului arendaș au ajuns în ograda lui, și unde să fie acum suspomeniții maci ?

Cercetările au urmat cîteva zile la rînd. Spre deosebire de mulți alții, Onache n-a fost adus acasă cu căruța. A venit singur, dar pînă la sfîrșitul vieții îl tot prindea

cîte-o tuse seacă, de-i scălda fruntea în sudori. A fost obligat în termen de zece zile să-şi achite datoria, dar cum putea el s-o achite, cînd banii se ieftiniseră rău şi, după socoteala pe care o făcuse, cînd se întorcea de la Pămînteni, chiar de-ar fi vîndut casa, mai rămînea dator !

I-au iertat ei datoria, în schimb au fost luaţi din casă cei doi flăcăi, singurii feciori pe care îi avea. Cărăbuş s-a dus cu Tincuţa la gară de i-a petrecut. Acolo, pe peron, pentru prima oară de cînd se ţinea minte om în fire, a lăcrămat. Plîngeau şi băieţii, şi Tincuţa. A venit trenul, s-a dus trenul, au rămas ei doi...

Unul din băieţi a dovedit să trimită cîteva scrisori, celălalt n-a trimis nici un rînd. Au tăcut vreme multă, vreme grea, apoi despre soarta lor a aflat Cărăbuş dintr-un cîntec trist, adus de invalizi :

La Crimeea, peste mare,
Măi dorule, măi...

Au trecut de atunci ani mulţi, dar şi acum, cînd vine vara, cam prin iunie, în ograda lui Cărăbuş prind a răsări maci roşii, maci fierbinţi. Stau mîndri, aburind a pară şi gămăliile lor de jăratic străjuiesc zi şi noapte bătrîna căsuţă, puţin fugită pe-o coastă.

O vreme, cît mai ţinea războiul şi se tot întorceau oamenii, Onache, nădăjduind că poate se întorc şi băieţii lui, smulgea macii, îi tăia cu hîrleţul, îi fărîma cu călcîiele, dar în vara următoare ei răsăreau din nou. Pe semne, pămîntul ogrăzii s-a umplut cu atîtea semincioare cenuşii, ce poartă flacăra şi nebunia acestei lumi, că şi peste mii de ani, cînd nu vor mai fi, poate, nici neamul

Cărăbuşilor, nici Ciutura, pe dealul cel mare, unde a fost odată casa lui Onache, în mijlocul verii, aşa cam prin iunie, vor tot înflori gămălii pletoase de maci roşii, maci fierbinţi...

Capitolul VII

NOROCUL

E mare lucru cînd omul are noroc, iar norocul ciutureanului sînt cele două braţe ce ştiu a pune la cale o roadă bună. Începutul începutului, zămislirea pentru Ciutura e cea mai grea încercare, şi oamenii sînt veşnic în căutarea acestor două mîini norocoase, ce pot amăgi cu un pumn de sămînţă un pod de grîu. În norocul propriilor lor mîini oamenii nu prea cred, şi de aceea îl caută mereu la alţii. Îl caută primăvara şi toamna, îl caută în casa lor şi departe de sat, îl caută ieşind la semănat, pornind a săpa un capăt de vie, şi apoi vreme de mulţi ani la rînd, în fiece zi, în fiece clipă ciutureanul tot caută blagoslovirea celor două braţe norocoase.

Ciutura avea puţine braţe bănuite de noroc, iar la cele pe care le avea cearcă de răzbate. Bătrîni rămaşi pradă amintirilor şi suferinţelor, vădane zăpăcite de necazuri, oameni umbriţi de o mare sărăcie, toţi cei ce nu ştiau toamna cum să intre în iarnă, iar pe vremea frigului nu ştiau cum să răzbată în primăvară, veneau de se închinau celor două braţe. Se rugau pentru puţin — să le tragă, într-un noroc, prima brazdă, să arunce

un pumn de grîu peste țărna jilavă și puhavă, să îngroape rădăcina unui copăcel, să culce la pămînt primul snop de grîu...

E mare lucru cînd are omul noroc, și Onache Cărăbuș părea să-l aibă. Brațele lui au fost, poate, cele mai căutate printre ciutureni. Onache se făcea a zîmbi a mirare, cînd dădeau peste el buzna, cu toate că în sinea sa, pesemne, el se simțea mîndru de acest dar al lui și, cînd era rugat, se ducea pe ogorul altuia cu mare tragere de inimă. Le ținea minte pe toate cîte au fost zămislite de mînile lui și, făcînd un bine de trei minute, urmărea ani întregi soarta celor puse la cale de el. Se minuna cumplit, deseori aducînd noroc altora, și nu se amăra că, darnice fiind pentru alții, cele două brațe rămîneau zgîrcite cînd era vorba de grijile lui.

Țărîna era cea mai mare dragoste a lui Cărăbuș, era cel mai frumos cîntec al lui, un cîntec ce se cerea cîntat cu măsură și trebuia ținut minte cuvînt cu cuvînt. Țărîna era marea lui durere, căci, cu cît mai mult se înfundau el în ea și ea în el, cu atît mai puțin îi înțelegea taina. Țărîna era o muierușcă ce-l tot purta cu făgăduieli și-l făcea să-i poarte dorul o iarnă întreagă, o iarnă lungă cît un veac.

Atunci însă cînd Cărăbuș răzbătea la primăvară și rămînea față în față cu pămîntul, atunci cînd, mînat de o nevoie a lui ori rugat de vecini, avea să atingă primul bulgăr, să trimită în blagoslovitul sîn al brazdelor primele boabe, să treacă țărînei suflet din sufletul lui, atunci Onache Cărăbuș, om mîndru și șiret, „încerca" pămîntul.

Jucînd un zîmbet în colțul buzelor, de parcă ar fi pus la cale o horă într-un mijloc de sat, scormonea de

sub bulgări un pumn de țărînă crudă, o tot boțea cu palmele, închipuind din ea o minge. Şi cum boțul ajungea vîrtos, Onache, răsucindu-şi brațul, îl repezea sus, în moalele cerului. Atunci cînd boțul de pămînt, răsuflîndu-şi zborul, rămînea să cugete un pic şi pornea grăbit înapoi, Cărăbuş părea că încearcă să ghicească ceva în mintea lui. Căuta să-şi prindă boțul întreg, să-l prindă tot, pînă la ultima fărîmitură, şi cînd îl avea întreg cules din largul cerului, fața i se lumina, căci cele ghicite aveau a se împlini.

E mare lucru cînd are omul noroc, şi chiar că aveau noroc cele două brațe ale lui Onache. Dar, într-o bună zi, rugat de un vecin, a ieşit în cîmp şi a rămas să stea cu mîinile cruce la piept. Părea să fi uitat cum făcea el atunci cînd boțea un pumn de țărînă jilavă. Ochii lui nu mai vedeau brazdele din jur, urechea lui nu mai auzea glasul pîrăuaşelor, iar sufletul lui, sufletul lui, sufletul lui...

*

Ciuturenii, de cînd lumea, îşi fac singuri case. Ciutureanul nu plăteşte nici zidarului, nici lemnarului, nici sobarului, şi cînd e vorba să-şi facă casă, şi-o face singur. Îşi suflecă mînecile pînă aproape de umeri, desfundă un capăt de lutărie, umple valea cu lampaci ori, cum li se mai zice în Ciutura, „saman". Ca să nu aibă supărare în casă, stă puțin de se pune la cale cu nevasta, iar încolo tot singur alege locul casei, ridică pereții. Ajutat de vreo rudă mai bătrînă, leagă căpriorii. Deseori munca la căsuță ține doi-trei ani la rînd, ciutureanul se alege cu o vătămătură căreia nu-i poate afla leacul, dar e fericit că şi-a făcut casă. E a lui cum nu mai poate fi o casă a unui om, şi-i trainică precum nu mai are cu-

vinte ca să-ţi spuie, şi dragă îi este, că nu dovedeşte a ieşi bine din sat şi i se face dor de dînsa.

De altfel, ciutureanul nici nu-şi face casă cum se obişnuieşte prin alte părţi — ciutureanul o smulge din miezul firii sale, dîndu-i suflare din suflarea lui, bucurie din bucuriile lui. Poate anume de asta, cum nimereşti în sat, dacă e vremea lucrului şi lumea e la cîmp, te poţi aşeza cu casele la sfat şi ai să afli cam tot atît cît ai fi putut afla de la oameni. Ba se poate întîmpla ca o căsuţă să fie mult mai sfătoasă, mai limpede la vorbă decît stăpînul ei, căci, pe cît de tăcuţi şi zgîrciţi la vorbă sînt ciuturenii, pe atît de vorbăreţe apar casele zidite de dînşii.

În patruzeci şi patru a apărut o căsuţă în Ciutura cu o durere atît de mare, încît se opreau trecătorii din drumul lor şi urmăreau cruciţi marele necaz al celor trei ferestruici. După ani şi ani de viaţă paşnică, şi-a pierdut voia bună lutul ridicat de Onache Cărăbuş, şi acum iată a prins a se jelui lumii. Plîngeau cu lacrimi amare şi atunci cînd se apropia frontul, a plîns în zilele cînd a ajuns frontul, şi chiar pe urmă, cînd armatele sovietice se apropiau de marea lor biruinţă, căsuţa lui Onache Cărăbuş rămînea îndurerată cum nu mai poate fi.

Onache nu-şi găsea locul. Se zbătea bietul om ca peştele pe uscat. Ici mai tace, colo mai rîde, dincolo se face a nu fi înţeles, iar căsuţa de după portiţa de salcie se tot căina, deplîngîndu-i pe cei doi feciori căzuţi la război. Această adunătură de lut, zămislită şi ridicată de mînile lui Onache, trăia aceeaşi viaţă cu dînsul, dar, spre deosebire de stăpîn, casa nici nu putea, nici nu vroia să se prefacă. Iar drumul satului e mare, un rînd de şefi se duc, alţii vin, şi tot trec pe lîngă casa lui

Onache, se tot opresc pentru a se întreba: de unde atîta tristeţe într-o zi atît de însorită şi frumoasă?

Din păcate, casa lui Onache nu era singura casă încruntată. Casa lui Haralambie cel Deştept stătea şi ea amărîtă, plină de necaz, cu toate că fiul lui Haralambie, Nică, se refugiase în România cu soţie cu tot şi, în fond, nu prea avea ce se plînge. Totuşi, înrăită cum era, nu avea ochi a se uita la lume casa ceea, şi iată că nopţile au început a fi chemaţi amîndoi la sovietul sătesc — Haralambie cel Deştept şi prostul cela de Onache. Se cerceta în amănunţime cum poate fi explicat cazul că două case — una de pe dealul cel mic, alta de pe dealul cel mare — trăiesc cu aceeaşi dispoziţie, pe cînd stăpînii caselor aproape că nu-şi vorbesc unul altuia şi, cînd sînt chemaţi, stau tăcuţi unul într-un ungher, celălalt — în alt ungher.

Peste vreo două săptămîni Haralambie cel Deştept a fost ridicat, întreaga avere a fost împărţită printre săraci.

S-a stins pentru totdeauna lumina în casa de pe dealul cel mic, şi Onache Cărăbuş şi-a dat sama că a venit rîndul casei lui. Cu toată sfada şi neînţelegerea, erau fraţi de cruce. O ştiau ei doi, o ştia satul, o ştia o lume întreagă şi, după ce a fost ruinat unul, nu putea să nu fie ruinat şi celălalt.

*

Pe drumul cel vechi al Pămîntenilor trecea oaste. De-a lungul văilor pluteau coame de colb, închipuind toate povîrnişurile şi întorsăturile vechiului drum. Roţi de maşini, roţi de tunuri, şenile grele de tanc. Drumul se destrămase, drumul îşi muta albia, ba scăpătînd la vale,

ba repezind-o pe de-a dreptul peste deal, iar armata venea întruna. Peste bulgării măcinați de mii de ori și plămădiți înapoi de-o bură de ploaie, saltă greoi camioane cu ferestrele găurite. Două focuri de armă, două găurele mici — una în dreptul volanului, alta ceva mai la stînga, unde sta ofițerul în mașină. Două împușcături, două gloanțe, două lovituri mortale, iar mașina tot saltă prin bulgări, și ei picură a drum lung, șoferul la volan, *leitenantul* — alături. Fumează amîndoi, culeg colbul de pe buze cu mîneca hainei, se tot înfundă cu armata în largul cîmpiei, de parcă ar fi uitat că încă nu demult au fost răpuși mortal de gloanțe. Mașina are benzină, șoferul are ordin, ofițerul are hartă și se tot duc înainte, uitînd cu totul de cele două găurele ce stau în fața lor, fluierînd povestea unei lupte grele.

Armata intra în repaos. Au fost opriți, au fost întorși cu spatele la moarte, au fost trimiși să răsufle puțin, iar războiul geme nu departe, în Carpați. Vuiește, fierbe războiul. Coloana nu-l mai aude. În fundul văilor puhoiul începe a se despleti, cîte o șuviță de mașini cîrnește din drum, pornește în căutarea unui sătuc. Toate se fac pe tăcute, dar cu o repeziciune hotărîtă din vreme. Ostașii sînt înfierbîntați, cartușele zac în magazie, degetul arătător al dreptei tot caută primprejur țîța trăgaciului. Măsele adunate mai scrîșnesc, cerînd socoteală dușmanului, iar privirile se lasă îmblînzite de priveliștea largă a unei cîmpii blînde, trudite. Între cele ce fuseseră ieri, între cele ce urmau să fie a doua zi, rămîne numai o țigară groasă de mahorcă, cu bobocul de jăratic într-un capăt, cu hîrtia jilavă în celălalt.

Cîmpia toată le ieșise întru întîmpinare. De-a lungul întregului drum al Pămîntenilor stau basmale albe, cuș-

me vechișoare, șepci micuțe, fără cozoroc. Femeile țin legături cu *ostințe*[1] — le tot leagă și dezleagă, le tot ascund și le țin cu mîni darnice, întinse a voie bună. Mașinile vin iute, țesute una în alta, e armată mare, ce vine de la război și n-o poți opri cu două-trei plăcinte coapte în cuptor la tine.

Copiii stau cu gurile întredeschise, înghit colb și nu-și pot găsi loc. Fiecare căpșor ar vrea să afle cam ce ispravă închipuie o medalie lucitoare. Copiii vor să afle ce trebuie să facă un om de treabă care ar fi vrut și el o decorație, iar pămîntul tremură sub tancuri, drumul înfierbîntat își tot mută coastele, ferindu-se, și ochii proaspeți, larg deschiși, lasă să pătrundă în sufletul copiilor măreața priveliște a unei arme abia scoase din luptă.

Bătrînii stau cu buzele strînse, cu mîni reci, lipite de șolduri, cearcă la repezeală a-și aminti care drum încotro poate duce pentru ca, de-or fi întrebați, să răspundă scurt, milităreşte. Iar armata tot trece și trece pe lîngă ei. Mii de tone de fier scrîșnesc și se încruntă, fluieră vîntul prin ferestrele găurite, și colbul stă chiftind deasupra drumului — nici mai sus nu poate urca, nici mai jos nu izbutește să coboare.

Armata venea la odihnă. Întristatele case ale cîmpiei demult așteptau musafiri, și de abia au dovedit primele mașini s-o cîrnească din drum, abia s-a răspîndit zvonul cum că s-au oprit, alegîndu-și fiecare cîte o ogradă, că țăranii cîmpiei au și pornit o mare îmbrînceală. Satele au prins a împărți musafiri ele înde ele. Fiecare sat își închipuia că știa bine rusește, în fiece casă se găseau scaune cu spetează, fiecare călcîi de pîne putea fi îm-

[1] Daruri.

părţit în două. Oamenii de prin toate văile stăteau zi şi noapte pe marginea drumului Pămîntenilor. Numărau maşinile, îşi scărpinau cefele, mişcau din picioare a nerăbdare, căci li se poruncise fără musafiri să nu se întoarcă.

Şi, Doamne, ce bucurie era pe atunci un rus în *ghimnastiorkă* [1] albită de soare, cu *pilotka* [2] repezită pe-o sprînceană ! Era aşteptat şi rugat să intre în fiece casă, căci era îndemînatic şi se pricepea la toate. Putea dezlega uşor orice neînţelegere cu stăpînirea satului. Putea fi conducător de oaste şi tălmăcea pe înţelesul tuturora unde fierbea pămîntul azi şi unde o să ardă mîne. Putea fi musafir ce ştie rostul la pahare, îţi putea spune cam unde va ajunge satul, ce se va face cu fiecare palmă de pămînt, şi mai erau cei ostaşi ruşi suflete darnice, ce te puteau face cu doi-trei litri de benzină pentru lampă, cu un cauciuc vechi de maşină pentru tălpi la încălţăminte.

Erau anii cînd rusul învăţase a lupta. Ajunsese a simţi duşmanul cu toată fiinţa, şi dacă îl vedeai vesel, cu pieptul descheiat, sunîndu-şi micuţii nasturi de metal, însemna că la o sută de verste în jur e linişte şi pace. Oprind maşinile ba ici, ba colo şi coborînd să-şi mai dezmorţească picioarele, soldaţii priveau miraţi în jur. Stoluri de copii umblau în urma lor, ostaşii se opreau, îi priveau lung, zîmbind. Li se părea ciudată ciripeala lor gălăgioasă, era de minune că glasurile subţirele aduceau a vorbă de bărbat, şi numai trista percică ciufulită tot aştepta cînd s-a întoarce tata s-o mîngîie, s-o aşeze la loc cu mîna lui...

[1] Tunică.
[2] Bonetă.

Biata Ciutură... Tocmai atunci cînd îi era lumea mai dragă, s-a dovedit a nu avea noroc. Era aruncată cam la o parte de vechiul drum al Pămîntenilor. Pentru a răzbate în Ciutura, trebuia să treci Căinarul, iar Căinarul cela, cu două podețe mai mult pentru căruțe — și asta cu condiția că ele vor trece cu deșertul... N-au făcut, un pod ca lumea, și amu au ajuns de rîsul tuturora.

Cele mai oropsite sătișoare — niște adunături de căsuțe pe care nici nu le-ai fi putut numi sat — își aveau de acum armata lor, iar Ciutura n-avea nici armată, nici mașini, nici steluțe roșii, nici armonică guralivă, nici vorbă rusească, iute și pipărată. Iar zilele treceau, coloana se fărîmițase cu totul, acum rar cînd răzbăteau cîte șase-șapte mașini rămase în urmă, și se tot duceau ca glontele, iar de-o cîrneau, se tot duceau prin alte sate. Biata Ciutură, deznădăjduită, ieșea cu gloata, cu tot satul ieșea și stătea zile întregi la marginea vechiului drum.

Onache Cărăbuș, ce-i drept, nu s-a dus să întîmpine ostașii. Nu se ducea, căci n-avea vreme. Nici o clipă să răsufle n-avea. Cum se scula de dimineață, punea scara la gura podului. Urca, scîrțîind fusceii. Acolo, în pod, căuta pe bîjbîite niște rămășițe de răsărită uitată din anii trecuți. O aduna cu tot cu colb, își umplea buzunarele. Coborînd înapoi, venea în fața casei, se rezema de-un perete, așa ca să-l vadă tot satul. Stătea și mînca răsărită. Era singura lui grijă. Arunca cîte-o sămînță în gură, făcea cu ea ce făcea, scuipa cojile, cercînd a strînge din măsele, iar alegea o semincioară pentru a o arunca sub cerul gurii. Aștepta cînd va veni după el mașina cu doi milițieni. Mașina avea să se oprească la poartă și, după socoteala lui, unul din ei avea să spună:

„Poehali, papașa...“ [1].

Venirea mașinii avea să pună capăt tuturor necazurilor. Puțin îi păsa ce-o să fie pe urmă. La o adicătelea, se putea mulțumi și cu anii pe care i-a trăit. A fost om cinstit în viața lui, a bucurat lumea în măsură în care lumea îl bucura pe el. Firește, dacă ai sta să depeni anii fir cu fir, ai putea descoperi că acest Onache Cărăbuș, trăind o viață de om, mai n-a văzut nimic bun, dar cui îi păsa de cele ce-a dovedit, de cele ce n-a dovedit el ? !

Semințele de răsărită erau cam seci, o jumătate erau amare, și cum nimereau pe limbă, se cereau scuipate numaidecît. Vreme de trei zile, tot ronțăindu-le, i s-a cam făcut scîrbă de ele, i s-a umflat vîrful limbii, dar nici fără ele nu putea. Avea două brațe mari și grele ce spînzurau în lungul trupului ; se cerea să le găsească un rost, iar mîncatul răsăritei, oricum, e un lucru pe care trebuie să-l știi cum să-l faci, dacă vrei să-l faci bine.

N-a prea avut noroc în viață Onache Cărăbuș. Degeaba venea lumea să-l roage primăvara — n-a avut noroc. Tot stînd în fața casei și scuipînd coji de răsărită, omul se gîndea : te pomenești că se mai poate întîmpla o minune la mijloc. Ar fi putut, de-o vorbă, să vie oaste multă în Ciutura. Soldații, judecîndu-le din nou pe toate cu mintea lor, s-ar fi oprit, poate, pe-o clipă să vadă ce-i cu prostul cela de Cărăbuș. Dar nici prea mult temei nu făcea să pui pe o întîmplare ca asta. Armata nu intră în ogradă de capul ei — se întreabă mai întîi stăpînirea, iar stăpînirea Ciuturii ar fi avut grijă ca toate mașinile să ocolească casa lui Cărăbuș cît mai pe departe, să nu se molipsească de tristețea ei.

---

[1] Să mergem, tataie (rus.).

Într-o dimineață, cînd Onache iată că urcase în pod și tot pipăia tavanul uns cu lut, căutînd răsărită, s-a pomenit cu un vuiet de mașini, ce venea clocotind pe ulițele satului. Cărăbuș și-a tras capul între umeri, de parcă se făcea a primi lovitura. Iute, cu o repeziciune de care nu se credea în stare, s-a dat jos, a venit în fața casei la locul lui. Aștepta fără a ști el însuși ce așteaptă : poate mașina care avea să-l ducă, poate un ostaș ce avea să poposească la dînsul și să-i apere casa de ochii și de gura lumii...

O sumedenie de „studebaker" [1]-e, gemînd a sfîrșit de cale, pluteau prin ulicioarele întortocheate ale Ciuturii. Ostașii fumau, cîntau din armonici, picurau. Oamenii deschideau în grabă porțile și mașinile intrau : o mașină cît un tren intra pe o poartă strîmtă și nici un vreasc nu trosnea, nici un cui nu se smintea din locul lui. Pe lîngă ograda lui Cărăbuș au trecut cîteva mașini, au dat de marginea satului, dar spre casa lui șoferii nici să-și fi întors capul !

Pe la amurg au mai tras în Ciutura cîteva mașini, dar s-au oprit fără a ajunge în mahalaua lui Onache. Ciutura vuia ca un roi de albine. S-a aciuat tocmai hăt tîrziu, spre ziuă, iar Onache n-a mai ațipit în noaptea ceea. Căsuța lui era, pare-se, singura în tot satul ce nu ținea în cui mantale ostășești, prin unghere nu negrea nici o armă, troscotul din ogradă nu fusese stropit cu benzină. Și culmea la toate — se sfîrșise răsărita din pod.

— *Papașa !*

[1] Mașină militară de cercetare, marcă americană, folosită în al doilea război mondial de către armata sovietică.

Onache Cărăbuş, lăsîndu-se pe la zori furat de un pui de somn, a sărit afară numai în cămaşă şi izmene. În drum stătea o maşină vechişoară, cu ferestrele făcute la tîmplar, stătea cu roţile din faţă ţintite spre poarta lui. Un ostaş înalt şi osos îşi pipăia la repezeală nasturii, să vadă de nu cumva au rămas descheiaţi. Îşi tot dregea glasul, de parcă Onache Cărăbuş ar fi fost un mare conducător de oşti şi el nu ştia cum să i se prezinte. A întrebat ostenit, rămînînd puţin ruşinat de cuvintele sale :

— Cum aş face eu, papaşa, cu maşina asta a mea...

Cărăbuş a pornit spre poartă cu paşi străini, pipăind pămîntul cu tălpile, de parcă ar fi păşit pe fundul unui rîu cu ape repezi şi reci. În cele cîteva clipe pînă avea să ajungă la poartă, se gîndea în mintea lui : Doamne-Dumnezeule, ce ţară mare, ce ţară nemaipomenită pentru o minte de om mai e şi Rusia asta ! E mare lucru să-ţi legi soarta de soarta ei, dar a vieţui cu ea împreună se poate numai atunci cînd ai putere multă, pentru că şi dreptatea, şi nedreptatea ea şi le făureşte cu acelaşi braţ vîrtos şi greu. După care, trecînd prin poarta deschisă, a venit lîngă maşină, şi-a suflecat mînecile, şi de n-ar fi avut maşina ceea motor, el singur, cu braţele sale, cu sufletul, cu dragostea sa, cu dorul pe care îl purta pentru viaţă, ar fi împins maşina ceea în ogradă.

Ostaşului i se zicea Nikolai. Mai mult n-a adăugat nimic la prenumele său simplu — nici numele de familie, nici numele tatălui său, nici gradul pe care îl avea, căci ceva mai tîrziu Onache a avut pe epoleţii mantalei cîteva plăsele galbene de metal.

Era un om tăcut din fire — mai bine zis, nu că era tăcut, dar se ruşina a sta de vorbă. Orice convorbire era pentru el o mare taină a vieţii. Stînd de vorbă cu

un om, el căuta să primească cuvintele aşa rotunjite cum au fost spuse, cu suflarea, cu căldura ce-o aveau ele. Răspundea la vorbă încet, prin frînturi, fiind stingherit că, să vezi, nu-i în stare a sta de vorbă cu un om deştept.

Curățenia și rînduiala celor din jur erau o mare patimă a lui Nikolai. Orice haină, oricum şi-ar fi aruncat-o el pe umeri, îi stătea de minune, de parcă altceva nici că se putea să poarte. Orice ar fi început, era anume lucrul care îl aștepta, și în cele ce făcea punea atîta suflet, atîta iscusinţă, încît toţi cei ce se întîmplau să fie în preajma lui îl urmăreau mișcare cu mişcare, de parcă ar fi fost vrăjiţi.

Era şofer, dar niciodată n-a dat de înţeles că știe a conduce maşina. Nici nu aducea vorba de dînsa, părea că nici n-o vedea așa, întreagă cum era — cu roţi, cu cabină, cu caroserie în urmă. Şi cu toate acestea, tot timpul cît a găzduit la Cărăbuş, stătea întins sub maşină. Ciubotele lui grele, uitate afară, se tot suceau din vreme în vreme — ba se culcau una peste alta, ba rîmau pămîntul cu călcîiele, ba se întorceau cu călcîiele spre cer.

Puţină lume părea să fi văzut el în viaţa lui, căci un oaspete mai ciudat nici că se putea. I se părea mereu că încurcă lumea, că s-a vîrît nepoftit în ograda omului, că a pus un om sărac la cheltuieli. Onache nu ştia ce să facă — nici să-l poftești în casă, nici să-l așezi la masă, nici să scoţi din el o pătăranie ori să-l veseleşti tu însuţi cu ceva... Era un musafir pe care nu-l puteai primi cu nimica, nu-l puteai însenina, și cît a avut maşină în ogradă, Onache se ciondănea cu Tincuţa.

Adică ceea ce se petrecea între ei nici a ciondăneală nu prea semăna. Onache îşi ocăra nevasta. O dojenea cu sprîncenele, cu un zîmbet silit, cu buzele strînse a le-

hamite. Îi dădea de înțeles că nu-i gospodină, că nu se pricepe a găti o gustare în așa fel ca bărbatul să simtă putere de dimineață pînă seara. Stă bietul om sub mașină și tot sucește fierul cela — de-ar sta acolo sub mașină Tincuța măcar un singur ceas, de-ar fi pusă să dessșurubeze o singură mutelcă [1], atunci ar ști cum să facă o masă pentru doi bărbați !

Tincuța căuta să intre în voia tuturora. Își dădea singură sama că a găti, cînd nu prea ai din ce, ea nu se pricepe. Se scula cu noaptea în cap și nu mai lăsa în pace gura cuptorului — fierbea, cocea, frigea. Atunci cînd ieșea îmbujorată, împreună cu Onache, să-și poftească musafirul la masă, Nikolai îngropa la repezeală lingura după tureatcă și rostea încet, privind sfios undeva în altă parte :

— A fost un tovarăș la bucătărie : „Hai, zice, să-ți aduc și porția ta...".

Uneori, sara, intra singur în casă. Cînd se lăsa amurgul și se abăteau din cîmp nopți reci, tomnatice, cînd se aprindeau printr-o suflare sute de ferestruici în valea satului, cînd vorba omului, și dragostea, și odihna i se mutau în casă, la cald, apărea și Nikolai. Mai întîi umbla o vreme în jurul mașinii, adunîndu-și curajul, apoi se apropia de prag, tușea ușor, parcă prevestind că, iată, se poate întîmpla să vie și el în casă. Și intra.

Nu dovedea să se așeze bine pe laiță, că Onache, făcîndu-i cu ochiul, ca să nu înțeleagă Tincuța despre ce era vorba, punea pe masă două păhărele, se repezea în casa cea mare, peste o clipă se întorcea, ducînd o sticlă atupată cu un ciocălău. Pornea sărbătoarea bărbaților și Onache și șoptea lui Nikolai :

— Bunătate ca asta mata încă n-ai gustat !

---

[1] Piuliță.

Cînd sticla pornea a gîlgîi, iar paharele cu piciorus se legănau uşor, parcă îngrijorate că n-au să poată ţinea în braţe o bunătate atît de scumpă, ochii căprui ai lui Nikolai prindeau a zîmbi trădător. Nikolai înţelegea că nu-i prea în firea lui să zîmbeşti unui pahar, dar era rus, din neamul ruşilor, şi bucuria paharului rămînea una din marile patimi ale sale. Prima înghiţitură făcea cumplite minuni cu musafirul lui Onache. Ostaşul devenea rumăn la obraz, zîmbea larg, plin de suflet, şi părea gata a blagoslovi, a mîngîia toată lumea din jur. Mînca cu multă poftă, tot trăgînd cu coada ochiului spre Onache şi căutînd a prinde măsura domoală a cinei obişnuite printre civili.

Atunci cînd Onache izbutea să-l mai cunune cu un păhăruţ, se scula de la masă, căuta mirat în jur, se uita prin fereastră la maşină. Rostea trist, a mare mirare :

— Mă duc să mă culc în maşină. Numai ea, drăguţa, nu se învîrteşte — restul e scrînciob.

*

Ciutura a dispărut, s-a topit printre oastea poposită în vale. Ciutura a făcut soldaţilor parte dreaptă din toate pe cîte le avea. În răstimp de cîteva zile ostaşii au aflat de bucuriile şi nădejdile fiecărui om, iar rusul, cînd îl iei cu sufletul deschis, niciodată nu-ţi rămîne dator. O jumătate de sat umbla în haine militare, bătrînii şi-au făcut rezervă de mahorcă pentru ani de zile, iar obrăjorii pistruiaţi ai micilor ciutureni povesteau tuturora că au tras şi ei cu puşca. N-au nimerit ţinta, mă rog ce să-i faci, dar de tras au tras !

Era vremea prăşitului păpuşoiului, şi Cărăbuş, cu toată părerea lui de rău, dimineţile lăsa musafirul în ogradă şi se ducea la cîmp. Serile, cînd se întorcea, îl

găsea pe Nikolai la poartă. Ostașul stătea încruntat, tot căutînd în lungul drumului, de parcă aștepta un tovarăș întîrziat, dar nu știa a se preface și-l vedeai cale de-o poștă că a ieșit și stă la poartă anume de dragul lui Onache. Întîmpinările iestea din amurg erau o mare bucurie pentru Cărăbuș. Omului nu-i ajungea curaj, nu-i ajungeau cuvinte rusești ca să-l întrebe pe Nikolai de unde o fi fiind el de loc, ce o fi făcut pînă la război? Nikolai, tăcut și modest din fire, niciodată nu pornea vorba despre sine, și Onache nu mai știa ce să creadă despre musafirul său.

Întîmpinările de la poartă, în amurg, l-au dumerit pe Onache. E o lege nescrisă a tuturor țăranilor. Cei care rămîn acasă pentru toată ziua ies sara la poartă înaintea celor ce au muncit pămîntul. Îi o plecăciune în fața omului ce adună pînea cea de toate zilele, îi o mîngîiere pentru o zi nesfîrșită, petrecută în singurătatea dealurilor.

Nikolai era ostaș, plătise cît se poate de scump mica lui hodină, apoi avea treburi, își repara mașina. Dar mai era și om. În clipa cînd a tras în ograda lui Cărăbuș, a primit legile acestei case. Îi era, pe semne, necaz că dimineața nu poate pleca împreună cu Onache la cîmp. Credea că mănîncă pînea omului, adunată cu atîta trudă, și sara ieșea la poartă, privea lung, nerăbdător în lungul drumului, așteptînd, chipurile, un tovarăș, și se lumina la față, cînd îl vedea pe Onache întorcîndu-se cu sapa pe umăr.

În cele două săptămîni cît a găzduit la Onache, o singură dată n-a ieșit la poartă. Cărăbuș a rămas foarte îngrijorat. Se cam temea că ostașul poate fi amăgit de altă casă, putea să-i ordone cîrmuirea să schimbe gazda. O rușine ca asta Onache n-ar fi putut-o îndura și, intrînd

iute în ogradă, a prins a-l căuta pe Nikolai ba sub mașină, ba în cabină, dar soldatul nu era. Tincuța cocea plăcinte. Onache îi tot dădea a înțelege că a venit vremea să coacă niște plăcinte ,dar acum, intrînd în casă, a rămas supărat de tărăboiul din jur și a întrebat-o unde-i Nikolai. Tincuța l-a liniștit — era în ogradă, că și-a curățat pușca ceea a lui. O fi fiind undeva prin grădină. Onache a ieșit în prag, a așteptat o vreme, dar văzînd că nu se mai arată, a pornit a cerceta toată ograda, pînă a dat de dînsul.

Cu mînile uitate pe genunchi, cu capul scăpat pe-un umăr, Nikolai stătea în fundul grădinii pe-un mănunchi de curpeni și zîmbea. Era zîmbetul unui om înstrăinat, ce a întîlnit un alt om tot așa de înstrăinat și singurel. Nu mai era ostaș, nu avea nici epoleți, nici mașină, nici armă automată. Se întorsese, în sfîrșit, la casa lui, și se bucura omul.

A schimbat totul în jur. În locul livezii și-a sădit mesteceni albi, cu care își petrecuse copilăria. A ridicat o casă de bîrne aici în fundul grădinii, a umplut cîmpiile cu păduri dese de brad. Și-a sărutat nevasta, și-a mîngîiat în voie copiii. Acum s-a așezat pe-o clipă, căci nu putea crede în marea minune a întoarcerii sale.

Onache Cărăbuș și-a șters fruntea de sudoare, căci pămîntul a prins a i se legăna sub picioare. Abia acum, în clipa asta, a înțeles ce înseamnă războiul pentru Rusia. Abia acum a înțeles ce amar de înstrăinare poartă soldații, ce dor cumplit le macină sufletele, aici, în cîmpia pe care o văd pentru prima oară. Gînduri adînci și dureroase, o dezertare pe-o jumătate de ceas, o întîlnire cu ai tăi la o răscruce de drum, un pic de lumină închipuită — apoi că a fost și Onache ostaș, a privit și el odată cu ochi buimaci și umezi undeva în depărtare, a mîngîiat-o și el pe Tincuța departe, în inima

Rusiei, cu toate că Tincuța în viața ei n-a trecut hotarele Ciuturii.

Cărăbuș stătea nemișcat. Era gata să oprească toată lumea, să smulgă pămîntul din străvechea lui suceală, să apere liniștea așezată peste sat, pentru ca ostașul, ajuns acasă, să poată sta cu neamurile sale cît o să-i placă, cît o să îndure.

Atunci cînd a început a se îndesi amurgul, Onache pășind greu, a pornit spre Nikolai. Știa că nu s-ar cuveni să-i tulbure singurătatea, dar se ducea. Era țăran, purta o mare dragoste pentru omul ista în *ghimnastiorkă* rusească. I-a venit un dor să intre și el în casa lui, să-i vadă copiii, nevasta.

Ajungînd alături, Onache l-a întrebat de poate el, fiind om în vîrstă, civil, moldovean de neam, să se așeze alături, pe mănunchiul cela de curpeni. Nikolai, fără a se întoarce de la baștina sa, a dat din cap : firește, vino de șezi aici alături !

Cărăbuș s-a așezat. Stăteau tăcuți. Deasupra lor se scălda un cer adînc și siniliu, sclipeau steluțe risipite pe cer. Din cîmp venea răcoare, în vale sute de ferestruici suflau o lumină caldă. Adia miroznă de bucate prin livezi, cădea cîte-o frunză galbenă din copac, și pentru cei doi bărbați, pentru cei de stăteau în jurul lor erau prea de ajuns de toate.

Apoi Cărăbuș a întrebat cu glas stins, aproape în șoaptă. A întrebat Onache Cărăbuș, a întrebat o fire setoasă de viață, au întrebat două mîini de plugar ce avuseseră cîndva un pic de noroc :

— Auzi mata... cum o fi fiind viața în colhozul cela al vostru ?

Umerii lui Nikolai au tresăltat. Ostașul s-a întors în regiment. Războiul încă nu sfîrșise. Și-a întors capul,

l-a privit pe Onache, a privit un țăran cu obrazul dogorît de soare, zbîrcit de vînturi. A spus simplu :

— E rău acuma la noi în colhoz...

Și, zîmbind, de parcă vina colhozului era vina lui, a adăugat :

— Fără îndoială, sperăm și noi că după ce se va sfîrși războiul...

Tincuța scosese plăcintele din cuptor și, îmbujorată, căci le potrivise tocmai bine, a pornit în fundul grădinii spre dînșii. Onache niciodată n-a putut-o ierta că venise anume atunci să-i poftească la masă.

— Se răcesc, măi Onache, și-i păcat de dînsele...

Au venit în casă, s-au așezat la masă, dar, vai, capătul cela de vorbă, sfîntul cela adevăr, fără care nu poți, și cu care tot nu poți...

Au băut cîte două păhărele, au gustat plăcintele, după care Nikolai, zîmbind a minune și spunînd că totul se învîrte, afară de mașină, s-a dus să se culce în cabină. Onache a mai băut singur cîteva pahare, s-a culcat. Îl dureau tîmplele, fierbea greu, a plumb, sîngele în vine, și într-un tîrziu a adormit.

Des-de-dimineață, în zori, cînd a ieșit în prag, i s-a părut că cerul se prăbușește și despicături senine vin grămadă peste el. În ogradă — nici pomeneală de mașină. Nici mașină, nici ostaș, nici manta în cui, nici automat sub laiță. „L-o fi arestat, că a vorbit de rău colhozul. Să nu-l împuște cumva, Doamne ferește." Palid, cu mîni tremurînde, Onache s-a îmbrăcat la repezeală, a pornit iute prin sat, gata fiind să pună viața la bătaie, numai să-l întoarcă pe Nikolai în casa lui.

De apărat însă nu mai avea ce apăra. Erau ostași, războiul fierbea undeva departe peste munți. A venit

ordin, s-a sfîrşit odihna. Pe la zori, încet, fără veste, maşinile au lunecat de prin ogrăzi. Mute, cu luminile stinse , s-au strecurat din sat, şi în toată Ciutura — nici vorbă de oaste. Numai troscotul de pe marginile drumului, încăruntit de roua dimineţii, păstra urme de maşini, şi urmele păreau a mulţumi oamenilor pentru odihnă. Erau, pe semne, departe, or fi ieşit din Cîmpia Sorocii, dar Onache nu putea să nu-şi petreacă musafirul. A ieşit pe drumul vechi al Pămîntenilor şi a pornit încet, pe jos, spre gară. Îl petrecea pe Nikolai ca un părinte, dorindu-i tot ce socotea vrednic în viaţă. La intrarea în gară s-a oprit — mai departe nu avea rost să se ducă. Iar la întoarcere — ce-i vine lui aşa, deodată, o cîrneşte din drum şi intră într-o arătură proaspătă. A adunat un boţ de pămînt, l-a tot strîns între palme, i-a făcut vînt, aruncîndu-l departe, în cer... L-a prins întreg, şi fruntea lui grea a început a se însenina, căci iară avea să-i meargă.

Căsuţa cu trei ferestre de pe dealul cel mare rămînea să-şi deplîngă mai departe durerea, dar asta nu mai îngrijora autorităţile. Important era că acolo a poposit un rus, şi amintirea acelei ospitalităţi rămînea să dăinuie ocrotitor asupra casei întorcîndu-i-le napoi pe toate cîte erau ale ei.

Capitolul VIII

OSTINŢE PENTRU COPII

O răzbise pe biata Nuţă şi de la o vreme, cum însera, pornea pe la vecini. Se ruga de toţi dumnezeii să-i împrumute cineva pe noapte un copil. Fără copil,

zicea ea, se teme a intra în casă, îi țiuie în urechi, stă nopți întregi picurînd — poate să-și iasă din minți dacă vecinii n-or vrea să-i facă bunătatea asta.

Vecinii nu erau zgîrciți. Nuța lua de mînă puradelul împrumutat, venea fericită spre casă, îl căznea cu povești încurcate și lungi cum nu se mai poate, îl alinta, îl răsfăța, iar Ciutura zîmbea urmărind-o. Ca să vezi dumneata ce mai draci are muierușca ceea ! Patru ani și ceva a tot stat singurică în casă, nu s-a plîns niciodată de urît, iar acum, ca prin minune, a dat frica într-însa.

Nuța alerga ca o furnică de dimineață pînă noaptea tîrziu. Era harnică, era stăruitoare, era pricepută la toate. Cînd se apuca să răsucească o legătoare, era legătoare ceea ce făcea ; cînd răsădea flori în grădină, creșteau flori în urma ei. Căsuța Nuței, proaspăt văruită, încinsă frumușel cu un brîu de sineală, stătea zile întregi cu ferestrele deschise, se vîntura, visa ziua-n amiaza mare, părea să aștepte pe cineva, iar Ciutura se topea de mirare — să vezi mata ce vulpe ! Toți anii războiului a stat căsuța ceea cu lăcată la ușă și stăpîna — cine mai știe pe unde o purta dorul, iar acum s-a întors stăpîna, acum totul în jur e numai așteptare.

Nuța bătea pragurile moșnegilor și căuta să prindă ceva minte de la ei. Le cerea sfaturi — cum cred ei că ar fi mai bine de făcut ? Că, dacă o iei așa, ar fi bine, și de o întorci almintrelea, tot n-ar fi rău. Bătrînii, ahotnici de vorbă, mai ales cînd se roagă o muierușcă tinerică, îi umpleau capul cu fel de fel de vorbe adînci, numai că Ciutura, urmărind cum se întoarce de la bătrîni cu plinul, dădea uimită din cap. Auzi tu ! Parcă mai nu demult, încă alaltăieri, căuta să trăiască de capul ei,

ba din vreme în vreme cerca să-i învețe și pe alții minte... Acuma însă ea nu mai știe ce să facă, acum e copil și se pierde de nu se găsește cineva s-o îndrepte de bine.

Nuța își purta toate vechiturile, se îmbrăca de mîntuială, se încingea cu o basma și tot visa să treacă odată prin sat în așa fel că nici un bărbat să nu-i fure umbletul cu privirea, iar Ciutura chicotea în sinea sa : să vezi mata cum o întoarce ! Trăind o viață aici, în sat, Nuța niciodată nu căuta s-o facă pe călugărița. Răspundea la orice glumă, roșea numai împreună cu bărbații, iar acum — gata : de dimineața pînă sara e tot sfîntă.

Nuța era hîtră, dacă nici Ciutura nu era proastă. Nuța căuta să le intre tuturora în voie, iar Ciutura o păștea la fiece pas, o tot înțepa pe ici, colo. Nuța nu se supăra. Îi era drag satul, îi era dragă și ciuda lui. Părea gata să ia în brațe toate cele două sute de case din vîlcica de la încheietura celor două dealuri, căuta să se întîlnească cît mai des și să stea cît mai multă vreme la sfat cu consătenii.

Satul, intrigat de marafeturile ei, primi jocul, de ce nu ? Ciuturenii se opreau să schimbe o vorbă-două cu dînsa. Satul spune o minciună, Nuța se face a nu crede. Apoi Nuța spune o minciună, și sătenii nu cred, iar în vreme ce schimbă între ei cîteva vorbe, ochii Nuței întreabă lumea din jur : și chiar de ce nu vreți să-i trimiteți scrisoare bărbatului meu ? De-ar fi să-i scrieți măcar cîteva rînduri. Dacă n-aveți ce-i scrie de bine despre mine, scrieți-i ce vă trece prin cap. Faceți-i măcar o carte — mică, dar din care să afle că-s sănătoasă, că-s aici cu voi și-l tot aștept din zi în zi.

La care Ciutura, nemaiavînd cuvinte, strecura un deget printre altele două, arătîndu-i Nuței ce-a ieșit pînă la urmă. Că, he, las', o fi ea hîtră, dacă nu e prost nici satul...

*

Mircea Moraru a plecat împreună cu Armata Roșie chiar din primele săptămîni ale războiului. Pare-se că nici n-a fost mobilizat, a plecat singur. Atunci, în patruzeci și unu, în Basarabia n-a fost mobilizare ca atare. Poate pentru că nu rămînea vreme la mijloc — granița era la doi pași, frontul nu dovedea să se retragă, și trebuiau mai întîi salvate armatele.

Poate că nu ajungeau trenuri, comisariatele se evacuaseră, abia înștiințînd populația că e vorba de mobilizare. Basarabenii plecau fiecare de capul lui. Se duceau pe jos, ținînd un singur drum : spre răsărit, în Rusia. Mulți din ei, ajungînd la Nistru, se răzgîndeau, se întorceau acasă, alții, călcați de linia frontului, au căzut prizonieri. Cît despre Mircea, parcă ar fi intrat în pămînt. S-a dus într-o dimineață cu traista în spate și dus a fost. Nimeni să-l fi văzut, să fi auzit ceva de dînsul.

Vreme de trei ani și ceva Nuța nu știa ce să facă. Uneori i se părea că are bărbat, alteori se credea văduvă, iar cîteodată începea a crede că nici măritată n-a fost : s-a mutat din casa părinților în casa ei și-și aștepta mirele. În anii fetiei sale nu umbla să-și rupă capul cu fiecare, nu și-a făcut casa de rîs, n-a avut dohot pe poartă. Din vreme în vreme trecea pe la mătușa Safta, dar nu-i mai zicea mamă, și mătușa nu se supăra. De la Mircea nu venea nici o veste și cît nu era Mircea, ele rămîneau, orișicum, două femei dintr-un sat.

O iarnă întreagă, numai o singură iarnă Nuța a tot tînjit că-i singurică și că nimeni nu-i dă crezare. Pe

urmă s-a obişnuit. Ba chiar a început să-i placă, să fii om singur în casă — te culci cînd îţi place, te scoli cînd vrei. Te trăsneşte — o iei la deal, te răzgîndeşti — o cîrneşti la vale. Nimeni nu ştie ce ai şi ce n-ai, nimeni nu umblă să-ţi scoată ochii : şi adică ce-i mai trebuie unei muieri ? Ciutura însă o urmărea. Ca să nu uite, Ciutura le însemna pe toate. Ciuturii nu-i prea place cînd mintea unuia caută a se contrapune minţii unui sat întreg. Ciutura le ţine minte pe toate şi, cînd îi vine la socoteală, se răzbună.

În primăvara lui patruzeci şi patru, cînd mătuşa Safta a strîns la piept prima scrisorică de la Mircea, Nuţa se zbătea ca peştele pe uscat. S-a trezit deodată din moţăiala sa dulce, a gemut, a încercat să-şi frămînte mîinile, a încercat să-şi smulgă gîţele. Alerga pe mică de ceas la soacră să citească hîrtia primită, ţinea minte pe dinafară toate rîndurile, toate buchiile venite de la Mircea, şi mai căuta să întrebe oamenii care au ţinut hîrtia în mînă ce era scris acolo — poate n-a înţeles ceva, poate o fi scăpat vreun rînd, vreo întorsătură de vorbă ? !...

Vreme de-o săptămînă îi tot scria zi de zi, a trimis vreo şapte scrisori la rînd, şi pînă n-a venit răspunsul, nu mai ştia pe ce lume trăieşte.

Mircea i-a răspuns. Cu răvaşul venit de pe front Nuţa a colindat tot satul şi iarăşi — a cîta oară ? — se îndrăgostea de bărbatul său. Îl aştepta în fiece clipă, îl aştepta zi şi noapte, îl aştepta pentru toţi cei patru ani şi ceva cînd nu-l prea aşteptase. Începea să i se năzărească în casă voce răguşită de bărbat, trupul ei setos de dragoste se topea în aşteptare, iar Ciutura, urmărind-o, zîmbea pe sub musteţi ; să vezi dumneata cît ţine în viaţa unui om dragostea de fată !

Pînă la Berlin, pînă la pace, pînă la prima demobilizare mai rămînea mult. O iarnă întreagă Mircea aproape nu-i mai scria, iar primăvara, cu cîteva zile pînă la sfîrşitul războiului, a venit în Ciutura un maior de la comisariat. În ograda sovietului sătesc se întîmplase tocmai o adunare, şi maiorul a scotocit ceva în planşeta de piele, a scos o hîrtie verzuie.

Şi a rămas trăsnită Ciutura. Mircea Moraru ajunsese decorat cu ordinul „Slava". Ciuturenii se bucurau ca nişte copii — ca să vezi, fir-ar al naibii ! Ţăranul nostru, cînd ştii să-l pui la treabă, el reuşeşte nu că aşa şi pe dincolo, el poate ieşi primul la toate !

Nuţa era mîndră şi nenorocită în aceeaşi vreme. Mulţumind tuturora cu o plecăciune pentru vorbele bune spuse despre bărbatul său, adunînd pacheţel hîrtia şi vîrînd-o în sîn, a pornit încet spre casă. Zîmbea fericită oamenilor, făgăduia aldămaş cînd i se făceau aluzii şi se gîndea în sinea ei că abia acum a rămas singurică şi că n-o să-l mai vadă pe Mircea întors acasă.

Fiind nevasta unui ostaş decorat, Nuţa primea mari ajutoare din partea statului. I se dăduseră cele mai mănoase pămînturi, i le arau cu tractorul, i le semănau. N-avea de dus *postavkă* [1], era scutită de toate dările, n-avea datorii, şi în felul ista într-o singură vară, pe neştiute, pe nevăzute, a ajuns stăpîna unei frumoase gospodării.

Asta nu i-a mai putut-o ierta Ciutura. O fi ştiind comisariatul ce face Mircea acolo, pe front, dar Ciutura ştia bine cum l-a aşteptat Nuţa. Acum Ciutura nu se mai mulţumea cu simple înţepături. Veneau la mătuşa Safta, împrumutau adresa feciorului ei. Îl tot îndesau cu scrisorile. Nuţa a simţit că e ceva necurat la mijloc. Mircea răspundea cu multă întîrziere. Scrisorile lui, mai

---
[1] Cotă.

întîi mirate, apoi glumețe, în sfîrșit au devenit scurte cum nu se mai poate — două-trei rînduri cu „dragă nevastă" cu tot, și iată că s-a răspîndit prin sat o veste nemaipomenită : Mircea nu se mai întoarce. Mircea o are pe alta. Nevastă, ibovnică, ce i-o fi fiind ea acolo, dar o are.

Onache Cărăbuș era singurul om din Ciutura care n-ar fi putut lămuri ce-o fi dat peste Nuța lui, că așa, din senin, a prins din nou a aligni. Cu anii, parcă își tămăduise durerea din tinerețe și, numai rareori, cînd avea un mare necaz, iar pornea să șchiopăteze. Onache știa de fiecare dată ce-a dat peste dînsa.

Acum nu știa.

Adică, la drept vorbind, el nici nu s-a prea mirat de noutatea asta. După ce și-a pierdut flăcăii la război, după ce și-a închipuit cu sufletul cum mor ei amîndoi, într-o singură zi, pe marginea unei miriști, toate necazurile Nuței i se păreau copilării. Nu mai trecea s-o vadă ce face. Dacă are ea poftă și trece pe la dînșii — mă rog, stă de vorbă cu dînsa, îi strecoară cîte-un sfat, o pune la cale. Nu vine — treaba ei să nu vie.

Îi era totuși fiică, era sînge din sîngele lui. Și cînd ajungea ea în cumpănă, durerea ei pornea a se strecura către dînsul, răzbătea încet, dar se strecura tot mai adînc, tot mai adînc. Și tot așa pînă ce, într-o noapte, Onache și-a visat fiica. Se făcea că alerga prin cîmpuri cu sufletul la gură și o tot striga. O trimisese — mică copilă — cu vaca. Sara nu s-a întors acasă și uite-l că aleargă prin cîmpuri, chemînd-o. A găsit-o numai pe Joiana. Vaca păștea pe-o margine de drum, iar Nuța nu mai era. Trecuseră tancurile peste ea. Onache s-a lăsat într-un genunchi, aduna bucățele din rochița ei și tot întreba ce s-a făcut cu nasturii — trebuia să fi rămas și niște nasturi.

Gemea prin somn, nu se putea trezi, bocea ca o muiere. Pînă la urmă, s-a ridicat în capul oaselor, cătînd buimac în jur. Un fior s-a cuibărit în spinarea omului şi îl tot scutura, de parcă dăduse peste el frigurile. Slobozind picioarele de pe cuptor, aruncînd o scurteică pe umeri, Onache a rămas pe gînduri. Afară era întuneric, abia răsărea de printre nori o aşchie de lună. Cucoşii băteau din aripi prin poieţi, gătindu-se a prevesti dimineaţa, şi Onache a întrebat nevasta :

— Bre Tincuţă ! Ce o fi suferind iar cu piciorul fata ceea a noastră ?

În felul ista a aflat şi Onache Cărăbuş — ultimul în Ciutura a aflat — că ginerele lui, Mircea, te miri de se mai întoarce. Dînd uşor din cap a înţelegere, Onache a pornit a-şi mîngîia percica cu podul palmelor. N-o ţinea minte pe bătrîna sa mamă, dar mai rămîneau în el mişcările cele înţelepte şi domoale ce împăcau toate necazurile cu o singură mişcare. Şi, cînd îi venea greu, Onache pornea a-şi mîngîia singur creştetul.

Acum zadarnice erau toate. După visul cela urît nu-şi putea veni în fire, mîinile îi rămîneau reci ca gheaţa. Ca să şi le recapete, trebuia să-i ceară Tincuţei o bucată de pîne, s-o mănînce încet, cu gust, să bea o cană cu apă. Şi nu-i era nici a mînca, nici a bea, dar îi erau mînile şi picioarele reci.

— Tincuţă, dă-mi un călcîi de pîne...

A fost cea mai amară hrincă de pîne pe care a ţinut-o Onache în mînă, dar a mîncat-o încet, pînă la o fărîmătură. A băut o cană de apă. Între timp a prins a se lumina de zi.

Era duminică. Onache s-a bărbierit, apoi două ceasuri s-a tot pieptănat. A pus-o pe Tincuţa la cale să se repeadă la Nuieluşi, unde se mai făcea slujbă la biserică, şi, în sfîrşit, a ieşit în ogradă. Era un început de

toamnă. Cerul dospea țesut cu nori, dar ziua era caldă, năbușind puțin a ploaie. Onache, amintindu-și că are o mică livadă, s-a dus în fundul grădinii, s-a așezat sub un copac cu picioarele adunate turcește sub el și a prins a ronțăi un fir de iarbă. Stătea cu capul lăsat pe un umăr, cu privirea rătăcită printre case, în felul cela blajin cînd ți se pare că le vezi pe toate și în același timp, nimica nu vezi; ți se pare că stai pe gînduri și nu te gîndești la nimic. Dar, ciudat lucru, tocmai atunci cînd nici nu vezi, nici nu te gîndești la nimic, se petrece ceva în adîncul firii, acolo, în dedesubturile care știu ce e de făcut atunci cînd nimeni nu știe. Cele două sute de case din jur, cele șaizeci de drumuri așezate la încheietura dealurilor, mia ceea de consăteni au dorit să se mai ia o dată de piept cu dînsul. „Mă rog, și-a zis în cele din urmă Cărăbuș, să vedem care pe care!"

În viața sa, Onache a avut deseori de furcă cu Ciutura. De multe ori a fost nevoit să se ridice, să lupte cu veninul, cu mîrșăvenia celor două sute de case. Le-a biruit de fiecare dată cînd a fost vorba de biruit, le-a întins pe spate așa cum i-a plăcut. De-ar fi fost măcar o singură dată să rămîie bătut, Onache, firește, și-ar fi luat cîmpii și nu s-ar mai fi arătat prin Ciutura.

Din toate felurile de răfuială Onache o recunoștea numai pe una singură: lupta sinceră, deschisă, piept la piept. Scurt și cuprinzător — ori el urcă pe dînșii ori ei suie pe spinarea lui. Acum, trecut de cincizeci de ani, Onache semăna cu un băietan hotărît să-și facă dreptate. Păstrînd pe față un zîmbet blajin, Cărăbuș în același timp stătea întins ca o coardă de vioară, percica i s-a ciufulit și, trăgînd cu ochiul în jur, aștepta mo-

mentul. Important era să nu-l piardă, să sară primul, încolo — toate se vor petrece așa cum le-ar fi fost lor mai bine.

*

Peste vreo jumătate de ceas a zărit prin împletitura gardului un căpșor tuns chilug. Ștrengarul părea adormit de-a-n picioarele. Îi urmărea grădina, pipăind cu privirea copac după copac. Tușind în pumn de cîteva ori, ca să nu-l sperie, Onache, întins pe o coastă, să-l vadă mai bine, l-a întrebat :

— Ce-i, măi flăcăule ?

Copilul, trezit din somn, a rupt-o la sănătoasa, dar Onache l-a strigat din urmă, l-a întors întocmai la locul unde era atunci cînd au început a discuta.

— Ce fugi, bre, că doar nu te alungă nimeni ? ! Am întrebat doar — mi s-a părut că-ți place ceva în livăzuica mea, dar te rușinezi să sari gardul.

— Prăsadele [1], a zis oarecum vinovat băiețelul.

— Păi, da, am și cîțiva prăsazi. Și ce-i, zici, cu prăsadele celea ?

— Apu' s-au copt.

— Nu mai spune !

În aceeași clipă Onache a simțit o miroznă dulce de prăsade coapte. A stat o jumătate de zi în livadă și abia acum le-a simțit. S-a ridicat în picioare, și-a scos pălăria și, îndreptîndu-și pașii după miroznă, a prins din mers a dezdoi fundul pălăriei în așa fel ca să încapă în ea cît mai multe.

---

[1] Perele.

Băieţelul înghiţea noduri, tot sprijinindu-se ba pe un picior, ba pe altul, şi Onache, făcîndu-i-se milă, a pornit spre el cu pălăria plină, deşertînd-o, peste gard, în dreptul poalei ridicate de copil. O singură prăsadă a rămas între nuielele gardului şi, întrucît băieţelul ajunsese în celălalt capăt de sat, Onache a şters-o cu mîneca, a muşcat-o şi tocmai atunci şi-a dat sama : stai, frate, că are prăsade !

Livezi în Ciutura erau puţine şi prin ele abia rătăcea cîte un prăsad. În fiecare primăvară, fiind lacomi la floare, prăsazii degerau cumplit la prima brumă, şi toamna cînd venea vremea roadei, copiii abia mai puteau nimeri cu băţul ori cu bulgărele în cele cîteva zbîrcituri galbene. Ciuturenilor li se făcuseră lehamite de copacii ceia şi primăvara, cînd venea vremea culesului omizilor, se făceau a nu vedea prăsazii. Nici să-i scoată nu se puteau hotărî — oricum, erau prăsazi.

Copacii păreau a înţelege că ceea ce fac ei nu-i tocmai bine, şi odată în doi-trei ani arătau şi ei ce pot. Că doar nu degeaba sugeau pămîntul cu rădăcinile. Şi era o minune în livezile Ciuturii. Toţi prăsazii, de parcă ar fi fost înţeleşi ei înde ei, copaci bătrîni cu tulpini pe jumătate putrezite, mîncate de furnici, adunau pe umeri roadă, că se crucea lumea în jur. Nici creangă, nici frunză, nici tulpină — numai o legătură ţigănească de prăsade, spînzurată între cer şi pămînt, se leagănă uşor, boţindu-şi coastele moi şi mustoase.

Aproape fiecare gospodar avea cîte-un prăsad-doi. Şi în ograda lui Cărăbuş erau vreo doi-trei copăcei nenorociţi, ce stăteau vara întreagă cu crengile dezbinate. Onache nici nu mai căuta să afle cine îi strică copacii. Erau atît de bătrîni şi josuţi, încît copiii satului, atunci cînd numărau pe degete ce li-i drag pe lumea asta, nici

nu puneau la socoteală prăsazii lui Cărăbuş. În schimb, cînd veneau anii cu roadă, cînd pe marginile drumurilor la fiece pas dădeai de prăsade abia muşcate, cînd ciuturenii discutau pe îndelete din ce neam se trage cutare sau cutare prăsad şi prin ce se proslăveşte neamul lor, atunci ograda lui Cărăbuş ajungea în mare cinste.

Prăsadele lui Onache ştiau să mîngîie un om ca să-l împace pentru totdeauna. Lungărețe şi mari cît un pumn de fierar, cu coaja galbenă ca ceara, o ceară curată, aburită pe ici-colo a ruşine de fată mare. Apoi că mai erau şi mustoase — abia porneai cu dînsa spre gură, că de la o jumătate de drum începea a picura must dulce, cald. Se dădeau la mîncat prăsadele celea ale lui Cărăbuş cum nu se mai poate, şi chiar după ce te săturai, o bună jumătate de zi simțeai sub cerul gurii rămăşițele unei minuni cereşti şi sufletul tot tresălta de parcă ar fi fost o zi de mare sărbătoare.

În patruzeci şi cinci prăsazii Ciuturii stăteau plouați prin grădini. Îşi istoviseră puterea în anii trecuți, acum abia adunaseră cîte trei-patru nimicuri, atîta doar ca să-ți treacă pofta. Dorul de prăsade iar pornise a creşte, şi numai copacii lui Cărăbuş, după ce au rodit împreună cu toate livezile anul trecut — ce le-o fi venit, că au mai adus o roadă !... Onache nu ştia că tot satul, trecînd pe lîngă casa lui, se miră : Maica Domnului, au să se prăbuşească de atîta roadă copacii ceia ! Dar copacii erau ai lui Cărăbuş, şi ceea ce era al lui nu se lăsa culcat la pămînt cu una, cu două.

Nu-i vorbă, pe lîngă roada de prăsade Onache a mai avut şi un pic de noroc. Şi-a găsit livada bogată într-o duminică pe la amiază, tocmai atunci cînd pe ulița cea mare a Ciuturii, zisă de săteni *soşă*, au apărut primele

băbuţe şi s-au aşezat grămăjoară pe lîngă portiţe. Uliţa cea mare şi întortocheată se făcea în fiecare duminică loc de plimbare pentru tot satul. Fiece ciuturean de treabă şi cu demnitate nu putea să nu se arate duminica pe soşă.

De obicei, mai întîi apărea un beţivan cu pălăria pe-o ureche şi cu o zdreanţă de cîntec pe care o tot îngîna în sinea lui. În aceeaşi clipă se iveau mătuşile pe la garduri, dădeau din cap a mare ocară şi vorbeau între ele : vezi la ce ruşine ajunge omul cînd n-are frică de Dumnezeu ! Apoi răsare un stol de copiliţe, pe jumătate ajunse fete mari. Merg încet, cuminţele, caută să nu-şi boţească podoabele, iar mătuşile le urmăresc fără a clipi. După ele vin fetele mari, merg cîte două-trei. Ele nu se mai tem de mătuşi. Le dau bună ziua, trec mai departe. De undeva din ulicioară răsar flăcăii şi încep a le amăgi cu vorba. În ulicioară, se lasă linişte : toată lumea urmăreşte cum se vor înţelege. Le vor întoarce din drum, se vor duce cu ele ori se vor despărţi tot aşa cum s-au şi întîlnit ?

În sfîrşit, după ce şi-au spălat şi şi-au pieptănat odraslele, după ce s-au înţeles cine vine cu tata de mînuţă, cine vine cu mama, ies la soşă ciuturenii. Mănîncă răsărită, stau la sfat, schimbă cîte o glumă-două. Spre sară, cînd o trăsură întîrziată rătăceşte printre perechi, i-i de-a scăpării. Fără îndoială că însăşi zicala de-a pune beţe în roate a apărut mai întîi ca un fapt real într-o duminică după-amiază, în Ciutura, cînd o căruţă întîrziată căuta a trece prin mijlocul satului...

Pe la asfinţitul soarelui, cînd răcoarea amurgului începe a ciupi mătuşile de umeri, plimbarea prinde a se sfîrşi. Perechile de gospodari se pierd prin ulicioare cu paşi înceţi. Oamenii vin tăcuţi, duc în braţe copiii ador-

miţi şi caută primprejur, poate-poate le pică ceva să ducă acasă. Orice ţăran, cînd se întoarce de la plimbare, trebuie să ducă ceva acasă, pentru a recompensa timpul pierdut în zadar.

De data asta, întorcîndu-se de la plimbare, ciuturenii s-au împiedicat de o mireasmă istovitoare, o mireasmă dulce de prăsade. Copiii, pe jumătate adormiţi, s-au trezit în braţele părinţilor, ochişorii lor mici aleargă în jur şi tot caută, caută. Onache stă în poartă avînd alături două panere încărcate cu prăsade.

— Hai, cine se lăuda că are buzunare...

Ciuturenii niciodată nu vindeau roada de prin livezi, socotind că e păcat să vinzi ceea ce pămîntul îţi aduce aproape fără nici o trudă. Cînd se coceau fructele, era sărbătoare în tot satul — care cere, care fură, care se opreşte şi mănîncă cît îi place. Uneori vreo mătuşă usucă ceva pentru iarnă. Lui Cărăbuş nu-i plăceau prăsadele uscate.

Deci, a umplut două panere, le-a cărat lîngă poartă, a luat cîte două-trei în fiecare mînă şi, lunecînd cu privirea peste picioarele sătenilor, întreba puţin stingherit, de parcă îi venea greu a ţine în mînă prăsadele :

— Care zice că are buzunare ?

Ciuturenii se codesc, caută să ocolească cît mai pe departe panerele, mireasma şi dărnicia lui Onache. Sfădiţi nu erau cu omul, dar ţineau minte că au nişte socoteli cu dînsul. Şi-au zis odată, demult : păzea cu Onache acela... Acum, abătuţi, osteniţi de plimbare, întunecaţi de mireasma prăsadelor coapte, caută la repezeală a-şi aminti ce-or fi avînd ei cu omul, dar copiii din braţe prind a înghiţi lacrimile, s-au vîrît cu privirile în panere şi nu-i mai poţi rupe de acolo.

— Luați, oameni buni, *ostințe* pentru copii... Ce le mai plac lor prăsadele, Doamne sfinte! Noaptea trecută credeam că-mi sfarmă și gardurile, și casa! Hai, dați copiilor să guste, iar voi da-va Domnul și-ți gusta cînd s-or coace în livezile voastre.

În sfîrșit, s-a spart gheața. O mătușă și-a adus copilul aproape, băiatul a luat o prăsadă, a încercat-o, s-a înecat în mustul ei dulce, și-a scăldat cămeșuica la piept, iar întîmplarea asta a scos din răbdare copilandrii satului. În cîteva clipe, panerele au fost goale. Onache s-a repezit în livadă să le mai umple o dată și, cînd s-a întors, lîngă poartă, o jumătate de gard era culcată la pămînt și nu mai încăpea lumea în drum.

Apoi copiilor nu le-a ajuns răbdare să aștepte pînă ce Onache avea să care prăsadele cu panerul. S-au strecurat pe lîngă el, au dat buzna în livadă, și gospodarul îi ruga să cruțe măcar livada.

Cînd s-a întunecat de-a binelea și ulița din inima Ciuturii a rămas pustie, în ograda lui Cărăbuș nu mai rămăseseră nici sămînța, nici miroznă dulce. Biata Tincuță nici măcar nu gustase roada copacilor, și era păcat — trebuia să-i găsească măcar ceva-ceva. Stînd pe prispă, Onache își pipăia buzunarele la repezeală. O singură prăsadă a fost de-ajuns ca să-și împace nevasta, și Onache, scuturîndu-și palmele, mîngîindu-și creștetul, a oftat adînc, a mare biruință : dovedise satul și de data asta. Încă nu știa cum anume a fost, dar era sigur că a cîștigat.

Darurile dulci din copilărie rămîn să fie ținute minte multă vreme, uneori rămîn pentru toată viața. Unde mai pui că bieții copii nu prea înțeleg de cîte ori pe an rodesc livezile... Ștrengarii Ciuturii au rămas să ție minte

poarta, cărăruşa pe care s-au dus la fuguţa, copacul de unde şi-au rupt prăsada. Căutau să umble cît mai des pe lîngă casa lui Onache, se tupilau pe lîngă gard. Cînd se întîmpla să-l vadă pe Onache prin ogradă, îi zîmbeau de departe, iar de se nimerea să aibă omul vreme, venea lîngă gard şi se aşeza cu dînşii la sfat. Discuta fel de fel de nimicuri — de-o vorbă, cercau să afle care prăsade sînt mai gustoase : cele din ograda tatei, cele cerute, cele primite în dar sau cele furate ?

Ciuturenilor nu le prea place cînd copiii lor prind la minte de la oameni străini. Apoi că li s-a urît să tot vie serile la Onache, să-şi dezlipească de la gard odraslele. Aveau ce aveau ei cu omul ista — au avut prostia să-i rămîie cu ceva datori. Ciuturenilor nu le plac datoriile, mai ales datoriile mici, de care poţi scăpa uşor. Norocul lor că era toamnă, şi iată-l într-o sară pe Onache întorcîndu-se de la cîmp, iar în cale îi ies pe la porţiţe ciuturencele. Stau smerite, dosind în pestelcuţe cîteva perje, un măr-două, un struguraş de poamă.

— Bade Onache... Ţine din partea noastră — e roadă puţină anul ista. De, ce să-i faci ?... Fie de sufletul mamei...

Onache se face a rîde.

— Şezi binişor şi fii cuminte, cumătră...

— Ia uite ce mofturi mai face omul ista !... Nişte bunătăţi, de, să-şi îndulcească sufletul...

Auzind pomeneală de bunătăţi, Onache se opreşte ca un domnitor în mijlocul drumului, priveşte scurt, pe sub sprîncene, cumătrele şi le întreabă cu glas stins :

— Cui, mă rog, aş duce eu bunătăţi ? Băieţii nu mi s-au întors de la război, fata îi gospodină în casa ei... Credeam într-o vreme că poate vreun nepot-doi, dar, de...

Zice lumea că ginerele cela al meu, cine știe, se va întoarce ori nu se va mai întoarce... Ce să fac eu cu darurile voastre ?

Și, fără a duce vorba la capăt, pleacă înainte, jignit adînc, jignit în cea mai sfîntă credință a lui, iar ciuturencele stau buimăcite lîngă portițe și tremură în mînile lor un strugur de poamă, un măr, cîteva perje.

*

Și iată că Nuța nu mai aligneşte. Nuța aleargă serile prin vecini și caută să împrumute pe noapte un pui de dor, iar Ciutura, urmărind cum îl duce ea de mînuță, face din cap a înțelegere : ce crezi, ia cearcă să stai singură în casă cinci ani și ceva !

Nuța umblă ca o furnică de dimineață pînă sara, pe toate le dovedește, la toate are îndemînare. Căsuța ei, încinsă cu brîu siniliu, e numai așteptare, și Ciutura se bucură. Ia te uită mata ce gospodină ! Arde totul în jurul ei și să nu crezi, da-i gospodină, și-i cu cap, și se pricepe !

Nuța oprea moșnegii pe drum, asculta răbdătoare bolmojeala lor, iar ciuturenii o chemau la o parte și-i șopteau :

— Ce-ți pierzi vremea cu dînșii ? Ei, săracii, nu mai țin minte nimica ! Tu, dacă vrei să reușești, uite ce-ar fi mai cu cale să faci !...

Nuța își purta toate vechiturile, umbla încinsă cu o basma, iar Ciutura o dojenea : lasă băbia asta slută, ai să tot umbli o viață întreagă ș-ai să te tot plîngi că nu mai ești așa de sprintenă și frumoasă cum erai...

Nuța era fericită de satul din jur. Nuța părea gata să țină în brațe toate casele. Nuța căuta să se întîlnească cît mai des cu sătenii. Ciuturenii spun o min-

ciună, Nuţa se face a nu-i crede. Spune ea însăşi o minciună, sătenii se fac a nu o crede. Iar pînă stau ei de vorbă, ochii căprii ai Nuţei se roagă : şi, adică, de ce nu vreţi să trimiteţi scrisorile bărbatului meu ? Nu vreţi să-i vorbiţi de bine despre mine, nu-i vorbiţi !... Pomeniţi măcar că sînt şi eu cu voi, că îl aştept din zi în zi...

La care Ciutura începea a-şi scărpina ceafa. Să vezi tu necaz : avea pînă mai nu demult toc în casă, iar acum nu-l mai are — s-a pierdut cu tot cu peniţă. Unde mai pui că nici hîrtie nu-i ! Erau cîteva foiţe, dar soacra a acoperit nişte hladuneţe [1], le-a făcut unsuroase, încît îţi vine să plîngi — de, hîrtia şi tocul, cînd nu le ai în casă, e mare nenorocire, dar nu pînă într-atîta ca să stai cu mînile în cruce şi să nu ştii ce să faci.

Iar livezile Ciuturii tot şopteau noapte de noapte şi-şi spuneau una alteia că mai încolo, la anul, vor trebui să lege roadă din care îşi vor primi şi nepoţii lui Onache Cărăbuş partea lor de bucurii. Copiii rămîn copii şi ce-i al lor, oricum, dar trebuie pus de-o parte...

Capitolul IX

DOMNIŞOARA ÎN ALB

Era frumoasă drăcoaica ceea în bluză albă şi a avut un succes nemaipomenit. Trenurile făceau cale lungă spre casă, veneau tocmai de prin Polonia. Ostaşii păreau oameni în vîrstă, aşezaţi, cu dorul demult statornicit, aveau pe undeva pe acasă neveste şi copii. Se întorceau hotărîţi de-a duce pînă în prag aceeaşi credinţă pe care

[1] Răcituri, piftie.

o purtaseră nevestelor ani de zile, dar domnişoara în bluziţă albă era frumoasă, era dulce cum nu se mai poate şi a avut mare succes. Ce-i drept, ea nici că încercase să tulbure mintea cuiva. Călătorea ascunsă într-un buzunar de *ghimnastiorkă*, în dreptul unei inimi credincioase, se tot muta dintr-un tren în altul, ş-a străbătut mai multe de-o jumătate de drum fără s-o fi bănuit cineva.

Apoi cum au trecut ultima graniţă, ostaşii au prins a scoate scrisori mai vechi şi mai noi. buchisindu-le încă o dată. Le citeau pentru ultima oară, ca să guste din drum bucuria întoarcerii. Rîndurile stropite cu lacrimi sau cuvintele prea jucăuşe erau date pentru desfătarea întregului vagon. După care a venit şi rîndul fotografiilor : ia să vedem cum arată mincinoasa ceea a ta. E bine, măi, s-o ştii de la mine că e bine ! Să fii atent cu vecinii, că vecinii iştia, las', îi ştim noi...

Mircea Moraru, sergent smolit, cu încetineala unui rus de pe Volga, cerceta domol pozele scoase de tovarăşi, găsea cîte-un cuvînt bun să spună fiecăruia, dar nici scrisori nu scotea la lumină, nici cu fotografia nevestei nu se lăuda. Întoarcerea lui spre casă părea cam ciudată — îţi venea a crede că el nici nu se întoarce. Pur şi simplu regimentul îşi schimbă locul şi el se mută împreună cu armata, fără a şti bine unde anume şi pentru cîtă vreme se vor opri.

Avea fruntea cam posomorîtă. Erau prin marfarele încărcate cu oaste demobilizată destui trişti. Trecută printr-un greu război, ţara mai zăcea încă în ruine, mulţi ostaşi îşi pierduseră casele, nu mai aveau unde se întoarce, nu mai avea cine-i întîmpina. Şi ei îşi făcuseră din armată casă. Războiul era meseria lor, cazanul — masa cea de toate zilele. Acum, demobilizaţi fiind, iară

rămîneau singuri, fără căpătîi. Norocoşii le simţeau durerea, îi jeleau tăcuţi, căutînd să aducă cît mai rar vorba de casă. Mircea Moraru începuse şi el a fi jelit de alţii, pînă cînd un bun ţintaş a zărit un colţ de fotografie ce se iţea din buzunarul hainei :

— Ia cară, măi sergente, odorul încoace...

Domnişoara a început a călători încet ca un fulg, din mînă în mînă, şi a avut un succes care nu se mai află. În potopul cela de fotografii micuţe şi modeste, boţite prin buzunare, sluţite prin tranşee, fotografia ei era cea mai nouă, cea mai mare şi, spre deosebire de celelalte, avea marginile zimţate. Printre sutele de zîmbete, triste şi gînditoare, silite a bucurie şi măcinate de necazuri, chipul ei năstruşnic secera armata din jur : era un drac de fată ce nu se hotărîse încă ce să răspundă. Părea gata să zică „da", însă se putea întîmpla să dea un răspuns tot atît de scurt, dar compus din cu totul alte două litere. În sumedenia de basmale şi rochiţe fel de fel, bluziţa ei albă, mînecile scurte, tivite cu horboţică, scoteau ostaşii din minţi. Albul cela se făcea fum, se topea treptat-treptat, aşa încît, pînă la urmă, îţi venea să te întrebi : ici e faţa, ici e părul, dar domnişoara unde e ? !

Fotografiile erau, de obicei, însoţite de cîteva slove calde, şi prin nenumărate rînduri dulci şi încurcate, cu multe semne de mirare şi întrebare la coadă, scrisul domnişoarei trezea o mare stimă.

— O fi fiind dobă de carte. Şi, mă rog, în ce limbă-ţi scrie ?

Scris era în limba cehă, dar Mircea răspundea cu o jumătate de gură :

— Apoi, moldoveneşte, numai că e cu litere latine.

— Şi... Ce zice ea acolo ?

— Ce să zică ! Te ador şi te aştept. Că ele toate scriu la fel.

— Şi cum crezi ? Te-aşteaptă ? Te adoră ?

— O-la-la !

Era limpede că îl aşteaptă. O simţeau din vorba lui, o pricepeai din zîmbetul ei, şi ostaşii se bucurau — ca să vezi, fir-ar al naibii ! A găsit-o pînă la urmă. Ce crezi, nici fiica generalului n-ar putea să te mîngîie cu un asemenea surîs...

La Jmerinka domnişoara în bluză albă urma să facă schimb de trenuri. Din unul a coborît, dar altul în care să urce nu putea găsi. Era pornită spre Moldova, se ducea în Cîmpia Sorocii. Cîmpia era undeva aproape de tot, şi bietul Mircea umbla prin păienjenişul drumului-de-fier, căutînd un vagon măcar cît de cît, ca să ajungă odată acasă.

Nu departe de gară, pe una din ultimele linii ce stau veşnic ruginite, năbuşite de buruieni, se afla un vagonaş cu vopseaua jupuită. Şeful gării l-o fi vîrît încolo, pe semne, ca să nu se priceapă lumea cînd şi încotro va porni el. Dar vagonaşul nu voia să fie prea ascuns, vagonul era plin de voie bună. Prin singura ferestruică se prelungea o poveste veselă cum nu se mai poate : un lipovean ce stă cu o bunătate de vin în drum şi nu se pricepe cum să încingă o petrecere. Ostaşii îl puneau cu grămada la cale. Pe uşa vagonului cineva scrisese cu cretă : „Ajungem acasă în două zile, vii sau morţi". O fi avut, pe semne, un succes prea mare lozinca ceea. Vagonul abia sufla de înghesuială şi vreo şapte voinici aleşi pe sprînceană făceau de strajă. Stăteau în uşa vagonului, cu picioarele spînzurate afară şi mutrele lor plictisite păreau a spune că nimic nu-i veşnic pe lumea

asta, şi cu cît mai des îl cauţi pe dracul, cu atît mai curînd îl poţi găsi.

Domnişoara în bluză albă obosise de atîta drum, iar Mircea nu era fricos din fire şi, fără a sta prea mult pe gînduri, a strigat spre ferestruica din care izvora povestea cîntecului :

— Mihalaş, reţine-mi locul !

Şi în vreme ce şapte zdrahoni se uitau nedumeriţi unul la altul, întrebînd de ceilalţi care o fi fiind Mihalaş şi despre ce loc e vorba, Mircea, urcat în vagon, îşi făcea drum cu spetele. A ridicat geamantanul sus deasupra capului, despică mulţimea cu umerii, cerîndu-şi iertare în dreapta şi în stînga. Soldăţimea din vagon a amuţit. Mirosea a scărmăneală. Au fost înşelaţi prin tactică, dar urma să vie strategia să-l pedepsească.

— Îi hîtru, bre.

— Petre, să-i ard una ?

— Vine cu 'cioarele peste noi...

— Da-i negru, parcă ar fi din satul vostru !

— Petre, îi ard una ?

— Vre la fumeie, mititelul... Ia cătaţi cum se rupe, cum nu mai poate răbda...

— Pe crucea mea că l-a furat. Geamantanul nu-i al lui !

— Petre, să ţi-l pocnesc ?

Mircea era nepăsător la replicile din jur. Îl scotea din sărite numai dobitocul ce tot aştepta sfatul lui Petre. S-a uitat prin părţi, a însemnat o *pilotkă* nouă de lînă verzuie, o frunte largă, pistruiată. Ajungînd la doi paşi de cel ce se vroia bătăuş, a lăsat pe-o clipă geamantanul jos, s-a răsucit cu braţul, i-a pocnit o labă, că *pilotka* verzuie a zburat ca un pui de vrabie tocmai în celălalt capăt al vagonului.

Ostașii tac. Sergentul era tanchist, iar tehnica cere să i se poarte cinste. Apoi, orișicum, nebunul de sergent, pe lîngă două medalii, avea ordinul „Slava", și unde mai pui că *pilotka* verzuie a zburat friptă de pe căpățîna celui pistruiat.

După o lungă șovăială, Petre a rostit dintr-un fund de vagon :

— Ei, hai, bre... Arde-i acolo una.

Dar cel pistruiat nu-i prost.

— Lasă-l naibii, nu vezi că bate cu stînga ? Stîngacii îs nebuni cu toții...

Vagonul fierbe de atîta veselie, iar în vreme ce ostașii hohotesc, o locomotivă l-a încheiat la coada unui marfar, și Moldova, a pornit spre case. Stau prin colțuri, în pirostrii, își citesc documentele abia primite. Numără pe degete de cîte ori au fost răniți, numără tranșeele, tovarășii pierduți în război, prietenii lăsați în sat. Dezleagă sacul cu merinde, scotocesc la fund cîte-o basma, stau de cugetă : să i-o ducă soacrei, să nu i-o ducă ? Pe dracu, nu mai vede ea basma !... Dar după o mică chibzuială, oftează : totuși ar trebui să i-o dea soacrei...

Prin mica ferestruică a vagonului cerne un cer siniliu de toamnă, clipesc steluțe, flutură cîte-un vîrf de copac. Locomotiva fluieră prin văi, ațîțîndu-și goana, vagoanele toacă întruna „noapte bună", ostașii prind a moțăi prin unghere. Pace și fosăială în tot vagonul, cînd, deodată, ostașul cu fruntea pistruiată face ochii mari și se ridică în picioare :

— Bine, măi ! Dar dacă vin ș-o găsesc măritată, atunci ce mă fac ? !

Într-adevăr, ce se face bietul băiat ? Toți cei din jur erau tovarășii lui, trebuiau să-i dea un sfat. Era o datorie sfîntă a lor. Îl cunoșteau demult, l-au însoțit în re-

tragere, l-au ajutat la înaintare, l-au văzut alergînd cu arma fierbinte, cu mantaua murată în ploi, i-au legat rănile, au împărțit frățește cu el și pînea, și mahorca, cunoșteau bine fata după cele povestite de el. Și trebuiau să-i dea un sfat la despărțire.

De picurat, nici pomeneală. Se aprinde la mijloc o mare discuție. E vorba de fustă — cea mai veche și cea mai complicată problemă a bărbaților dintotdeauna. Ce a făcut fusta ceea cît era bărbatul la război : și-a păstrat cinstea ori a petrecut cît i-a plăcut ? Pornesc prin vagon vorbe cu tîlc, pătărănii triste și vesele. De-o vorbă, venind spre casă, te abați puțin din drum. Ai una la mînă. Ori, să zicem, te întorci frumușel, intri în casă, dar în loc de doi, ți se prind de gît trei copii.

Vagonul ba rîde, ba rămîne trist, și numai un fruntaș josuț, cu un zîmbet năstrușnic de ștrengar, umblă cu un butuc de cărți. Se oprește în fața fiecăruia și ciocnește cu degetul un crai de dobă, poftind lumea la popa-prostu. Ostașii n-au vreme de joc, ostașii înșiră pătărănii întruna, dar Mircea se simte oarecum jenat. N-ar fi vrut să audă domnișoara în bluză albă toate mojiciile ce se înșiră, și întinde mîna :

— Fă-te încoace cu patru tuji [1].

Cărțile erau nou-nouțe, foarte frumoase. Și damele, și valeții privesc vajnic, autoritar, de parcă te-ar fi îndemnat să te pătrunzi de importanța acelei nemaipomenite, minunate lumi în care intră cel ce se așază să joace cărți. Bine, hai să vedem ce e aici la voi.

— Și ce zici că-i cozul [2] ?

Fruntașul ridică din umeri : Dumnezeu știe care-i cozul. A dat el cărțile cu mîna lui și nu știe care-i cozul. Halal de așa jucător.

---

[1] As în jocul de cărți.
[2] Atu în jocul de cărți.

— Dă să le amestec eu.

Iar roţile de fier tot toacă mereu un cîntec de întoarcere, gările mici fug în urmă una cîte una şi ostaşii, lăsînd grijile muierilor, încep a aduce vorba de gospodărie. Cît poate costa un cal bun şi cît te poate ţine hrana lui... Care şi ce-a auzit de colhozuri : de ce, adică, într-un colhoz e bine, iar în celălalt tot e bine, dacă de amu în cu totul alt fel. Pămîntul e patima cea mare a tuturora. Miroase a brazde proaspete în vagon, răzbate de undeva un cîntec de privighetoare, şi numai Mircea rămîne să împartă grijuliu cărţile.

— Doba-i cozul.

N-a dovedit să-şi pună viaţa la cale împreună cu domnişoara în bluză albă, iar cu alţii n-are ce şi-o socoti. Nu se amărăşte. Alege o zi, se aşază cu frumuşica ceea alături şi hotărăsc ei ceva în aşa fel ca să fie bine.

Pe la zori ostaşii încep a-şi curăţi în grabă nasturii de metal, îşi lustruiesc ciubotele, îşi potrivesc pe umeri epoleţii noi, pregătiţi din vreme. Trag adînc în piept vînt de cîmpie, răcoarea baştinei, şi tot tuşesc încet în pumn, să nu-şi piardă firea. Începe ziua pe care urmează s-o ţie minte toată viaţa — ziua întoarcerii.

Îşi iau rămas bun. Coboară cîte unul, cîte doi, iar ceilalţi stau ţesuţi în uşa vagonului şi-i urmăresc lung, pas cu pas. Aşa îşi petreceau tovarăşii în recunoaştere. Atunci căutau să ghicească în mintea lor : s-or întoarce, nu s-or întoarce ? Acum e limpede : din operaţia asta nu se întoarce nimeni. Şi le pare bine, şi le pare rău că tovarăşii se duc şi nu se vor mai întoarce...

— Care zici că-i cozul ? !

Ostaşii din vagon se întorc miraţi spre sergent. Mircea se uită buimăcit în jur. Îl caută pe fruntaşul cu zîmbet năstruşnic, dar fruntaşul nu mai este. Alături, pe geamantanul lui Mircea, pe care jucaseră popa-prostu,

zac toate cărţile grămadă, iar fruntaşul nu mai este. Un ostaş în vîrstă, ce stătea rezemat lîngă uşă, grăi fără a se întoarce :

— S-a dat jos. A coborît şi el, sărmanul.

— De ce nu şi-a luat cărţile ? !

— Ce să facă cu dînsele ? Că-i mut, săracul. L-a amuţit o mină, în ultima săptămînă de război. Nici nu aude, nici a vorbi nu poate...

Mircea începe a-şi aminti cu înfrigurare că toată noaptea fruntaşul cu care a jucat cărţi n-a scos un cuvînt. A prins a frunzări cărţile — deodată şi-a dat sama că şi damele, şi valeţii, toate cele treizeci şi şase de cărţi erau mute.

„Vezi, domnişoară, cum ne întoarcem noi spre casă..."

Trenul stătea de vreun sfert de oră, gîlgîind a sete mare. Mircea a venit lîngă ferestruică, s-a ridicat puţin, să vadă ce-i afară. O băbuţă alerga disperată pe peron cu un coş de papură, patru plopi înalţi, cîteva litere sub streaşina gării date cîndva cu var şi spălate de ploi. L-au zguduit ca un fior cele nouă litere adunate grămadă : „Pămînteni".

A coborît în ultima clipă — abia a izbutit să sară, cînd trenul se urnise din loc. Frunza plopilor înalţi stătea veştedă, potolită de prima brumă. Un vînt de cîmpie cerca să mături într-o joacă peronul ; de printre case cernea lumina unui soare rece şi mic, abia răsărit. Iar mai departe, după căsuţele gării, sufla o cîmpie largă cît o mare — numai marea şi cîmpia le simţi alături fără a le vedea.

„Uite, domnişoară... Asta ni-i gara, asta ni-i cîmpia..."

*

Ciutura nu se aştepta la musafiri. Ciutura se grăbea să care din cîmp răsărita şi păpuşoiul. Ciutura ajunsese din nou mahmură — rodise cîmpul puţin, o dăduse iar

de sminteală. Ciutura socotea în mintea ei *postavka* pe care a cărat-o la stat, cea pe care mai urma s-o deie. Ciutura asculta cum sună ordinul Slava, chitea în mintea ei cam cîtă bunătate poate încăpea într-un geamantan şi abia după toate astea ridica fruntea, zîmbind ostenită :

— Ne întoarcem, Mircea ? Aşa-i ?

Venea acasă, fireşte.

„Acesta mi-e satul, domnişoară..."

Păşea încet, arătîndu-i domnişoarei satul său şi se mira cumplit, căci ajunsese a nu-şi mai cunoaşte nici el satul. A îmbătrînit, a sărăcit. S-a deşteptat ea, Ciutura, pe cîteva clipe dar, iată, o paşte somnul de veci. Nişte case, nişte drumuri ce abia păreau să-i amintească de-un sat ce l-a ştiut odată. Se mira, căci răvaşele Nuţei, scrisul ei cunoscut din copilărie, cu toate literele, cu toate întorsăturile de codiţă, îl făcuseră a crede că Ciutura a rămas aşa cum o lăsase, dar Ciutura cea veche nu mai era. Ogrăzile pustii, capete de cărăruşe pierdute prin buruieni. Case cu uşile şi ferestrele bătute în scînduri, garduri spetite, acoperişuri vechi, cîrpite cu cîte un mănunchi de paie...

Vremea vine, vremea trece...

Numai casa lui Nică ţinuse piept acestei furtuni de vremuri. Stătea naltă şi mîndră ca o cetate. Pereţi de piatră, ferestre mari, pentru lumină multă, dar, vai, şi-a coborît steagurile în modul cel mai neaşteptat această cetate. Mircea ştia din scrisorile Nuţei că Nică cu soţie cu tot s-a dus în România. Nuţa i le-a înşirat pe toate şi nu-i scrisese numai un lucru — că-i şcoală în casa lui Nică.

Mircea a zărit de departe o învăţătoare tinerică, în fustă albastră. Stătea în mijlocul ogrăzii cu spinarea

spre poartă, avînd în față două rînduri strîmbe de școlari. Îi dăscălea vesel, cu voce lină, cu glas frumos de fată mare. Cînd zice ea „unu", copiii ridică mînile sus. Uite așa. Cînd face ea „doi", mînile se aruncă în lături, la aceeași înălțime cu umerii. „Trei" — și povestea se sfîrșește, toată lumea lasă mînile jos. Carevasăzică, „unu"...

Cîteva fetițe din rîndul doi au ridicat mînile sus, iar ceilalți stau împietriți și, cu sufletul la gură, caută lung spre poartă, încercînd să ghicească în sinea lor : e tata, nu e tata ?...

Mirată, învățătoarea se întoarce spre drum. Rămîne îmbujorată la bucuria ce poate că-l așteaptă pe vreunul din școlarii săi.

— Îl cunoști ?

Avea niște ochi cenușii, doi ochi galeși, ochi de vrăjitoare. S-au lăsat ușor prinși de ochii ostașului de la poartă și Mircea, ani de zile tocit de setea feminității, s-a cufundat pînă la brîu în lumina lor. I s-a făcut rușine de copii. A trecut cu privirea peste ei, s-a mirat cum nu se mai poate, căci printre căpșoarele lor deslușea ușor chipurile prietenilor din copilărie. Povestea pornea de la început. Se adunaseră cu toții a doua oară în fața școlii, aceiași pistruiați, aceiași smoliței, aceiași dolofani și numai Mircea nu se putea pierde printre ei. În locul lui trebuia să fie fecioru-său, dar n-a venit, căci a fost un mare război pe lume.

Sămănătorii harnici, cu sacul subsuoara,
Pășescu-n lungul brazdei pe fragedul pămînt...

Nu era. Nu era nici cel ce avea să semene cu el ori măcar cu Nuța. Nici un ghem de inele aurii, nici un smolițel cu sprîncenele încruntate. De-ar fi știut că nu-l va găsi aici în ograda școlii, poate nici nu s-ar fi întors.

— Nu-l cunoşti ?

— Al meu se tot găteşte...

Domnişoarei în bluză albă i-a plăcut învăţătoarea.

„Îi a voastră, de aici din sat ?"

Mircea o vedea pentru prima oară, dar ar fi vrut să fie a lor, ar fi vrut să se laude şi el puţin.

„Da, îi de-aici, îi ciutureancă..."

Învăţătoarea, întoarsă cu faţa în vînt, şi-a fluturat părul, poate şi-a scuturat numai pletele, poate a dat din cap că nu-i de aici din sat. O fi auzit-o ea cumva pe domnişoara în alb de acolo, din umbra buzunarului ? ! I-a zîmbit lui Mircea în semn de rămas bun.

— Nu uitaţi să ni-l trimiteţi la şcoală !

— Se poate să uit ? !

Mergea încet, cu genunchii moi, slăbiţi de împlinirea visului de a se întoarce, şi tot asculta în urmă cum se stinge un glas de fată, numărînd copiilor :

— Unu, doi, trei...

La o răscruce l-au oprit cîteva mătuşi — se miră băbuţele, îl pipăie ca să-l recunoască mai uşor, îl cercetează nasture cu nasture, şi se plîng de veşnicele lor nevoi şi necazuri. Mătuşile se tot jeluiesc şi tot fac vorbă multă, tot trag cu coada ochiului ca să aibă ce zvoni prin sat. Dar Mircea e altul, lui puţin îi pasă ce-au să spună mătuşile despre el, se grăbeşte s-o sfîrşească odată cu întoarcerea, căci simte : e prea grea venirea lui. Îşi ia rămas bun, picioarele îl tot duc înainte, pe uliţele vechi, uitate pe jumătate.

„Uite, domnişoară, acolo e vatra părinţilor mei..."

De undeva, de printre case, l-a zărit, i-a fript inima un acoperiş vechi, cunoscut din copilărie. În celălalt capăt de sat îşi avea casa lui, dar în aceşti mulţi ani de război, cînd avea să se gîndească la sat, cînd era între-

bat de casă, îi răsărea mai întîi vechea lor bojdeucă părintească. Mircea venea încet, venea repede, mîngîia cu privirea ferestrele vechi, cu două bețe puse în cruce, pragul trecut pentru prima oară, cîțiva copăcei ce făceau slujba stîlpilor de gard.

Biata mătușa Safta ! De-ar fi știut, Doamne-Dumnezeule, de i-ar fi suflat cineva o vorbă că-i mare bucuria ce vine peste ea, dar — ce să-i faci ? — n-a știut. Zile întregi îl tot aștepta la portiță, uneori ieșea pe drumul larg al Pămîntenilor, îl visa noapte de noapte, îi visa bătaia în ușă, iar acum, ca înadins, s-a apucat să ungă prispele. L-a zărit abia cînd Lupu, un țîncușor cu labe micuțe și încă moi, depănînd cărarea, s-a repezit spre poartă, lătrînd. Era mic de tot, nu putea pricepe că a fost o vreme cînd mătușa Safta avea un fecior și trăia acel fecior tot aici, în casa asta...

Mătușa Safta vine la fuguța, orbită de lacrimi, îl cuprinde de un umăr și bocește puțin. Apoi își dă sama că mînile îi sînt numai de lut. Se apleacă, le tăvălește prin iarbă, din mers dă un picior țîncușorului să amuțească odată. Iar vine și-l îmbrățișează. Apoi tot bocind, încuie țîncușorul într-o cămară, vine de-și spală mînile într-o căldare, își șterge ochii cu basmaua și abia pe urmă se apropie, îl prinde în brațe, îl sărută pe frunte...

Cățelușul scheaună în cămară, socotindu-se nedreptățit, mătușa Safta plînge, își frămîntă mînile a necaz : Doamne, să fi știut ea... Și chiar așa era, să fi știut, nici o mamă nu și-ar fi întîmpinat feciorul atît de frumos. Dar ce să-i faci, n-a știut... Îl poftește în casă, găsește un scăunaș pe care îl făcuse Mircea odată în copilărie ! Laudă scăunașul, de parcă e cea mai mare avere a ei, îl poftește să vadă ce bine e de șezut pe el,

pune pe masă tot ce poate aduna, apoi se aşază jos, lîngă picioarele lui, mîngîie ciubotele feciorului şi plînge, plînge întruna. Iar Lupuşor scheaună de ţi se rupe inima.

— Să nu te superi — îi mititel şi prostuţ, iar încolo, aşa-i de cuminte ! Am rămas singură, atîta suflet viu am... Stă nopţi întregi în tindă şi mă păzeşte. Ai să vii o dată, de două ori şi te-a ţine minte, că-i deşteaptă potaia...

Feciorul scoate din geamantan şalul de lînă, la care a tot visat o viaţă întreagă mătuşa Safta, i-l pune pe genunchi. Mătuşa stă împietrită, cu mîna pornită spre el. Nu îndrăzneşte să-l atingă, i se pare prea frumos, prea bun, prea scump pentru o femeie ca ea, iar ochii blînzi, spălaţi în lacrimi, întreabă : dar pentru tat-tu ? Chiar să nu-i fi adus nimica ?

Mircea mai scoate o pereche de pantaloni, îi aşază jos, lîngă mamă-sa, iar mătuşa, prinzîndu-şi capul în mîni, prinde a boci. Nicolae Moraru a căzut în război. O ştia şi mătuşa, ştia şi Mircea. Totuşi, uneori, aşteptîndu-şi feciorul, mătuşa se gîndea — te pomeneşti că Mircea va aduce ceva şi pentru tatăl său. Mircea a adus, iar tatăl său tot nu-i, şi era atît de amară bucuria venită pentru om, atunci cînd omul s-a dus să nu mai vină...

„Uite astea, domnişoară, ne sînt necazurile..."

*

Hăt departe de sat, pe dealul cel mic, lîngă o poală de pădure, Nuţa secera răsărita. Era vechea ei zestre — jumătate de desetină pentru care cîndva s-au tot judecat Vişinarii cu Cireşarii. Acum pămînturile lui Haralambie cel Deştept au fost împărţite pe la oameni, şi Nuţei i-au propus oricît ar fi putut lucra. Dar n-a vrut. „Atîta am

avut, a zis, atîta o să ținem." A arat ș-a semănat răsărită.

N-a avut noroc, căci răsărita nu s-a prea făcut în anul cela. Nuța se lăcomise, a semănat-o des. Răsărita a crescut naltă, cu bețe subțiri, cu pălării mărunte. Și cu secerișul a cam întîrziat — vrăbiile făcuseră praznic, și în jur, cît vedeai cu ochii, numai coajă de răsărită.

Nuța secera iute, amarnică în hărnicia sa. Dădea uneori patima asta peste dînsa, și era atunci frumoasă nevasta ceea a lui. Mînile ei umblau iute, abia le puteai urmări. Secera nici nu se vedea, părea că Nuța vrăjește. Stă plecată din șale, șoptește ceva răsăritelor, și ele vin grămadă la vale așa încît ea abia dovedește să le prindă, să le facă snopi.

Din vreme în vreme, se oprea pe o clipă fără a se îndrepta din șale, lega din nou basmaua, o lega ceva mai strîns sub bărbie. Ținea minte Mircea și deprinderea asta a ei — cînd își lega din nou basmaua, putea să însemne multe. Se putea întîmpla că i s-a făcut foame ori sete, ori dor de cineva, dar mai are multe de făcut și singurul lucru pe care și-l poate îngădui e basmaua pe care o leagă din vreme în vreme, făcîndu-se ceva mai frumușică.

În graba asta mare, în beția secerii ce nu se mai putea domoli, Nuța a zărit printre bulgării unde ajunse cu seceratul două ciubote mari, colbăite. A zîmbit, așa aplecată cum era : poate e vis, poate nu. Poate-i el, poate-i altul. Privirea ei a prins a urca încet, ca o furnică pe picioarele lui. A ajuns la brîu, l-a trecut ,a ajuns la cele trei medalii împreună cu ordinul Slava. I-au tremurat buzele, a împietrit. Mai sus nu putea urca. A mai făcut o sforțare, i-a aburit fața cu privirea, a gemut surd, cu mînile ridicate sus și a pornit cu spatele înapoi, cercînd parcă să fugă...

S-a întors — atît de scump, atît de drag, atît de străin sergentul ce se oprise în fața ei... Se chinuia să zîmbească, cerca să-i întindă mînile, dar pașii osteniți o tot duceau înapoi, înapoi și numai înapoi...

— Bine te-am găsit dar, măi femeie...

El a pornit încet spre dînsa, iar Nuța se tot dădea înapoi. Căuta cu mîinile în jur să se rezeme de ceva, să nu cadă, dar în jur era numai loc gol, un cîmp cu ciocleji, cu mănunchiuri de răsărită. El s-a întors peste atîția ani de zile, iar ea fugea ca un copil ce a stricat fereastra în miezul iernii. Tot venind înapoi, a dat de un snop de răsărită, a căzut pe el și a rămas să stea nemișcată. A zîmbit, dosind cu palma două buze crăpate de vînt, de sete.

— Mi te-ai întors, Mircea...

— Scriai că vii la gară, mă întîmpini...

— Te-ai întors, vrasăzică ? !

Buimăcită, atunci cînd nu mai avea ce face, nu mai avea ce spune, a zărit alături un ulcioraș gol în care fluiera vîntul a jale. S-a bucurat cum nu se mai poate. Împreună cu ulciorașul, a prins un pic de curaj, a pornit încet spre dînsul. Vine, privindu-l țintă : îi el, cine-a spus că nu-i el ? ! Mai face cîțiva pași, și iar îl pierde, iar nu-l mai cunoaște.

— Vezi, seceram... Răsărită seceram. Poate că ți-i sete ? Să trag o fugă pînă la izvoraș, că nu-i departe.

— Dacă vrei...

Fugea încet și deșirat, fugea prin cîmpuri, pe de-a dreptul. Deodată și-a dat sama că iar a început să șchiopăteze. S-a rușinat, a trecut la pas. Merge o vreme, se oprește, caută înapoi spre musafirul așteptat atîta vreme, dar nu-l recunoaște nici de departe și iar pornește spre izvor.

„Iată, domnişoară, aista mi-i pămîntul..."

A venit, s-a aşezat pe o muchie de hat, a pus cuminte braţele pe genunchi. Să vedem cu ce putem începe. Avem două braţe dezvăţate de plugărie, iar în jur e tot pămînt.

Atîta vreme a visat el mănoasele pămînturi de pe dealul mic. Atîtea dobitoace a tot ciomăgit de ciudă că n-are pămînt, iar dobitoacele ce puteau face ? N-aveau nici ele bulgăre la suflet. De atîtea ori se împricina, se sfădea cu vecini, cu rudele, cu întreaga Ciutură.

Pentru a stăpîni aceste pămînturi de pe dealul mic, a devenit el ostăş în Armata Sovietică, a făcut un război lung, a colindat o jumătate de lume, a ajuns pînă la Berlin. Acum, iată-l, stă domolit, așternut la picioarele lui, rîvnitul pămînt al Ciuturii, dar Mircea nu se mai bucură. S-a întors ostaş de meserie, delușoarele și vîlcelele din jur îl interesau numai din punct de vedere tactic : aici pui mitraliere, pe dincolo scoţi flancurile. Urma să ia o coadă de cal, un plug vechi, iar el se obișnuise a umbla cu mașini mari și grele ! Urma să treacă serile pe la vecini, să caute a ghici împreună de plouă mîne ori nu plouă, iar el se înfruptase cu alte griji, avea socotelile sale cu Churchill, care, să vezi, atîta vreme i-a purtat cu vorba pînă a deschis al doilea front...

Nuţa se spăla lîngă izvoraş. Se tot gătea, privindu-se în oglinda apei, aduna în grabă cîte-o fărîmătură din tinereţea trecută. Pînă la urmă, crezîndu-se destul de frumușică, a pornit cu ulciorul spre el, iar Mircea stătea stingherit. Căuta să n-o vadă, să n-o rușineze, să nu fie nevoit a o pune alături de domnişoara în bluză albă.

Nuţa, în zilele de muncă grea, părea mult prea alta. Mircea s-a gîndit că au rămas aceleași numai literele învăţate la şcoală, încolo era altă femeie. Trupul ei,

sprinten altădată, începea a se înveli, în grabă, cu o nepăsare băbească : hai, fie cum o fi, că frumos tot n-o să fie... Din cele două gîţe frumoase şi aurii abia de rămăseseră la ceafă doi colăcei, legaţi cu cîrpe vechi, şi păreau a fi mai mult cîrpe decît gîţe. Sînii ba dispăreau, ba apăreau, călătorind în lungul, în largul bluzei, şi numai ochii căprii mai păstrau ceva din vicleşugul de altădată. S-a oprit vinovată la cîţiva paşi :

— Ţi-o fi fiind foame, iar eu, proasta de mine, îţi aduc apă !

Mircea a luat ulcioraşul, abia şi-a clătit gura, căci nu-i era sete. L-a astupat înapoi cu un ciocălău, l-a pus lîngă picioare. A ridicat de jos secera. S-a întins şi, aşa şezînd cum era, nu se ştie cum şi pentru ce, a secerat o răsărită. A lăsat-o să cadă cum o să-i placă, să-şi risipească seminţele în jur.

N-a văzut cum ochii căprii ai Nuţei au prins a se stinge, martori fiind la batjocorirea trudei sale. Dar domnişoara în bluză albă a văzut. A văzut totul, a înţeles totul şi l-a întrebat dojenitor :

„Atunci dar pentru ce te-ai mai întors ?"

*

În casă nici fărîmătură de pîne coaptă. Nuţa n-a ştiut, n-a avut pentru cine, n-a avut vreme să coacă. Mircea se spăla în faţa casei, dezbrăcat pînă la brîu, iar Nuţa, aruncînd pe umeri haina lui şi zornăind decoraţiile, a pornit pe la vecini să împrumute o pîne. În vreme ce tot alerga ea prin sat, au prins a se aduna prietenii lui Mircea, foştii elevi ai lui Micu Miculescu. Intrau în casă tăcuţi, smeriţi, ca la biserică, scoteau de

prin buzunare sticle cu samogon [1] tulbure, le înşirau pe masă şi abia după asta porneau să-i strîngă mîna.

— Bun venit dar, frate Mircea !...

Onache Cărăbuş şedea cuminte într-un ungher pe laiţă, cu fruntea plecată. În clipele de tăcere, cînd se trecea un început de vorbă, iar altul încă nu se lega, zicea aşa într-o doară, ca să umple golul :

— Să stai aşa să te gîndeşti : aproape cinci ani de zile ! Cinci ani de zile, hei !

S-a întors Nuţa, a aşternut în grabă o faţă de masă. Turnau basamac prin pahare, li se făcea greaţă de mirozna lui rîncedă, strîngeau nările cu două degete cînd dădeau paharul peste cap, dar închinau, convinşi fiind că altfel nu se poate. E bucurie mare : s-a întors un om. Se simţeau vremuri de secetă, căci musafirii abia se atingeau de gustare, apoi multă vreme culegeau fărîmăturile din faţa lor, îşi lingeau degetele şi se căzneau cu toţii să afle în ce fel a ajuns Mircea de la Pămînteni acasă, de parcă toţi aceşti ani el n-a făcut decît un singur drum — de la gară acasă.

Lampa a prins a clipi, se sfîrşea gazul. Nuţa tot mai des se împiedica cu privirea de geamantanul adus de Mircea, şi foştii elevi ai lui Micu Miculescu, mai sucind cîte-o ţigară, cîte-o glumă, să lase casa senină în urma lor, au prins a-şi da ghionturi, îndemnîndu-se unul pe altul spre uşă.

— Las', mai avem vreme de petreceri. Principalul e că s-a întors !

— Mircea, şi chiar te-ai întors ?

Rămăseseră iarăşi singuri. Nuţa stătea pe un scăunaş josuţ, ţinea în braţe podoabele primite şi-l tot pipăia cu privirea. Ba cerca să-l culeagă cu o simplă privire, aşa nalt şi zdravăn cum era, ba trăgea numai cu coada ochiu-

---

1 Basamac, rachiu

lui spre el, ba pornea să-i cerceteze mînile, fruntea, pieptul. Şi se tot crucea în sinea ei : ca să vezi, nu-l mai cunoaşte ! A început a-l uita. A uitat bucuriile pe care le-a împărţit cu el, a uitat noaptea cea caldă şi senină, căruţa cu fîn. Mai bine zis, le ţinea minte pe toate, dar ceea ce se întîmplase fusese între ea şi un alt băiat de aici din Ciutura, pe care l-a petrecut la război şi-l aştepta. Un băiat smolit, uscăţiv, ascuţit la vorbă şi blînd, cînd voia el blînd să fie.

S-a întors însă altul. Nu-i vorbă, îi plăcea şi sergentul ce s-a întors. Îi plăcea poate mai mult decît cel pe care îl petrecuse, dar nu ştia cum să se apropie de el. Acest om avea un fel de-a tăcea despre lucruri pe care ea nu le cunoştea şi nu se grăbea să caute un alt capăt de vorbă ; avea o obişnuinţă nouă de a-şi fuma tutunul, avea o mişcare necunoscută — repezind cu tîmpla într-o parte, urca înapoi o şuviţă pe jumătate căruntă ce-i tot scăpăta pe frunte. Şi-i erau Nuţei atît de dragi toate obişnuinţele lui, şi mînile albe, şi şuviţa ce căuta să-i fugă din stăpînire, dar nu ştia cum să se apropie.

Pentru prima oară s-a plîns — s-a plîns cu toată fiinţa pentru sterpăciunea sa. N-avea copil. N-avea cine pîndi clipele de tăcere, să vie la fuguţa cu picioruşele goale, să i se cuibărească în braţe, să i se prindă de gît, iar ceea ce e al copilului, aceea e şi al mamei ce l-a crescut.

Nuţa îşi blestema norocul. Nuţa pipăia cu degetele-i aspre minunea de mătase venită cine ştie de unde, din fundul Germaniei. Nuţa stătea o vreme cu capul plecat, şi iar se repezea cu privirea : poate îl cunoaşte...

„Asta mi-i casa, domnişoară..."

S-a stins, printr-o singură suflare, lampa. Nuţa s-a ridicat de pe scăunaş şi, păşind încet, de parcă pornise la furat, a început a face patul. Aşternea albiturile, repetînd toate mişcările cu buzele-i aspre, de parcă îi era frică să nu încurce ceva. Două perne mari, după ani

şi ani de înstrăinare, pentru prima oară s-au întîlnit, au rămas să zacă iar alături. A suflat a răcoare plapuma adusă din casa cea mare.

Nuţa a şoptit încet, de parcă îşi cerea iertare.

— Maica Domnului, ce-am mai ostenit eu azi...

S-a dezbrăcat într-un colţişor, tupilîndu-se a ruşine. Cămaşa ei albă, cu horboţică pe la poale, s-a zbătut prin întuneric, ca o pasăre ce uitase demult să zboare. Nuţa a lunecat sub plapumă, s-a aciuat, a amuţit, în casă a pornit a se depăna o tăcere dulce, plină de miez şi pururea tainică : s-a întors bărbatul de la oaste...

Era ceva sălbatic în obişnuinţa asta străveche de-a duce căsnicie.

El abia ce s-a întors.

Ea abia de l-a văzut.

După atîţia ani de înstrăinare, privirile lor au început din nou a se cunoaşte, a se cîntări, a găsi un anumit rost comun ; sufletele lor căutau o cît de mică amintire dintr-o dragoste ce-a fost odată, dar...

A venit aşternutul, le-a pus capăt la toate, că, ce mai pe ici, pe dincolo...

Mircea stătea la masă, acolo unde l-au lăsat tovarăşii din copilărie. Stătea îngîndurat şi nu-i prea venea lui să se mişte din loc. Tot căuta ceva prin buzunare, ba-şi încheia nasturii, ba-i descheia înapoi. S-a ridicat, a intrat în casa cea mare. A aprins o ţigară, a scos fotografia domnişoarei, s-a apucat s-o mai cerceteze o dată, luminînd-o cu ţigara. I-a prins chipul şi a împietrit, i s-a tăiat suflarea, căci domnişoara nu mai zîmbea. Fetelor din Cehia nu le plăcea să fie înşelate, fetele din Cehia te cred numai o singură dată pe cuvînt.

„Cum, chiar să nu-ţi fi spus că-s însurat ? !"

Ce să-i faci, s-a întîmplat aşa că a uitat să-i spună adevărul la vreme, iar acum era tîrziu. Domnişoara se cerea dusă acasă numaidecît, în aceeaşi clipă, iar drumul

pînă la casa ei era lung și greu. Mircea a oftat. A oftat adînc, că l-a săgetat o durere în ceafă. Și, după o asemenea oftare, s-a simțit tot așa de supărăcios și buimăcit cum era atunci cînd plecase. Ca să-și smulgă din suflet visul cu rădăcini cu tot, a scobit cu unghia adresa scrisă de mîna fetei. A coborît din perete o ramă mare, unde zăceau, îngropate după sticlă, răposatele rude ale lui și ale nevestei. A făcut un loc printre ele, și-a îngropat domnișoara în bluză albă, apoi, strivind în tindă țigara cu călcîiul, a intrat în casă.

*

Dar poate că nu sălbatică, ci înțeleaptă cum nu se mai poate e străvechea obișnuință de-a duce căsnicie ? Poate, de-ar fi fost să le ia pe toate de la început, n-ar mai fi ajuns ei niciodată bărbat și nevastă ?...

O rază de lună scăpătată de sub perdea se furișează ca un motănaș pe podeaua casei. Luminează tăcuți cei patru pereți, mîndri că au fost lăsați martori la prima lor întîlnire. Prima, căci de abia atunci cînd s-au găsit prin întuneric, abia sub plapuma caldă și moale, Mircea pentru prima oară s-a întors de la război, iar cumintea lui nevăstuică venea la fuguța, ieșindu-i de departe-departe în întîmpinare.

A rămas pentru totdeauna în colțul său, acoperită de sticlă, domnișoara în bluză albă. Fetele din Cehia sînt cuminți și înțelegătoare de felul lor. Domnișoara a înțeles totul și nu s-a supărat. Stă tăcută, așteptînd din sîmbătă în sîmbătă să vie Nuța cu un capăt de cîrpă și, grăbită, să șteargă sticla din fața ei. Și iar zîmbește dracul cela de fată, căci nu s-a hotărît nici pînă acuma : poate o să spuie „da“, se poate însă întîmpla să spuie un alt cuvînt, tot atît de scurt, dar adunat din cu totul alte două litere.

Mircea pare să fi uitat de dînsa. Numai rareori, cînd i se întîmplă să rămîie singur în casă, o fură de sub

sticlă, mîngîie încet chipul ei pe hîrtie zimţuită, încearcă să-i descifreze adresa scobită cîndva cu unghia, şi devine trist, trist cum nici că se mai poate...

De, ce să-i faci... Nimeni nu se bucură cînd îşi ia rămas bun de la tinereţe, şi, da-va Domnul, trişti vom rămînea pururea, despărţindu-ne de ea.

CUPRINS